

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SEÇME HAKKININ NİTELİĞİ

Serkan Nebi YILDIRIM

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Ömer KESKİNSOY

YÜKSEK LİSANS TEZİ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
ANAYASA HUKUKU BİLİM DALI

TEMMUZ 2019

SEÇME HAKKININ NİTELİĞİ

Serkan Nebi YILDIRIM

YÜKSEK LİSANS TEZİ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
ANAYASA HUKUKU BİLİM DALI

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMMUZ 2019

Serkan Nebi YILDIRIM tarafından hazırlanan "Seçme Hakkının Niteliği" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Kamu Hukuku Anabilim Dalında Anayasa Hukuku Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Ömer KESKİNSOY

Kamu Hukuku, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

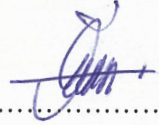
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Başkan : Prof. Dr. Ömer ANAYURT

Kamu Hukuku, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Üye : Doç. Dr. Bülent ALGAN

Kamu Hukuku, Ankara Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Tez Savunma Tarihi: 03/07/2019

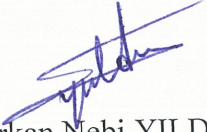
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Figen ZALF

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Serkan Nebi YILDIRIM
03.07.2019

SEÇME HAKKININ NİTELİĞİ
(Yüksek Lisans)

Serkan Nebi YILDIRIM

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Temmuz 2019

ÖZET

Günümüzde demokrasi denilince akla temsili demokrasi, temsili demokrasi denilince de akla seçimler gelmektedir. Seçim, birden fazla seçenek arasından tercih yapma eylemi olarak tanımlanabilir. Tercih yapma yetkisi siyasal katılım çerçevesinde bir insan hakkı olarak seçme hakkı ismiyle anılmaktadır. Görüldüğü üzere demokrasi ancak seçme hakkının varlığıyla anlam kazanmaktadır. Demokratik sistemlerde temel hak ve özgürlüklerden tutun da muhalefetin meşruiyetine kadar her şeyin özü seçim yapanların iradesidir. Bu itibarla demokrasiye yüklenen anlamların kaynağı seçme yetkisidir. Egemenliğin kullanılması bakımından doğrudan demokrasi modeli günümüzde neredeyse hiç uygulanmamaktadır. Bu nedenle seçme hakkı hem anlam hem de işlev bakımından kompleks bir yapıya bürünmüştür. Sonuç olarak seçme hakkı; seçilme hakkı, siyasi partiler, seçim sistemi gibi birçok ilke, kavram ve kurumla yakın ilişkilidir. Çalışmada seçme hakkı tarihi, hukuki ve siyasi bakımdan incelenirken hakkın yakın ilişkili olduğu ilke, kavram ve kurumlardan da bahsedilmiştir. Seçme hakkının şartları ve ilkeleri yargı kararları ışığında ele alınmış, hakkın klasikleşmiş görünümü yeri geldiğinde eleştirilmiş ve günümüz demokrasi bağlamında olması gereken bakımından değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Bilim Kodu : 50201
Anahtar Kelimeler : Seçme Hakkı, Oy Hakkı, Oy Kullanma, Siyasal Haklar, Seçimler
Sayfa Adedi : 177
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Ömer KESKİNSOY

THE NATURE OF THE RIGHT TO VOTE

(M.Sc.Thesis)

Serkan Nebi YILDIRIM

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL FOR ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

July 2019

ABSTRACT

In our era, the first thing which comes to mind when we mention democracy, is the representative democracy and the first thing which comes to mind when we refer to democracy is the elections. The concept of election can be defined as a making choice from among more than one options. The power to make a choice is called “the right to vote” as a human right within the framework of political participation. Obviously, democracy, only, is meaningful with the existence of the right to vote. In democratic systems, the will of voters is the core of everything, from fundamental rights to the legitimacy of opposition. Therefore, the source of meanings attributed to democracy is the right to vote. In terms of using sovereignty, today, the model of direct democracy is almost never used. That’s why the right to vote became complex in terms of both function and meaning. As a result, the right to vote is closely related to a lot of principles, concepts and institutions such as the right to stand for elections, political parties and electoral systems. In this study, while the history of the right to vote is being investigated in both legal and political contexts; closely related principals, concepts and institutions are also outlined. The conditions and principles of the right to vote are reviewed in the light of judgments of courts; classical view of the right is criticized on related points and some assessments have been made on what “ought” to be in the context of democracy.

Science Code : 50201

Key Words : Right to Vote, Voting Right, Voting Use, Political Rights, Elections

Page Number : 177

Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Ömer KESKİNSOY

TEŞEKKÜR

Değerli Hocam Doç. Dr. Ömer KESKİNSOY' a bu süreç boyunca bana göstermiş olduğu ilgi ve alakadan ve bu çalışmanın ortaya çıkmasında ki emeğinden dolayı teőekkürü bir borç bilirim.

Tez jürisinde yer alarak katkılarıyla çalışmaya yön veren Sayın Hocalarım Prof. Dr. Ömer ANAYURT' a ve Doç. Dr. Bülent ALGAN' a en içten teőekkürlerimi sunarım.

Bu süreçte desteklerini daima en yakınımnda hissettiğim çalışma arkadaşlarım Arş. Gör. Dr. Murat ERDOĞAN' a, Arş. Gör. Ahmet EKİNCİ' ye, Arş. Gör. Gizem Güner YAŐAR' a, Arş. Gör. Aslıhan Kaplan ARIK' a, Arş. Gör. Fatih SÜNGÜ' ye, Arş. Gör. İsmail HATİP' e ve Öğr. Gör. Serdar ÜNVER' e en içten teőekkürlerimi sunarım.

Üzerimdeki haklarını ödemeyeceğim anneme ve babama minnettarlığımı sunarım.

Yol arkadaşım, biricik eşim Elifim' e, her zaman ve her zorlukta yanımda olduğu için minnet ve teőekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ	xii
KISALTMALAR.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SEÇME HAKKININ KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Kavramsal Olarak Seçme Hakkı ve Seçme Hakkının Hukuki Niteliği	5
1.1.1. Kavramsal Olarak Seçme Hakkı	5
1.1.2. Seçme Hakkının Hukuki Niteliği	6
1.1.2.1. Seçme Yetkisini Hak Sayan Görüş.....	6
1.1.2.2. Seçme Yetkisini Görev Sayan Görüş	7
1.1.2.3. Değerlendirme	7
1.2. Seçme Hakkının Tarihsel Gelişimi	8
1.2.1. Sınırlı Oy Dönemi	9
1.2.1.1. Servete ve Vergiye Bağlı Oy Hakkı	9
1.2.1.2. Cinsiyete Bağlı Oy Hakkı.....	10
1.2.1.3. Irka Bağlı Oy Hakkı	13
1.1.1.4. Yeteneğe Bağlı Oy Hakkı.....	15
1.2.2. Türk Hukukunda Seçme Hakkının Tarihsel Gelişimi.....	18
1.2.2.1. Osmanlı Dönemi.....	18
1.2.2.1.1. I. Meşrutiyet Dönemi	18

	Sayfa
1.2.2.1.2. II. Meşrutiyet Dönemi	20
1.2.2.2. Cumhuriyet Dönemi	22
1.2.2.2.1. Tek Partili Dönem	22
1.2.2.2.2. Çok Partili Dönem.....	23
1.2.2.2.3. 1961 Anayasası Dönemi.....	24
1.3. Demokrasi ve Seçme Hakkı.....	25
1.3.1. Doğrudan Demokraside Seçme Hakkı	26
1.3.2. Temsili Demokraside Seçme Hakkı.....	28
1.3.3. Yarı Doğrudan Demokrasilerde Seçme Hakkı.....	29
1.4. Seçme Hakkının Uluslararası Belgelerde Görünümü	29
1.4.1. Bildiriler	29
1.4.2. Sözleşmeler	31
1.4.2.1. 1966 Tarihli Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi	31
1.4.2.2. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi	33
1.4.2.3. 1969 Tarihli Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi.....	34
1.4.2.4. Afrika Bölgesi Sözleşmeleri	35
1.4.2.4.1. Afrika İnsan Hakları Sözleşmesi	35
1.4.2.4.2. Demokrasi, Seçimler ve Yönetim Üzerine Afrika Sözleşmesi.....	35
1.4.2.5. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi.....	35
1.5. AİHM Kararlarında Seçme Hakkının Uygulama Alanı ve Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolunda Seçme Hakkı	37
1.5.1. AİHM Kararlarında Seçme Hakkının Uygulama Alanı	38
1.5.2. Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolunda Seçme Hakkı	41

İKİNCİ BÖLÜM**SEÇME HAKKININ ŞARTLARI**

2.1. Seçme Hakkının Olumlu Şartları	45
2.1.1. Vatandaşlık.....	45
2.1.1.1. Yerleşik Yabancıların Yerel Düzeyde Seçme Hakkı	48
2.1.1.2. Türk Hukukunda Seçme Hakkında Vatandaşlık Şartı.....	49
2.1.2. Yaş	51
2.1.3. Seçmen Kütüğüne Kayıtlı Olma	57
2.1.4. İkametgâh.....	62
2.1.4.1. Yurt İçi İkametgâh.....	64
2.1.4.2. Yurt Dışı İkametgâh ve Yurt Dışında Oy Verme	65
2.2. Seçme Hakkının Olumsuz Şartları.....	72
2.2.1. Mahkûmlar Bakımından.....	72
2.2.1.1. Mahkeme Kararlarında Mahkûmların Seçme Hakkı.....	74
2.2.1.1.1. Kanada Yüksek Mahkemesi Kararları Işığında Mahkûmların Seçme Hakkı	74
2.2.1.1.2. Güney Afrika Anayasa Mahkemesi Kararlarında Mahkûmların Seçme Hakkı	76
2.2.1.1.3. İsrail Mahkemesi Kararında Mahkûmların Seçme Hakkı	78
2.2.1.1.4. AİHM Kararlarında Mahkûmların Seçme Hakkı	79
2.2.1.2. Türk Hukukunda Mahkûmların Seçme Hakkı.....	82
2.2.1.3. Amerika’da Mahkûmların Seçme Hakkı	87
2.2.1.4. Değerlendirme	88
2.2.2. Kısıtlılar Bakımından	91
2.2.3. Askerler Bakımından	95
2.2.4. Kamu Hizmetinden Yasaklı Olanlar Bakımından.....	97

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM**SEÇME HAKKININ İLKELERİ**

3.1. Genel Oy İlkesi	103
3.2. Eşit Oy İlkesi.....	106
3.2.1. Seçim Formülünün ve Seçim Barajının Eşit Oy Üzerindeki Etkisi	109
3.2.2. Seçim Çevresinin Eşit Oy Üzerindeki Etkisi	110
3.3. Seçimlerin Serbestliği veya Serbest Oy İlkesi	112
3.4. Mecburi Oy ve İhtiyari Oy İlkesi.....	116
3.5. Doğrudan veya Tek Dereceli Seçim İlkesi	122
3.6. Gizli Oy İlkesi.....	124
3.7. Açık Sayım ve Döküm İlkesi.....	129
3.8. Seçimlerin Yönetimi ve Denetimi İlkesi.....	130
3.8.1. Seçimlerin Yönetimi	131
3.8.1.1. Seçim Yönetimi Modelleri	133
3.8.2. Seçimlerin Denetimi İlkesi.....	134
3.12.2.1. Seçim Denetimi Modelleri.....	135
3.12.2.1.1. Siyasal Denetim.....	135
3.12.2.1.2. Yargısal Denetim.....	136
3.8.3. Türkiye’de Seçimlerin Yönetimi ve Denetimi	137
3.8.3.1. Yüksek Seçim Kurulu.....	138
3.8.3.2. İl Seçim Kurulu	139
3.8.3.3. İlçe Seçim Kurulu	140
3.8.3.4. Sandık Kurulu.....	141
3.9. Bireysel Oy İlkesi	142
3.10. Kişisel Oy veya Şahsi Oy İlkesi.....	144
3.10.1. Oy Sandığında Oy Verme	145

	Sayfa
3.10.2. Mektupla Oy Verme.....	146
3.10.3. Gümrük Kapısında Oy Verme	147
3.10.4. Vekâletle Oy Verme.....	148
3.10.5. Bulunulan Yerde Oy İlkesi ve Mobil Sandık.....	149
3.10.6. Elektronik Oy	151
3.10.7. Değerlendirme.....	153
3.11. Makul Aralıklarla Seçim İlkesi	155
3.12. Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkesi.....	156
3.13. Seçme Hakkı İlkelerinin Uygulanma Koşulları	157
SONUÇ.....	161
KAYNAKLAR	165
ÖZGEÇMİŞ.....	177

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 1.1. Dünyada Kadınlara Seçme Hakkı Tanınmasının Kronolojik Sıralaması	12
Çizelge 2.1. Ülkelerin Seçme Hakkı Yaş Tablosu.....	55
Çizelge 2.2. Amerika’da Mahkûmların Oy Kısıtlamaları.....	88
Çizelge 3.1. Avusturalya’da Mecburi Oy Görüşünü Savunanlar ve Buna Karşı Çıkanlar	119
Çizelge 3.2. Mecburi Oy İlkesini Uygulayan Ülkeler	120
Çizelge 3.3. Türkiye’de Genel Seçimlere Katılma Oranları.....	121
Çizelge 3.4. Amerika’da İki Dereceli Seçimlerin Göstergeleri	123
Çizelge 3.5. Ülkelerin Seçim Yönetimi Modelleri	134

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklama
AB	Avrupa Birliği
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
Anı.	Anayasa
AYM	Anayasa Mahkemesi
b. no:	başvuru numarası
BD.	Büyük Daire
bkz.	bakınız
C.	cilt
çev.	çeviren
E.	esas
e.t.	erişim tarihi
Ed.	editör
EP-1	1 No'lu Ek Protokol
K.	karar
m.	madde
mah.	mahkeme
MSHS	Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme
no.	Numara
ÖSYM	Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi
pr.	paragraf
R.G.	Resmi Gazete
s.	sayfa
S.	sayı
TBB	Türkiye Barolar Birliği
TCK	Türk Ceza Kanunu
TDK	Türk Dil Kurumu
vb.	ve benzeri

Kısaltmalar**Açıklama****vd.**

ve devamı

YSK

Yüksek Seçim Kurulu

GİRİŞ

Demokrasi klasikleşen tanımıyla, halkın halk tarafından halk için yönetimidir.¹ Egemenliğin kullanılması bakımından ise demokrasinin üç uygulama biçimi bulunmaktadır. Egemenliğin aracısız olarak halk veya millet tarafından bizzat kullanıldığı modele “doğrudan demokrasi” denilmektedir. Buna karşılık halk egemenliğini temsilciler aracılığıyla kullanıyorsa bu model “temsili demokrasi”dir. Egemenliğin kullanılmasında esas olarak temsilciler yetkili ama bazı önemli kararlarda halka veya millete doğrudan egemenliğe ait yetkilerini kullanma imkânı tanınmışsa “yarı doğrudan demokrasiden” bahsedilir.²

Günümüzde uygulamasına az da olsa rastlanan doğrudan demokrasi modeli eski dönemlerde yaygın olarak kullanılmıştır. Tabii eski dönemlerde doğrudan demokrasi modelinin uygulandığı sistemlerde seçme hakkı ve oy hakkından bahsedilebilirse de bu günümüz tanımındaki seçme ve oy hakkı olarak algılanamaz. Seçme hakkına sahip olan kişiler bu modelde doğrudan ve bu itibarla basit bir şekilde oylarını kullanabilmişlerdir. Bu modelde herhangi bir karar oylamaya sunulduğunda, genel itibariyle el kaldırma usulüyle seçim yapılabilmektedir. 18. yüzyıl başlarında günümüzün hâkim siyasal doktrini demokrasi filizlenmeye başlamıştır. Buna bağlı olarak toplumun çeşitli kesimlerinde genel oy yani herkes için oy mücadeleleri başlamıştır. Bununla birlikte egemenliğin temsilciler aracılığıyla kullanılması düşüncesi ve uygulaması özellikle batı toplumunda hızla yayılmıştır.

Seçme bir seçim yapma davranışdır. Günlük hayatta sürekli olarak birçok seçim yapılır. Siyasal bakımdan seçme ise dar anlamda oy verme yoluyla katılmadır. Siyasi eşitlik fikri ve siyasi seçme yetkisinin giderek önem kazanmasıyla birlikte hem ulusal hem de uluslararası boyutta seçme hakkı işlev bakımından önem kazanmaya başlamıştır. Bununla birlikte devletlerin zamanla yönetsel olarak kompleks bir yapıya dönüşmesi ve temsili demokrasinin giderek yaygınlaşmasıyla birlikte “seçme yetkisi” kendi tanımında birçok yeni unsura kapı aralamış ve de tüm bu hususlar çerçevesinde disiplinler arası bir inceleme konusu haline bürünmüştür.

---

¹ Amerikan başkanlarından Abraham Lincoln 1863 yılında Gettysburg nutkunda demokrasiyi bu ifadelerle belirtmiştir. “Government of the people, by the people, for the people”.

² Anayurt, Ö.(2018). Anayasa Hukuku Genel Kısım. Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.450.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmada seçme hakkına ilişkin olarak ayrıca “Türkiye uygulaması” bölümü bulunmamaktadır. Bunun yerine seçme hakkını incelerken aynı başlıkta karşılaştırmalı olarak Türk hukukuna da yer verilmek istenmiştir. Bu yolun tercih edilmesinde bir başka neden de tekrara düşme endişesidir. Çünkü çalışmamızın konusu olan seçme hakkı hem teorik hem de pozitif hukuk bakımından zengin bir içeriğe sahiptir. Aynı bir bölümde hakkın Türkiye’deki görünümü izah edilmeye çalışılırken diğer bölümlerde yer alan bilgileri yinelemek gerekecektir. Bir bilgiyi tekrara düşmeden yeniden aktarmanın zorluğu karşısında böyle bir uygulamaya gidilmesi bizim açımızdan daha makul görünmektedir.

Birinci bölümde, seçme hakkının tarihi, siyasi ve hukuki görünümünün incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu bölümde ilkin seçme hakkı kavramsal olarak ele alınacak ve hakkın hukuki çerçevesi çizilmeye çalışılacaktır. Akabinde hakkın tarihsel gelişimine değinilecektir. Bu kapsamda hakkın sınırlı oy döneminde görünümü ele alınacak ayrıca hakkın Türk Hukukunda ilerleyişi de ayrı başlıkta incelenecektir. Hakkın demokrasiyle olan ilişkisi de bu bölümde açıklanacaktır. Birinci bölümde ayrıca seçme hakkının uluslararası belgelerde düzenlenişi değerlendirmeye tabi tutulacak; bununla ilintili olarak hakkın AİHM ve Anayasa Mahkemesince nasıl ele alındığı incelenecektir.

İkinci bölümde seçme hakkının şartları incelenecektir. Bu bölümde seçme hakkının olumlu ve olumsuz şartları ele alınacaktır. Seçme hakkına ilişkin bu şartlar çeşitli açılardan ele alınacak, bir siyasal hak olarak seçme hakkının şartları konusundaki görüşlerin hukuki ve siyasi nedenleri üzerinde durulacaktır. Ayrıca ülkelerin seçme hakkını kişilere tanıma ve tanımama konusundaki uygulamaları yargı kararları ışığında karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

Üçüncü bölümde ise seçme hakkının ilkelerinden bahsedilecektir. Bu bölümde genel itibarıyla hakkın kullanılmasında beliren evrensel kurallardan bahsedilecektir. Ayrıca ilkelerin birbirleriyle olan bağlantısına değinilecek; bu çerçevede seçme hakkının şartlarına da atıf yapılacaktır. Yine bu bölümde ilkeler karşılaştırmalı olarak yargı kararları ışığında ele alınacaktır. “Olması gereken” e ilişkin değerlendirmelerimiz de bu bölümde yer alacaktır. Bazı başlıklarda konunun daha net anlaşılması adına tablolara da yer verilecektir.

Çalışmanın konusunu oluşturan seçme hakkı bir siyasi haktır. Seçme hakkının hukuki ve siyasi yönleri iç içe geçmiştir. Seçme hakkı bundan dolayı hem hukuk bilminde hem de siyaset bilminde yer edinmiştir. Çalışmada seçme hakkı siyasi perspektif dâhilinde hukuk bilimi yöntemleri kullanılarak ele alınacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SEÇME HAKKININ KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Kavramsal Olarak Seçme Hakkı ve Seçme Hakkının Hukuki Niteliği

1.1.1. Kavramsal Olarak Seçme Hakkı

Seçme terimi “seçmek işi” olarak tanımlanmaktadır.³ Seçmek işi de Türk Dil Kurumuna göre; “benzerleri arasında hoşça gideni seçip almak veya yararlanmak için ayırmak”, “birine oy vererek bir göreve getirmek”, “üstün, iyi, uygun bularak yeğlemek”, “farklı görmek, üstün görmek” ve “tercihini bir yönde kullanmak” anlamlarında kullanılmaktadır.

Seçme hakkı doktrinde genel olarak yönetenleri belirleme hakkı olarak tanımlanmakta ya da ifade edilmektedir. Türk Dil Kurumu seçme hakkını “herhangi bir seçimde oy kullanabilme hakkı” şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanım ve ifadeler elbette ki seçme hakkının kapsamında yer almaktadır. Ancak bunlar seçme hakkını kavramsal olarak tam karşılayamamaktadır. Çünkü seçme hakkı salt bir eylem olarak ifade edilemez; sadece yönetenleri belirleme işleviyle de sınırlandırılmaz. Seçme yetkisi verilen kişi yani “seçmen” bu yetkiyle en başta hukuki bir statü kazanmaktadır. Bu itibarla seçme hakkının tam karşılığı olarak kullanılan “oy hakkı” kavramının hakkı nitelendirmede eksik kaldığı kanaatindeyiz. Nitekim “oy”, bir kişinin seçilmesi ya da bir metnin kabul edilip edilmemesi konusundaki irade beyanıdır. Oy, oy hakkına sahip olan kişinin pusulayı oy sandığına atmasıyla kullanılır⁴. Bu tanımlardan yola çıkarak denilebilir ki “oy” ve “oy hakkı” kavramları seçme hakkının sadece birer parçalarıdır. 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunun 6, 7 ve 8. maddeleri de bunu destekler mahiyettedir. Kanunun 6. maddesinin başlığı “seçmen”, 7. maddesinin başlığı “oy kullanamayacak olanlar” ve 8. maddesinin başlığı da “seçmen olamayanlar”dır. 6. maddede kimlerin seçmen olacağı düzenlenmiş ve 18 yaşını bitiren her vatandaşın seçme hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Aynı hüküm Anayasa’da da yer almaktadır. Anayasa’da yer alan

³ TDK Güncel Türkçe Sözlük, bkz. <http://sozluk.gov.tr/> (e.t. 01.09.2018).

⁴ Tanımlar için bkz. Gözler, K.(2014). Anayasa Hukukunun Genel Esasları (5.Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi, s.299.

bu hükmün ait olduğu başlıkta “seçme, seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakları”dır. Seçme hakkına sahip olanların belirtildiği bu hükümden sonra gelen 7. maddede bazı askerlerin, askeri öğrencilerin ve ceza infaz kurumunda bulunan hükümlülerin oy kullanamayacağı belirtilmiştir. Yani burada bazı nedenlerden dolayı birtakım kişilerin siyasi irade beyanlarının sandığa yansıtılmasının önüne geçilmiştir. Bu kişiler hukuki olarak aslında seçmendir. Sadece belirli bir dönem aralığında oy kullanmaları yasaklanmıştır. 8. maddede ise seçmen olamayan kişiler belirtilmiştir. Kanuna göre seçmen olamayanlar kısıtlılar ve kamu hizmetinden yasaklı olanlardır. Bu kişiler oy kullanma eyleminden daha kapsamlı olarak seçme hakkına sahip değillerdir. Anayasal bir hak olan seçme hakkı yani seçmen olma statüleri ellerinden alınmıştır. Nihayetinde denilebilir ki seçme hakkı oy hakkını kapsamaktadır.⁵ Sadece yönetilenlerin belirlendiği alanlarda değil, siyasal katılmanın⁶ gerçekleştiği tüm uygulama alanlarında siyasete katılma olarak seçme hakkı en geniş kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷

1.1.2. Seçme Hakkının Hukuki Niteliği

1.1.2.1. Seçme Yetkisini Hak Sayan Görüş

Seçme hakkını Rousseau'nun toplum sözleşmesi teorisiyle bağdaşık olarak tabii ve soyut bir hak sayan görüşler mevcuttur. Bu görüşe göre seçme hakkı kişiye bağlı ve doğuştan gelen bir haktır.⁸

Seçme yetkisinin bir hak olduğu görüşünün temelinde halk egemenliği anlayışı vardır. Halk egemenliği anlayışında her birey egemenliğin bir parçasıdır. Genel irade bu bireylerin iradelerinin bütünüdür. Egemenliğin sahipleri doğal olarak seçime katılma hakkına

---

⁵ Sistematığımızda, bölüm başlıklarında “seçme hakkı” kavramı kullanılmıştır. Bazı başlıklarda “oy hakkı” kavramını kullanmak daha isabetli olacak olsa da kavram bütünlüğü açısından seçme hakkı terimini kullandık. Metin içerisinde seçme hakkı ve oy hakkı kavramları yukarıda anlattığımız bu hususlar göz önünde bulundurulmadan (bazı yerlerde kasti olarak kavram tercihi yapılmıştır) aynı anlamı yansıtacak şekilde karışık bir şekilde kullanılmıştır.

⁶ Siyasal katılma terimiyle seçme hakkı terimi arasında bir benzerlik olsa da nihayetinde ikisi farklı kavramlardır. Siyasal katılma terimi için bkz. Özbudun, E.(1975). Türkiye’de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No:363, s.1-4.

⁷ İngilizce oy teriminin karşılığı olan “suffrage” i tanımlamak için “the right to vote” yani seçme hakkından yararlanıldığı ve the right to vote terimini aşmadığını görünmektedir. Bkz. <https://en.oxforddictionaries.com/definition/suffrage>; <https://en.wiktionary.org/wiki/suffrage>. (e.t.15.03.2019).

⁸ Karamustafaoğlu, T.(1970). Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri. Ankara: Sevinç Matbaası, s.120-123.

sahiptirler. Neticede halk egemenliği anlayışında seçimler bir hak olarak görölmüştür. Bu bağlamda seçmenin bu hakkını kullanıp kullanmama konusunda özgürlüğü vardır.⁹

1.1.2.2. Seçme Yetkisini Görev Sayan Görüş

Bu görüşe göre seçme yetkisi bir ödevdir. Seçme yetkisi kamunun çıkarına özgülendiği için bu yetkiyi kullanma bir hak, bir isteğe bağlılık olarak nitelendirilemez. Seçme yetkisini bir görev, bir ödev olarak niteleyen görüşün temelinde milli egemenlik anlayışı vardır.

Milli egemenlik anlayışına göre seçmenlerin oy kullanması kamu görevinin icabıdır. Seçmenler milletin seçim organını oluşturmaktadır. Seçmenlik bir hak değil, milletin kendisine verdiği bir görevdir. Bundan dolayı milli egemenlik anlayışında seçmenlerin seçimlerde oy kullanma kullanmama tasarrufları bulunmamaktadır. Oy vermek zorunludur.¹⁰

1.1.2.3. Değerlendirme

Yukarıda ifade edilen milli egemenlik ve halk egemenliği anlayışlarının seçmenler üzerindeki hukuki görünümüne ait sonuçların eski değerini korudukları söylenemez.¹¹ Bugüne baktığımız zaman saf anlamıyla artık ne sadece halk egemenliğinden ne de sadece millet egemenliğinden söz edilebilir.¹²

Seçme yetkisini bir hak¹³ olarak değerlendirmek gerekir. Ancak seçme yetkisinin büsbütün mutlak bir hak olduğu da söylenemez. Seçme yetkisi bir kamusal faaliyet olduğu

⁹ Teziç,E. (2006). Anayasa Hukuku. (11. Baskı). İstanbul: Beta Yayınları, s.249; Gözler (2014), s.311.

¹⁰ Teziç (2006) s.249; Gözler (2014), s.311.

¹¹ Teziç (2006) s.249.

¹² Anayurt (2018), s.489; bununla birlikte bu klasik görüş ve düşüncelerin etkisi hala az da olsa devam etmektedir. Nitekim seçme yetkisi bazen bir siyasal hak bazen de kamusal bir görev olarak düzenlenmektedir. Karamustafaoğlu (1970), s.125.

¹³ Seçme hakkı en önemli temel hak ve özgürlüklerdendir. Temel hak ve özgürlüklerin sınıflandırılmasında genel itibariyle Jellinek' in yapmış olduğu sınıflandırma baz alınır. Bu sınıflandırmada haklar; kişisel haklar (negatif statü hakları), sosyal haklar (pozitif statü hakları) ve siyasal haklar (aktif statü hakları) olmak üzere üç gruba ayrılır. Siyasal haklar, bireyin devlet yönetimine katılımını sağlayan haklardır. Bundan dolayı seçme hakkı siyasal haklar içerisinde yer almaktadır. Başka bir tasnife göre ise haklar; birinci kuşak haklar, ikinci kuşak haklar ve üçüncü kuşak haklar şeklinde gruplandırılır. Birinci kuşak hakların içinde kişisel haklarla birlikte bazı siyasal haklarda yer almaktadır. Seçme hakkı birinci kuşak haklar içinde yer alan haklardandır. İnsan Haklarının sınıflandırılması konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Doğan, İ. (2015). İnsan Hakları Hukuku. İlyas Doğan (Editör). Ankara: Astana Yayınları s.54 vd.; siyasal haklar konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Zabunoğlu, H.G.(2013). Türk Anayasal Düzeninde Siyasal Hak ve Özgürlüklerin Kapsamı ve Sınırları. Ankara: Yetkin Yayınları, s.24 vd.

için bazı şartlara tabi tutulmuştur. Bu şartlar ve sınırlar seçme yetkisini kişi ve toplum açısından daha elverişli hale getirmektedir. Seçme yetkisine getirilen sınırlamalar ve şartlar onun bir hak olma niteliğine de hanel getirmez. Nitekim İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde seçme hakkı insan hakları kategorisinde yer almıştır.¹⁴

1982 Anayasası seçme yetkisini siyasi haklar ve ödevler kısmında düzenlemiş ve madde başlığı itibarıyla¹⁵ seçme yetkisini bir hak olarak nitelemiştir. Buna karşılık Anayasa'nın 175. maddesinin son fıkrasında seçme yetkisinin görev niteliğine de değinilerek, seçimlere iştirak için seçme yetkisinin kullanılmaması durumunda belli müeyyidelerin uygulanabileceği öngörülmüştür. Dolayısıyla 1982 Anayasası seçme hakkını hem bir hak hem de bir ödev olarak düzenlemiştir.

1.2. Seçme Hakkının Tarihsel Gelişimi

Seçme hakkının tarihi kökeni esasen insanların toplu olarak az çok örgütlü bir şekilde yaşamaya başladıkları zamana kadar uzanabilir. İki kişinin olduğu yerde bile siyasi bir mananın dışında da olsa seçme ve seçim kelimelerinin etimolojik olarak karşılığını sağlayacak bir tercihten söz etmek mümkündür. Seçme hakkını ele alan çalışmalarda en eski tarih olarak insanların toplu ve örgütlü olarak yaşamaya başladıkları zamanların çok çok ötesinde ve günümüz zamanının da çok çok gerisinde olan Antik Yunan zamanları aktarılır. Antik Yunan'da siyasi anlamda bir seçme hakkından bahsetmek pekala mümkündür. Milattan önce 5. yy. da Atina'da birtakım kararlar halk meclisleri denilen yerlerde alınır. Bazı kimselerin katılmadığı halk meclislerinde seçme hakkına sahip olan kişiler oylarını ellerini kaldırmak suretiyle kullanırdı.¹⁶ İslam tarihinde de devlet başkanlarının belirlenmesinde bazı seçim usullerine yer verilmiştir.¹⁷ Çalışmada seçme hakkı esas itibarıyla, seçme hakkının kurumsal bir insan hakkına dönüşüm evresinin başlangıcı sayılabilecek 18.yy. dan itibaren ele alınmıştır.

¹⁴ Karamustafaoğlu (1970), s.126,127.

¹⁵ Seçme, seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakları.

¹⁶ Gözler (2014), s.274.

¹⁷ Örneğin, Hz. Osman'ın özel bir şûra tarafından devlet başkanı seçilmesi usulü için bkz. Köksal, İ.(2006). İslam Tarihinde Uygulanan Devlet Başkanlığı Seçim Şekilleri Ve Şer'î Tahlili. Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 11:1, s.26 vd.

1.2.1. Sınırlı Oy Dönemi

1.2.1.1. Servete ve Vergiye Bağlı Oy Hakkı

Sınırlı oy hakkının en eski türlerinden olan servete ve vergiye bağlı oy hakkı, belirli miktarda servet, mal mülk sahibi olanlar ile belirli miktarda vergi ödeyen¹⁸ kişilere tanınmıştır.¹⁹ Bununla toplumda egemen sınıfı oluşturan bu kişilere devlet yönetimine katılma hakkı tanınmak istenmiştir.

Sınırlı oy döneminde servete ve vergiye dayalı oy hakkının uygulanması bazı gerekçelerle savunulmuştur. Bu gerekçeler şunlardır: Bireylerin sahip oldukları servet, onlara toplumda erdemli sıfatını kazandırmıştır. Varlıklı kişi kamu menfaatine göre hareket eder. Yoksul kişilere bu hakkın verilmesi neticesinde kamu düzeninin bozulması söz konusu olabilir. Çünkü yoksul kişilerin mal varlığını koruma şeklinde bir düşüncesi olmadığı gibi onlarda bu haklarını zenginlere satmak gibi çeşitli düşünceleri olabilirdi. Vergi ödemeyen kişiler de sınırlı oy döneminde oy kullanamazdı. Bunun sebebi, vergi ödemeyen kişilerin temsilci tayin etmeleri sonucu varlıklı kişilerin oy hakkına ortak olacağı düşüncesi idi.²⁰

Servete ve vergiye bağlı seçme hakkının hâkim olduğu döneme ait bazı örnekler şöyledir:²¹ İngiltere, Fransa ve diğer Avrupa ülkelerinde oy hakkı sadece belirli kişilere tanınıyordu ki bu kişiler belirli düzeyin üstünde malvarlığı olan insanlardı. İngiltere’de Kral VIII. Henry zamanında 40 şiling gelir getiren bireylere (toprak sahiplerine) oy hakkı tanınmıştı. Aynı zamanda Borough’larda yerel vergileri ödeyen kişilere oy hakkı tanınmıştı.²² Fransa’da 1791 yılında sınırlı oy hakkına, yılda en az 3 altın-franklık doğrudan vergi ödeyenler sahip olabiliyordu.²³ Bu anayasa ayrıca seçme hakkını vergi kayıtlarına göre iki yüz iş günü değerine eşit bir gayrimenkul malın sahibi ya da kiracısı olana veriyordu.²⁴ Fransa’da 1814 Anayasası gereği oy kullanabilmek için 300 F. (cens) vergi ödeme

---

¹⁸ Gözler, vergiye bağlı oy hakkını sadece teorik anlamda tutarlı bulmuştur. Yazar anılan sistemi “temsilsiz vergi olmaz” ilkesiyle bağdaşır bulmuştur. Çünkü temsil vergi alınabilmesi için var olmuştur, temsil hakkının vergi vermeyenler bakımından tanınmaması gerekir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gözler (2014), s.303.

¹⁹ Karamustafaoğlu (1970), s.6.

²⁰ Karamustafaoğlu (1970), s.6-12.

²¹ Bu örneklerde yer alan vergi miktarları o günün koşullarında hakkın kullanılmasını sınırlandıracak seviyededir.

²² Karamustafaoğlu (1970), s.7,8.

²³ Gözler (2014), s.303.

²⁴ Soysal, M.(1997). 100 Soruda Anayasanın Anlamı (10. Baskı). İstanbul: Gerçek Yayınevi, s.177.

zorunluluğu vardı.²⁵ Amerika’da 18. yüzyılda bağımsız devletler kendi seçim yasalarını hazırlıyordu. Bu seçim yasalarının kaynağını sömürge adetleri ve geleneksel İngiliz düşüncesi oluşturuyordu. Bu düzenlemelerin temel taşı ise mülk sahibi olan kişilere oy hakkının tanınmasıydı.²⁶

Servete ve vergiye bağlı oy hakkının bir diğer görünümü “seçim vergisi” idi. Bazı devletlerde seçimden önce oy kullanmak için seçim vergisi yatırılması zorunluydu. Aksi halde vergiyi yatırmayan-yatıramayan kişiler oy hakkından mahrumdu. Amerika’da bazı federe devletlerde yıllık seçim vergisi 1 dolar, bazı devletlerde ise bu miktar 1,5-2 dolardı. 1964 yılında yapılan değişiklikle Amerika’da seçim vergisi kaldırılmış ve genel oya geçilmiştir.²⁷

1.2.1.2. Cinsiyete Bağlı Oy Hakkı

Dünya ülkelerinin seçim mevzuatına baktığımız zaman demokratik ülkelerde kadınlara oy hakkının tanındığını görmekteyiz. Günümüz demokrasi anlayışı içerisinde kadınların oy hakkı bahsinin irdelenmesi, ele alınması, dile getirilmesi hiç kuşkusuz tuhaf gelmektedir. Ancak belleğimizde aksi sorgulanamaz bu düşüncenin temeli büyük mücadeleleri barındırmaktadır.²⁸ Kadınlara 20. yüzyılın ilk yarısına kadar, birçok Batı ülkesinde oy hakkı tanınmamıştı. Bu sınırlamanın en temel nedeni ise kadının sosyal hayattaki yerinin erkekler karşısında pasif bir konumda olmasıydı. Kadın geleneksel olarak evinin işini yapar, siyaset alanına dâhil olmaz, düşüncesi hâkimdi.²⁹ Bu toplumsal anlayış biçiminin izleri çok eski tarihlere dayandırılabilir. Ataerkil toplumlarda siyaset daha çok erkeklere mahsus idi. Bunun nedeni ise kadının siyasal ve sosyal bakımdan bağımlı olmasıydı. Ayrıca yukarıda belirtilen tarihe yani 20. yüzyıla kadar kadın toplumsal statü olarak erkeklere göre hep aşağı seviyede görülmüştür. Özetle ataerkil toplumlardan 20.

---

²⁵ Teziç (2006). s.241.

²⁶ Keysar, A.(2000). The Right to Vote-The Contested History of Democracy In The United States. Basic Books, s.5.

²⁷ Karamustafaoğlu (1970), s.10,11.

²⁸ Bu mücadeleye bir örnek: Fransa’da 1789 devriminden itibaren kadınlar oy hakkı için mücadele etmiş, ancak bu hakkı 1944 yılında elde etmişlerdir. Yaraman, A.(1999). Türkiye’de Kadınların Siyasal Temsili. Ankara: Bağlam Yayınevi, s.43-44.

²⁹ Teziç (2006), s.242.

yüzyıl demokratik devlet anlayışına kadarki sürede toplumun kadına bakış açısı hemen hemen aynı kalmış ve kadınlar siyasi katılım haklarını elde edememişlerdir.³⁰

1848 yılında Amerika’da oy kullanmaya ilişkin olarak örgütlü ilk talep kadınlar tarafından yapılmıştır. Kadınlar taleplerinde oy kullanmayı bir hak olarak ele almıştır. Taleplerinde oy kullanmanın bir vatandaşlık hakkı olduğunu ve Amerika’da kadınların bu haktan keyfi ve adaletsiz bir şekilde yoksun bırakıldıklarını ileri sürmüşlerdir^{31, 32}. Aradan geçen süre içerisinde kadınlara dünyada ilk olarak seçme hakkı Amerika’da Wyoming Federe Devleti’nde 1869 yılında verilmiştir. Akabinde Yeni Zelanda 1893 yılında, Avusturya 1902’de, Finlandiya 1906’da ve Norveç 1913 yılında kadınlara seçme hakkını tanımıştır.³³ Amerika 19. Ek ile Federal Anayasa’ya dâhil ettiği hükümlerle kadınlara oy hakkının önünü açmıştır.³⁴

Türkiye’de kadınlara seçme hakkı birçok Avrupa ülkesinden önce verilmiştir. Bununla birlikte ülkemizde kadınların seçme hakkını elde etmeleri Batı’daki gibi bir mücadelenin eseri değildir. Osmanlı Devleti’nin yerine geçen Türkiye Cumhuriyeti Devleti kadına bir rol biçmiş ve bu rol de kadına siyasi katılım hakkı tanımıştır.³⁵ Bu doğrultuda, 1930 yılında kadınlara Belediye Kanunu ile mahalli seçimde oy kullanma hakkı ve 1934 yılında seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. Buna göre, 22 yaşını dolduran her Türk kadınına seçme hakkı tanınmıştır. Kadınlara seçme hakkının verilmesiyle birlikte genel oya ilişkin sınırlamalar kalkmış ve bütünüyle genel oya geçilmiştir.

---

³⁰ Karamustafaoğlu (1970), s.21.

³¹ Harper, I. H.(1906). Suffrage - A Universal. The North American Review. Vol. 183, No. 599, s.484.

³² Amerika’da kadınlara 1776 yılında New Jersey eyaletinde oy hakkı verilmiş ancak 1807 yılında kendilerine tanınan bu hak geri alınmıştır. Aktaran: Akartürk, E.A.(2017).Oy Hakkının Anayasal İlkeleri. İstanbul: Legal Yayıncılık, s.9.

³³ Karamustafaoğlu (1970), s.28.

³⁴ Madde XIX. Kadınların Oy Hakkı (20 Ağustos 1920 de tasdik olunmuştur). 1. *Birleşik Devletler vatandaşlarının oy kullanma hakkı, Birleşik Devletler veya herhangi bir eyalet tarafından cinsiyet nedeniyle reddedilmeyecek veya kısıtlanmayacaktır.*

³⁵ Karamustafaoğlu (1970), s.35,36.

Çizelge 1.1. Dünyada Kadınlara Seçme Hakkı Tanınmasının Kronolojik Sıralaması³⁶

1893	Yeni Zelanda	1953	Butan, Guyana
1902	Avustralya	1954	Kolombiya, Gana
1906	Finlandiya	1955	Etiyopya, Peru, Nikaragua
1913	Norveç	1956	Mısır, Gabon, Mali, Somali
1915	Danimarka, İzlanda	1957	Zimbabve, Malezya
1917	Kanada	1958	Burkina Faso, Çad,
1918	Avusturya, Estonya, Gürcistan, Almanya, Macaristan, İrlanda, Polonya, Birleşik Krallık, Rusya	1959	Madagaskar, San Marino, Tunus
1919	Belçika, Hollanda, İsveç, Ukrayna	1960	Kıbrıs, Gambiya
1920	Çekya, İzlanda, Slovakya, ABD	1961	Bahamalar, Paraguay
1921	Ermenistan, Azerbaycan,	1962	Monako, Uganda, Zambiya
1924	Kazakistan, Tacikistan	1963	Kongo, Fiji, İran, Kenya, Fas
1927	Türkmenistan	1964	Sudan, Papua Yeni Gine, Afganistan
1928	-	1965	Bostvana,
1929	Ekvator, Romanya	1967	Yemen, Kongo Cumhuriyeti
1930	Güney Afrika (Beyaz kadınlara), Türkiye	1968	Nauru
1931	Şili, Portekiz, İspanya	1970	Andorra
1932	Brezilya, Uruguay, Tayland	1971	İsviçre
1933	-	1972	Bangladeş
1934	Küba	1973	Bahreyn
1935	Myanmar	1974	Ürdün, Solomon Adaları
1937	Filipinler	1975	Mozambik, Angora
1938	Bolivya, Özbekistan	1976	-
1939	El Salvador	1977	Gine- Bissau
1941	Panama	1978	Moldova, Nijerya
1942	Dominik Cumhuriyeti	1979	Palau, Marşal Adaları
1944	France	1980	Irak
1945	Hırvatistan, Endonezya, İtalya, Japonya, Senegal, Slovenya	1984	Lihtenştayn, Güney Afrika(Melez ³⁷ ve yerli kadınlara)
1946	Kamerun, Venezuela, Vietnam, Yugoslavya	1986	Orta Afrika Cumhuriyeti
1947	Arjantin, Meksika, Pakistan, Singapur	1989	Namibya
1948	Nijer, İsrail	1990	Samoa
1949	Bosna Hersek, Çin, Kosta Rika, Suriye	1994	Güney Afrika (siyahi kadınlara)
1950	Haiti, Hindistan	2005	Kuveyt
1951	Nepal	2006	Birleşik Arap Emirlikleri
1952	Yunanistan	2015	Suudi Arabistan

³⁶ Tablo sıralaması, incelenen ülkelerin kadınların oy hakkını, sınırlı ve koşullara bağlı olsa dâhi, ilk kez yer verdikleri tarih esas alınarak oluşturulmuştur. Kaynak: <http://archive.ipu.org/wmn-e/suffrage.htm#Note3>, womensuffrage.org/?page_id=69. (e.t. 05.04.2019)

³⁷ Coloured, Güney Afrika'da melez etnik kökenli insanlar için kullanılan bir etiket. Bkz. <https://en.oxforddictionaries.com/definition/coloured>. (e.t. 05.04.2019)

1.2.1.3. Irka Bağlı Oy Hakkı

Irka bağlı oy hakkı, genel oy hakkı sınırlandırmalarından birisidir.³⁸ Homojen olmayan toplumlarda toplumsal eşitliği sağlamak zordur. Çünkü sosyal ve siyasi birtakım baskılar devlet politikalarını etkilemiştir. Günümüzde demokrasisi örnek alınan bazı ülkelerin irka dayalı politikalar yüzünden geçmişiyle her daim hesaplaştığı görülmektedir.³⁹

Seçme hakkının tarihsel sürecine bakıldığında irka bağlı oy hakkı düzenlemeleri doğrudan veya dolaylı olarak bir sınırlama şeklinde karşımıza çıkmaktadır.⁴⁰ Örneğin Yahudilerin Nazi Dönemi'nde "Nürnberg Kanunları" ile oy hakkı ellerinden alınmıştır.⁴¹ Yine Güney Afrika'da doğrudan düzenlemelerle siyahi vatandaşların oy hakkını 1994 yılına kadar kullanamadıkları görülmektedir. Güney Afrika Cumhuriyeti'nden önce (1961) Güney Afrika Birliği adını taşıyan bu devlet resmi olarak "Apartheid" politikasına sahipti. Apartheid politikası beyaz ırkın üstünlüğüne dayanan ve siyahların haklarının sınırlandırıldığı bir politikadır. Garip olan durum ise siyahiler ülke nüfusunun 4/5'ini oluşturmaktaydı. Bu kısıtlama, siyahilerin yönetimde egemen olma endişesinden kaynaklanıyordu.⁴² Keza, 1994 yılında siyahilerin oy kullanabildiği seçimlerde siyahi Nelson Mandela yönetimi devralmıştır. Avustralya dolaylı düzenlemelerle irka bağlı oy sınırlandırmasına örnek gösterilebilir. Asya'dan gelen göçmenlerin seçmen olmasını engellemek için okuma yazma şartı aranmıştır.⁴³

Geçmişte irka bağlı oy hakkının yoğun yaşandığı ülkelerden birisi de Amerika'dır. Amerika yukarıda andığımız doğrudan ve dolaylı sınırlandırma şekillerinden ikisini de

---

³⁸ TDK sözlük anlamına göre ırk, kalıtsal olarak ortak fiziksel ve fizyolojik özelliklere sahip insanlar topluluğudur. Siyah, beyaz gibi. Bu anlamın yanı sıra artık ırk; Türk, Yunan, Amerikan gibi ulus terimleri olarak da kullanılmaktadır.

³⁹ 20.yy'ın ilk yarısında Avrupa'da görülen despotizm ve ırkçılık batı toplumlarını hâlâ etkilemektedir.

⁴⁰ Dolaylı sınırlandırmalara; seçim vergisi, okuryazar olma gibi örnekler verebiliriz. Devletler, ekonomik ve yahut eğitim seviyesi düşük bir etnik grubun devlet yönetime katılmasını arzu etmiyorsa bu düzenlemeleri getirerek oy hakkına dolaylı yoldan kısıtlama getirebiliyorlardı.

⁴¹ 19. yüzyılda bazı ırkçı yazarlar (Gobineau, Chamberlain) "arı ırk" düşüncesini ele almıştır. Bu yazarlara göre bazı ırklar üstündür. Nazi Dönemi'nin baş mimarı Adolf Hitler de bu düşünceye hâkimdi. Cermen olanlar üstün irka sahipti. Hatta Hitler'e göre bu üstün ırktan olmayanlar insan sayılmazdı. Yahudiler üstün ırktan sayılmıyordu. Hitler Yahudilerin vatandaşlık haklarını yok saydı ve böylece Yahudiler seçme ve seçilme gibi siyasi haklardan men edildiler. Nazi Dönemi anlayışına göre Yahudiler, Cermenler gibi üstün bir ırkın siyasi olarak ortağı olamaz ve yine Cermen gibi üstün ırktan bir vatandaşla eşit tutulamazdı.

⁴² Ayrıntılı bilgi için bkz. Teziç (2006), s.243,244; Karamustafaoğlu (1970), s.42-43; Akartürk (2017),s.8.

⁴³ Karamustafaoğlu (1970), s.16,17.

barındırmıştır. İç savaştan önce 1855 yılında beş federe devlet haricinde⁴⁴ siyahilere oy hakkı tanınmayarak ayrımcılık yapıyordu.⁴⁵ Nihayet 1870 yılında Federal Anayasa'ya eklenen Ek 15. madde ile bu sınırlama ortadan kaldırılmıştır.⁴⁶

“Birleşik Devletler vatandaşlarının oy kullanma hakkı, ırk, renk veya daha önce köle olarak çalışmış olmaları nedeniyle, Birleşik Devletler ya da herhangi bir eyalet tarafından reddedilmeyecek ya da kısıtlanmayacaktır.”

Bazı federe devletler birtakım düzenlemelerle anılan Ek 15. maddeyi etkisiz hale getirmeye çalışmıştır. 1890 yılında Mississippi Kurucu Meclisi oy kullanmada ikamet şartı getirerek siyahilerin oy kullanmasını engellemeye çalışmıştır. Sık sık yer değiştiren siyahiler uzunca bir dönem ikamet şartına bağlı olarak oy kullanamamışlardır. Yine Mississippi’ de seçim vergisi (Poll Tax) düzenlemesi mevcuttu. Buna ek olarak seçim vergisinin ödendiğine ilişkin makbuzun oy verme tarihinden itibaren iki yıl öncesine ait olması istenmiştir. Böylelikle maddi olarak zayıf olan siyahilerin oy kullanma hakkı hem finansal yönden hem de evrak saklama yönünden titiz olmamaları nedeniyle şekil şartları bakımından bertaraf edilecekti. Mississippi eyaleti Ek 15’te belirtilen ayrımcılığın giderilmesi düzenlemesini bir de “anayasayı anlama” şartı ile askıya almaya çalışmıştır. Oy kullanabilmek için federe devlet anayasasının bir bölümünü okuyabilme ya da okunduğunda anlayabilme ya da akla uygun yorumunu yapabilme şartını getirmiştir. Yine eğitim seviyesi düşük olan siyahilerin oy kullanma hakkı bu şartla ellerinden alınmak istenmiştir. Anılan bu şartlardan bazıları ülkenin bazı bölgelerinde bulunan eyaletler tarafından uygulamaya konmuştur. Okuma yazma bilmeyen beyazlar için Güney Carolina’da birtakım ek düzenlemelerle kısıtlamanın önüne geçilmiştir. 300 dolar ve üzeri değerinde bir mülke sahip olan ve bu mülkün vergisini ödeyenler oy kullanabilecektir. Bir başka dolaylı kısıtlama ise Louisiana Anayasası’nda karşımıza çıkmaktadır. Bu kısıtlama “Büyükbaba Şartı”dır (Grandfather Clause). Bu düzenlemeye göre, “Bir erkek şahıs 1 Ocak 1867 ya da daha önceki bir tarihte ikamet ettiği yerin kanunlarına göre oy vermeye yetkili değilse ve bu kişinin bu anayasanın kabul edildiği tarihte 21 yaşından küçük olmayan bir oğlu ya da torunu yoksa.. bu federe devlette öğrenim

---

⁴⁴ Bu devletler; Massachusetts, Vermont, New Hampshire, Maine, Rhode Island. Bu devletlerde bulunan siyahiler ülkenin siyahi özgür nüfusunun yüzde dördünü oluşturuyorlardı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Keysar (2000), s.55.

⁴⁵ Keysar, (2000), s.55.

⁴⁶ Ek madde 15: *“Birleşik Devletler vatandaşlarının oy kullanma hakkı, ırk, renk veya daha önce köle olarak çalışmış olmaları nedeniyle, Birleşik Devletler ya da herhangi bir eyalet tarafından reddedilmeyecek ya da kısıtlanmayacaktır.”*

veya servete ilişkin hususları haiz sayılamayacağından oy kullanamayacaktır.” Anılan bu düzenlemeyle siyahilerin oy vermeleri imkânsız kılınmıştır. Nedeni ise siyahilerin büyükbabaları düzenlemede belirtilen tarihte oy verme yeterliliğine sahip değildi.⁴⁷ 1964 yılında 24. Ek ile seçim vergileri (poll tax) kalkmış ve servete ilişkin oy kullanmaya yönelik uygulamalara hukuken son verilmiştir⁴⁸.⁴⁹

1.1.1.4. Yeteneğe Bağlı Oy Hakkı

Sınırlı oy hakkının türlerinden bir diğeri ise yeteneğe bağlı oy hakkıdır. Yeteneğe bağlı oy sınırlamasında kişinin seçmen olabilmesi için belirli seviyede eğitime sahip olması gerekir. Bu sınırlamanın iki amacı vardır: Birincisi, servete-vergiye bağlı oy hakkı sınırlamasının daraltıcı siyasi katılım neticesinin bir ölçüde genişletilmek istenmesidir. Belirli eğitim seviyesine ulaşmış bireylere seçmen olabilmek hakkını tanımaktır. İkinci amaç ise okuma yazma bilmeyenlere seçmenlik hakkının tanınmamasının istenmesidir⁵⁰,⁵¹.

Teorik olarak bu düşüncenin hareket noktası, belirli bir seviyede eğitimi olmayan kişilerin tercih yaparken hataya düşebilecekleri, bilinçli bir seçim yapamayacaklarıdır.⁵² Günümüzde bu düşüncenin kapısına kilit vurulabilmiş değildir. Kişinin seçmen olduğu zaman bir şeyi tercih ederken niye tercih ettiği, tercih etmediğinde ise niye tercih etmediğinin idrakinde olamaması düşüncesi tazeliğini korumakta; bilinçsiz tercihlerin toplumu etkilediği tartışılmaktadır. İngiliz anayasa hukukçusu Sir Ivor Jennings ise okuma yazma bilmeyen bir köylünün sadece okuma yazma bilen ancak başka bir meziyeti olmayan bir kasabalı-şehirliden daha bilinçli olabileceğini savunmuştur. Seçme hakkının en azından okuma-yazma bilenlere sunulması gerektiğini ileri süren Mill ise, bu şartın sağlandığını

⁴⁷ Karamustafaoğlu (1970), s.43 vd.

⁴⁸ Ek 24: *Başkan ya da Başkan Yardımcısı için yapılacak ön seçimde, ya da başka bir seçimde, Başkan ya da Başkan Yardımcısı seçimleri için Seçiciler Kurulu üyesi veya Kongre'deki Senato ve Temsilciler Meclisi üyeleri seçiminde Birleşik Devletler vatandaşlarının oy kullanma hakkı, Birleşik Devletler ya da herhangi bir eyalet tarafından, herhangi bir seçim vergisi veya başka bir verginin ödenmemesi nedeniyle reddedilemeyecek veya kısıtlanamayacaktır.*

⁴⁹ Karamustafaoğlu'nun aktardığına göre, 1964 yılında yapılan değişiklikle siyahiler pratik bakımından tam manasıyla seçme hakkına kavuşmuş değillerdir. Siyahilere karşı siyasi katılım bakımından baskı, ayrımcı tutum ilerleyen tarihlerde de devam etmiştir. Bir Kamu Hakları Komisyonu raporunda elde edilen bilgilere göre siyahiler bazı seçim yerlerinde hiç oy verememektedir. Karamustafaoğlu (1970), s.52-53.

⁵⁰ Teziç (2006), s.241.

⁵¹ Bu ikinci amaç yukarıda (ırka bağlı oy hakkı) bahsettiğimiz üzere, ırka bağlı oy sınırlandırması amaçlı olarak da karşımıza çıkmaktadır.

⁵² Soysal (1997), s.176,177.

tespit etmenin zor olacağını ileri sürmüş ve hukuksuzluğa yol açabileceğini belirtmiştir.⁵³ Bu görüşte isabet olduğu açıktır. Kişilerin okuryazar olması ya da belli bir eğitim seviyesine ulaşmış olması, onların bilinçli bir tercih yapacağına veya okuryazar olmayan kişilerin bilinçsiz bir tercih yapacağına karine oluşturmamaktadır. Siyasi katılımında bulunmak için toplumun her kesiminin siyaset ve yönetim bilgisine sahip olması aranmaz. Zaten toplumu oluşturan bireylerin her birinin iş pozisyonu, eğitimi, mali durumu vs. farklıdır. Yani istekleri farklıdır. Bundan dolayıdır ki demokratik seçimlerle iş başına gelenler toplumun her kesimiyle iletişim halindedir. İstisnai toplumlar haricinde günümüzde durum bu şekildedir. Çoğulcu demokrasi anlayışı da bunu gerektirir. Örneğin, köylü bir birey, okuma yazması olmasa bile hayatını idame ettirebilmesi için ya da hayatını daha iyi idame ettirebilmesi için en iyi tarım politikasının uygulanmasını ister. Şehirli bir birey ise farklı bir bakımdan kendisinin maksimum faydasına olabilecek politika üretilmesini ister. Bu bakımdan denilebilir ki her bireyin bir siyasi düşüncesi vardır. Okuryazar olmayan kişinin de bir tercihi vardır. Dünyanın kara leke olarak benimsediği Nazi Dönemi'nin çöküş yıllarında olsa dahi bir seçim varsayımında ülkenin elit kesimini oluşturan eğitilmiş rütbeli askerler ve eğitilmiş sivil halk, arı ırk düşüncesini benimseyen ve soykırım suçunu işleyen Adolf Hitler'e hiç mi oy vermeyeceklerdi? Ya da okuma yazma bilmeyen kesimden hiç kimse mi bu politikanın yanlış olduğunu oylarıyla savunmayacaktı?

Amerika'da yeteneğe bağlı oy sınırlandırması Anayasa'yı okuyup anlama (literacy test) olarak karşımıza çıkmıştır. Irka bağlı oy hakkında da değindiğimiz gibi bu şartın getirilme amacı esasen siyahilerin oy kullanmasını engellemektir. 1965 yılında getirilen bir düzenlemeyle bu uygulamaya son verilmiştir.⁵⁴ Yine Asyalı göçmenlerin oy kullanmasını engellemek amacıyla Avustralya'da okuryazarlık şartı aranmıştır.⁵⁵

Latin Amerika, yeteneğe bağlı oy hakkı sınırlamasının yoğun şekilde uygulandığı bölgelerdendir. Bolivya'da 1945 Anayasası yürürlüğe girinceye kadar 1826 Anayasası'yla getirilen okuryazar olma şartı oy hakkına dâhil edilmiştir. Kosta Rika, bağımsızlığını aldıktan sonra 1844 tarihli ilk Anayasa'sına seçmen olabilmek için okuryazar olma şartını eklemiştir. Akabinde 1913 yılında bu sınırlandırmayı kaldırmıştır. Şili 1833-1874 ve 1885-1970 yılları arasında bu uygulamayı yürürlüğe koymuştur. Ekvador 1978 yılına kadar oy

---

⁵³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Karamustafaoğlu (1970), s.14 vd.

⁵⁴ Teziç (2006), s.241,242.

⁵⁵ Karamustafaoğlu (1970), s.16,17.

kullanabilmek için bu gereksinimi sürdürmüştür. El Salvador 1864 Anayasası'yla getirdiği bu sınırlamayı 1945 yılında kaldırmıştır. Guatemala okuryazarlık şartını 1879 Anayasası'yla getirmiştir. 1935 yılında okuryazar olmayan meslek sahiplerine oy kullanma hakkını tanımıştır; nihayet 1945 Anayasası yürürlüğe girince bu şart tamamen kaldırılmıştır. Meksika'da 1835 Anayasası'yla getirilen okuma yazma şartı 1857 Anayasası'yla kaldırılmıştır. Peru yirmiden fazla anayasa değişikliği yaşamış olmasına rağmen 1826'dan 1979 yılına kadar bu kısıtlamayı sürdürmüştür. Uruguay 1830-1918 yılları arasında, Brezilya 1891-1988 yılları arasında okuryazar olma şartını aramıştır. Arjantin ve Kolombiya ise yeteneğe bağlı oy sınırlamasını hiç uygulamamıştır.⁵⁶

Türk hukuk hayatında yeteneğe bağlı oy hakkı resmi olarak 1961 Anayasası yapım aşamasında söz konusu olmuştur. İstanbul Bilim Kurulu'nun hazırladığı ön tasarı m.72/2 şu şekildeydi:

Yirmi beş yaşını bitiren, kısıtlı ve kamu hizmetinden yasaklı olmayan ve Devlet Orta Okullarından veya bunlara eşit öğretim müesseselerinden diplomalı kadın erkek her Türk, Cumhuriyet Senatosunun halk tarafından seçilen üyelerini seçme hakkına sahiptir^{57, 58}

Görüldüğü üzere 1961 Anayasası hazırlanırken belirli bir eğitim şartı öngörülmüştür. Fakat Anayasa komisyonu bu düşüncüyü saf dışı bırakarak genel oy ilkesini ele almıştır. Yakın tarihimizde sınırlı oyun en yoğun tartışıldığı alan, eğitim seviyesi olmuştur. Soysal'a göre bu sınırlandırma gündeme geldiğinde şu soru sorulmalıdır: Devlet eğitim görevini tam olarak yerine getirebiliyor mu? Ve devlet bu alandaki becerisini toplumun her kesimine sirayet ettirebiliyor mu? Bu şekilde bir sınırlandırma köylü ve işçi sınıfını ezecek ve bu kişiler bakımından bir nevi cezalandırma yöntemine dönüşecektir.⁵⁹

---

⁵⁶ Engerman, S.L., Sokoloff, K.L.(2005). The Evolution of Suffrage Institutions In The New World. Journal of Economic History, Vol.65, Issue 4, s. 891-921.

⁵⁷ Aybay, R.(1963). Karşılaştırmalı 1961 Anayasası. İstanbul: İstanbul Üniversitesi No: 1038, s.107.

⁵⁸ Kabul edilen metin 1961 Any. m.71: *Millet Meclisi seçimlerinde seçmen olan her Türk, Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde de aynı şartlarla oy kullanır.*

⁵⁹ Soysal, M.(2011). Anayasaya Giriş. (3. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi yayınları, s.233,234.

1.2.2. Türk Hukukunda Seçme Hakkının Tarihsel Gelişimi

1.2.2.1. Osmanlı Dönemi

1.2.2.1.1. I. Meşrutiyet Dönemi

Seçme hakkından bahsedebilmek için seçim yoluyla oluşmuş bir temsili parlamentonun var olması gerekir. Temsili parlamentolar, mutlak monarşilerin güç kaybettiği dönemlerde ortaya çıkmıştır. Batı’da Sanayi Devrimi ile birlikte seçme hakkı yaygınlık göstermiştir.⁶⁰

Osmanlı’da I. Meşrutiyet’e yani bir parlamentonun var olacağı zamana kadar tam manasıyla bir seçme hakkından söz edilemez. Osmanlı’da siyasal katılmanın ön hazırlığı 1864 yılında çıkartılan bir nizamname ile olmuştur. Bu nizamname ile il yönetiminde bir “İdare Meclisi” kurulması öngörülmüştür. Başkanlığını valinin yaptığı İdare Meclisinin üyeleri merkezden atanan memurlar ile halk tarafından seçilen dört üyedir. Böylelikle ilin pek çok işiyle uğraşan İdare Meclisinin yönetimine halk kendi seçtiği üyelerle katılıyordu.⁶¹

23 Aralık 1876 tarihinde ilk Anayasa olan Kanun-ı Esasi yürürlüğe girmiştir. Kanun-ı Esasi’yle birlikte parlamentolu bir rejim ortaya çıkmıştır. Kanun-ı Esasi çift meclis sistemini kabul etmiştir. Bu meclislerden ikisine birlikte Meclis-i Umumi denmektedir. Meclisi Umumi, Heyeti Ayan ve Heyet-i Mebusan’dan oluşmaktadır. Kanun-ı Esasinin 60. maddesine göre, Heyeti Ayan üyeleri Meclisi Mebusan üyelerinin üçte birini geçmemek üzere padişah tarafından atanmaktadır. Dolayısıyla ayan meclisinde herhangi bir temsilden söz etmek mümkün değildir. Yine Anayasa’nın 65. maddesine göre, Heyeti Mebusan üyelerinin sayısı ise her elli bin erkeğe bir temsilci sayısı kadardır.

Heyet-i Mebusan seçimlerinin nasıl yapılacağı hususunda Kanun-ı Esasi bir düzenleme ortaya koymamıştır. Kanun-ı Esasi’de sadece seçimlerin gizli oy ile yapılması

---

⁶⁰ Akartürk (2017), s101.

⁶¹ Mumcu, A. (1992). İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri. Ankara: Savaş Yayınları, s.162,163.

(m.66) ve milletvekili seçilme koşulları⁶² düzenlenmiştir.⁶³ 1876 tarihli Anayasa 66. maddesinde, seçimlerin nasıl yapılacağını ayrı bir kanunla tayin olunacağını belirtmiştir. Kanun-ı Esasi ilan edilmeden önce Meclis-i Vükela 7 maddelik bir “Talimat-ı Muvakkate” (28.10.1976) çıkartmıştır. Taşradaki seçimler buna göre yapılacak, İstanbul ve çevresi (İzmit dâhil) içine bir hükümet bildirisi olan “Beyanname” seçimlere aracılık edecekti. Nihayetinde seçim mevzuatı, Kanun-ı Esasi hükümlerinden, Talimat-ı Muvakkate’ den, Beyanname’ den ve milletvekillerin illere göre dağılımını gösteren Cedvel’ den⁶⁴ oluşuyordu.⁶⁵

Kanun-ı Esasi’de seçimlerin tek dereceli veya iki dereceli olacağına ilişkin bir düzenleme yer almazken⁶⁶ Talimat-ı Muvakkate’ nin ikinci maddesine göre seçimler iki dereceli (dolaylı oy ilkesi) olarak yapılmıştır. İkinci maddeye göre usul şöyledir: Vilayet, liva ve kaza idare meclisleri üyelerinin seçimle bu göreve getirildikleri göz önünde tutularak taşradan gelecek mebuslar idare meclislerince seçilecektir.⁶⁷ İstanbul ve çevresinde seçmen olabilmek için 25 yaşını bitirmiş olmak ve mülk sahibi olmak gerekiyordu. Burada seçmenlerin sadece erkeklerden oluştuğunu yinelemek gerekir.⁶⁸

Seçimde hiçbir parti faaliyet göstermemiştir, nitekim siyasi partilere ilişkin bir düzenleme de mevcut değildir. Seçimde uygulanan sistem “basit çoğunluk” usulüdür. İstanbul ve çevresinde usulü belirlemek için hazırlanan beyannamenin 11. maddesine göre, oy verme günü beş gündür. Bu süre oy vermeye davet ile başlamaktadır. Bizzat gelemeyenler de oylarını yazılı olarak kullanabilmektedir.⁶⁹

---

⁶² Bu koşullar; memur olmamak, Osmanlı vatandaşı olmak, yabancı devlet imtiyazına sahip olmamak, Türkçe bilmek, 30 yaşını bitirmiş olmak, iflas etmiş olup da itibarını tekrar kazanmamış olmamak, hacir altında olmamak, medeni haklardan yoksun olmamak, yabancı uyruğunda olduğunu iddia etmemek ve seçildiği bölgenin ahalisinden olmak. Koşullar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Armağan, S. (1968). Türkiye’de Parlamento Seçimleri. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası. C.33, S.3-4, s.48-50.

⁶³ Milletvekili olma koşulları Kanun-ı Esasi’nin 67. ve 68. maddelerinde düzenlenmiştir.

⁶⁴ Cedvele Sultan Abdulhamid’in iradesiyle, Tunus ve Mısırdan olmak üzere beşer Müslüman vekil daha eklenmiştir. İllerin çıkardığı mebus sayıları tablosu için bkz. Armağan, S.(1978). Memleketimizde İlk Parlamento Seçimleri. Armağan Kanun-i Esasi’nin 100. Yılı. Ankara: Sevinç Matbaası, s.157-159.

⁶⁵ Tanör, B.(1995). Osmanlı- Türk Anayasal Gelişmeleri. İstanbul: Der Yayınları, s.127.

⁶⁶ Kanuni Esasinin 72. maddesinde seçmenlerin seçecekleri mebuslardan bahsederken herhangi bir ayrıma gidilmemesi daha çok doğrudan oy ilkesinin olduğunun göstergesidir. Armağan (1978), s.162.

⁶⁷ 1870 tarihli Vilayet Nizamnamesi’ne göre gerçekleştirilen idare meclisleri seçiminde seçmen olma koşulu devlete belli bir miktar doğrudan vergi vermektir.

⁶⁸ Armağan (1978), s.161-162.

⁶⁹ Armağan (1968), s.54 vd.

Kanun-1 Esasi’de seçimlerin dört yılda bir yapılacağına ilişkin hüküm olmasına rağmen Talimat-1 Muvakkate seçimlerin “bu seneye mahsus” yapıldığını ve meclisin üç aylık çalışma sonrası dağılmasını öngörüyordu. 1877 yılındaki açılan meclis seçim kanunu üzerinde çalışmış ama ortaya çıkan İntihab-1 Mebusan Kanunu yürürlük kazanamamıştır. Üç aylık süre aşıldığı için de meclis kendiliğinden dağılmıştır. Birinci Meclisin dağılmasından sonra seçim hazırlıklarına başlanmış ve aynı yılda yani birinci meclisin olduğu 1877 yılında ikinci seçimler birinci seçimlerdeki seçim mevzuatları doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.⁷⁰

Kanun-1 Esasi, milletvekilleri ve dolayısıyla temsil bakımından seçmenler için de bir koruma kalkanı olan yasama dokunulmazlığı kurumunu da düzenlemiştir. Anayasa’nın 79. maddesine göre Mebusan Meclisi üyeleri milletvekillikleri süresince suç işlediklerine dair Mebusan Meclisi çoğunlukla karar vermedikçe tutuklanamazlar ve muhakeme edilemezler.⁷¹ Ayrıca seçme ve seçilme hakkı birlikteliğini gerektiren temsilin gerçek anlamda kürsüye sirayetinin güvencesi de -yani yasama sorumsuzluğu kurumu- yine Kanun-1 Esasi’de düzenlenmiştir. Hatta Kanun-1 Esasi’de kendisinden sonra gelecek anayasalardan daha kapsamlı biçimde ele alınmıştır.⁷²

İkinci meclis Ocak 1878 tarihinde toplanmış ancak 4 Şubat 1878 tarihinde -bu tarihten itibaren otuz sene içinde hiç açılmayacaktır- kapanmıştır.⁷³

1.2.2.1.2. II. Meşrutiyet Dönemi

İkinci Meşrutiyet’in ilanı ile birlikte 1908 yılında seçimler yapılmıştır. I. Meşrutiyet zamanında yürürlüğe girmeyen İntihab-1 Mebusan Kanunu çerçevesinde⁷⁴ seçimler cereyan etmiştir. Ayrıca bir de talimatname yayımlanmıştır.⁷⁵

⁷⁰ Armağan (1968), s.57,58.

⁷¹ Vekiller kabahat ve cürüm işlerken veya bu fiillerini takip eden süre içerisinde yakalanırlarsa tutuklanabilir ve muhakeme edilebilirler. Keskinsoy, Ö.(2008). Yasama Dokunulmazlığı. Ankara: Adalet Yayınevi, 28,29.

⁷² Düzenlemeye göre Meclis-i Umumi üyeleri kullanmış olduğu oy veya açıkladığı görüşler nedeniyle sorumlu tutulamayacaklardır. Ve üyelerin oy ve düşüncelerini etkileyecek her türlü vaat ve talimat yasaklanmıştır. Keskinsoy, Ö.(2007). Yasama Dokunulmazlığı. Ankara: Turhan Kitabevi, s.8,9.

⁷³ Dal, K.(1984). Türk Esas Teşkilat Hukuku. Ankara. Gazi Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Basımevi, s.22.

⁷⁴ Bu kanun 1942 yılında çıkarılan 4320 sayılı Mebus Seçimi kanununa kadar yürürlükte kalmıştır.

⁷⁵ Armağan (1968), s.58,59.

İntihab-ı Mebusan Kanunu'nun getirdiği yenilikler şöyledir:⁷⁶

Seçim, illerde sancak sancak yapılacaktır. Her sancak bir seçim dairesi ve her nahiye de bir seçim şubesidir. Mebusan Meclisi üyeleri her elli bin erkeğe bir temsilci olmak kaydıyla belirlenecektir. Elli binden az olan yerlerde temsilci çıkaracaktır. Milletvekili sayısı nüfusa göre şöyle devam etmektedir: 75.000'e kadar yine bir vekil, 125.000' e kadar iki, 175.000'e kadar üç ve 320.000' e kadar dört vekil seçilecektir. Bu nüfustan fazlası yine bu oranda artacaktır.

Seçimler iki dereceli (dolaylı oy) ilkesi çerçevesinde yapılacaktır. Birinci seçmen olabilme şartları şunlardır: Yirmi beş yaşını doldurmuş olmak, medeni hakları kullanabiliyor olmak, yabancı devlet tabiiyetinde bulunmamak ve böyle bir iddiada bulunmamak, geçici olarak ecnebi hizmetinde bulunmamak, kanunen iflas edip de iadeitibar almamış olmamak, hacir altında olmamak ve de devlete az çok vergi vermek. İkinci seçmen olabilmenin de koşulları şöyledir; Osmanlı vatandaşı olmak, yabancı devlet hizmetinde bulunmamak, 25 yaşını bitirmiş olmak, seçimin yapıldığı sırada kimsenin hizmetinde bulunmamak, iflas ile mahkûm olmamak ya da olmakla beraber iadeitibar etmiş olmak, hacir altında olduğuna karar verilmiş ise böyle bir kararın kaldırılmış olması, medeni hakları kullanabiliyor olmak ve ecnebi devlet iddiasında bulunmamak.

1908 seçimleri, önceki (I. Meşrutiyet) iki seçimin bu yöndeki muğlaklığına karşı, iki dereceli olarak yapılmıştır.

Bu kapsamda siyasi haklara tesir eden 1909 değişikliklerine de değinmek gerekir. Buna göre, padişahın sürgüne gönderme yetkisi kaldırılmış ve sansür yasağı getirilmiştir. Ayrıca toplantı ve dernek kurma özgürlüğü anayasal güvenceye kavuşmuştur.

Osmanlı Dönemi'nin 6. ve son seçimi 1919 seçimleridir. Bu seçimden sonraki 1920 seçimleri var olan bir parlamentoya üye seçmek için gerçekleştirilmiş bir seçim değildir. Nihayetinde Heyet-i Mebusan feshedilmiş ve Heyet-i Ayanda toplantılarını tehir etmiştir.⁷⁷ 19 Mart 1920 tarihinde Mustafa Kemal tarafından "İntihab Hakkında Tebliğ"

---

⁷⁶ Armağan (1968), s.59,61.

⁷⁷ Mebusan Meclisi dağıldıktan sonra Heyet-i Ayan 3 toplantı daha yapmıştır. Son birleşimde Ayan reisi, "bundan başka müzakere edecek bir şeyimiz yoktur. İş olduğu vakit içtima ederiz. Celseye hitam veriyorum" demiştir. Tunaya, T.Z. (1986). Türkiye'de Siyasal Partiler Cilt II. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları, s.15,16.

yayımlanmıştır. Tebliğ Kurucu Meclisin inşasına ve bunu sağlamak için yapılacak seçime ilişkindir. 1920 seçimlerinde yine İntihab-ı Mebusan Kanunu uygulanmıştır. Bu düzenlemelere göre, seçimlerde gizli oy ve açık sayım usulü uygulanacak; önceki seçimlerin aksine mutlak çoğunluk sistemine göre yapılacaktır. Ayrıca tebliğ, bağımsız adaylığın yanı sıra siyasi parti adaylığını da öngörmüştür. Neticede 337 üyeli Kurucu Meclis 23 Nisan 1920 tarihinde toplanmıştır.⁷⁸ Bu Meclis 320 sayılı kanun ile İntihab-ı Mebusan kanununda bazı değişiklikler yapmıştır.

1.2.2.2. Cumhuriyet Dönemi

1.2.2.2.1. Tek Partili Dönem

Mustafa Kemal Atatürk 6 Aralık 1922 tarihinde “Halk Fırkası” adıyla bir parti kuracağını açıklamıştır. Büyük Millet Meclisinin 1 Nisan 1923 tarihli oturumunda da seçimlerin yenilenmesi kararı alınmıştır. Yapılacak bu seçimlerle de 23 yıl boyunca sürecek tek parti dönemi başlayacaktır.⁷⁹

1923 seçimleri cumhuriyet ilan edilmeden önce gerçekleşmiştir. Bu seçimlerde yine İntihab-ı Mebusan kanunu ve bu kanunda değişiklik yapan 320 sayılı Kanun uygulanmıştır. 320 sayılı Kanun birinci ve ikinci seçmenlikte ve seçilme hakkında⁸⁰ vergi verme şartını kaldırmıştır.⁸¹ 1923 seçimlerinde birinci seçmenler için öngörölmüş olan yaş sınırı 18; ikinci seçmenler içinse 25’tir. Tabii kadınlara oy hakkı tanınmadığından dolayı sadece erkekler oy kullanabilmektedir. Yine, 320 sayılı Kanun değişiklikleriyle her 20.000 erkek için bir vekil seçilecektir. Nüfusu 20.000’den az olan yerlerde yine de bir vekil seçilecektir. Nüfusu 30.000’e kadar olan yerlerde bir vekil, 50.000’e kadar iki vekil, 70.000’e kadar üç vekil ve

⁷⁸ Armağan (1968),s 66-69.

⁷⁹ 1923,1927,1931,1935,1939,1943 seçimlerine tek başına Halk Fırkası (Cumhuriyet Halk Partisi) katılmıştır.

⁸⁰ Bu kanun seçilme hakkı konusunda önemli değişiklikler getirmiştir. Öğretmenleri hariç tutarak merkezden tayin olunan bütün memurların, müftülerin, hâkimlerin ve savcılarının ve belediye reislerinin görevlerini yerine getirdikleri seçim çevrelerinden aday olabilmeleri için seçimlerden iki ay önce istifa etmelerini şart koşturmuştur. Madde de görevlerini yerine getirdikleri seçim çevreleri deyiminden dolayı görev yapmadıkları seçim çevrelerinden aday olmalarında istifa etmelerine gerek olmadığı sonucu çıkartılabilir. Yine kanun getirdiği düzenlemeyle, ordu, kolordu, fırka kumandaları ile bütün asker alma şube kalem başkanları, jandarma alay, tabur ve bölük komutanlarının hiçbir şekilde memuriyet görevlerini yerine getirdikleri seçim çevresinden milletvekili olamayacaklarını kayıt altına almıştır. Yani istifa etseler dahi bu tahdidi olarak belirtilen meslektekiler görev yaptıkları seçim çevresinden milletvekili olamazlar. Araslı, O.(1972). Adaylık Kavramı ve Türkiye’de Milletvekili Adaylığı. Ankara: Sevinç Matbaası, s.93.

⁸¹ Karamustafaoğlu (1970). s.106.

90.000'e kadar dört vekil seçilecektir. Nüfusun daha fazla olduğu yerlerde aynı oranda artırım yapılacaktır.

1927 seçimlerine gelindiğinde artık yürürlükte yeni bir anayasa olan 1924 Anayasası vardır. Bu seçimlerde seçmen yaşı 18 olarak belirtilmiştir. Seçilmek için 30 yaş sınırı aranmaktadır. 1927 seçimlerinin ardından 1931 seçimleri yapılmıştır. 1935 seçimlerinde ise artık genel oy ilkesine ulaşılmıştır. Bu seçimlerde kadınlar seçme ve seçilme hakkını⁸² kullanabilmişlerdir. 1935 seçimlerinde 40.000 kişi için bir vekil seçilecektir. Seçmen yaşı 22 olarak belirlenmiştir.⁸³

1943 seçimlerinde seçilecek vekillerden daha fazla aday seçime girmiştir. Seçimler iki dereceli yapılmış ve subaylara seçme ve seçilme yasağı getirilmiştir. Bu seçimlerde artık seçim kanunu olarak yeknesaklık teşkil eden 1942 tarih ve 4320 sayılı Kanun uygulanmıştır. Bu seçim tek partili dönemi son seçimi olarak tarihe geçmiştir.⁸⁴

1.2.2.2.2. Çok Partili Dönem

Çok partili hayata geçiş, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ve siyasal gelişmelerin doğal bir sonucudur. Türkiye'de çok partili siyasal hayata geçiş⁸⁵ için yeni rejimin yerleşmesi ve uluslararası konjonktürün müsait olması beklenmekteydi.⁸⁶ Nihayetinde 1923 yılında Cumhuriyet'in kurulmasından çeyrek asır sonrasına kadar devam eden tek partili dönem çokça eleştirilmiştir. Çok partili hayata geçiş konusunda hem dış etkenler hem de iç etkenler etkili olmuştur. Tabii ki çok partili hayata geçişte İsmet İnönü'nün çok büyük rolü vardır. İsmet İnönü çok partili siyasal hayata geçiş konusunda şunları ifade etmiştir: *“Tek parti rejimleri normal demokrasi usulleri ile idare şekline intikal edemedikleri, hiç değilse bu zaruri olan intikali tam yapamadıkları için yıkılmışlardır... Memleketimizi böyle bir akıbetten korumalıyız. Ciddi ve esaslı murakabe sistemine süratle geçmeliyiz. Ben ömrümü*

⁸² Seçilme hakkıyla beraber 1935 seçimlerinde TBMM'ne biri köylü olmak üzere 18 kadın milletvekili girmiştir. Elgin, N.(1985). Türk Kadınına Seçme ve Seçilme Hakkı Tanıyan 5.12.1934 tarihli ve 2598 Sayılı Kanun ve TBMM Tutanakları. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s.6.

⁸³ Armağan (1968), s.71-75.

⁸⁴ Armağan (1968), s.76.

⁸⁵ 1946 yılına kadar çok partili siyasal hayata geçiş denemesi ara ara yapılmış ve yapılmaya çalışılmışsa da bu tarihe kadar tek partili dönemden vazgeçilmemiştir.

⁸⁶ Çufalı, M.(2004).Türkiye'de Demokrasiye Geçiş Dönemi. Ankara: Babil Yayıncılık, s13.

tek parti rejimiyle geçirebilirim. Ama sonumu düşünüyorum: Benden sonrasını düşünüyorum. Bu sebepten, vakit geçirmeksizin işe girişmeliyiz.”⁸⁷

Celal Bayar önderliğinde Menderes, Köprülü ve Koraltan 01.12.1945 tarihinde DP’yi kurmuştur.⁸⁸ Çok partili hayata geçiş sonrası yapılan ilk seçim 1946 seçimleridir. Bu seçimde ilk defa tek dereceli seçim (doğrudan oy) ilkesi uygulanmıştır. Seçimde 1946 tarihli Milletvekili Seçim Kanunu uygulanmıştır. 1946 seçimleri çok partili nizam içerisinde gerçekleşen ilk seçimlerdir. Ancak seçimlerin serbestliği ilkesi sağlanamamıştır. 1950 seçimlerinde ise seçimlerin serbestliği sağlanmıştır. Bu seçimlerde iktidar el değiştirmiş ve seçim sonucu itibarıyla parlamenter cumhuriyet pratik olarak hayata geçirilmiştir. Bu seçimlerde 1950 tarihli Milletvekili Seçim Kanunu tatbik edilmiştir. Bu seçimin en büyük yeniliği seçimlerin yönetiminden ve denetiminden sorumlu YSK’nın varlığıdır.⁸⁹

1.2.2.2.3. 1961 Anayasası Dönemi

1961 Anayasası iki meclisli bir yapı öngörmüştür. Bunlar Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosudur. 1961 Anayasası’nda siyasi hak ve özgürlükler 54-62 maddeler arasında düzenlenmiştir. Seçme hakkı anayasa tarafından vatandaşlara tanınmıştır. Seçimlerin, serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy ve açık sayım ilkelerine göre yapılacağı belirtilmiştir. 1961 tarihinde 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Kanunu yürürlüğe girmiştir. Halen yürürlükte olan bu kanunun ilk haline göre, 21 yaşını doldurmuş her vatandaş iki meclis için de oy kullanabilmekteydi. Yine, 298 Sayılı Kanuna göre, kamu hizmetinden yasaklılar ve kısıtlılar seçmen olamamaktaydı. Ayrıca silah altındaki erat ve askeri öğrenciler oy kullanamamaktaydı. 1961 Anayasası seçimlerin yönetim ve denetim sorumluluğunu YSK’ya vermişti.

Seçimlerde “nispi temsil sistemi” öngörülmüştü. Fakat 1965 seçimleri öncesi “milli bakiye” sistemine geçilmiştir. 1969 seçimleri öncesinde ise milli bakiye sisteminin yerine

⁸⁷ Erim, N. Bir Oluşun Hikayesi. Ulus Gazetesi. 26 Mayıs 1950, Aktaran: Çufalı (2004), s.37.

⁸⁸ 1938 tarihli yasa gereği DP’nin kuruluş işlemi izinle gerçekleşmiştir. Tanör (1995), s.281,282.

⁸⁹ Armağan (1968), s.77-80.

çevre barajlı d'hondt sistemi getirilmiştir.⁹⁰ Ancak baraj uygulaması anayasal denetim sonucu iptal edilmiştir.⁹¹ 1980 yılına kadar barajsız d'hondt sistemi uygulanmıştır.⁹²

1.3. Demokrasi ve Seçme Hakkı

Demokrasi, bilindiği üzere Yunanca “demos” (halk)⁹³ ve “kratos” (iktidar) sözcüklerinden oluşmuştur ve “demokratia” yani “halkın iktidarı” anlamına gelmektedir. Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere demokrasinin en yaygın tanımı olan Lincoln’ün tanımına göre demokrasi, “halkın halk tarafından halk için yönetilmesidir”. Bu tanımdan dört adet soru ortaya çıkmaktadır. Bunlar; halkı kimler oluşturur? Halkın yönetilmesi ve halkın yönetimi nasıl olur? Halk için yönetim nedir?⁹⁴ Demokrasinin tanımında tam bir uzlaşma, bu sorulara verilecek benzer cevaplar neticesinde ortaya çıkacaktır. Bu da pek mümkün gözükmemektedir.

Demokrasi iktidarın halk tarafından belirlendiği ve halk için kullanılacağı bir model olduğu için bu modelde halkın üstünde ve ötesinde bir güç bulunmamaktadır.⁹⁵ Halkın bu

⁹⁰ Akartürk (2017), s.118,119.

⁹¹ Anayasa'ya göre her vatandaşın seçme ve seçilme hakkı vardır. (Madde 55/1) kanun, bu hakkın nasıl kullanılacağını, Anayasa kurallarının sınırı içinde kalmak şartıyla, düzenleyecektir. Ama bu yetki, düzenleme diye hakkın bütünü yok edilmesine yol açabilir. Hükümlerin kanunlaştırılmasına varacak derecede sınırsız ve sorumsuz değildir. İnceleme konusu dördüncü fıkra ile, seçim işlerinin tabii bir sonucu olmaksızın, sırf kanun koyucunun takdiri ile, sunî olarak bir "engel sayısı" yaratılmış ve bu sayının altında kalan yurttaş oylarının nazara alınmayacağı hükme bağlanmıştır. Böylece engel sayısı altında kalan yurttaşların, oy vermiş olmalarına rağmen, dolayısıyla, seçme hakları kullandırtılmakta oyları alan siyasî partilerle bağımsız adayların seçilme hakları da bir yana itilmektedir. Şüphesiz seçimde kullanılan her oyun, bir milletvekili çıkarması veya her oy alan kişinin, milletvekili seçilmesi düşünülemez. Bir seçim çevresinden çıkacak milletvekili sayısı bellidir. Bu durumda kullanılan oyların siyasî partiler ve bağımsız adaylar arasındaki dağılımına göre-bir oyun, etkisini ve sonucunu oy sahibinin tutumu ve öteki oyların karşı etkileri belli edeceğinden-kimi oyların milletvekili çıkarmaması veya bir bölüm siyasî partilerin veya bağımsız adayların seçilememesi olağandır. Ancak üzerinde durulacak husus oyların etkisiz kalmasının sırf takdire dayanan nedenlerle ortaya konulmuş sunî bir engel sonucu olmamasıdır. Seçimin tabii koşullar içinde geçişi sonunda siyasî partilerle bağımsız adaylar üzerinde birleşen seçmen oylarının sayısı, seçilecek milletvekili sayısına oranla ne kadar milletvekili çıkarmak gücünde ise, o kadar milletvekili çıkartabilmelidir. Bir başka deyimle, bir seçim çevresinde seçime katılan bir siyasî partinin topladığı geçerli oy sayısının, o çevrede kullanılan geçerli oyların toplamı içindeki oranı kadar o çevrede çıkacak milletvekili sayısı içinde hakkı olmalıdır. Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere dördüncü fıkarda öngörülen "seçim engeli" düzeninin, olağan seçim sonuçlarını, sunî bir müdahale ile değiştirdiği ve Anayasa'nın 55. maddesindeki seçme ve seçilme hakkını zedeler nitelikte bir hukukî sakinca taşıdığı, bu yüzden de Anayasa'ya aykırı olduğu ortadadır. AYM, E. 1968//15 K. 1968/13, R.G. 24.10.1968.

⁹² Akartürk (2017), s.120.

⁹³ Demos sözcüğü genel itibarıyla bütün Atinalıları ifade etmek için bazen de halkı ifade etmek için ve yine bazen fakir insanları belirtmek için kullanılmıştır. Bununla birlikte demokratia her halükarda Atina'nın ve diğer Yunan şehirlerinin yönetimini ifade etmek için kullanılmıştır. Dahl, R.(2010). Demokrasi Üzerine. Çev. Betül Kadioğlu. Ankara: Phoenix Yayınevi, s.19,20.

⁹⁴ Bu soruların liberal demokrasi perspektifinde cevapları için bkz. Ashford,N.(2009). Özgür Toplumun İlkeleri. Ankara: Liberte Yayınları, s.24 vd.

⁹⁵ Dağı,İ., Polat, N. (2004). Herkes İçin Demokrasi ve İnsan Hakları. Ankara: Liberte Yayınları, s.3.

şekilde söz sahibi olması 20. yy. da mümkün olmuştur. Bu yüzyıla gelinceye kadar toplumları ve ülkeleri kral, padişah, hükümdar gibi isimlerle anılan kişiler ya da soylular, din adamları, askerler gibi azınlık grupları yönetmiştir.⁹⁶ Bu kimseler toplumu yönetme yetkisini bizatihi Tanrı'dan aldıklarını veyahut toplumu yönetme kabiliyetlerinin kendilerinde olduğunu iddia etmişlerdir.⁹⁷

Tek bir kişi veya küçük bir zümrenin bir ülkeyi ya da toplumu yönetmesi kolay görünmektedir. Nitekim bu tarz yönetimlerin olduğu dönemlerde ülkenin iyi ya da kötü yönetilmesinden bağımsız olarak ülkenin tek elden bu itibarla herhangi bir çoğunluğun uzlaşmasına ihtiyaç duymadan yönetildiği görünmektedir. Peki, halkın iktidarı anlamına gelen demokrasi yönetiminde insanlar ülkeyi nasıl ve ne şekilde yönetecektir? Bu karmaşa nasıl giderilecektir? İşte demokrasi gelişim ve dönüşüm çizgisi içerisinde esas olarak halk iktidarının en iyi şekilde oluşmasına odaklanmış ve bunun gerçekleşmesi için bazı kurum ve kuramlar geliştirmiştir. Bunun sonucu olarak günümüzde demokrasi denilince akla temsili demokrasi gelmektedir. Temsili demokrasinin özü seçimlerdir. Seçimlerin özü de temsilciyi seçme, yani seçme hakkıdır. Bu itibarla seçme hakkı ve demokrasi arasında çok sıkı bir bağ olsa da bu iki kavram aynı anlama gelmemektedir. Seçme hakkı ve demokrasi arasındaki ilişkiyi anlatmak için doğrudan ve temsili demokrasiyi izah etmek gerekir.⁹⁸

1.3.1. Doğrudan Demokraside Seçme Hakkı

Doğrudan demokrasi, “*Bir toplumda siyasi yetkinliği ve erginliği kabul edilmiş yurttaşların arada hiçbir aracı kurum ve/veya örgüt bulunmaksızın bütün kanunları hazırladığı ve tartışıp oyladığı demokrasi tipidir.*” şeklinde tanımlanabilir.⁹⁹ Gerçekten bu yönetim modelinde topluluk karar alma mekanizmasında bizzat bulunur. Yani halk kural koyma, iç ve dış siyaseti belirleme ve yargısal uyuşmazlıkları çözme konusunda tüm karar ve uygulamalara ilişkin yetkilerini bizzat kullanır. Doğrudan demokrasi modelinde yasama,

⁹⁶ Uygun, O.(1996). Türkiye’de Demokrasi ve İnsan Hakları. Ankara: TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, s.1.

⁹⁷ Uygun (1996), s.1.

⁹⁸ Akartürk (2017),s.14.

⁹⁹ Şen, İ.G.(2013). Doğrudan Demokrasi: Kurumlar, Hukuki ve Siyasi Sorunlar. İstanbul: On İki levha Yayıncılık, s.7.

hükümet, yargıçlık gibi görev ve kurumlar yoktur. Çünkü halk kendisiyle ilgili kararları bizzat kendisi alır.¹⁰⁰

Halk egemenliğe dayanan bu modelin temel dinamiği Rousseau'nun görüşüyle özdeşleşmiştir. Rousseau'ya göre egemenlik halka aittir ve bu yetki devredilemez. Halk, egemen varlığını ancak kendisi temsil edebilir. Rousseau'ya göre erk devredilebilir ancak irade devredilemez.¹⁰¹

Doğrudan demokrasi modeli Antik Yunan sitelerinde uygulamaya konulmuştur. Vatandaşlar agora veya forum denilen meydanlarda toplanır ve halk meclislerini (ekklesia) oluştururdu. Bu meclislerde aracısız şekilde kanunlar oylanır, savaş ve barış kararları alınır, siyasal davalara bakılırdı. Bu meclislerde kölelerin ve yabancıların seçme hakkı bulunmamaktaydı.¹⁰² Atina'da Ekklesia denilen halk meclisi ilkin ayda bir toplanıyordu; daha sonraları ise dört ayda bir toplanmaya başlamıştır. Atina'nın bu halk meclisi toplantılarına kadınlar, köleler ve yabancılar katılmaz halk meclisine katılma hakkına sahip olan kişiler de oylarını el kaldırmak suretiyle kullanırlardı.¹⁰³

Demokrasi teorisiyle bağdaşır gözükken doğrudan demokrasi modeli coğrafi alan ve nüfus bakımından sınırlı küçük devletlerde mümkün olabilir.¹⁰⁴ Günümüzde doğrudan demokrasi örneğine çok az rastlanmaktadır. İsviçre'nin Glarus kantonunda ve Appanzell Innerrhoden kantonunda doğrudan demokrasi modeli uygulanmaktadır.¹⁰⁵

Görüldüğü üzere doğrudan demokrasilerde seçme hakkı siyasal iradenin ifade edilmesinde bir araçtır. Bu bakımdan doğrudan demokrasilerde oy kullanma halkın yönetimde söz sahibi olmasının en mantıklı ve en yalın şekli olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁰⁶ Ancak günümüzde seçme yetkisinin bu şekilde basit bir şekilde kullanılması ve işlerlik kazanması mümkün gözükmemektedir. Günümüzdeki ülkelerde milyonlarla ifade edilen nüfus kalabalığı aracısız bir şekilde egemenliğini kullanamaz. Aksini sağlama adına

---

¹⁰⁰ Anayurt (2018),s.450.

¹⁰¹ Rousseau, J.J.(1996). Toplum Sözleşmesi (Çev. Alpagut Erenulu). Ankara: Öteki Yayınevi, s. 55.

¹⁰² Gözler (2014), s.274.

¹⁰³ Gözler (2014), s.274.

¹⁰⁴ Pactet' den aktaran: Akartürk (2017), s.14.

¹⁰⁵ Bu kantonlarda kararlar, "Landsgemeinde" adı verilen halk meclislerinde alınır. Landsgemeinde halk yılda bir kez toplanır. Ve bazı kararlar halkın bizzat oy kullanmasıyla alınır. Gözler (2014), s.274,275.

¹⁰⁶ Akartürk(2017), s.17.

internetin kullanılması tartışılmıştır. Ancak 21. yy.da siyasal katılmayı gerektirecek konularının niceliği göz önünde bulundurulduğunda doğrudan siyasal katılma fikri kanımızca makul görünmemektedir.¹⁰⁷

1.3.2. Temsili Demokraside Seçme Hakkı

Günümüzde demokrasi denilince akla temsili demokrasi gelmektedir. Temsili demokrasi denilince de akla seçimler gelmektedir. Temsili demokrasilerin agorası seçimlerdir.¹⁰⁸

Temsili demokrasi, egemenliğin halkın seçtiği temsilciler eliyle kullanıldığı demokrasi türüdür. Montesquieu, temsili demokrasinin mecburiyetini ileri sürmüştür. Çünkü halk, ortaya konulan problemleri tüm yönleriyle irdeleyemez. Hem bunun için halkın vakti de yoktur. Ayrıca halk kendi kendine karar veremez. Ancak halk siyasi işlerle uğraşacak tecrübeli ve bilgili insanları seçebilir. Seçilecek kişiler birçok mesele hakkında bilgi sahibi olabilir ve bu seçilecek kişiler bu meseleler hakkında tartışabilirler. Buna karşılık halk doğrudan demokrasi uygulamasında görüldüğü üzere her zaman karar verici olarak hazır olmayabilir.¹⁰⁹

Temsili demokrasi anlayışı İngiltere’de ortaya çıkmış ve 1789 Fransız Devrimi’nin getirdiği “Millete ait egemenlik sadece temsil yoluyla kullanılabilir.” ilkesiyle tüm Avrupa kıtasına yayılmıştır.¹¹⁰

Millet egemenliği anlayışıyla birlikte popüler olan temsili demokrasi uygulamalarının ilk örneklerini sınırlı oy döneminde görmekteyiz. Bundan dolayı 20. yy.ın ortalarına gelinceye kadar “halkın” temsilcilerini seçmesi bir ifade kalıbından öteye geçememiştir.

---

¹⁰⁷ Doğrudan demokrasi modelini uygulama tartışmasını salt seçmen sayısı ve buna bağlı olarak bu kitlenin iradesini yansıtması konusundaki zorluklarla sınırlı tutmamak gerekir. Günümüzde demokrasi; çoğulculuk, hukukun üstünlüğü, temek hak ve özgürlük gibi birçok anlamı da içinde barındırmaktadır. Doğrudan demokrasi modelinin bu anlamlara odaklanmış demokrasi konseptine ne derece uyum sağlayacağı bir soru işaretidir. Anayurt (2018), s.452.

¹⁰⁸ İba, Ş. (2015). Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku. Ankara: Seçkin Yayınevi, s.99.

¹⁰⁹ Dal, K.(1979). Anayasa Hukuku (Temel İlkeler). Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Neşriyat ve Yardım Bürosu, s.114.

¹¹⁰ Millet egemenliği anlayışına dayanan temsili demokraside temsilcilerin egemenliği giderek parlamentonun egemenliğine dönüşmüştür. Rousseau temsili demokrasi anlayışı sonucu oluşan parlamentonun egemenliği için şu ifadeleri kullanmıştır; “İngiliz halkı özgür olduğunu zannetmektedir; oysa büyük bir yanılgı içerisindedir. Sadece parlamentonun seçimi zamanında özgürdür; seçimden sona köledir, hiçbir şey değildir”. Anayurt (2018), s.453.

Çünkü yukarıda örneklerini gördüğümüz sınırlı oy döneminde halkın içinde seçme hakkına sahip olan kişiler son derece sınırlı tutulmuştur.¹¹¹

1.3.3. Yarı Doğrudan Demokrasilerde Seçme Hakkı

Egemenliğin halkın seçtiği temsilciler aracılığıyla kullanıldığı demokrasilerde halk bazı durumlarda bazı araçlar vasıtasıyla egemenliğin kullanılmasına doğrudan doğruya katılabilir. İşte yarı-doğrudan demokrasi denilen sistemde egemenliğin kullanılması halk ile temsilcileri arasında paylaştırılmıştır.¹¹² Bu araçlar; referandum, halk vetosu ve halk teşebbüsüdür.¹¹³

1982 Anayasası'nın 6. maddesine göre, "egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. Türk milleti, egemenliğini, Anayasa'nın koyduğu esaslara göre, yetkili organlar eliyle kullanır." Yine Anayasa'nın 80. maddesine göre, "Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, seçildikleri bölgeyi veya kendilerini seçenleri değil, bütün milleti temsil ederler". Görülmektedir ki 1982 Anayasası, Anayasa değişikliğine ilişkin referandum (m.175) aracı haricinde saf temsili demokrasiyi benimsemiştir.¹¹⁴

1.4. Seçme Hakkının Uluslararası Belgelerde Görünümü

1.4.1. Bildiriler

Seçme hakkı sadece ulusal hukukların değil, aynı zamanda uluslararası hukukun da konusu olmuştur. 20. yy.ın ilk yarısında insan haklarının kurumsallaştığı dönemde siyasi haklar uluslararası hukukun gündemine yeterince girememiştir. Anılan yüzyılın ikinci yarısında siyasi haklar, insan hakları ve demokratik standartların gelişmesiyle birlikte uluslararası hukukun konusu olmaya başlamıştır. Ancak siyasi hakların uluslararası hukuk boyutunda zikredilmeye başlanması bazı eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Ülkeler siyasi hakların devletlerin kendi egemenlik alanını ilgilendiren meseleler olduğunu,

¹¹¹ Özçelik, F.K. (2019). Uluslararası İnsan hakları Hukukunda Demokrasi Teorisi Bağlamında Serbest Seçim Hakkı ve Türkiye. Ankara: Adalet Yayınevi, s.75.

¹¹² Gözler (2014), s.289.

¹¹³ Bu araçlarla birlikte saf temsili demokrasi anlayışı doğrudan demokrasi anlayışının temel mantığıyla harmanlanmış ve bu sayede seçmen önemli siyasi konularda aracısız olarak kendisini ifade etme imkânı bulmuştur. Akartürk(2017), s.22.

¹¹⁴ Özbudun, E. (2013). Türk Anayasa Hukuku. (14. Baskı). Ankara: Yetkin Yayınevi, s.88,89.

belirledikleri siyasal sisteme müdahale edilmemesi gerektiğini belirtmiştir.¹¹⁵ Ancak bu eleştiriler gün geçtikçe azalmış, hatta uluslararası alanda siyasi hak düzenlemeleri devletlerin ulusal hukuklarına da sirayet etmiştir. Böylece demokrasiyi benimsemiş ülkelerde nispeten bir uygulama bütünlüğü ortaya çıkmış ve bu sayede seçme hakkının da yer aldığı siyasi haklar daha somut, uygulanabilir ve elverişli hale gelmiştir.

Uluslararası düzenlemelerde seçme hakkına ilişkin olarak ilk yer verilmesi gereken, 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'dir. Bildiri hem siyasi haklar bakımından hem de temel insan hakları bakımından bir temel taşıdır.¹¹⁶ Bildirinin birinci maddesi; bütün insanların hür, haysiyetli ve haklar bakımından eşit olarak doğduğunu ifade etmektedir. Bildirinin ikinci maddesinde; herkesin ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka herhangi bir düşünce, ulusal ya da toplumsal köken, servet, doğuş veya başka herhangi bakımdan ayırım gözetilmeksizin bildiride ilan olunan tüm haklardan ve özgürlüklerden yararlanabileceğini kayıt altına alınmıştır.¹¹⁷

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin siyasi hakları içeren 21. maddesi şu şekildedir:

“Her şahıs, doğrudan doğruya veya serbestçe seçilmiş temsilciler vasıtasıyla, memleketin kamu işleri yönetimine katılmak hakkını haizdir.

Her şahıs memleketin kamu hizmetlerine eşitlikle girme hakkını haizdir.

Halkın iradesi kamu otoritesinin esasıdır; bu irade, gizli şekilde veya serbestliği sağlayacak muadil bir usul ile cereyan edecek, genel ve eşit oy verme yoluyla yapılacak olan devri ve dürüst seçimlerle ifade edilir.”

Maddenin birinci fıkrasında “her şahıs” tabiriyle genel oy ilkesi vurgulanmıştır. Fıkranın devamında tek dereceli seçim ve iki dereceli seçim ayrılığının mümkün olabileceğine işaret edilmiştir. Yalnız fıkrada geçen “serbestçe seçilmiş temsilciler”

¹¹⁵ Özçelik (2019), s.120.

¹¹⁶ Özçelik eserinde tarihsel olarak daha önceye,1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'ne atıf yapmıştır. 1789 tarihli bildirinin birinci maddesinde, “tüm insanların haklar yönünden özgür ve eşit olduğu” belirtilmiştir. Akabinde 6.maddede çalışmamızla ilgili olarak şu ifadeler yer verilmiştir: “Yasa, genel iradenin ifadesidir. Tüm yurttaşların, bizzat ya da temsilcileri aracılığı ile yasanın yapılmasına katılma hakları vardır. Yasa ister koruyucu, ister cezalandırıcı olsun herkes için aynıdır. Tüm yurttaşlar yasa önünde eşit olduklarından, yeteneklerine göre her türlü kamu görevi, rütbe ve mevkiine eşit olarak kabul edilirler, bu konuda yurttaşlar arasında erdem ve yeteneklerinden başka bir ayırım gözetilmez.”

¹¹⁷ Siyasi hakları içeren maddelerden önce bu maddelerin ifade edilmesi son derece önemlidir. Nitekim yukarıda bahsettiğimiz sınırlı oy düzeninde insanlar arasında bir eşitlik söz konusu değildi.

deyimine dikkat etmek gerekir. Burada kanımızca özellikle ikinci seçmenlerin sayıca azlığından kaynaklanan birtakım suistimali uygulamalara dolaylı da olsa atıf yapılmıştır. Ayrıca serbestçe seçilmiş temsilciler deyimleriyle, sınırlı oy döneminde gördüğümüz ve çalışmanın seçme hakkının ilkeleri kısmında işlenecek olan, iki dereceli seçim veya diğer ismiyle dolaylı oy ilkesinin uygulamasıyla ikinci seçmenlerde aranan özelliklerde genel oy ilkesine halel getirecek sınırlamalara atıf yapıldığı düşünülebilir.

Maddenin üçüncü fıkrasıyla “halkın iradesi” deyimleriyle yine genel oy ilkesine gönderme yapılmıştır. Ayrıca siyasi sistemin meşruiyet kaynağının seçmenler olduğuna bu ifadeyle dikkat çekilmiştir. Nihayet fıkranın devamında gizli oy ve serbest oy ilkelerinden bahsedilmiş ve dürüst seçimlere vurgu yapılmıştır.

Seçme hakkını 1948 tarihli Amerikan İnsan Hakları ve Ödevleri Bildirisi’nde de görmekteyiz. İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’nden aylar önce kabul edilen bildirinin rolü ve konumu Evrensel Bildiriyle paralellik göstermektedir.¹¹⁸ Nitekim konumuz açısından bildirinin başlangıç bölümü ve ikinci maddesi Evrensel Bildiriyle neredeyse bire bir örtüşmektedir. Bildirinin oy kullanma ve yönetime katılma hakkı” başlıklı 20. maddesi şu şekildedir:

“Yasal yeterliliğe sahip her kişinin, doğrudan ya da temsilcileri aracılığı ile ülkesinin yönetimine katılma ve gizli oy usulü ve dürüst, düzenli aralıklarla ve serbest olarak yapılan seçimlerde yer alma hakkı vardır.”

1.4.2. Sözleşmeler

1.4.2.1. 1966 Tarihli Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi

Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Genel Kurulun 16 Aralık 1966 tarihli 2200 A sayılı kararıyla kabul edilmiştir. Sözleşme 23 Mart 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir.¹¹⁹ Sözleşmenin “Siyasi haklar” başlıklı 25.maddesinde 2.maddeye atıf yapılmıştır. Sözleşmenin 2. maddesi şu şekildedir: “*Bu sözleşmeye taraf her devlet kendi ülkesinde*

¹¹⁸ Her iki bildiri de İkinci Dünya Savaşında yaşananların ardından insan haklarını koruma amaçlı hazırlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Özdemir, O.(2013). İnsan Haklarının Bölgesel Düzeyde Korunması. İlyas Doğan (Editör). İnsan Hakları Hukuku. Ankara: Astana Yayınları, s.256.

¹¹⁹ Türkiye sözleşmeyi 15.08.2000 tarihinde imzalamıştır. 2003 tarihinden itibaren de yürürlüğe girmiştir.

yaşayan ve yetkisi altında bulunan bütün bireylere ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka fikir, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğum ya da başka bir statü bakımından hiçbir ayırım gözetmeksizin bu sözleşmede tanınan hakları sağlamak ve bu haklara saygı göstermekle yükümlüdür.” Sözleşmenin 25. maddesi şu şekildedir:

Her yurttaş, 2. maddede belirtilen ayrımlara ve makul olmayan kısıtlamalara bağlı olmaksızın:

(a) Doğrudan doğruya ya da özgürce seçilmiş temsilciler aracılığı ile kamu yönetimine katılma;

(b) Genel, eşit ve gizli oyla belirli dönemlerde yapılan, seçmenlerin iradelerini özgürce ortaya koymalarını garanti eden gerçek seçimlerde oy kullanma ve seçilme;

(c) Genel anlamda eşit olarak, ülkesinin kamu hizmetlerine girme hak ve fırsatına sahiptir.

Yukarıdaki maddede (b) fıkrasında geçen “gerçek seçim” ifadesi dikkat çekmektedir. Gerçek seçimler ile neyin kastedildiği İnsan Hakları Komitesinin 1996 yılında, 25. maddeye ilişkin olarak kabul ettiği yorumda (“Genel Yorum No.25”)¹²⁰ belirtilmiştir. Şöyle ki¹²¹ “seçimler, (b) paragrafına uygun şekilde, belirli dönemlerde, seçmenlerin iradelerini özgürce ortaya koymalarını garanti eden hukuk kuralları çerçevesinde, adil olarak gerçekleştirilmelidir. Oy kullanma hakkına sahip olanlar, diledikleri adayı seçebilmeli, referandum veya halkoylamalarında lehe veya aleyhe oy kullanabilmeli, hükümeti destekleyebilmeli veya hükümete karşı olabilmelidir. Seçmen, iradesini olumsuz yönde etkileyecek herhangi bir etki, tehdit veya zorlama ile karşı karşıya bırakılmamalıdır. Seçmenler, iradelerini özgürce oluşturabilmeli; şiddet eylemleri, zorlama gibi, iradelerini fesada uğratabilecek hiçbir eyleme maruz bırakılmamalıdır. Gerekli görülen hallerde seçim kampanyalar için ayrılan bütçelerde, seçmenlerin özgür iradesi göz ardı edilmemek kaydıyla veya herhangi bir adaya veya partiye ayrılan bütçede demokratik bir seçimi engelleyecek orantısızlıklar olmadığı sürece kısıtlamalara gidilebilir. Gerçek seçimlerin sonuçlarına saygı duyulmalı ve bu sonuçlar uygulanmalıdır.”

¹²⁰ Uyar, L. (2006). Birleşmiş Milletlerde İnsan Hakları Yorumları. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.75. Metin içerisinde bundan sonra Genel Yorum No: 25 olarak kısaltılacaktır.

¹²¹ Genel Yorum No: 25, pr.19.

1.4.2.2. Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi

Sınırlı oy döneminde ülkeler kimlerin seçmen olabileceğini çeşitli ayrımcılık uygulamalarıyla belirlemiştir. Seçmen olma bakımından cinsiyete dayalı ayrımcılık hemen hemen bütün ülke uygulamalarında karşımıza çıkmıştır. Sınırlı oydan genel oya geçişte de en fazla mücadelelerden biri bu konuda verilmiştir.

Söz konusu bu sözleşme kadın-erkek eşitliğini sağlama noktasında ve kadınların konumlarına ilişkin olarak bir dizi pozitif düzenlemeler içermektedir.

Sözleşme 18 Aralık 1979'da Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda kabul edilmiştir. Sözleşmenin birinci maddesinde sözleşmeye konu kadınlara karşı ayrımcılığın ne anlama geldiği belirtilmiştir. Buna göre, "siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel, kişisel veya diğer alanlardaki kadın ve erkek eşitliğine dayanan insan haklarının ve temel özgürlüklerin, medeni durumları ne olursa olsun kadınlara tanınmasını, kadınların bu haklardan yararlanmalarını veya kullanmalarını engelleme veya hükümsüz kılma amacını taşıyan veya bu sonucu doğuran cinsiyete dayalı herhangi bir ayırım, dışlama veya kısıtlama anlamına gelir."

Sözleşmenin oy verme, seçime ve katılma hakkı başlıklı 7. maddesi şöyledir:

Taraf Devletler ülkenin siyasal ve kamusal yaşamında kadınlara karşı ayrımcılığı tasfiye etmek için gerekli her türlü tedbiri alır ve özellikle kadınların erkeklerle eşit şekilde aşağıdaki haklarını güvence altına alır:

a) Bütün seçimlerde ve referandumlarda oy kullanmak ve kamusal olarak seçim yapılan bütün organlara seçilebilmek hakkı;

b) Hükümet politikalarının formüle edilmesine ve bunların uygulanmasına katılma hakkı ile kamu görevlerine atanma ve idarenin her düzeyinde kamusal görevleri yerine getirme hakkı;

c) Hükümet dışı kuruluşlar ile ülkenin kamusal ve siyasal yaşamıyla ilgili kuruluşlara katılma hakkı.

Sözleşmenin kabul edildiği tarihte hemen hemen bütün ülkeler kadınlara seçme hakkı tanımaktadır. Sözleşmenin yine de bu hususu düzenlemesi önem taşımaktadır. Uluslararası düzenlemelerle birlikte hakkın içi somut bir şekilde doldurulmaktadır. Bununla birlikte özellikle sözleşme tarihi itibarıyla daha önemli olan konu kadınların temsilidir. Zaten madde

lafzi olarak incelendiğinde kadınların siyasal haklar bakımından toplumda daha fazla aktif olmalarını sağlanmaya yönelik olarak düzenlenmiştir.¹²²

1.4.2.3. 1969 Tarihli Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi

Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi 1969 yılında Amerika Devletleri İnsan Hakları İhtisas Komisyonunda kabul edilmiştir. Sözleşme 1978 yılında yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin seçme hakkını ilgilendiren “yönetime katılma hakkı” başlıklı 23. maddesi şu şekildedir:¹²³

1. Her vatandaşa aşağıdaki hak ve yetkilere sahiptir:

- a) doğrudan ya da özgürce seçtikleri temsilcileri aracılığıyla kamu yönetimine katılmak;
- b) belirli dönemlerde gerçekleştirilen, seçmen iradesinin korunduğu, genel, eşit ve gizli oy ilkesinin uygulandığı seçimlerde oy kullanmak yada aday olmak;
- c) eşitlik ilkesi çerçevesinde kamu hizmetine girebilmek.

2. Yukarıda sayılan hak ve yetkilerin kullanımı kanunla ancak; yaş, vatandaşlık, ikamet, dil, eğitimi temyiz kudreti ya da mahkûmiyet esasına göre belirlenir.

Maddenin ikinci fıkrası dikkat çekicidir. Birinci fıkrada genel oy ilkesini güvence altına alan sözleşme, ikinci fıkrada genel oy ilkesine getirilebilecek makul sınırlamaların da dışına çıkmıştır. Sözleşmenin bu maddesi Amerika’da hâlâ görülen siyasal sistemin seçme hakkına sınırlı bakışını yansıtmaktadır.

¹²² Kadın erkek eşitliğine ve kadınların siyasal hayata katılmasına ilişkin bir diğer sözleşmede “Kadınların Siyasal Haklarına İlişkin Uluslararası Sözleşmedir”. Sözleşmenin birinci maddesine göre, kadınlar hiçbir ayırım gözetilmeksizin erkeklerle eşit koşullarda bütün seçimlerde oy hakkına sahip olacaklardır.

¹²³ Maddenin çevirisi Güveyi tarafından yapılmıştır. Bkz. Güveyi, Ü. (2013). Demokratik Devlet İlkesi Çerçevesinde Seçimlerin Yönetimi ve Denetimi. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, s.89.

1.4.2.4. Afrika Bölgesi Sözleşmeleri

1.4.2.4.1. Afrika İnsan Hakları Sözleşmesi

1981 yılında kabul edilen İnsan ve Halkların Hakları sözleşmesi 1986 yılında yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin adından da anlaşılacağı üzere halkların da hakları ele alınmıştır. Bu bağlamda sözleşmenin ikinci maddesinde, her bireyin sözleşmede tanınan ve güvence altına alınan hak ve hürriyetlerden, ırk, etnik grup, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya herhangi diğer görüş, uyrukluğa ya da sosyal köken, servet, doğum veya başka statü gibi herhangi bir ayırım olmaksızın yararlanmaya hak sahibi olacakları ifade edilmiştir. Sözleşmenin seçme hakkını kapsayan 13. maddesi şu şekildedir:

- a) *Her vatandaş, yasanın öngördüğü hükümler uyarınca doğrudan ya da özgür olarak seçilmiş temsilcileri aracılığı ile ülkesinin yönetimine özgür olarak katılma hakkına sahiptir.*
- b) *Her vatandaş, ülkesinin kamu hizmetlerine eşit olarak girme hakkına sahiptir.*
- c) *Her birey, yasa önünde eşitlik temelinde, kamu mallarından ve hizmetlerinden yararlanma hakkına sahiptir.*

1.4.2.4.2. Demokrasi, Seçimler ve Yönetim Üzerine Afrika Sözleşmesi

Afrika Birliği Örgütünün kabul ettiği diğer metin olan Demokrasi, Seçimler ve Yönetim Üzerine Afrika Sözleşmesi¹²⁴ 2007 yılında kabul edilmiş ve 2012 yılında yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin 3. maddesinde, demokratik ve insan haklarına saygıdan, hukukun üstünlüğünden, seçimlerin; düzenli, şeffaf, serbest ve adil olmasından bahsedilmiştir. Sözleşmenin seçme hakkını kapsayan yedinci bölümünde ise taraf devletlerin bu konudaki yükümlülüklerinden ve seçimlerin niteliklerinden bahsedilmiştir.

1.4.2.5. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Türkiye'nin de katılımıyla 4 Kasım 1950 tarihinde imzalanmıştır. Sözleşme, 3 Eylül 1953 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin bu kabul

¹²⁴ Sözleşme hakkındaki bilgiler Özçelik'ten aktarılmıştır. Özçelik (2019),s.139,140.

edildiği halinde yani ana metinde “seçme hakkına” yer verilmemiştir.¹²⁵ Ancak 1952 yılında imzalanan ve 1954 yılında yürürlüğe giren 1 No’lu Ek Protokol’ün 3. maddesinde serbest seçim hakkına yer verilmiştir. Buna göre:

“Sözleşme Taraf Devletler yasama organının seçimi için, halkın kendi düşüncelerini serbestçe ifade etmesinin güvence altına alındığı koşullarda, makul aralıklarla ve gizli oyla serbest seçimler yapmayı taahhüt eder.”

Maddenin analizi yapıldığında ilk değerlendirilmesi gereken husus şudur: Diğer haklara ilişkin düzenlemelerde “herkes”, “hiç kimse” gibi ifadeler yer alırken bu maddede doğrudan bir muhabata yönelim olmamıştır.¹²⁶ Madde sözleşmeye taraf devletlere uygulama alanı yasamayla sınırlı olarak makul aralıklarla, serbest ve gizli oy ilkelerini belirterek ifade özgürlüğü çatısı altında sorumluluk yüklemiştir. Dikkat edilmesi gereken husus, maddede “genel oy“ ilkesine yer verilmemesidir.¹²⁷ Bunun nedeni, protokolün kabul edildiği tarih nazara alındığında üye devletlerin hepsinin genel oy ilkesini hayata geçirmiş olmalarıdır.

Maddede “bireylere” hitap eden bir ifade olmadığından sözleşmenin seçme hakkını içerdiği şeklinde bir sonuca ulaşılammıştır.¹²⁸ Ancak komisyon 1975 tarihli W,X,Y,Z/Belçika kararı¹²⁹ ile birlikte EP-1 m.3’ü “bireysel bir hak” olarak nitelendirmiştir.¹³⁰ Mahkeme 1987 tarihli Mathieu-Mohin ve Clerfayt/Belçika

¹²⁵ Sözleşmenin taslak metininde serbest seçim hakkına yönelik olarak bir düzenleme yer alsa da yapılan tartışmalar sonucu bu düzenleme sözleşmede yer almamıştır. Düzenlemenin sözleşme metininde yer almaması savunan görüşe göre, sözleşmenin amacı üye devletlerin siyasal yapısını tanımlamak değildir. Bu görüşe göre, amaç bireysel hakların güvenceye kavuşturulmasıdır. Kabul edilmeyen düzenleme ise şu şekildedir: Madde 3: Sözleşme, Taraf Devletlerin, demokrasinin temel ilkelerine tamamen iyi niyetle saygı gösterme ve özellikle ana ülkesine ilişkin olarak: 1- Hükümet tedbiri ve yasamanın halk iradesinin bir ifadesi olmasını güvencelemek amacıyla makul aralıklarla, genel ve gizli oyla serbest seçimleri kabul ettiği, 2- Eleştiri hakkına ve bir siyasal muhalefet örgütlenme hakkına müdahale edecek bir eylemde bulunmayacağı taahhüdünü içerir. Şirin.T.(2011). İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesine Göre Serbest Seçim Hakkı. MÜHF- HAD, C.17, S.1-2, s.289,290.

¹²⁶ Anayurt, Ö.(2004). Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu. Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.140.

¹²⁷ Maddenin siyasal katılma hakkı bakımından darlığı, maddenin hak sahibi kılan bir anlayışla yazılmadığını göstermektedir. Özdek, Y.(2004). Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye. (ikinci Baskı). İstanbul: Kırmızıalem Yayınları, s.310.

¹²⁸ Nitekim komisyon X/Almanya (530/59 (04.01.1960)) kararında EP-1 m.3’ün “kurumsal” bir hakkı düzenlediğine hükmetmiştir. Koçak, M. (2006). Seçim Sistemleri ve Demokrasi Karşılaştırmalı Bir Analiz: İHAM ve AB Ölçütleri. Anayasa Yargısı 23,s.125.

¹²⁹ W,X,Y,Z/Belçika, B. No: 6745/74 (30.05.1975).

¹³⁰ Anayurt (2004), s.140; maddenin geniş biçimde yorumlanarak bireysel sübjektif haklar içerdiğinin teyidi 1998 yılında yürürlüğe giren 11. Protokolle EP-1 m.3’ün madde başlığının “serbest seçim hakkı” olmasıdır. Özdek (2004), s.311.

başvurusunda¹³¹ serbest seçim hakkına yönelik yorumunu net bir şekilde şu ifadelerle ortaya koymuştur:

“3. maddenin ifade biçimi, yanıltıcı biçimde devletlerarası bir görünüşe sahip olsa da, öz itibarıyla Sözleşme ve Protokollerin diğer temel maddelerinden herhangi bir fark ortaya koymamaktadır. Bu ifadelerin kullanılmasının sebebinin, üstlenilen taahhüde daha büyük bir ciddiyet kazandırma isteğinden ve söz konusu alandaki temel yükümlülüğün, medeni ve siyasal hakların çoğunda olduğu gibi kaçınmak veya müdahalede bulunmamak değil, Devlet’in demokratik seçimleri “hayata geçirmek” üzere pozitif tedbirlerin benimsenmesi olduğu görülmektedir.”¹³²

Nihayetinde, serbest seçim hakkı mutlak bir hak değildir. AİHM serbest seçim hakkı kapsamında önüne gelen başvurularda bu hakkın mutlak bir nitelik taşımadığını, devletlerin kendi siyasal sistemleri üzerinde geniş bir takdir yetkilerinin olduğunu istikrarlı biçimde dile getirmiştir.

Serbest seçim hakkı ile ilgili bir diğer husus ise bu hakkın “ifade özgürlüğü” ve “örgütlenme özgürlüğü” ile birlikte değerlendirilmesi gerekliliğidir. Serbest seçim hakkı zaten bu özgürlüklerle anlam kazanmaktadır. Nitekim sadece bireyler değil, siyasi partiler de ifade özgürlüğünden yararlanmaktadır.¹³³

1.5. AİHM Kararlarında Seçme Hakkının Uygulama Alanı ve Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolunda Seçme Hakkı

Temel hak ve özgürlüklerin ihlali gerekçesiyle AİHM ve AYM’ ye bireysel başvuru yapılabilmektedir. AİHM’ in bireysel başvurularda konu sınırı AİHS metni iken AYM’ ye bireysel başvuruda bulunabilmek için bir hakkın hem AİHS’de ve ek protokollerinde hem de Anayasa’da yer alması gerekir.¹³⁴

¹³¹ Mathieu-Mohin ve Clerfayt/Belçika, B. No: 9267/81 (02.03.1987).

¹³² Mathieu-Mohin ve Clerfayt/Belçika, B. No: 9267/81 (02.03.1987), pr.50.

¹³³ Akartürk (2017), s.45.

¹³⁴ Bireysel başvurularda seçme ve seçilme hakkının uygulama alanı hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz. Şirin (2011), s.295 vd. ; Özçelik (2019), s.223 vd.

1.5.1. AİHM Kararlarında Seçme Hakkının Uygulama Alanı

AİHS’de seçme hakkını içeren serbest seçim hakkı düzenlemesine yukarıda yer vermiştik. Tekraren ifade etmek gerekirse madde şu şekildedir:

“Sözleşmeciler Taraf Devletler yasama organının seçimi için, halkın kendi düşüncelerini serbestçe ifade etmesinin güvence altına alındığı koşullarda, makul aralıklarla ve gizli oyla serbest seçimler yapmayı taahhüt eder.”

Madde açık bir şekilde serbest seçim hakkını sadece yasama organı bakımından düzenlemiştir. Peki, “yasama organı” kavramıyla kastedilen şey nedir? AİHM yasama organı ile neyin anlaşılması gerektiği konusunda taraf devletlerin anayasalarına bakmak gerekliliğinin altını çizmiştir¹³⁵.¹³⁶

Yasama organı kavramının ayrıntısına girmeden önce şunu ifade etmek gerekir: AİHS’de yer alan serbest seçim hakkının sadece yasama organı seçimlerinde uygulanmasına yönelik yaklaşım protokolün lafzi yorumuna uygun olsa da, sözleşmenin koyduğu sistem ve beraberinde getirdiği ve getirmeye çalıştığı ideal düşünüldüğü zaman, hakkın sadece yasama organı seçimleri bakımından ele alınması teleolojik yorumla bağdaşmamaktadır. EP-1 m.3’te yer alan serbest seçim hakkının, devlet başkanlığı, referandum¹³⁷ gibi ulusal iradenin oluşumuyla ilgili seçimleri de kapsamaması gerekmektedir.¹³⁸

AİHM Vito Sante Santaro/İtalya başvurusunda¹³⁹ bölgesel konseylerin yasama organı kavramına dâhil edilip edilmeyeceği hususunu tartışmıştır. AİHM, bölgesel konseylerin, yer aldıkları bölgenin sınırları içerisinde idari planlama, yerel politika, kamu sağlığı hizmetleri,

¹³⁵ Özçelik (2019), s.223.

¹³⁶ Mathieu-Mohin ve Clerfayt/Belçika, B. No: 9267/81 (02.03.1987), pr.53(çev. Osman Doğru): “Birinci Protokolün 3. maddesi, sadece “yasama organı” seçimlerine ya da bu organın iki meclisi varsa, en azından bir meclisin seçime uygulanır. Ancak yasama organı, mutlaka ulusal parlamento anlamına gelmez; bu kelimenin, söz konusu Devletin anayasal yapısı ışığında yorumlanması gerekir. Mahkeme ilk olarak,1980 yılında yapılan reformun, temsilciler Meclisi ve Senato’ya ek olarak, Fransız Topluluk Konseyi ve Valon Bölge Konseyi ile birlikte Flaman Konseyini, Belçika “yasama organının” kurucu unsuru haline getiren yeterli gücü ve yetkiyi verdiğini kaydeder.” ; Matthews/Birleşik Krallık, B. No:24833/94(18.02.1999), pr.40.

¹³⁷ AİHM, Nurminen ve Diğerleri/Finlandiya (B. No: 27881/95, 26.02.1997) davasında referandumu yasama organı seçimleri kapsamına dâhil etmemiştir. Şirin (2011), s.298.

¹³⁸ Anayurt (2004), s.142.

¹³⁹ Vito Sante Santaro/İtalya, B. No: 36681/97 (01.07.2004).

eğitim, Őehir planlaması ve de tarım gibi önemli konularda yasa çıkarma yetkisi bulunduğundan, yasama organının bir parçası olduklarını kayıt altına almıştır.¹⁴⁰

Roman ve Yahudi kökenli olmalarından dolayı Millet Meclisi'ne ve Bosna Hersek Cumhurbaşkanlığı'na aday olmalarının imknsızlığından kaynaklanan ihlalin ne sürüldüğü Sejdic ve Finci/Bosna Hersek davasında¹⁴¹ Mahkeme iki meclisli yapılanmalarda serbest seçim hakkının uygulama alanını değerlendirmiştir. Mahkeme serbest seçim hakkının yasama organı seçimlerinde veya en azından yasama meclisi birden fazla meclisten oluŐuyorsa onlardan birine uygulandığını ve uygulanması gerektiğini belirtmiştir. Mahkeme EP-1 m.3' te yer alan hakkın doğrudan doğruya seçilen her meclis için uygulandığını hatırlatarak, dolaylı seçimle oluşan Millet Meclisinin "yasama organı" olarak değerlendirilmesi hususunu tartışmıştır. AİHM, Millet Meclisinin yasama yetkisinin geniŐliđine dikkat çekmiŐ ve Millet Meclisinin yasaların yürürlüğe girmesindeki önemine vurgu yapmıştır. Bu bağlamda bir yasanın hukuk lemine adım atabilmesi için Bosna Hersek'te her iki meclisin de (Temsilciler Meclisi-Millet Meclisi) onaylaması gerekmektedir. AİHM Millet Meclisinin yasama yetkisi bakımından bu önemine ek olarak Millet Meclisinin devlet kurumlarının bütçesini onaylama yetkisini ve uluslararası antlaŐmaları onaylama yetkisini göz önünde bulundurarak Millet Meclisi seçimlerinin EP-1 m.3' te yer alan hakkın uygulama alanına girdiğine karar vermiştir.¹⁴²

AİHM, EP-1 m.3'n devlet başkanı seçimleri kapsamında ihlal edildiği iddiasıyla önüne gelen başvurularda Şu ana kadar hep konu bakımından yetkisizlik kararı vermiştir. Mahkeme, Boskoski/Makedonya davasında¹⁴³ devlet başkanlığı seçimlerinin doğrudan EP-1 m.3 kapsamında olmadığına hükmetmemiŐ; "yasama organı" seçimlerinin kapsam analizini diğer davalarda olduğu gibi burada da yapmıştır. Mahkeme söz konusu bu davada devlet başkanlığı makamına yasa teklif etme, kabul etme veya yasa metnini kontrol etme konusunda geniş bir keyfiyet ya da esas olarak yasaları düzenleme yetkisine sahip makamları sorgulama yetkisi açıkça verilmiŐse devlet başkanlığı seçimlerinin EP-1 m.3'te yer alan

¹⁴⁰ Vito Sante Santaro/İtalya, B. No: 36681/97 (01.07.2004), pr.52.; burada dikkat edilmesi gereken husus, bölgesel konseylerin yasama organı kavramına dahil edilmesinde konseylerin birçok alanda düzenleme yapması değil, yasa çıkarma yetkilerinin olmasıdır. zelik (2019),s.226.

¹⁴¹ Sejdic ve Finci/Bosna Hersek, [BD] B. No: 27996/06 (22.12.2009).

¹⁴² Sejdic ve Finci/Bosna Hersek, [BD] B. No: 27996/06 (22.12.2009), pr.40,41.

¹⁴³ Boskoski/Makedonya, B. No: 11676/04 (02.09.2004).

hakkı uygulama alanına gireceğini belirtmiştir.¹⁴⁴ Mahkeme Guliyev/Azerbaycan davasında¹⁴⁵ Azerbaycan devlet başkanlığı makamının yasama sürecine dâhil olduğunu belirtmişse de devlet başkanının yasamaya ait yetkilerinin sınırlı olduğuna ve bu bağlamda cumhurbaşkanının yasamaya ait yetkilerinin parlamentoya rağmen veya parlamentonun yerine geçerek gerçekleştirebilecek şekilde kullanılmadığını belirterek davada başvuruyu kabul edilemez bulmuştur.¹⁴⁶

Yerel yönetim seçimleri de AİHM nezdinde değerlendirilmiştir. Bir ülkede pek tabii olarak bütün kuralların bir çatı altında bulunan meclis tarafından çıkarılması mümkün değildir. Ülke yapısal olarak ister federalizm ile ister üniterizm ile yönetilsin bu böyledir.¹⁴⁷ AİHM federal ve bölgesel devletlerde ki yerel meclisleri yasama organı olarak kabul etmektedir. Nitekim Mahkeme, Almanya ve Avusturya gibi federal devletlerde federe meclislerini yasama organı olarak görmektedir.¹⁴⁸ Buna karşılık, AİHM yerinden yönetim kuruluşlarını -ki bu kuruluşlar birçok alanda düzenleme yapmaktadır- asli kural koyma yetkisini haiz olmadıklarından ötürü yasama organı olarak kabul etmemektedir.¹⁴⁹ AİHM önüne gelen başvurularda ülkelerin şu organlarını yasama organı olarak kabul etmemiştir¹⁵⁰; Belçika'daki Belediye Konseyleri¹⁵¹, Birleşik Krallık Metropol Kent Konseylerini¹⁵², İtalya'daki İl İdaresi Seçimleri¹⁵³, Fransa'daki Bölge Konseyleri¹⁵⁴, ve son olarak Polonya¹⁵⁵ ve Malta'daki¹⁵⁶ belediye konseyleri yasama organı olarak kabul edilmemiştir.¹⁵⁷

AİHM ulus-üstü yasama organlarının EP-1 m.3'ün uygulanması bakımından yasama organı sayılması hususunda içtihat değişikliğine girmiştir. AİHM, Maastricht antlaşmasının

---

¹⁴⁴ Görüldüğü üzere AİHM isimlendirme olarak devlet başkanlığı seçimlerinin doğrudan serbest seçim hakkının uygulama alanına girmediğini belirtmemekte, devlet başkanlığı makamının maddi anlamda yasamanın bir parçası olup olmadığı üzerinde durmaktadır. Şirin (2011), s.306.

¹⁴⁵ Guliyev/Azerbaycan, B. No: 35584/02 (27.05.2004)

¹⁴⁶ Guliyev/Azerbaycan, B. No: 35584/02 (27.05.2004), Şirin (2011), s.305; Özçelik (2019), s.230.

¹⁴⁷ Şirin (2011), s.311.

¹⁴⁸ Timke/Almanya, B. No: 27311/95 (11.09.1995).

¹⁴⁹ Xureb/Malta, B. No: 52492/99 (15.06.2000), Özçelik (2019),s.232.

¹⁵⁰ Özçelik (2019), s.232.

¹⁵¹ Clerfayt, Legros ve Diğerleri/Belçika, B. No: 10650/83 (17.05.1985).

¹⁵² Booth-Clibborn ve Diğerleri/Birleşik Krallık, B. No: 11391/85 (05.06.1985).

¹⁵³ Santoro/İtalya, B. No: 336681/97 (16.01.2003).

¹⁵⁴ Malarde/France, B. No: 46813/99 (05.09.2000).

¹⁵⁵ Molka/Polonya, B. No: 56550/00 (11.04.2006).

¹⁵⁶ Xureb/Malta, B. No: 52492/99 (15.06.2000).

¹⁵⁷ Serbest seçim hakkının AİHS' in EP-1 m.3 deki sınırlı düzenlenişi MSHS' de yukarıda incelediğimiz üzere görmemekteyiz. Nitekim İnsan Hakları Komitesi yerel yönetimlerle ilgili Istvan Matyus/Slovakya (B. No: 923/2000) ve Jozef Debreczeny/Hollanda (B. No:500/1992) başvurularını kabul etmiştir. Özçelik (2019),s.233.

da yürürlüğe girmesiyle Matthews/Birleşik Krallık¹⁵⁸ davasında¹⁵⁹ Avrupa Parlamentosunu yasama organı olarak kabul etmiştir.¹⁶⁰ Böylelikle EP1–m.3 sadece ulusal yasama organları bakımından değil, uluslararası temsili yasama organları bakımından da uygulanabilirlik kazanmıştır.¹⁶¹

1.5.2. Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolunda Seçme Hakkı

Siyasi niteliğinden dolayı seçme hakkına hukuki yaklaşımlar diğer kişisel haklar gibi özgürlükçü olamamaktadır. Bu sadece bize özgü olan bir olumsuzluk değildir. Nitekim yukarıda değindiğimiz üzere demokratik bir sistemin meşruiyet kaynağı olan halk iradesi yani bu iradenin hukuk hayatında ete kemiğe bürünmüş şekli serbest seçim hakkı bazı mücadeleler ve istişareler sonucu AİHS sistematğine sonradan ilave olmuştur. Bununla birlikte hak AİHS’de sınırlı bir biçimde düzenlenmiş ve halen ihlal iddiaları karşısında hak sınırlı bir biçimde ele alınmaktadır. Bunun nedeni serbest seçim hakkı ile ilgili olarak yıllar önce AİHS’de yer alacak hakların tartışılmasında dile getirilen, ülkelerin siyasi sistemine müdahale etmeme düşüncesidir. Bu düşüncüyü biraz daha açacak olursak kanımızca AİHM’nin serbest seçim hakkı ile ilgili pasif konumunun altında yatan sebep, temel kişisel hakların yanında siyasi bir hak olan serbest seçim hakkının kapsam ve işleyiş bakımından geniş bir şekilde ele alınmasıyla temel kişisel hakların ve nihayetinde AİHM’nin etkinliği ve etkililiğinin zarar görme endişesidir.

AİHM’nin serbest seçim hakkına yaklaşımına ilişkin olarak bu sebepleri ve buna bağlı çıktıkları doğru kabul edersek Mahkemenin anılan bu hakkı ele alma biçimine hak verme ihtimalimiz doğabilir. Ancak Anayasa Mahkemesi için aynı şeyler düşünülebilir mi? Çünkü bir siyasi hak olan seçme ve seçilme hakkına karşı kendi sisteminiz dâhilinde sınırlı yaklaşmak ne derece makul karşılanabilir?

1982 Anayasası 67. maddesinde seçme, seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakkını düzenlemiştir. Akabinde 79. maddesinde seçimlerin yönetimi ve denetimi sorumluluğunu YSK’ya vermiş ve YSK kararları aleyhine hiçbir mercie başvurulamayacağını kayıt altına

¹⁵⁸ Matthews/Birleşik Krallık, [BD] B. No: 24833/94 (18.02.1999).

¹⁵⁹ Başvuru, Cebelitarık’ta yaşayan bir İngiliz vatandaşının AP seçimlerinde oy kullanamamasından doğan ihlali konu edinmektedir.

¹⁶⁰ Matthews/Birleşik Krallık, [BD] B. No: 24833/94 (18.02.1999), pr.54.

¹⁶¹ Koçak (2006), s.130.

almıştır. Anayasa Mahkemesi Atila Serter başvurusunda¹⁶² YSK kararına karşına yapılan ihlal iddiasına karşı YSK kararlarına karşı başka bir mercie başvurulamayacağından “konu bakımından yetkisizlik” kararı vermiştir.

Anayasa Mahkemesi adil yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiasının yer aldığı İsmail Taşpınar başvurusunda¹⁶³ “ilçe seçim kurulu kararına” karşı bireysel başvuru yapılabileceğini belirtmiş ve Mahkeme başvuru “açıkça dayanaktan yoksunluk” nedeniyle reddetmiştir^{164, 165}. Varsayıma dayalı olarak ilçe seçim kurulunun kararı kesin olmasaydı ve bu karara karşı YSK nihai bir karar verseydi ve YSK kararına dayanılarak bir hak ihlali iddiasıyla bireysel başvuru yapılsaydı Anayasa Mahkemesi diğer başvurularda olduğu gibi konu bakımından yetkisizlik kararı verecekti.

Anayasa Mahkemesi 1982 Anayasası m.67’de yer alan seçme, seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakkına ilişkin olarak incelediği başvurularda ihlal iddiasına ilişkin olarak seçim nitelendirilmesini de göz önünde bulundurmıştır. Nitekim AYM, önüne gelen bireysel başvurularda iddia edilen ihlalin ortak koruma alanı olan “yasama organı” seçimlerine ilişkin olmadığı gerekçesiyle konu bakımından yetkisizlik kararı vermiştir.¹⁶⁶ Gerçi AYM AİHM’ in hakkın uygulama alanına yaklaştığı biçimi benimsemiştir. Şöyle ki, AYM bir seçimin nitelendirmesini seçimin ismine göre yapmamaktadır. Mansur Yavaş ve Cumhuriyet Halk Partisi başvurusunda yasama organı seçimleri bakımından AİHM’ in içtihadını takip ettiğini belirtmiştir.¹⁶⁷

¹⁶² Atila Serter Başvurusu, B. No: 2015/6723 (14.07.2015).

¹⁶³ İsmail Taşpınar Başvurusu, B. No: 2013/3912 (06.02.2014).

¹⁶⁴ “Açıklanan nedenlerle, İlçe Seçim Kurulu Başkanlığının kararını kanunlardaki usul şartlarına uygun biçimde kesin olarak verdiği ve başkanlığın kararının açık bir keyfilik de içermediği anlaşıldığından başvurunun bu kısmının da diğer kabul edilebilirlik koşulları yönünden incelenmeksizin “açıkça dayanaktan yoksun olması” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir.”

¹⁶⁵ Kararda ilçe seçim kurulunun yargısal faaliyetine ilişkin değerlendirmelerde bulunulmuş ve bireysel başvuru açısından ilçe seçim kurulunun verdiği kararın kanuna uygun bir şekilde kesin olarak verildiği belirtilmiştir. Erdoğan’a göre AYM kararında yer verdiği ifadelerle aslında temel hak ve özgürlükleri genişletici bir yorum yapmamış aksine daha da daraltıcı yorum yapmıştır. Çünkü 6216 sayılı kanun sadece yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler aleyhine bireysel başvuru yolunu kapatırken, AYM bireysel başvuru yasağını kanunun da yargı denetimine kapattığı işlemlere doğru genişletmiştir. Erdoğan, M. (2019). Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolunda Temel Hak ve Özgürlüklerin Yorumu. Ankara: Lykeion Yayınları, s.206,207.

¹⁶⁶ Bkz. Nejdet Atalay Başvurusu, B. No: 2014/184 (16.7.2014); Mansur Yavaş ve Cumhuriyet Halk Partisi Başvurusu, B. No: 2014/5425 (23.7.2014); Mustafa Ekici Başvurusu, B. No: 2014/13675 (8.9.2014); Ahmet Çalışkan Başvurusu, B. No: 2014/11717 (4.11.2014).

¹⁶⁷ Mansur Yavaş ve Cumhuriyet Halk Partisi Başvurusu, B. No: 2014/5425 (23.7.2014), pr.33.

O halde sonuç olarak şunu ifade edebiliriz: Seçim kurullarından çıkmış bir karara karşı seçme hakkının ihlali iddiasına karşılık olarak hakkın Anayasa Mahkemesi denetiminden geçmesi için kararın ilçe ve il seçim kurulunda kesinlik kazanması gerekmekte ve ihlalin sadece yasama organı seçimlerine¹⁶⁸ ilişkin olması gerekmektedir. Seçme hakkı ihlali YSK kararına dayandırılıyor veyahut ihlal diğer seçim kurullarının kesin kararlarına dayandırılıyor ancak ihlal iddiası yasama organı seçimleri kapsamına girmiyorsa Anayasa Mahkemesi bu iki durumda da konu bakımından yetkisizlik kararı vermektedir.

Bu uyumsuzluk ve de ikiliğin çözüme kavuşturulması için yeni bir yasa düzenlemesi gerekmektedir.¹⁶⁹ Bu konuda Anayasa Mahkemesinin genişletici yorum yapmasını beklemek yasa değişikliği fikri karşısında isabetli görünmemektedir. Çünkü anılan hak siyasi bir hak olduğu için hakkın kapsam ve sınırlarının önceden belirlenmesi, mahkemelerin bu konuda alacağı kararlar bakımından son derece önemlidir.

---

¹⁶⁸ Türkiye’de 2017 Anayasa Değişikliği ile getirilen sistemde Cumhurbaşkanlığı makamının yasama alanına ilişkin olarak geniş yetkilerinin olduğunu belirtmek gerekir.

¹⁶⁹ Anayasada yer alan YSK kararlarına karşı başka bir mercie başvurulamayacağı hükmünü Şirin şu ifadelerle değerlendirmektedir: Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvurular, tam olarak temel bir hakkı ihlal ettiği düşünülen kararın “aleyhine başka bir mercie başvurulamaz” aşamaya gelindiğinde yapılabilir. Eğer hala başka bir yol kalmışsa, o yolun tüketilmesi gerekir. Şirin, T. Referandum Ve Serbest Seçim Hakkı: Yüksek Seçim Kurulu’nun 16 Nisan 2017 Tarih Ve 560 Sayılı Kararı Hakkında Bir Değerlendirme. https://www.academia.edu/32741622/REFERANDUM_VE_SERBEST_SE%C3%87%C4%B0M_HAKKI_Y%C3%9CKSEK_SE%C3%87%C4%B0M_KURULUNUN_16_N%C4%B0SAN_2017_REFERANDUMU_NDAK%C4%B0_YAKLA%C5%9EIMINA_%C4%B0L%C4%B0K%C4%B0N_B%C4%B0R_DE%C4%9EERLEND%C4%B0RME

İKİNCİ BÖLÜM

SEÇME HAKKININ ŞARTLARI

2.1. Seçme Hakkının Olumlu Şartları

2.1.1. Vatandaşlık

Vatandaşlık, gerçek bir kişiyi devlete bağlayan hukuki ve siyasi bağ olarak tanımlanabilir.¹⁷⁰ Peki, kişi hangi devlete bağlıdır? Bu sorunun cevabını aradığımız zaman ortaya aidiyet ilişkisi çıkmaktadır. Seçme hakkı ve seçimler, demokrasi dâhilinde bu aidiyete yön verme, onu kullanma, onu tayin etme anlamına gelmektedir. Bundan dolayıdır ki seçme hakkında vatandaşlık şartının aranması makul ve doğal karşılanmaktadır.

Uluslararası belgelerde de oy hakkının yalnızca vatandaşlara özgü olduğu ifade edilmektedir. 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin 21. maddesi şu şekildedir: “Herkes, doğrudan veya serbestçe seçilmiş temsilciler aracılığı ile ülkesinin yönetimine katılma hakkına sahiptir.”¹⁷¹ 1966 tarihli Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 25. maddesinde seçme hakkından bahsederken “vatandaşın” ibaresi kullanılmıştır. Yine Afrika İnsan ve Halkları Hakları Sözleşmesi'nin 13. maddesinde ve 1969 tarihli Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 23. maddesinde seçme hakkından bahsederken “vatandaş” ibaresi kullanılmıştır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin “yabancıların siyasal etkinliklerinin kısıtlanması” başlıklı 16. maddesi, “Sözleşmede yer alan 10. 11. ve 14. madde hükümlerinin yabancıların siyasal faaliyetlerine ilişkin olarak bir kısıtlama getirme yasağı anlamında değerlendirilemez.” şeklindedir.¹⁷² 2002 tarihli Venedik Komisyonu Raporu'nda, seçimlerin kılavuz ilkelerinde oy hakkında vatandaşlık şartının uygulanabileceği belirtilmiştir.¹⁷³

¹⁷⁰ Doğan, Vahit; Türk Vatandaşlık Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2012, 11.Baskı, s. 23; 5091 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 3. maddesinde Türk vatandaşlığının tanımı yapılmıştır. Madde 3/ç: “*Türk vatandaşı: Türkiye Cumhuriyeti Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan kişiyi...ifade eder.*”

¹⁷¹ Akartürk'ün ifadesiyle, her ne kadar bu madde de “herkes” ibaresine yer verilmiş olsa da maddede yer alan “ülkesinin” ifadesi vatandaşlık şartının arandığını göstermektedir. Akartürk (2017), s. 88

¹⁷² AHİS m.16 dolaylı da olsa göstermektedir ki siyasal faaliyette bulunmada vatandaş koşulunun aranması sözleşmeye aykırılık oluşturmamaktadır.

¹⁷³ Buna karşılık raporda, belli bir süre ikamet eden yabancıların yerel seçimlerde oy kullanması tavsiye edilmektedir. TBMM Araştırma Merkezi Venedik Komisyonu, Seçimlerin Kılavuz İlkeleri, s. 173.

Seçme hakkında vatandaşlık şartı aranabileceği kayıt altına alınmışsa da bu şarta ilişkin normlar hak ihlali doğuracak biçimde düzenlenmemelidir. Bu hususta AİHM, Aziz/Kıbrıs davasında¹⁷⁴ ihlal kararı vermiştir. İbrahim Aziz Kıbrıs Rum kesiminde yaşamaktadır. Kıbrıs Rum kesiminde 2001 yılında yapılacak olan seçimlerde oy kullanmak istemektedir. Aziz, Kıbrıs Anayasası ve seçim mevzuatında yer alan “Kıbrıslı Türklerin” oy kullanamayacağını yönünde hüküm nedeniyle oy kullanamamaktadır. Ulusal kökeni nedeniyle oy kullanamayan başvurusunun dosyasında AİHM, seçimlere ilişkin sınırlamaların devletlerin takdirinde olduğunu ancak bunun makul ve nesnel biçimde olması gerektiğine vurgu yapmıştır. Sonuç olarak AİHM, sözleşmenin 14. maddesinde yer alan ayrımcılık yasağı ile 1 No.lu Protokolün 3. maddesinde yer alan serbest seçim hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.

Bununla birlikte, geçmiş dönemlere baktığımız zaman bazı ülkelerde yabancı statüsünde bulunan kişilere oy hakkının tanındığını görmekteyiz.¹⁷⁵ Örneğin 1800’lü yıllarda Amerika’da federe devletler yabancı statüsünde olan kişilere seçme hakkını tanımıştır. 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar bu uygulama devam etmiştir.¹⁷⁶ Yine Sovyetler Birliği’nde seçme hakkı yabancılara da tanınmıştır. Birliğin 1918 tarihli Anayasası “işçi ve köylü yabancı emekçilerin Sovyet vatandaşlarının siyasal haklarından yararlanabileceğini” kayıt altına almıştır. Bu uygulama 1938 yılında çıkarılan Vatandaşlık Kanunu yürürlüğe girinceye kadar sürmüştür.¹⁷⁷

Günümüzde bazı ülkeler yapacakları her düzeydeki seçimler için vatandaşlık koşulu ararken; bazı ülkeler bu şartı başkaca şartlar arayarak yabancıların oy kullanmasını az ya da çok mümkün kılmıştır. Örneğin İsveç, İsveç Parlamentosu seçimlerinde vatandaşlık koşulunu aramaktadır. Bunun yanı sıra Avrupa Parlamentosu seçimlerinde vatandaşların yanı sıra AB üyesi devletlerin vatandaşlarına seçim gününden en az 30 gün öncesinde ikamet etme şartına bağlı olarak oy kullandırma hakkı tanınmıştır. İsveç belediye seçimlerinde belediye sınırları içinde nüfusa kayıtlı olma şartına bağlı olarak vatandaşlarına, AB vatandaşlarına, Norveç ve İzlanda vatandaşlarına oy kullanma hakkı tanımıştır. Bu tahdidi

¹⁷⁴ Aziz/Kıbrıs, no.69949/01, 22.06.2004,pr.34-48; Şirin, Tolga (2011) s.324,325.

¹⁷⁵ Hatta anılan dönemdeki Alman-Fransız gerilimine rağmen 1871 yılında Paris Komünü yöneticileri arasında Alman bir vatandaş bulunmaktadır. Eroğul, Cem; Devlet Yönetimine Katılma Hakkı, İmge Kitabevi, Ankara, 1991, s.81.

¹⁷⁶ Keyysar (2000), s.32,33.

¹⁷⁷ Karamustafaoğlu (1970), s.169.

olarak sayılanların haricinde yabancı statüsünde bulunanlar, seçim gününden öncesi olmak üzere 3 yıl İsveç'te yerleşik iseler yerel seçimlerde oy kullanma hakkına sahiptirler.¹⁷⁸

Seçme hakkında vatandaşlık koşulunu makul görmekle birlikte -bazı tartışmaları beraberinde getirirse de- ifade etmek gerekir ki ülkelerin bu yönde bir sınırlamaya gitmeksizin seçimlerde yabancılara da söz hakkı vermesi demokratik bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle bazı ülkelerde yerleşik yabancı statüsünde bulunanların ve yasal durumda ülkede ikamet eden yabancıların sayısı bir hayli fazladır. Yabancı statüsünde de olsa artık bu kişiler o toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel bir parçası hâline gelmiştir. Bundan dolayı bu kişilerin devlet yönetimine katılması gerekliliği de ön plana çıkmaktadır. Ülkenin vatandaşlığında olmasa da uzunca bir süre o ülkede ikamet eden kişi hiç şüphesiz ki bulunduğu ülkenin yönetilenidir. Yabancı ikamet ettiği ülkede yönetilen olsa da vatandaşlık sınırlaması sebebiyle kendini yönetecek olanı belirleyememektedir. Dünya nüfusu bu denli yer değiştirmiş iken ve de sayısı milyonları bulan yabancılar memleketi dışında başka ülkelerde ikamet ederken bu kişilerin buldukları ülkede oy kullanamaması bir mağduriyet oluşturabilir.

Seçme hakkından mahrum olan yabancı, bulunduğu ülkede hem kendisinin hem ailesinin hayatında ve geleceğinde söz sahibi olamamaktadır. Tabi burada çalışmamızın başında da ifade ettiğimiz gibi seçme hakkı bir siyasi hak olduğu için ulusal çıkarlar ön plandadır. Bu durumda ülkeler vatandaşlık şartı aramaksızın seçme hakkını kitlesel olarak değil de kişi bazlı ele alıp yabancı da olsa yönetilen olarak ona kendini ifade etme, kendisine yönetileni belirleme hakkı tanıyacak ya da aidiyetlik düşüncesini esas alıp bu hakkı ona tanımayacaktır. Bu tartışmaların sonucu olarak denilebilir ki yabancıların buldukları ülkedeki nüfusu, ikamet etme süresi, yine yabancıların buldukları ülke ekonomisine katkısı, yabancıların sosyal ve mali hakları gibi hususlar göz önünde bulundurulduğunda yabancılara oy hakkı tanınması tartışılabilir hâle gelmektedir.

Yabancıya oy hakkı tanınmasıyla birlikte ülkeler şu kazanımlara sahip olabilir: Her şeyden önce yabancıya oy hakkı veren ülke teorik olarak o yabancıyı sorumlu bir birey hâline getirmektedir. Ayrıca, yapılacak seçimlerde seçim sonucu ne olursa olsun konsensüsün sağlanması veya konsensüsü sağlamak adına en fazla katılımı oluşturmak, ülkenin

---

¹⁷⁸www.val.se/service/other-languages/english-engelska/the-right-to-vote.html(e.t. 9.03.2019)

demokrasisi için bir meşruiyet kaynağı olacaktır. Hem bu sayede yabancı, ikamet ettiği ülkeye daha çok ve daha hızlı bir şekilde uyum sağlayacaktır.

Tabi, yabancıların sınırlı da olsa devlet yönetiminde söz sahibi olmasının sağlıklı bir işlerlik kazanması, buldukları ülkenin demokrasi kültürü ve demokratik yapısıyla yakından ilgilidir. Aksi takdirde yabancılar seçimlerde söz hakkı verilmesi, hem seçme hakkını hem de seçilme hakkını suistimalci yaklaşımlar nedeniyle zedeleyebileceği gibi toplumsal bir ayrışmaya da zemin hazırlayabilir. Ayrıca devlet yönetimini belirleyecek seçimler haricinde referandumlar için de yabancılar söz hakkı verilmesi yabancıların kendini ifade etmesi adına son derece önemlidir.

2.1.1.1. Yerleşik Yabancıların Yerel Düzeyde Seçme Hakkı¹⁷⁹

Oy hakkının vatandaşlık koşulunda incelenmesi gereken bir diğer husus da “yerleşik yabancıların yerel düzeydeki seçimlere katılması” durumudur.

Yerleşik yabancı terimi Yabancıların Yerel Düzeyde Kamu Hayatına Katılma Sözleşmesi m. 2’de açıklanmıştır. Yerleşik yabancı, “devletin uyruğu olmayan ve bu devletin topraklarında yasal olarak ikamet eden kişi” anlamındadır.¹⁸⁰ Sözleşmenin sunduğu amaç, yabancıların da vatandaşlar gibi yerel düzeyde aynı sorumluluklara sahip olduğu bahsiyle yabancıların da vatandaşlar gibi aynı haklara sahip olmasıdır. Peki, yerel düzeydeki birimler için gerçekleştirilen seçimler yukarıda bahsedilen aidiyet kapsamında mıdır? Yerel düzeydeki birimler devletin asli organı mı, yoksa ferî organı mıdır?¹⁸¹ Şöyle ki yerleşik yabancı artık bulunduğu ikamette yerel yönetimlerin hizmet götürdüğü konumundadır. Bu hizmet nihayetinde çıkar ilişkisini ortaya çıkarmaktadır. Bu çıkar ilişkisi de tabi olarak seçimde söz sahibi olmayı gerektirmektedir. Aslında bu çıkarım ileri demokrasi ile sosyal ve siyasal yaşamı sağlam temellendiren ülkeler esas alınarak ifade edilmiştir. Bu standartlara ulaşamayan ülkelerde yerel seçimler bir güvenoyu ya da güvensizlik oyu şekline çok çabuk bürünebilir. Hatta kimi zaman seçimler bir plebisite bile dönüşebilmektedir. Bu da yukarıda bahsettiğimiz aidiyetliğe yön vermenin dolaylı da olsa bir örneğini oluşturmaktadır. Ancak

¹⁷⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Yontar, İ.G.(2011). Avrupa Konseyi Kararlarında Yerleşik Yabancıların Yerel Düzeyde Seçme ve Seçilme Hakları. Ankara: Seçkin Yayınevi; Öztürk, N.(2013).Yabancıların Yerel Seçimlerde Oy Kullanma Hakkı, MHB, C.33, S.1

¹⁸⁰ Yabancıların Yerel Düzeyde Kamusal Yaşama Katılımına Dair Sözleşme’nin resmi olmayan çevirisi için bkz. Yontar (2011), s.155-160.

¹⁸¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Öztürk (2013), s.160 vd.

bu negatif bir örnek olarak değerlendirilebilir. Çünkü seçimlerin bu şekilde dönüşümü en iyi ihtimalle seçimin ana temasını, ana amacını ikinci plana atacaktır. Bu durumda yabancıların seçimlere katılmasındaki fayda ortadan kalkacaktır.

Yerleşik yabancıların yerel düzeyde yapılan seçimlerde oy kullanması devlet birliklerinde de görülen bir husustur. Örneğin 7 Şubat 1992 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması'nın 8. maddesinde Avrupa Birliği vatandaşlığı tesis edilmiştir.¹⁸² Madde 8b'deki düzenlemeye göre, birlik vatandaşları uyruğu olmadığı üye devlette mahallî seçimlerde ve Avrupa Parlamentosu seçimlerinde oy kullanabilecektir.

Belli bir süre bir ülkede ikamet eden yabancıların yerel düzeyde gerçekleştirilen seçimlerde oy kullanması gerektiği kanısındayız. Bu görüşe karşıt olanlara göre, devletin asli ve ferî organlarının belirlenmesine yönelik olan siyasi hak ve hürriyetler sadece vatandaşlara tanınmalıdır.

2.1.1.2. Türk Hukukunda Seçme Hakkında Vatandaşlık Şartı

Türk hukukunda Osmanlı Dönemi dâhil yabancılara hiçbir zaman seçme hakkının tanınmadığı görülmektedir. Mer'î 1982 Anayasası, vatandaşlığı 66. maddede tanımlamaktadır. *“Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür. Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türk'tür.”* diyerek vatandaşlığı ifade etmiştir. Akabinde 67. madde seçme ve seçilme hakkına ilişkin olarak şu ifadeye yer vermiştir: *“Vatandaşlar, kanunda gösterilen şartlara uygun olarak seçme, seçilme ve bağımsız olarak veya bir siyasi parti içinde siyasi faaliyette bulunma ve halk oylamasına katılma hakkına sahiptir.”* Yani 1982 Anayasası ve 298 sayılı Kanun (m.6)¹⁸³ seçme hakkına ilişkin olarak vatandaşlık koşulunu aramıştır.

Türk hukuk sistemine göre yabancılar yerel düzeyde yapılan seçimlerde de oy kullanamazlar. Ancak Yabancıların Yerel Düzeyde Kamu Hayatına Katılma Sözleşmesi'nde “danışma kurullarından” bahsedilmektedir. Danışma kurulları belli bir bölgede yoğun

---

¹⁸² Doğan'a göre, “Avrupa Birliği vatandaşlığı” klasik biçimde ele alınan vatandaşlık bahsinden farklı olarak, birlik içinde üye devletlerin vatandaşlarını belirtme amaçlı kullanılan bir kavramdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Doğan (2010), s.24,25.

¹⁸³ 298 sayılı “Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun” madde 6: “Onsekiz yaşını dolduran her Türk vatandaşı seçme ve halk oylamasına katılma hakkına sahiptir.”

bulunan yabancıların kamu hayatına katılması amaçlı bir düzenleme olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk hukuk mevzuatında bu yönde bir düzenleme yer almazken resmî olmayan danışma kurulu benzeri Alanya Belediyesi sınırları içerisinde “Alanya Yabancılar Meclisi” kurulmuştur. Bu oluşum Avrupa’da örnekleri görülen Yabancılar Meclisine benzemektedir. 2006 yılında getirilen düzenleme ile (Kent Konseyi Yönetmeliği) Alanya Yabancılar Meclisi, Alanya Kent Konseyinin bir parçası hâline gelmiştir. Alanya Yabancılar Meclisi kuruluşu ve amacı bakımından yerel seçimlerde seçme hakkının tanınması yönündeki eğilimin öncüsü konumundadır.

Ülkemizde çok sayıda Suriyeli bulunmaktadır. Bu kişilerden Türk vatandaşlığına geçenler zaten seçmen olabilmek için diğer gerekli şartları sağlıyor ise oy kullanabileceklerdir.¹⁸⁴ Vatandaşlık alamayan Suriyeliler ise Türk hukuk mevzuatından dolayı herhangi bir seçimde oy kullanamayacaklardır. Bu kişilerin yabancı olarak statüsü “geçici koruma statüsünde bulunan kişilerdir.”¹⁸⁵ Son olarak çifte vatandaşlık durumunda bu hususa ilişkin olarak kanunen herhangi bir sınırlama olmadığı için bu durumdaki vatandaşlar seçme hakkından yararlanabilecektir.

Nihayetinde seçme hakkında vatandaşlık değerlendirmemiz şöyledir: Seçme hakkı, demokrasinin olmazsa olmazıdır. Vatandaşlık ta bir devlete ait olmanın ve onu yönetmenin en önemli unsurudur. Bu iki bileşeni birleştirdiğimiz zaman seçme hakkında vatandaşlık şartının aranması makul karşılanmaktadır. Bununla birlikte kişilerin seçme hakkına sahip olmasının faydaları için şunlar söylenebilir: Bir kişinin seçme hakkına sahip olmasının en büyük faydası ve nedeni onun insan olmasından ötürü ona ifade hakkı, söz hakkı tanımaktadır. Ona geleceğini tayin etme, yöneteni belirleme hakkı vermektir. Bundan dolayı, yabancılara bazı şartlarla birlikte (belli bir süre ikamet vb.) genel seçimlerde, devlet başkanı seçimlerinde ve referandumlarda seçme hakkı tanınması tartışılabilir gözükmektedir. Yabancı ikamet ettiği ülkede oy kullanırken, vatandaşı olduğu devletin çıkarını üstün tutarak oy kullanabilir ya da egemenliğinde herhangi bir paya sahip olmadığı ülkenin seçiminde bulunduğu ülkenin çıkarını düşünmeyebilir. Yabancılara oy hakkı

---

¹⁸⁴ İçişleri Bakanlığı tarafından istisnai olarak vatandaşlık verilen Suriyeli sayısı 79.894 kişidir. Vatandaşlığa alınan bu kişilerin bazıları 18 yaşın üstündedir. Haliyle bu kişiler mevzuat gereği ayrıca bir kısıtlama olmadığı takdirde seçimlerde oy kullanabilecektir. Bkz. <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> (e.t. 25.03.2019)

¹⁸⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Erdem, B.(2017). Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilerin Sosyal, Siyasi ve Vatandaşlık Hukuku Bakımından Türkiye’deki Durumları. MHB, C.37, S.2, s.337 vd.

tanınmasında tartışılabilir olan ise terazinin bir kefesinde seçimlerde “vatandaşın” oy kullanması gerekliliği hususu yer alırken bir kefesinde yabancıların bulunduğu ülkede bugünkü seçme hakkı ile ifade edilen tüm kazanımlara sahip olmasıdır. Bu durumda ikinci kefe yani yabancılara oy hakkı tanınmasının terazide ağır basma ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır.

Bazı ülkeler yerleşik yabancıların yerel düzeyde yapılan seçimlere katılmasını sağlamıştır. Bu durum olması gereken bakımından yerinde bir uygulamadır. Ülkemizde de bu yönde bir değişim, ülkemizde ikamet eden yabancıların yerel hizmetler bakımından daha iyi bir hizmet almasını sağlayacak, yabancılar sorunlarını daha iyi ve etkili bir şekilde ifade edebileceklerdir.

Tüm bu açıklamalarla birlikte nihai olarak şu denilebilir: Her türlü seçim için yabancılara oy hakkı tanınmasının demokratik ve faydalı bir uygulama olarak değerlendirilmesi, yine bu hakkı tanıyacak ülkenin demokrasi kültürü ve demokratik alt yapısıyla doğrudan ilişkilidir.

2.1.2. Yaş

Seçmen olabilmek için aranan asgari yaş (vote age) koşuluna “siyasi rüşt” yaşı denmektedir.¹⁸⁶ Bu yaşa erişmeyle birey siyasi katılımın bir parçası olabilmektedir. Siyasi katılımında asgari yaş sınırının ne olması gerektiği tartışması hem Türkiye’de hem diğer ülkelerde çokça yaşanmıştır. Gelenekçi ve radikal görüşler diyebileceğimiz bu iki görüş arasındaki temel ayrım, belli bir yaşa gelmiş bireyin siyasi olgunluğa erişip erişmediğidir. Gelenekçi görüşe göre, birey 18 yaşındayken makul bir seçim yapma olgunluğuna kavuşmaz. Eğer 18 yaşında kişiye bu hak tanınırsa birtakım sorunlarla karşılaşılabilir. Bu sorunlar sosyal, siyasi, eğitim vb. konularda yaşanabilir. Gelenekçilere göre örneğin ekonomik olarak bağımlı olan bu yaş grubuna bu imkân tanındığı vakit ortaya “bağımlı bir seçmen topluluğu” çıkabilir. Radikal görüşü savunanlar ise siyasi rüştü medeni rüşt ile bütünleştirmişlerdir. Dünya genelinde on sekiz yaş medeni rüşt yaşı olarak kabul edilir. Bu yaştan sonra birey hukuk karşısında tümüyle sorumludur. Her türlü hukuksal işlemi

---

¹⁸⁶ Karamustafaoğlu (1970), s.171.

iradesiyle gerçekleştirebilir. Toplum hayatına tam sorumlulukla sokulan bu kişinin seçme hakkının var olması gerekir.¹⁸⁷

19. yüzyıldan günümüze kadar olan süreçte seçmen olabilmek için aranan yaş sınırının giderek düştüğü görülmektedir. Örneğin Fransa’da 1814’te seçmen olmak için aranan yaş sınırı 30, 1830’da 25, 1848’de 21 ve 1974’te 18’e indirilmiştir.¹⁸⁸ Türkiye’de bu yaş sınırı aşamalı olarak düşüş eğilimi göstermiştir. 1908 tarihinde yürürlüğe giren İntihab-ı Mebusan Kanun-u Muvakkat seçmenlik yaşını 25 olarak belirlemiştir. 1924 Anayasası seçmen olma yaşını 18 olarak belirlemiş ancak 1934 yılında kadınlara da oy hakkının tanınmasıyla seçmen yaşı 22 olarak değiştirilmiştir. 1961 Anayasası seçmen yaşı ile ilgili bir tasarrufta bulunmamış, bu düzenlemeyi yasama organına bırakmıştır. Yasa koyucu da bu sınırı 21 olarak belirlemiştir.¹⁸⁹ 21 olan seçmen yaşı norm denetimi yoluyla Anayasa Mahkemesinin önüne gelmiştir. Anayasa Mahkemesi 1975 yılında verdiği kararında 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun’un 6.maddesinin Anayasa’nın 12. maddesine aykırılık taşımadığına oy çokluğu ile hükmetmiştir.¹⁹⁰

1961 Anayasası’nın kabulünden sonra 5 yıl, 298 sayılı Kanun’dan 1 yıl sonra, 1965 tarihinde 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun 8. maddesinde siyasi partilere üye olamayacak kişiler belirtilirken “reşit olmayanlar” ifadesi kullanılmıştır. Yani 18 yaşını doldurmuş bir kimse kanunun 8. maddesine göre siyasi partilere üye olabilecek ve parti örgütünün her kademesinde görev alabilecektir. Buna göre, 18 yaşını doldurmuş bir kimsenin siyasi partiye üye olup da seçimlerde oy kullanamaması (21 yaş) hukuk mantığına uygun olmayacaktır. Ayrıyeten, toplumdaki gelişim, nüfus oranındaki artış ve genç kuşağın okuma oranının artış göstermesi 21 yaşından küçük olan reşitler için aleyhte durum oluşturmaktadır.

¹⁸⁷ Karamustafaoğlu (1970), s.171 vd.

¹⁸⁸ Gözler (2014), s.300.

¹⁸⁹ Akartürk (2017), s.158.

¹⁹⁰ Bkz. Any. Mah. E.1975/147 K.1975/201 (09.04.1976), mahkeme kararda şu ifadelere yer almıştır: “Gerçekten, öğretide ve uygulamalarda seçmen yaşı bakımından herhangi bir yaş üzerinde birleşilmiş değildir. Yaş sorununa ilişkin çözüm şekilleri Anayasa hukukunda yer alan kimi sert ve kesin genel ilkeler niteliğinde sayılamaz. Sınırlı bir alan içinde de olsa, birbirinden az çok farklı çözüm şekillerinin bulunabileceği kabul edilmektedir. Seçmen yaşı her toplumun kendi siyasal, ekonomik, sosyal özellikleri ve seçim hakkının toplum yaşamı üzerindeki etkisinin önemi gibi etkenler değerlendirilmek ve sonuçta amaç bakımından uygun görülen yeğ tutulmak yoluyla saptanmaktadır. Buna göre de 21 yaş bu görüş ve uygulamaların ve güdülen amacın sınırını aşmamaktadır. Anayasa kesin bir sınır koymadığına göre, Kanun Koyucu konuyu bu açıdan ele alıp seçmen yaşını onsekiz, ondokuz veya yirmi olarak da saptayabilirdi.”

1982 Anayasası'nın ilk halinde seçmen yaşı 21 olarak belirlenmişti. 1987 yılında yapılan Anayasa değişikliği ile sınır 20 olarak değiştirilmiştir. Ve nihayet 1995 yılında yapılan değişiklikle seçmen yaşı 18 olarak belirlenmiştir.¹⁹¹

Günümüzde birkaç ülke hariç ülkelerin siyasi rüşt yaşı genellikle medeni rüşt yaşı olarak kabul edilen 18'dir.¹⁹² Arjantin'de oy kullanma yaşı 16, Avusturya'da 16, Küba'da 16, Sudan'da 17, Güney Kore'de 19, Bahreyn'de 20, Kamerun'da 20, Tayvan'da 20, Kuveyt'te 21, Malezya'da 21, Suudi Arabistan'da 21, Singapur'da 21'dir.¹⁹³ Japonya'da 20 olan seçmen yaşı 2016 yılında yapılan değişiklikle 18'e indirilmiştir.¹⁹⁴ Görüldüğü üzere dünya ülkelerinin çok büyük kısmı siyasi rüşt yaşını genel kabul gören 18 yaş medeni rüşt yaşıyla bir tutmuştur.

Bazı ülkelerde seçim yaşının 16'ya indirilmesiyle ilgili görüşler ileri sürülmektedir.¹⁹⁵ Tabii ki bu husus; ülkelerin sosyal, ekonomik, siyasi kültür, eğitim gelişmişlikleriyle yakından alakalıdır. Bireylere 16 yaşında oy kullanma hakkını veren ülkelerin tecrübelerinden yararlanmak gerekir. Demokratik sistemleri örnek alınan Batı ülkelerinde seçmen yaşı 18'dir. Ülkemiz bakımından değerlendirecek olursak 18 yaş sınırlaması idealdir. 18 yaşın altındaki bireylerin siyasi ve yönetim bakımından elbette fikir ve bilgi sahibi olmaları toplumu hem bugün hem yarın açısından pozitif etkileyecektir. Ama ülkemizdeki eğitim sistemine baktığımız zaman kişi 6 yaşında ilköğrenimine başlamaktadır. 4+4+4 sisteminden yani 12 yıllık zorunlu eğitim-öğretim süresinden sonra 17 yaşında mezun olmaktadır. Siyasi kültürün, uzlaşma kültürünün tam oturmadığı memleketimizde 18 yaş altı grubun oy kullanması hem kişi bakımından hem toplum bakımından faydalı görünmemektedir. Örneğin ülkenin siyasi atmosferi sonucu oluşabilecek toplumsal

¹⁹¹ 18 yaşın ikmali yazım günü ile değil, seçim günü itibarıyla hesaplanır. Oy kullanmak için 18 yaşına girmek değil, 18 yaşını bitirmek gerekir. Gözler, K. (2014)a. Türk Anayasa Hukuku.(17.Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi, s.181; Burada dikkat edilmesi gereken husus, oy kullanmak için belirli bir yaş şartı aranmıştır. Evlilik ya da mahkeme kararıyla 18 yaşını doldurmadan reşit hale gelenler seçmen olmazlar. Keskinsoy, Ö.(2018). Anayasa ve Türk Anayasa Hukuku.(2.Baskı). Ankara: Monopol Yayınları, s. 99; 298 sayılı K. m.34: "...seçmen listeleri hazırlanırken on sekiz yaşın doldurulmuş olmasının hesabında seçim günü (o gün dâhil) esas alınır."

¹⁹² Venedik Komisyonu seçimlerin kılavuz ilkeleri kapsamında, oy kullanma yaşının en azından reşit olma yaşında kazanılmasını gerektiğini vurgulamıştır. Venedik Komisyonunun 190/2002 no'lu kararı, agm. s.173.

¹⁹³ https://data.ipu.org/search?fields%5B%5D=field_min_age_vote_elect&items_per_page=10 (e.t. 12.04.2019).

¹⁹⁴ https://data.ipu.org/search?fields%5B%5D=field_min_age_vote_elect&items_per_page=10. (e.t.12.04.2019).

¹⁹⁵ Bkz. <http://www.bbc.co.uk/guides/zsbtbk7>; <http://www.youthrights.org/issues/voting-age/top-ten-reasons-to-lower-the-voting-age/>; http://www.fairvote.org/lower_the_voting_age#why_should_we_lower_the_voting_age_to_16 (15.08.2017).

gerilimler bu yaş grubuna çok çabuk sirayet edebilir. Ekonomik gelişmişliğimizi de¹⁹⁶ göz önüne alarak ekonomik bakımdan bağımlı bu yaş grubu kötü niyetli siyasete maruz kalabilir. Ayrıca etnik çeşitliliğin zengin olduğu ülkemizde, bu yaş grubuna oy hakkı tanınmasıyla etnik temelli siyaset bu yaş grubu üzerinde hâkimiyet kurabilir.

Türkiye'nin nüfusu içinde en geniş yaş grubu 15-19 yaş grubudur.¹⁹⁷ Siyasi olgunluğa erişip erişmediği tartışılan 16-17 yaşındaki kişilerin toplam nüfusu yaklaşık 3 milyondur. Doğal olarak seçmen kazanmak isteyen siyasiler bu yaş grubuna hitap etmek isteyecektir. Siyasi olgunluğu tartışmalı olan bu yaş grubuna suistimalci siyasi politikalar çokça uygulanabilir. Özetle denilebilir ki ülkemizdeki mevcut sosyal-ekonomik ve diğer ölçütler çerçevesinde seçmen yaşının 18'den aşağı çekilmesi Türkiye'de makul görünmemektedir. Bununla birlikte, bazı ülke uygulamalarında olduğu gibi, ülkemizde 18 yaşını doldurmadan ergin kılınanlar seçimlerde oy kullanabilirler. Yukarıda bahsettiğimiz 18 yaş altı seçmen olma durumunda yaşanabilecek sıkıntılar hakeza bu durumda da geçerlidir. Ancak 18 yaşını doldurmadan ergin kılınan kimselere seçme yetkisinin verilmesi makul görünmektedir.

---

¹⁹⁶ Türkiye, dünya ülkeleri sıralamasında kişi başı milli geliri en yüksek olan 63. ülke -26.01.2017, <http://aa.com.tr/tr/dunya/kisi-basina-dusen-milli-geliri-en-yukse-ukle-belli-oldu/735249> (15.08.2017).

¹⁹⁷ Türkiye'nin nüfusu içinde en geniş yaş grubu 15-19 yaş grubudur. (Veri tar. 31.12.2016), <https://www.nvi.gov.tr/PublishingImages/Lists/PageContents/EditForm/N%C3%BCfus%20K%C3%BCt%C3%BCkleri%20%C4%B0statisti%C4%9Fi.pdf> (15.08.2017).

Çizelge 2.1. Ülkelerin Seçme Hakkı Yaş Tablosu¹⁹⁸

ÜLKE	YAŞ	ÜLKE	YAŞ	ÜLKE	YAŞ	ÜLKE	YAŞ
Afganistan	18	Gambiya	18	KKTC	18	Sırbistan	18
Almanya	18	Gana	18	Kuzey Kore	17	Singapur	21
ABD	18	Gine	18	Küba	16	Slovakya	18
Andorra	18	Guernesy	16	Letonya	18	Slovenya	18
Arjantin	16	Güney Afrika	18	Libya	18	Solomon A.	18
Arnavutluk	18	Güney Kore	19	Litvanya	18	Somali	18
Avustralya	18	Güney Sudan	17	Lübnan	21	Sri Lanka	18
Avusturya	16	Gürcistan	18	Lüksemburg	18	Sudan	17
Azerbaycan	18	Hırvatistan	18	Macaristan	18	Suudi Arab.	18
Bahamalar	18	Hindistan	18	Makedonya	18	Şili	18
Bahreyn	20	Hollanda	18	Malezya	21	Tacikistan	18
Bangladeş	18	Hong Kong	18	Malta	16	Tanzanya	18
Belarus	18	Irak	18	Man Adası	16	Tayland	18
Belçika	18	İngiltere	18	Meksika	18	Tayvan	20
BAE	25	İran	18	Mısır	18	Timor Leste	17
Bolivya	18	İrlanda	18	Moğolistan	18	Tokelau	21
Bosna-Hersek	16	İspanya	18	Moldova	18	Tonga	21
Brezilya	16	İsrail	18	Mozambik	18	Togo	18
Bulgaristan	18	İsveç	18	Myanmar	18	Tunus	18
Cezayir	18	İsviçre	18	Nauru	20	Tuvalu	18
Çekya	18	İtalya	18	Nepal	18	Türkiye	18
Çin	18	İzlanda	18	Nijerya	18	Türkmenistan	18
Danimarka	18	Jamaika	18	Nikaragua	16	Uganda	18
Dominik Cum.	18	Japonya	18	Norveç	18	Ukrayna	18
Ekvador	16	Jersey	16	Özbekistan	18	Umman	21
El Salvador	18	Kamerun	20	Pakistan	18	Uruguay	18
Endonezya	17	Kanada	18	Panama	18	Ürdün	18
Ermenistan	18	Katar	18	Paraguay	18	Vatikan	-
Estonya	18	Kazakistan	18	Peru	18	Venezuela	18
Etiyopya	18	Kenya	18	Polonya	18	Vietnam	18
Fas	18	Kıbrıs (Gny)	18	Portekiz	18	Yemen	18
Fiji	18	Kırgızistan	18	Romanya	18	Yeni Kaledonya	18
Filipinler	18	Kolombiya	18	Rusya	18	Yeni Zelanda	18
Filistin	18	Kosova	18	Samoa	21	Yunanistan	17
Finlandiya	18	Kosta Rika	18	San Marino	18	Zambiya	18
Fransa	18	Kuveyt	18	Senegal	18	Zimbabve	18

¹⁹⁸https://data.ipu.org/compare?field=country%3Afield_suffrage%3Afield_right_to_vote#map;
<https://www.idea.int/data-tools;> [https://worldatlas.com/articles/legal-voting-age-by-country.html.](https://worldatlas.com/articles/legal-voting-age-by-country.html) (e.t. 15.04.2019)

Tabloda yer alan bazı ülkelerle ilgili açıklamalar şu şekildedir: Almanya'nın Brandenburg, Bremen, Hamburg, Schleswing-Holstein eyaletlerinde yapılan bölgesel seçimlerde oy kullanma yaşı 16'dır.¹⁹⁹ Kuzey Kore'de asker kişiler yaş sınırlaması olmadan oy kullanabilmektedir.²⁰⁰ Malta 2018 Anayasa değişikliği ile oy kullanma yaşını 18'den 16'ya indirmiştir.²⁰¹ İskoç parlamentosu seçimlerinde ve İskoç yerel seçimlerde oy kullanma yaşı 16 olarak belirlenmiştir.²⁰² Norveç'te seçimin yapılacağı yıl içerisinde 18 yaşını tamamlayacak olanlar seçmen olabilmektedir.²⁰³

Yine tabloda yer alan bazı ülkelerden;²⁰⁴ Birleşik Arap Emirlikleri'nde her emirlik kendi yaşını belirleyebilir. Tüm emirliklerde oy kullanma yaşı 25 olarak belirlenmiştir. İran'da oy kullanma asgari yaşı 18'dir. Bu sınır daha 18'den önce 15 yaş idi. Bosna-Hersek'te kural olarak oy kullanma yaşı 18 olarak belirlenmiştir. Ancak çalışan kişiler 16 yaşında da seçmen olabilmektedir. Glarus Kantonu'nda 16 yaşındaki kişiler kanton seçimlerinde ve belediye seçimlerinde oy kullanabilmektedir. İtalya'da senato seçimlerinde oy kullanma asgari yaşı 25'dir. Dominik Cumhuriyetinde ise evli kişiler herhangi bir yaş sınırı olmaksızın oy kullanabilmektedirler. Japonya'da 2016 yılında değişiklikle oy verme yaşı 20'den 18' düşürülmüştür.²⁰⁵

Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi serbest seçim hakkına ilişkin Genel Yorumu göre, taraf devletler seçme hakkının kullanılmasında bir yaş sınırı öngörebileceklerdir. AİHM meşru bir amaca özgülenme koşuluyla yaş konusunda ki sınırı devletlerin takdirine bırakmıştır.²⁰⁶

¹⁹⁹https://data.ipu.org/compare?field=country%3Afield_suffrage%3Afield_right_to_vote#map;
<https://www.idea.int/data-tools;> <https://worldatlas.com/articles/legal-voting-age-by-country.html>.
(e.t.15.04.2019)

²⁰⁰ Kuzey Kore Anayasası madde 66.

²⁰¹ Malta Anayasası madde 57.

²⁰²<https://www.electoralcommission.org.uk/i-am-a-voter/registering-to-vote-and-the-electoral-register>

²⁰³ Norveç Anayasası madde 50.

²⁰⁴https://data.ipu.org/compare?field=country%3Afield_suffrage%3Afield_right_to_vote#map;
<https://www.idea.int/data-tools;> <https://worldatlas.com/articles/legal-voting-age-by-country.html>. (e.t. 15.04.2019)

²⁰⁵Bu paragraftaki bilgiler için bkz.
https://data.ipu.org/compare?field=country%3Afield_suffrage%3Afield_right_to_vote#map;
<https://www.idea.int/data-tools;> <https://worldatlas.com/articles/legal-voting-age-by-country.html>. (e.t. 15.04.2019)

²⁰⁶ Hirst/ Birleşik Krallık, [BD] B. No: 74025/01 (06.10.2005), pr.62, Özçelik (2019), s.184.

2.1.3. Seçmen Kütüğüne Kayıtlı Olma

Seçmen kütüğü²⁰⁷ (voter roll), seçmen kayıtlarının olduğu resmi kayıt siciline verilen addır. 298 sayılı Kanunda yer alan tanıma göre seçmen kütüğü, “seçmen olan vatandaşları tek olarak tanımlayan ve seçmenin oturduğu yeri belirleyen bilgileri kapsayan bilgisayar ortamına verilen addır”. Seçmen kütükleri, demokrasi tanımındaki “halkın seçimle belirleme” faaliyetinin ilk basamağıdır. Peki, halkın içinde kimler oy kullanacaktır? İşte, seçmen kütükleri bu sorunun cevabını vermektedir. Seçmen kütükleri, oy hakkını haiz vatandaşların “seçmen” nitelendirmesiyle kaydedildiği kayıt olup seçimlerde sadece bu kişiler oy kullanabilmektedir.²⁰⁸

Seçmen kütüklerinin düzenlenmesi ve bu kütüklerde işlem yapılması seçimin hazırlık işlerindedir. Seçmen kütüğü; adil, dürüst, güvenilir bir seçimin olmazsa olmazıdır. Seçmen kütükleri siyasal katılım için çok önemlidir. Seçmen kütükleri seçimlerde oy hakkının genel, eşit, gizli ve doğrudan olduğunun garantisidir.²⁰⁹ Genel oy sisteminde kabul edilen objektif sınırlamalar seçmen kütüklerinin oluşmasında başrol oynamaktadır. Bu yüzden, seçimlerin şeffaf olabilmesinin ilk şartı seçmen kütüklerinin doğru oluşturulmasından geçmektedir. Bireysel veya kütleli bir hak kaybına sebep olmaması için seçmen kütüklerinin oluşturulmasında ve tutulmasında ve de ilgili prosedürlerin işletilmesinde belirli bir standartın varlığı gerekir.

Sınırlı oy döneminde seçmen kütükleri bugünkü öneme sahip değildi. Çünkü bir ya da birkaç sınırlama sonrası oy hakkını elde edenlerin sayısı çok fazla değildi. Seçim çevrelerinde bu kişiler birbirlerini tanımakta hatta seçim görevlileri de oy kullanacak kişileri tanımaktaydı.²¹⁰ Nitekim seçmen kütükleri Fransa’da 1791 yılında, İngiltere’de ise 1832 yılında uygulamaya konulmuştur.²¹¹ Günümüzde dünya genelinde genel oy sistemine geçilmiş, seçmen sayıları da ülkelerin nüfusunun çoğunluğuna erişmiştir. Şeffaf ve güvenilir

²⁰⁷ Kütük yerine liste kelimesi de kullanılabilir. Başlıkta kütük kelimesini kullanmamızda ki amaç Türk seçim hukukunda seçmen kütüğü ve seçmen listesi kavramlarının farklı anlam taşımasından kaynaklanmaktadır. Karışıklığa sebep vermeme için kütük kelimesi kullanılmıştır.

²⁰⁸ Akartürk (2017), s.160.

²⁰⁹ IDEA.(2002). Voter Turnout Since 1945. A Global Report, s.23,24.

²¹⁰ Karamustafaoğlu (1970), s.181.

²¹¹ Karamustafaoğlu (1970), s.181.

bir seçim yönetimi için milyonlarca seçmenin kayıt altına alınması ve oy hakkına ulaştırılması için seçmen kütükleri oldukça önemlidir.²¹²

Seçmen kütüklerini oluşturma, tutma işlevi-işlemi devletlerin ilgili birimlerince yapılmaktadır. Seçmen kütüklerinin oluşturulmasında ve tutulmasında üç değişik yöntemden bahsedilebilir. Bunlar periyodik liste, daimi kütük ve nüfus kütüğüdür.²¹³ Periyodik liste yönteminde, her seçim için yeniden ilgili birimlerce hazırlanmış seçmen kaydı listesi mevcut olur. Daimi kütük yönteminde, ilgili birimlerce hazırlanmış bir seçmen kaydı listesi mevcuttur ve bu liste sürekli güncellenmektedir ve daimidir. Nüfus kütüğünde ise seçmen listeleri oluşturulurken nüfus kütüklerinden yararlanılmaktadır.²¹⁴ Bu yöntemlerle birlikte, şahısların bizzat seçmen kütüğüne seçmen kaydı için müracaat etmeleri de mümkün olabilmektedir. Bu durum seçmen listesine yazılmanın isteğe bağlı olmasından farklı bir şeydir. Seçmen kütüğüne yazılmanın isteğe bağlı olduğu sistemlerde seçmen olabilmek kişinin salt iradesinden başka bir şey değildir. Yukarıdaki yöntemlerin dâhilinde ya da haricinde seçmen şartlarını taşıyan kişilerin ilgili yerlere müracaatı ise bir nevi tamamlayıcı- bildirici işlem mahiyetindedir. Türkiye'deki seçim hukukuna baktığımız zaman ilkin periyodik liste yöntemi kullanılmış sonrasında ise daimi kütük yöntemine geçilmiştir.²¹⁵

Seçmen kütükleri oy hakkına sahip olan kişileri kayıt altına alırken bir yandan da oy hakkına sahip olmayan kişileri seçmen kaydına işlenmesini önlemektedir. Elbette ki bu doğruluğu saptarken birtakım uluslararası standartların seçmen kütüklerinde var olması gerekir. Bu standartlar, seçmen kütüklerinin kapsamlı, kapsayıcı, tam ve güncel olması ve de sürecin tamamen şeffaf olmasıdır.²¹⁶ Bu standartlar sayesinde seçmen kütüklerinden kaynaklanan hak ihlallerinin önüne geçilecektir. Ayrıca seçim işlerinin sıralı ve birbirleriyle bağlantılı olmasından dolayı hazırlık işlemlerinden sayılan seçmen kütüklerinin düzenlenmesinin doğru yapılması sorunsuz bir seçimin ilk şartıdır.

---

²¹² Akartürk (2017), s.95,96.

²¹³ Gönenç, L. (2008).Türkiye'de Seçim Uyuşmazlıkları ve Çözüm Yolları. Ankara: Adalet Yayınevi, s.184.

²¹⁴ Gönenç (2008), s.184,185.

²¹⁵ Gönenç (2008), s.185.

²¹⁶ IDEA.(2002). International Electoral Standards: Guidelines For Reviewing The Legal Framework of Elections, s.45. Bu standartların haricinde seçmen kütüklerinin girdilerinde ve çıktılarında; bütünlük, erişilebilirlik, güvenilirlik, hesap verebilirlik, sürdürülebilirlik gibi süjeler olması gereken prensipler arasında yer almaktadır. Yard, M. (ed.)(2011). Civil and Voter Registries: Lessons Learned From Global Experiences. IFES, s.3,4.

Venedik Komisyonu, seçimlerin kılavuz ilkelerinde seçmen kütükleri için şu hususları belirtmiştir:²¹⁷

- Seçmen kütükleri sürekli (daimi) olmalıdır.
- Seçmen kütükleri güncellenmelidir.
- Seçmen kütüklerini güncelleme süresi en azından bir yıl arayla yapılmalıdır. Seçmen kütüklerinin güvenilir olması için listelerin yayımlanması gerekir.
- Seçmen kütüğüne dâhil olma usulünü sağlayan ve hatalı kayıtları düzeltme imkânı veren hususlar bakımından gerekli adli veya idari prosedürün mevcut olması gerekir.
- Seçmen kütüklerinin kesinleşmesinden sonraki süreçte ortaya çıkan değişiklikler bakımından bir tamamlayıcı kütüğün olması gerekir.

AİHM de seçmen kütüklerini adil ve serbest seçimler bakımından bir ön koşul olarak görmekte ve seçmen kütüklerinin sadece seçme hakkını değil seçilme hakkını da kapsadığını belirtmektedir.²¹⁸

Seçimler öncesinde seçim kütüklerine kaydolma süresi ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Bazı ülkelerde seçmen kütüklerinin kesinleşmesi seçimden bir müddet öncesi tamamlanır. Bu süreden sonra artık seçmen kütüklerine kaydolunamaz. Türk seçim hukukunda da usul bu şekildedir. Bazı ülkelerde ise oy verme günü dâhil seçmen kütüklerine kayıt yapılabilmektedir. Esasen seçmen kütüklerinin kesinleşme süresi bakımından bu iki usul; o ülkenin nüfusu, seçim sistematığı, demokrasi kültürü, seçim kültürü, seçim güvenliği gibi unsurları bakımından tartışılabilir. Seçim ile seçmen kütüğüne kayıt olma zamanı arasında bir boşluğun olmaması ya da pek az bir sürenin olması, seçme hakkı ihlalinin vücut bulmaması bakımından olumlu bir işleyiş gibi gözükse de bu zaman diliminde idari ve adli prosedürün işleyişi zor olacağından kanımızca seçim gününden belirli ve makul bir süre öncesinde seçim kütüklerinin kesinleşmesi seçimlerin işleyişi bakımından daha isabetli görünmektedir. Ancak yukarıda bahsettiğimiz unsurlar göz önünde bulundurularak bu iki usulden biri tercih edilebilir.

²¹⁷ 2002 Venedik Komisyonu Seçim Konularında İyi Uygulama Kodu, TBMM ARMER, s.174.

²¹⁸ Gürcistan İşçi Partisi/Gürcistan, B. No: 9103/04 (08.07.2008), Özçelik (2019), s.263.

Seçmen kütüğünden çıkarılma hususunda ilkin tabii olarak “seçmenin ölümü” akla gelmektedir. Bunun yanı sıra vatandaş koşulunu arayan sistemlerde vatandaşlığın kaybı da seçmen kütüklerinden çıkarılmayı gerektiren hususlardan biridir. Seçmen kütükleri ülke sistemlerinde genel olarak ikametgâh esaslı hazırlandığından dolayı, seçmenin ikamet ettiği yerden ayrılması sonucu ikamet ettiği seçmen kütüğünden çıkarılması söz konusu olacaktır. Kısıtlanma, oy kullanmanın niteliğini ve önemini anlayamayacak hale gelme, tutuklu ve hükümlü olma, asker olma gibi durumlarda kişi seçmen kütüğünden çıkarılır.²¹⁹

Türk seçim hukukunda seçmen kütükleri 298 sayılı kanunda ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Ayrıca seçmen kütüklerine ilişkin düzenlemeler 298 sayılı kanunun yanı sıra diğer seçim mevzuatlarında da yer almaktadır. Bununla birlikte YSK'nın seçim kütükleri hakkında kararları (ilke kararları ve genelgeler) da mevcuttur. Seçmen kütükleri, seçim yönetimi bakımından ülkemizde idari olarak ayrı bir öneme sahiptir. Bu doğrultuda YSK'nın teşkilat şeması incelendiğinde merkez teşkilata bağlı bir “Seçmen Kütüğü Genel Müdürlüğü” olduğu görülmektedir.

298 sayılı Kanuna göre, seçmen kütüklerindeki seçmen verileri; adı, soyadı, doğum yılı, doğum yeri gibi bilgilerden oluşmaktadır. Bununla birlikte her seçmen; seçmen kütüğü sıra numarası, adı, soyadı, ana ve babasının adı, doğduğu ilçe ve nihayet doğum yılı ile belirlenir ve tanımlanır. 298 sayılı bu Kanuna göre oluşturulan, yurt dışında yaşayan vatandaşların bilgilerinin yer aldığı “yurt dışı seçmen kütüğü” de mevcuttur.

Kimlerin seçmen olarak seçmen kütüğünde yer alacağına YSK, seçim iş ve işlemlerinin yönetimi ve uygulamasına yönelik seçmen kütüğünün güncelleştirilmesi usul ve esaslarını gösterir 140 sayılı genelgede yer vermiştir.

Türk seçim hukukunda seçmen kütükleri, YSK tarafından belirlenecek usul ve esaslar çerçevesinde “adres kayıt sistemindeki yerleşim yeri adresi bilgileri esas alınarak” düzenlenir. Her seçim döneminde ve her yıl²²⁰ sürekli bilgi toplama ile güncelleştirme yapılır.²²¹ Seçmen kütüğünün kurulmasında ve güncelleştirilmesinde, seçmene ait ad-soyad

²¹⁹ Bazı ülke uygulamalarında bu nedenlerden dolayı çıkarma işlemi yapılır, bazılarında ise sadece dondurma ve kayıt altına alma işlemi yapılmaktadır.

²²⁰ Her yıl güncelleştirme işleminin yapılması zorunludur. Bununla birlikte, YSK seçmen kütüğünün dört yılda bir yeniden düzenlenmesini ve iki yılda bir denetlenmesine ayrıca karar verebilir.

²²¹ YSK, seçimin yenilenmesi kararı karşısında “seçmen kütüklerinde güncelleştirme” işleminin yapılmayacağına hükmetmiştir. YSK, 1994/1460, Gönenç (2008), s.195.

değişikleri, yaş, cinsiyet tashihi, seçme ehliyetini kaybetme veya yeniden kazanma gibi yargı kararlarına, vatandaşlıktan çıkarılma ya da yeniden kazanma, vefat bilgileri, seçim bölgesi içinde ve dışındaki ikametgâh değişikliklerine ait veriler kullanılmaktadır (298, m.33/3). Bunun yanında engelli seçmenlerin engelli kayıtları da seçmen kütüğünde yer almaktadır.

Yukarıda “yaş” başlığı altında ifade edildiği gibi seçmen kütüklerinde yer alan yaş verisi, seçim gününü hesaba katmak kaydıyla 18 yaşın ikmaliyle oluşturulur.

Seçmen kütüğünde yer alan verilerde bir eksiklik olması halinde seçmen, bilgi tamamlanıncaya kadar sandık seçmen listesine yazılmaz.

Düzenlenen ve güncelleştirilen seçmen kütüklerinden; “muhtarlık bölgesi askı listeleri”, “sandık askı listeleri” ve “sandık seçmen listeleri” oluşturulur.²²² Seçmen kütüğünde belirtilen adreslere göre aynı muhtarlıkta oturan ve seçmen kütüğünde yazılı seçmenlerin alfabetik sıra listesine muhtarlık bölgesi askı listesi denir. Muhtarlık bölge askı listesi seçim dönemlerinde iki haftalık süreyle askıya çıkartılır. İtiraz ve şikâyetler bu listelere yapılır. Bu itiraz ve şikâyetler karara bağlandıktan sonraki nihai seçmen kütüğünden sandık bölgesi askı listesi çıkartılır (298, m.42/1). Sandık bölgesi askı listesinden de “sandık seçmen listesi” çıkartılır. Sandık seçmen listesi, seçmenlerin oy kullanacakları günden 120 gün önce seçmen kütüğünde yer alan kesinleşmiş bilgiden çıkartılır.

Yukarıda belirtilen tüm prosedürlerin işletilmesinden sonra kesinleşmiş seçmen listesinde adı bulunanlara “seçmen bilgi kâğıdı” gönderilir. Seçmen bilgi kâğıdında seçmenin nerede ve hangi sandıkta oy kullanacağı belirtilir. Ayrıca seçmenler nerede oy kullanacaklarını; internet sayfasından, mobil cihaz aplikasyonundan ve e-devlet uygulamasından öğrenebilmektedirler.²²³

²²² Ayrıntılı bilgi için bkz. Gönenç (2008), s.195,196.

²²³ YSK'nın web sayfasında “nerede oy kullanacağım” ibaresinin altında bu kanallar gösterilmektedir. <http://www.ysk.gov.tr/> (e.t. 05.03.2019). Maliyet, fayda ve güvenlik tartışması saklı kalmak kaydıyla, tüm seçmenlere sms yoluyla seçmen bilgi kâğıdında yer alan bilgilerin gönderilmesi uygulanabilir bir metot olarak gözükmektedir.

2.1.4. İkametgâh

Kişilerin seçme hakkından faydalanabilmeleri için ikametgâhının bulunduğu ya da oturduğu yer seçmen kütüğünde kayıtlı olması gerekir.²²⁴ Birçok ülke bir siyasal hak olarak seçme hakkından yararlandırmak için ikametgâh koşulunu aramaktadır. İkametgâh, hukuk açısından kişilerin sahip olması gereken adresidir. İkametgâh, kişinin yer ile olan bağıdır.²²⁵ Bununla birlikte seçim hukuku açısından ikametgâhın ne anlama geldiği veyahut ikametgâh kavramının nasıl anlaşılması gerektiği ülkeden ülkeye farklılık gösterebilir. Örneğin Türkiye’de seçim hukuku bakımından, daimi kütük uygulamasına geçilmeden önce ikametgâh kavramı YSK kararları dâhilinde, kişinin “belli bir yerde belli bir süre oturması” olarak ele alınmıştır. YSK bu kapsam dâhilinde ikametgâh koşulu olarak kişinin bir yerde üç ay oturmuş olmasını esas almıştır.²²⁶ İlerleyen süreçte yasal değişiklik ile daimi seçmen kütüğüne geçilmiş ve bununla birlikte ikametgâh şartının kişinin beyanına göre esas alınacağı belirlenmiştir. Ve artık kişinin beyan ettiği adresi onun yerleşim yeri yani ikametgâhı olarak işlenmiştir.

Seçme hakkında ikametgâh şartının aranması iki faydayı beraberinde getirmektedir. Bunlardan birincisi seçmen bakımından ele alınmaktadır. Seçmen, ikamet ettiği yer ile ilgili olarak her türlü düşüncesini, fikrini, tercihini sandıkta dile getirebilecektir. Ayrıca ikametgâh düzeniyle birlikte, seçmenler yapılacak seçimlerde kime ya da kimlere oy vereceğini daha yakından tanıma fırsatı bulabileceklerdir. İkinci olarak ikametgâh şartı seçimlerin düzen ve güven içerisinde yapılmasını sağlamaktadır. Örneğin, bu sayede pratik olarak mükerrer oy verme gibi yasaklanmış fiillerin önüne geçilebilmektedir. İkametgâh koşulunun aranmasında zikredilen bu birinci fayda daha çok yerel seçimlerde kendini göstermektedir. Nitekim yerel seçimler daha çok sınırları belli bir yer ile ilgili olarak hizmet bakımından bu yer yöneticilerinin belirlendiği seçimlerdir.²²⁷ Genel seçimlerin konusu ulusal ölçekli ve belli yerin konusundan çok daha öte, ülke insanlarını ilgilendiren ortak konulardır. Bundan dolayı genel seçimlerde ikametgâh şartının aranması, bu birinci fayda ile tastamam

²²⁴ Akartürk (2017), s.93.

²²⁵ Anayurt, Ö.(2018)a. Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları. Ankara: Seçkin Yayınevi, s.105.

²²⁶ YSK, 1963/87, Gönenc (2008), s.187,188.

²²⁷ Karamustafaoğlu (1970), s.185; Bahri Savcı da aynı görüşü desteklemektedir. Yazara göre, oy kullanacak olan kişiler kolektif menfaatler için fikir ileri süreceklerdir. Ve oy hakkı ile bu menfaatleri idare edecekleri belirleyeceklerdir. Bu da orada az çok belli bir süre ikamet etmeye bağlıdır. Savcı, B.(1947). Seçmenlik Şartları Bakımından Seçim Rejimleri. Ankara: AÜSBF Dergisi, C.2, S.3, s.229.

bağdaşmamaktadır.²²⁸ İkametgâh şartının seçimlerin düzeni ve güvenliği için bir araç olmasındaki faydası kabul edilebilir bir şekilde önemli gözükmekle birlikte, bu şartın varlığı ya da ikametgâh şartının katı kurallar ile düzene sokulması tartışılabilir gözükmektedir. Çünkü her ne kadar seçimi gerçekleştirecek otoriteler bazı hazırlıkları rutin olarak seçim döneminden bağımsız bir zamanda yapabilseler de bazı işlemler seçim dönemi takviminde yapılmaktadır. Seçim öncesi yapılan işlemlerin en başında “seçim hazırlık işlemleri” yer almaktadır. Seçim hazırlık işlemlerinin en önemli işlemi de yukarıda bahsettiğimiz gibi seçmen kütüklerinin belirlenmesi hususudur. Seçmen kütükleri de hem ülkemizde hem diğer ülke uygulamalarında ekseriyetle olduğu gibi ikametgâh eksenli oluşturulduğundan seçim düzeninin temeli dolaylı ve doğrudan ikametgâh hususuna bağlıdır. Elbette seçim hukuku bakımından ikametgâh hususu bazı ülkelerde daha fazla, bazı ülkelerde ise daha az öneme sahip olabilir. Şöyle ki ülkelerin nüfusu, ülkede seçim çevrelerinin ve bölgelerinin büyüklüğü ve sınırı, ülkelerin federatif, üniter ya da bölgesel yapısı, seçim kültürü, seçmen ikametgâh değişim oranı gibi etmenler ikametgâh şartının aranıp aranmamasında veya arandığında hangi şartları beraberinde getireceğinde etkili olabilir. Bununla birlikte bazı ülkeler seçme hakkında ikametgâh şartını aramamaktadır.²²⁹

İkametgâh şartı normatif olarak seçme hakkını engelleyecek şekilde düzenlenmemelidir. Özellikle uzun ikamet etme süresinin arandığı sistemlerde kişilerin seçme hakkı engellenebilmektedir. Demokrasilerde seçimlerin ana ilkesi, genel oy ilkesi yani herkesin sandığa erişebilmesi esası olmakla birlikte, defaatle beyan ettiğimiz üzere seçmen olabilmek için birtakım şartların aranması makul gözükmektedir. Ancak bu şartların içeriğinin ölçsüz, orantısız olması hakkın özüne dokunacak ve hakkın ihlali anlamına gelecektir. Özellikle uzun ikamet etme süresinin arandığı sistemlerde kişilerin seçme hakkı engellenebilmektedir. Geçmişten bir örnek: 1960 ABD başkanlık seçimlerinde John. F. Kennedy, Richard Nixon’ı sadece 100.000 oy farkla yenmiştir. 1960 seçimlerinde 5 milyondan fazla kişi ikametgâh şartını yerine getirmediğinden dolayı oy kullanamamıştır. Yine ABD’de 1968 seçimlerine gelindiğinde ikametgâh şartını yerine getirmeyen yaklaşık 8 milyon kişi oy hakkından mahrum kalmıştır. Bu seçimlerde de Nixon, rakibi Humphrey’i yaklaşık 500.000 oy ile mağlup etmiştir.²³⁰ Seçimlerdeki bu oy farkı ile oy

²²⁸ Karamustafaoğlu (1970), s.185.

²²⁹ Avrupa Birliği ülkelerinde birliği ilgilendiren seçimlerde AB vatandaşları buldukları AB üyesi ülkelerde oy kullanabilmektedirler.

²³⁰ Stone, G.R.(1970). Residence Requirements for Voting in Presidential Elections. The University of Chicago Law Review, Vol. 37, s.359,360.

kullanamayanların sayısı birlikte değerlendirildiğinde ikametgâh şartı ya da şartın içeriğinin ölçüsüz olması seçimleri negatif yönde etkileyen bir antidemokratik uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. İkametgâh şartı yukarıda ifade ettiğimiz gibi seçim hukuku bakımından bir düzen bir tertip oluşturmak için bir araçtır. Bu amacından saparak kişilerin oy hakkına erişmesinde ikametgâhın zorlayıcı bir unsur olarak seçim hukukunda yer almaması gerekir.

2.1.4.1. Yurt İçi İkametgâh

Seçmen listelerinde yazılı olmanın şartlarından birisi de kişinin bir ikametgâhının olmasıdır. Her ülkede oy kullanmak için geçerli olan sistem bu olmasa da genellikle uygulanan yöntem budur.²³¹ Zaten seçim sitemlerinden ve seçimin türünden kaynaklı seçim çevreleri, seçim bölgeleri, çıkarılacak milletvekili sayıları gibi hususlar doğrudan ya da dolaylı olarak seçmenlerin ikametgâhları esas alınarak hazırlanmaktadır.

İkametgâh şartının katı kurallar çerçevesinde uygulanması seçme hakkını olumsuz yönde etkilemektedir. Genellikle seçim takviminin ilk zamanlarında seçim listeleri netlik kazanır. Ancak seçim günü kişinin ikamet ettiği yerde bulunma zorunluluğu günümüz hayat koşullarında çok da beklenmesi gereken bir durum değildir. Hatta bu zorluk sadece günümüzde değil, eskiden de çeşitli sebeplerden dolayı yaşanmıştır. Bazı ülkeler buna rağmen vatandaşlarına oy kullandırma imkânı tanımıştır. Örneğin Afrika'da 1956 yılında seçim kütükleri hazırlanmaya başladığında mevsimlik işçilere ikametlerinin dışında gidecekleri yer seçim bölgesinde oy kullanma imkânı tanınmıştır.²³²

Özellikle iş ve eğitim kaynaklı olarak seçmenler ikametgâhlarından başka bir yerde de bulunmak durumunda kalabilirler. Bazen de seçmenler zaruri durumlardan dolayı seçim

---

²³¹ Zamanında örneklerini; Arnavutluk, Bulgaristan, Polonya, Çekoslovakya, Romanya ve Sovyetler Birliği'nde gördüğümüz ülkelerde oy hakkından yararlanmak için belli bir ikametgâh şartının aranmadığını görmekteyiz. Karamustafaoğlu, (1970) s.185.

²³² Karamustafaoğlu (1970). s.187; ikametlerinden çalışma koşuluna bağlı olarak ayrılanlar için tartışma ülkemizde Temsilciler Meclisinde 298 sayılı kanun görüşülürken yaşanmıştır. Mevsimlik işçilere ikametleri dışında başka yerlerde oy kullandırmanın gezici seçmen kütlelerine yol açacağına vurgu yapılarak seçmen kütüğüne kaydolmada 3 aylık ikamet şartının getirilmesinin bir zorunluluk olduğu belirtilmiştir. Yine kanun görüşmeleri devam ederken komisyondan Zonguldak' ta bulunan 30 ile 40 bin civarı "nöbetleşe" çalışan kişilerin nasıl oy kullanacağı sorulmuştur. Komisyon herhangi bir yerde çalışmakta olan kişiler için ikamet süresi aranmadığını, dolayısıyla çalıştıkları yer seçmen kütüğüne kayıt yaptırabileceklerini, kendilerine sorulan geçici veya nöbetleşe hizmet eden kişiler için asıl ikametgâhlarında oy kullanma zorunluluğu getirdiklerini dile getirmiştir. Aksi halde seçim yolsuzluklarının yaşanabileceğini belirten komisyon aynı zamanda bu sayede seçim güvenliğinin sağlanmış olacağını dile getirmiştir. Karamustafaoğlu (1970) s.187,188.

günü ikametgâhlarında bulunamayabilirler.²³³ Bu kişilerin nerede oy kullanacaklarını yani hangi seçmen kütüğünde kaydolacakları tartışma konusu olmuştur. YSK bir kararında, polis okulu ve diğer yüksekokullara kayıtlı öğrencilerin öğrenci belgeleriyle buldukları yer seçmen listelerine kayıt yaptırmaları gerektiğini; bu kişilerin yurtda kalması durumunda yurdun bulunduğu muhtarlık seçim listesine kayıt yaptırmaları gerektiğini belirtmiştir.²³⁴

Oy hakkı en temel siyasal haklardan birisidir. Ciddiyetine ve önemine binaen sıkça söylendiği üzere “vatandaşlık görevidir”. Kişinin seçim günü ikametgâhında olması, seçimlerin çok da sık zaman aralığında yapılmadığı varsayımında kişinin tercihi de olsa kendisinden beklenen bir durumdur. Ancak yukarıda bahsettiğimiz türden zorluklar, zorunluluklar ve günümüz yaşantısının karmaşıklığı çerçevesinde oy vermede ikametgâhta bulunma şartına alternatif yollar geliştirilebilir. Bazı ülkeler seçim düzenlerini bu kolaylıklar çerçevesinde dizayn etmiştir. Mektupla oy, vekâleten oy, mail yoluyla oy, elektronik oy gibi usuller bu kolaylığa hizmet eden araçlardır. Ülkemizde yurt içi seçmenlerin tek oy kullanma yöntemi ikametlerinin bulunduğu yer seçim sandığında oy kullanmasıdır. Seçmen taşıma ve seçim güvenliği konularına dikkat edilerek seçmenlerin ikametgâhlarının bulunduğu yer seçim bölgesinde oy kullanma zorunluluğuna alternatif yöntemlerin getirilmesi hem seçmenin siyasal katılımı için hem de seçmenin oy vermede zahmeti, sandığa ulaşma güçlüğü bakımından büyük bir önem taşımaktadır.

2.1.4.2. Yurt Dışı İkametgâh ve Yurt Dışında Oy Verme

Oy kullanma hususunda tartışılan konulardan birisi de ülkede ikamet etmeyen ya da oy verme zamanında ülkede bulunmayan vatandaşların oy kullanıp kullanamayacağı sorunudur.

---

²³³ YSK, 1976 yılında Çaldıran depremi sonrasında Muradiye’den Van’a yerleştirilen kişilerin hangi seçmen kütüğüne yazılmaları gerektiğini incelemiştir. 10.000 civarı seçmen deprem dolayısıyla Van’a yerleştirilmiştir. YSK, Van’a yerleştirilen bu kişilerin ikametlerinin geçici süreyle Van’da olduğunu ve hukuki olarak ikametgâh ilişkilerinin halen geldikleri yer olarak belirtmiştir. Bundan dolayı YSK, bu kişilerin geldikleri yerdeki seçmen kütüklerine kaydolmalarını gerektiğine karar vermiştir. Ancak ikametgâhlarını Van’a aldıkları buradaki seçmen kütüğüne yazılmaları gerektiğine hükmetmiştir. YSK1977/41, R.G. 28.02.1977-15864, Gönenç (2008), s.190; YSK 2002 yılında zaruri bir durumdan dolayı yer değiştiren seçmenlerin buldukları yerin henüz tüzel kişilik kazanamamasından dolayı seçme hakkından mahrum kalmamaları için en son buldukları yerin idari ve resmi işlerini gören mahalli idarenin seçmen kütüğüne kaydolmaları gerektiğine karar vermiştir. YSK, 2002/401, Gönenç (2008), s.190.

²³⁴ YSK, 1260 (20.12.2013), Karaman, D. (2011). Seçim hukuku ve Uygulaması. Ankara: Seçkin Yayınevi, s.391.

Yurt dışında oy kullanma, devletin geçici ya da sürekli olarak yurt dışında yaşayan seçmen yeterliliğine sahip vatandaşlarına, oy hakkını ülke dışından kullandırmasına olanak sağlayan usul olarak tanımlanabilir.²³⁵

Eğitim, iş, ticaret gibi nedenlerden dolayı vatandaşı bulunduğu ülkenin dışında yaşayan insan sayısı dünya nüfusunun yaklaşık %2'sine denk gelmektedir.²³⁶ Bu sayı her geçen gün daha da artmaktadır.

Vatandaşıyla bağımlı dinamik tutmak isteyen ülkeler, en temel siyasal hak olan oy hakkını kullandırmanın yollarını aramaktadır. Vatandaşın siyasal katılmadaki önemini bilen, oy hakkının egemenlik ve uzlaşma kültüründe yerini iyi tespit eden ülkeler yurt dışındaki vatandaşlarına da bu hakkı sağlamaya çalışmaktadır.²³⁷ Bundan dolayı bazı ülkeler seçim hukuklarını yurt dışında bulunan vatandaşlarının da oy kullanmasına imkân verme yönünde dizayn etmiştir. Buna karşılık bazı ülkeler oy kullanma şartı olarak yurt içi ikametgâhını şart koşarak yurt dışında yaşayan vatandaşları için bu yolu kapatmıştır.

Dünya genelinde 100' den fazla ülke yurt dışında yaşayan vatandaşlarına oy kullanma imkânı vermektedir. Yurt dışında oy kullandırma usulleri ülkeden ülkeye göre değişiklik göstermektedir.²³⁸

Yurt dışında yaşayan vatandaşların oy kullanması hususunda AİHM'nin konuya yaklaşımı çok sınırlayıcıdır. Bu konuda ülke uygulamalarında herhangi bir konsensüs

---

²³⁵ IDEA (2007). Voting From Abroad: The International IDEA Handbook. International Institute for Democracy and Electoral Assistance Handbook Series. Stockholm, s.248.

²³⁶ Ace Project. Voting From Abroad in 18 Latin American Countries.(2016). Electoral Studies in Compared International Perspective, s.20 (<http://aceproject.org/about-en/voting-from-abroad-in-18-latin-american-countries>) (e.t. 25.04.2019).

²³⁷ Aydın, B. (2012). Yurt Dışında Oy Kullanma Hakkı. ARTI90, S.3, s.26.

²³⁸ Örneğin; Avusturya, Kanada, Danimarka, Almanya, İtalya ve Meksika gibi ülkelerde yurt dışında oy kullanma sadece mektupla gerçekleştirilmektedir. Arjantin, Brezilya, Bulgaristan, Finlandiya, Rusya ve Venezuela da oy verme "sandık" vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Avustralya, Belçika, Estonya, Fransa, Japonya ve Endonezya seçmenine; sandık, posta yolu, vekâlet ve elektronik oylama yöntemleriyle oy kullandırmaktadırlar. Aydın (2012) s.26; İngiliz sisteminde eğer yurt dışında geçici olarak bulunuyorsanız posta ya da vekâlet yoluyla seçim günü oy kullanabiliyorsunuz. Eğer yurt dışında yaşıyorsanız ve yurt dışı ikamet süresi 15 seneyi geçmemiş ise bu hak size tanınmıştır. Bu süre zarfında yurt dışında oy kullanamazsınız. İngiltere'de ikamet eden vatandaş gibi seçmen listesine kaydolmanız gerekir. Silahlı kuvvetler mensubu iseniz ve yurt dışında görevdeyseniz oy kullanmak için görevli olarak kaydolmanız gerekmektedir. Askerler gibi yine kraliyet çalışanları ve diplomatlar da görevli olarak kaydoldukları zaman oy kullanabilmektedirler. <https://www.gov.uk/voting-when-abroad>.

oluşmadığı için AİHM yurt dışındaki vatandaşların oy kullanmamasını meşru kabul etmiş ve bu meşruluğa ilişkin birçok gerekçe ortaya koymuştur.²³⁹

Sitaropoulos ve Giakoumopoulos/Yunanistan başvurusunda²⁴⁰ başvurucular Yunan vatandaşıdır. Strazburg'da (Fransa) yaşamaktadırlar. 2007 seçimlerde yurt dışında oy kullanmak için talepte bulunmuşlardır. Bu talepleri kendi ülkelerinin ilgili makamlarınca reddedilmiştir. Seçim zamanı ülkelere gitmeyen başvurucular oy kullanamamışlardır.²⁴¹

Başvurucular, ülkelerinde gerçekleştirilen seçimlerde menfaatlerinin olduğunu ve vatandaşı oldukları ülkeyle sıkı bağlarını korumak istediklerini belirtmişlerdir. Yunanistan'da seçim listelerine kayıtlı olduklarını ve geçerli Yunan pasaportlarına sahip olduklarını dile getiren başvurucular “ikamet ettikleri” yerden seçimlerde oy kullanamamalarının Anayasalarına ve AİHS'ne aykırılık oluşturduğunu beyan etmişlerdir. Ayrıca Parlamenter Meclisinin tavsiye kararı ve Venedik Komisyonunun (2005) ortaya koyduğu ilkeler çerçevesinde üye devletlerin oy kullanma hakkını etkili hale getirmelerinin, yükümlülükleri dâhilinde olduğunu belirtmişlerdir.²⁴²

Hükümet savunmasında Anayasa dâhilinde yurt dışında oy kullandırma zorunluluğunun bulunmadığını vurgulamıştır. 2009 yılında oy kullandırma yönünde bir kanun tasarısı denemesinin olduğunu ve bunun yasalaşmadığını, ayrıca yurt dışında oy kullandırma ile ülkelerinde ve diğer Avrupa Konseyi üyelerinde ciddi siyasi ve ekonomik sorunların görüleceğini belirtmiştir. Yurt dışında yaşayan vatandaşların ikamet ettikleri ülkenin sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel yapısına bağlı olduklarını belirten hükümet ayrıca kişilerin buldukları ülkenin menfaatlerinin ön planda olduğunu belirtmiştir.²⁴³

AİHM başvuruyu karara bağlarken şu tespitlerde bulunmuştur: Ülkesinde ikamet etmeyen vatandaş, ülkesinin günlük sorunlarıyla doğrudan ilgilenemez ve sorunlar hakkında daha az bilgiye sahiptir. Aday belirleme ve propaganda sürecinde daha az etkilidirler. Yurt dışında yaşayan vatandaşlar, kullanılan oylar sonucu oluşacak temsil yapısının eylemlerinden etkilenmezler. Ve öncelikli olarak yurt içinde yaşayan kişileri ilgilendiren

---

²³⁹ Özçelik (2019) s. 192.

²⁴⁰ Sitaropoulos ve Giakoumopoulos/Yunanistan, [BD] B. No: 42202/07 (05.03.2012).

²⁴¹ Sitaropoulos ve Giakoumopoulos/Yunanistan, [BD] B. No: 42202/07 (05.03.2012), pr.10-14.

²⁴² Sitaropoulos ve Giakoumopoulos/Yunanistan, [BD] B. No: 42202/07 (05.03.2012), pr.50-53.

²⁴³ Sitaropoulos ve Giakoumopoulos/Yunanistan, [BD] B. No: 42202/07 (05.03.2012), pr.54-57.

yasa sürecine bir etkileri olmaz.²⁴⁴ Mahkemeye göre EP-1 m.3 devletlere yurt dışında oy kullandırma sağlama yükümlülüğü vermemektedir hatta AİHS haricinde uluslararası ve bölgesel sözleşmelerde de bu tür bir yükümlülük devletlere yüklenmemiştir.²⁴⁵ Ayrıca başvuruçuların ülkelerinde oy kullanma zorunluluğu için gündeme getirdikleri masraf ve meşakkat savunmalarını AİHM orantısız bulmamıştır. Nihayetinde mahkeme, EP-1 m.3'ün ihlal edilmediği sonucuna ulaşmıştır.²⁴⁶

AİHM yurt dışında yaşayan vatandaşların oy kullanması konusundaki içtihadını Shindler/Birleşik Krallık davasında²⁴⁷ yinelemiştir. Başvurucu İngiliz vatandaşıdır. 1982 yılında emekli olduktan sonra İngiltere'den taşınmıştır. Kendisi İtalya'da yaşamaktadır. 15 yıldan daha az bir süre yurt dışında ikamet eden İngiliz vatandaşlarının oy kullanmasına müsaade edilmektedir. Başvurucunun yurt dışındaki ikamet süresi 15 yılı aştığı için 2010 seçimlerinde oy kullanamamıştır.²⁴⁸

Başvurucu, emekli maaşını İngiltere'den aldığını belirtmiştir. Bunun yanı sıra ülkesiyle çok sıkı bağlarının olduğunu, İngiltere'de banka ve mali işlemlerini yürüttüğünü, sağlık hizmetinden yararlanma imkânının olduğunu belirten başvuruçucu bu sebeplerden dolayı alınan siyasi kararlardan etkilendiğini ifade etmiş, kendisine uygulanan oy hakkı kısıtlamasının orantısız olduğuna işaret etmiştir.²⁴⁹

Hükümet, savunmasında 15 yıl ikamet şartının EP-1 m.3 'ü ihlal etmediğini, bu konuda geniş takdir yetkisine sahip olduklarını ve nihayetinde seçim sistemlerinde düzenleme yapma özgürlüklerinin olduğunu belirtmiştir. Hükümet, AİHM içtihatları çerçevesinde ikamet şartının oy hakkına getirilen sınırlama bakımından orantılı olduğunu savunmuştur. 15 yıldır ikamet etmeyen birinin demokratik süreçler üzerinde doğrudan bir etkiye sahip olmasının beklenemeyeceğini vurgulayan hükümet, bu uygulamanın meşru bir amaca yöneldiğini vurgulamıştır.²⁵⁰

---

²⁴⁴ Sitaropoulos ve Giakoumopoulos/Yunanistan, [BD] B. No: 42202/07 (05.03.2012), pr.69; mahkeme aynı değerlendirmeyi daha önce X/Birleşik Krallık, (B. No: 7730/76) davasında yapmıştır. Bkz. Şirin (2011), s.328.

²⁴⁵ Sitaropoulos ve Giakoumopoulos/Yunanistan, [BD] B. No: 42202/07 (05.03.2012), pr.71,72.

²⁴⁶ Başvuru esasen Büyük Daire'ye taşınmadan dairece değerlendirilmiş ve EP-1 m.3'ün ihlal edildiği sonucuna ulaşılmıştır. İtiraz sonucu dosya Büyük Daire'ye taşınmıştır.

²⁴⁷ Shindler/Birleşik Krallık, B. No: 19840/09 (07.05.2013).

²⁴⁸ Shindler/Birleşik Krallık, B. No: 19840/09 (07.05.2013), pr.5-6.

²⁴⁹ Shindler/Birleşik Krallık, B. No: 19840/09 (07.05.2013), pr.88-92.

²⁵⁰ Shindler/Birleşik Krallık, B. No: 19840/09 (07.05.2013), pr.93,94.

Başvuruyu değerlendiren mahkeme 15 yıl ve daha fazla yurt dışında ikamet eden kişilere yönelik oy hakkı sınırlamasının orantılı olduğunu belirtmiş ve başvurunun EP-1 m.3'ü ihlal etmediğine karar vermiştir.²⁵¹

AİHM bir başvuruda²⁵² yurt dışında bulunan kişilerin oy hakkı sınırlamasını makul karşılarken buna karşılık yurt dışında görevli olarak bulunanlara oy hakkı tanınmasını ayrımcılık olarak görmemiştir. Mahkemeye göre yurt dışında görevli kişiler bir zorunluluktan dolayı ülkelerinde değiller ve bu kişilerin ülkeleriyle doğrudan siyasi bağları vardır.²⁵³

Yurt dışında oy kullanma konusunda Türk hukukunu ele aldığımızda, bu hakkın Anayasa'da ve 298 sayılı Seçim Kanunun'da güvence altına alındığını görmekteyiz.²⁵⁴

Yurt dışında yaşayan vatandaş sayısı 6 milyonu geçmektedir.²⁵⁵ Ülke nüfusuna oranla bu sayısının yüksek olduğu söylenebilir. Kayıtlı seçmen sayısı da 3 milyonun üzerindedir.²⁵⁶ Yurt dışı seçmen sayısı, yurt içi seçmen sayısının (56 milyon civarı) yaklaşık %6'sı kadardır. Bu oranlar yurt dışında yaşayan vatandaşların seçme hakkına sahip olma zorunluluğunu ortaya koymaktadır.

Türk seçim hukukunda ilk olarak 1987 tarih ve 3377 sayılı kanunla 298 sayılı kanunun 94. maddesinde değişiklik yapılmak suretiyle “yurt dışında yaşayan vatandaşların” oy kullanmasına ilişkin düzenleme yapılmıştır. Bu hakkın sadece gümrük kapılarında kullanılması esası benimsenmiştir.²⁵⁷ Bu düzenlemeyle getirilen gümrük kapılarında oy kullanma usulü esasen yurt dışında oy kullanma tanımına dâhil olmamaktaydı. Nitekim

²⁵¹ Shindler/Birleşik Krallık, B. No: 19840/09 (07.05.2013), pr.118.

²⁵² X/Birleşik Krallık, B. No: 7730/76.

²⁵³ Şirin (2011), s.329.

²⁵⁴ *Any. m.67: Seçimler ve halkoylaması serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre, yargı yönetim ve denetimi altında yapılır. Ancak, yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının oy hakkını kullanabilmeleri amacıyla kanun, uygulanabilir tedbirleri belirler. 298 sayılı kanun m.10: Yurt dışında bulunan vatandaşların oy kullanmalarıyla ilgili seçim işlerini yönetmek üzere Ankara İl Seçim Kuruluna bağlı Yurt Dışı İlçe Seçim Kurulu oluşturulur. İhtiyaç duyulması halinde birden fazla yurt dışı ilçe seçim kurulu teşkil edilebilir.*

²⁵⁵ http://www.mfa.gov.tr/yurtdisinda-yasayan-turkler_.tr.mfa (e.t. 21.04.2019).

²⁵⁶ 24 Haziran 2018 seçimlerinde (milletvekili seçimlerine ilişkin olarak) toplam kayıtlı seçmen sayısı 3.044.837'dir. %50 katılım oranıyla 1.525.279 seçmen oy kullanmıştır. <http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/24Haziran2018/KesinSecimSonuclari/2018MV-96B.pdf> (e.t. 21.04.2019).

²⁵⁷ Özçelik (2019), s.307.

seçmenler oy verebilmek için Türkiye'ye gelmek zorundalardı.²⁵⁸ 1995 yılında Anayasa'da yapılan değişiklik ile beraber yurt dışında bulunan vatandaşların oy kullanması Anayasal güvenceye kavuşmuştur. Ancak gümrük kapısında oy kullanma usulü bu hakkın etkin bir şekilde kullanımını sağlayamamıştır.²⁵⁹ Buna mukabil, 298 sayılı kanuna 2008 tarih ve 5749 sayılı kanunla getirilen değişiklik sonucu yurt dışında yaşayan vatandaşların sandık veya mektup yoluyla gümrük kapılarında ve elektronik oylama yöntemiyle oy kullanması öngörülmüştür. Ancak soyut norm denetimi sonucu Anayasa Mahkemesi, 94/A maddesinin birinci fıkrasındaki "mektup" sözcüğünün Anayasa'ya aykırı olduğuna karar vermiştir.²⁶⁰ Nihayetinde "mektupla" oy kullandırma yöntemi yürürlükten kalkmıştır.

Yurt dışı seçmenler en nihayetinde gümrük kapılarında ya da buldukları ülkede kurulan sandıklarda oy kullanabilmektedirler. Elektronik oylama bakımından da bir alt yapı sağlanmadığından halen bu yöntemle de oy kullanılmamaktadır.²⁶¹

298 sayılı kanunun 94/A maddesine göre yurt dışı seçmenler; milletvekili genel seçimlerinde, Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ve halkoylamasında oy verebilirler. Yurt dışı seçmenler bağımsız adaylara oy verememektedir. Yurt dışı seçmenlerinin bağımsız adaylara oy verememesi hususu Oran/Türkiye başvurusunda²⁶² AİHM'ye taşınmıştır.

Başvuran, 2007 seçimlerinde İstanbul ikinci bölgeden bağımsız aday olarak seçimlere katılmıştır. YSK, 298 sayılı kanun hükmüne binaen seçimden önce aldığı kararlarla²⁶³ yurt dışında sadece siyasi partilere oy verileceğini belirtmiştir. Başvurucu YSK'nın bu kararına itiraz etmişse de itirazı reddedilmiştir. YSK bu değişikliğin sadece yeni bir yasa ile mümkün

²⁵⁸ Unat, N. vd. (2014). Avrupa'da Yaşayan Türklerin Oy Verme Davranışları ve 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimi. FES, s.3.

²⁵⁹ Nitekim 2011 genel seçimlerinde 2.568.979 seçmenin yüzde 5'i yani 129.283'ü oy kullanmıştır.

²⁶⁰ Kararın gerekçesinde: "Devletin, yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının oy verme haklarını kullanabilmelerini sağlarken Anayasa'da belirlenen seçim ilkelerine uygun ve uygulanabilir nitelikteki tedbirleri alması gerekir. İptali istenilen yasa kurallarında öngörülen mektupla oy kullanma yöntemi, seçmenin oyunu kullanırken aile üyelerinden ve sosyal çevresinden gelebilecek her türlü etkiye açık olması nedeniyle seçmenin iradesini korumaya elverişli bulunmamaktadır. Seçimin serbestliği ilkesi, seçmenin oyunu her türlü etkiden uzak ve gizlilik içinde kullanmasının tam olarak güvence altına alınması halinde gerçekleştirilebilir. Bu güvencenin ise kuralda öngörülen mektupla oy verme yöntemi ile gerçekleştirilmiş olduğundan söz edilemez. Bu nedenle seçim için aranan serbestlik ve gizlilik ilkelerini sağlamaya elverişli bulunmayan mektup yöntemiyle oy kullanılmasına ilişkin yasa kuralları Anayasa'nın 67. maddesine aykırıdır. İptalleri gerekir." ifadeleri yer almıştır. AYM, E.2008/33 K.2008/113 (05.07.2008).

²⁶¹ Elektronik oy konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Zengin, M.A.(2003). Bilgi İletişim Teknolojilerinin Demokrasi İçerisinde Kullanımı ve Dijital Demokrasiye Geçiş. Ankara: Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.XVII, S.4, s.271-304.

²⁶² Oran/Türkiye, B. No: 28881/07, 37920/07 (15.04.2014).

²⁶³ YSK, 282 No'lu karar, 27.05.2007.

olabileceğini belirtmiştir. Başvurucu, yurt dışı seçmenin bağımsız adaylara oy vermemesinin EP-1 m.3'ün ihlali anlamına geleceği bahsiyle başvurusunu AİHM'ye taşımıştır.²⁶⁴

Mahkeme, yurt dışı seçmenlerinin oy kullanmasında ve bu oyların pratiğe dökülmesinde kullanılacak teknik usulün devletin takdirinde olduğunu belirtmiştir.²⁶⁵ Her seçmenin kendi adayını mutlak suretle oy pusulasında görme düşüncesi makul değildir. Devletler bu yöndeki talepleri ele alırken farklı çıkarlar arasında bir dengeleme yapmak zorundadırlar. Devletler yurt dışı seçmenin oy kullanma hakkını düzenlerken pratik ve güvenliğe ilişkin unsurlar ile bu hakkın uygulanmasına ilişkin teknik usulleri de göz önünde bulundurarak karar kılmalıdır. Ayrıca mahkeme, yasa koyucunun yurt dışı seçmenleri için ayrı bir seçim çevresi oluşturulmasındaki sıkıntıları dikkate alarak bir tercih yaptığını belirtmiştir. Ülkedeki seçmenlerin her biri bir seçim çevresinde oy kullanır. Gümrük kapılarında kullanılan oylar ise siyasi partilerin ülke genelinde elde ettikleri oylarla birlikte ele alınmaktadır.²⁶⁶ Mahkeme bu gerekçelerle söz konusu başvurunun EP-1 m.3'ü ihlal etmediğini karara bağlamıştır.²⁶⁷

Netice olarak AİHM oy hakkında oturum ve ikamet koşulunu kural olarak keyfi bir uygulama olarak görmemektedir.²⁶⁸

---

²⁶⁴ Oran/Türkiye, B. No: 28881/07, 37920/07 (15.04.2014), pr.6 vd.

²⁶⁵ Oran/Türkiye, B. No: 28881/07, 37920/07 (15.04.2014), pr.60.

²⁶⁶ Anayasa Mahkemesi Araştırma ve İçtihat Birimi Bilgi Notu, <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-150899> (e.t. 10.12.2018).

²⁶⁷ AİHM kararında atıf yapılan hususlardan biride konunun Anayasa Mahkemesince değerlendirilmiş olmasıdır. Anayasa Mahkemesi, yurt dışı seçmenlerinin bağımsızlara oy vermemesinin Anayasa'ya aykırılığını şu gerekçelerle iptal etmiştir: *Anayasa Mahkemesi beklentilerinde, yurtdışında altı ay ikamet etme şartının, oy verme işleminin iyi işleyişine zarar vermediğini ve her türlü karmaşıklığı engelleme niteliğinde olduğunu belirtmiştir. Anayasa Mahkemesi, yurtdışında yaşayan vatandaşların belirli bir bölgede oy kullanmalarının zorluğunu göz önünde bulundurarak, siyasi partilerin aldığı oyların yurtdışında ikamet eden vatandaşların kullandığı oylar ile birlikte hesaplanmasının Anayasa'ya uygun düştiğini belirtmektedir. Yurt dışı seçmenlerinin, bu hakkı kullanma imkânı bakımından bu tür bir seçeneklerinin bulunmaması veya bağımsız adaylar için oy kullanmamaları durumu, oy kullanma haklarının ihlal edildiğini ileri sürmek için yeterince önemli bir gerekçe teşkil etmemektedir. Bu türden bir sistemin uygulanması meşru bir gerekçeye dayanmaktadır ve kanun önünde eşitlik ilkesine aykırı değildir.* AYM, E.1986/17 K.1987/11 (18.09.1987).

²⁶⁸ Doyle/Birleşik Krallık (kk.), B. No: 30158/06 (6.2.2007), Altınkök, S. (2015). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Açısından Serbest Seçim Hakkı. Uyuşmazlık Dergisi,5, s.54; bununla birlikte AİHM serbest seçim hakkında bazı ikametgâh kısıtlamaları için ihlal kararı vermiştir. Melnychenko/Ukrayna (B. No: 17707/02 (19.10.2004)) başvurusunda AİHM, Amerika'da yaşayıp Ukrayna seçimleri için aday olmak isteyen kişinin Ukrayna tarafından adaylık başvurusunun reddini değerlendirmiştir. Ukrayna'da beş yıllık ikamet şartını yerine getirmedeği için adaylığı reddedilen başvurusunun dosyasında AİHM bu kuralın açıkça seçim kanunlarında düzenlenmemiş olmasından dolayı ihlal kararı vermiştir. Özçelik (2019), s.194.

Türk hukukunda yurt dışı seçmenlerin milletvekili seçimlerinde kullandığı oylar, oranlama usulü ile yurt içi seçim çevrelerine ilave edilir.²⁶⁹

2.2. Seçme Hakkının Olumsuz Şartları

2.2.1. Mahkûmlar Bakımından

Seçme hakkının kısıtlandığı durumlardan birisi de kişinin mahkûm (hükümlü) olmasıdır. Mahkûmların oy hakkına sahip olup olmaması ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Bazı ülkeler hiçbir sınırlama getirmeden mahkûmların oy hakkına sahip olduğunu kayıt altına almıştır. Bazıları seçme hakkından mahrum olmayı mahkûmiyetin türüne ve yılına göre düzenlemiştir. Kimi ülkeler daha mahkûm olmadan tutukluluk evresinde bile seçme hakkının kullanılmasını yasaklamıştır²⁷⁰ ve dahası infaz tamamlandıktan sonra bile kişinin bu siyasi haktan mahrum kalmasını sağlayacak düzenlemelere yer vermiştir.

Mahkûmlara oy yasağının temeli tarihsel olarak eski dönemlere dayanmaktadır. İlk çağlardan beri toplum sözleşmesini ihlal ettikleri iddiasıyla mahkûmlara çeşitli yaptırımlar uygulanmaktadır. Mahkûmlara oy hakkı tanınmaması da bu yaptırımlardan birisidir. Bu yaptırımın temelinde esasen Antik Yunan ve Roma uygarlıklarında görülen ve Roma'dan Avrupa'ya taşınan “sivil ölüm” anlayışı yatmaktadır.²⁷¹

Sivil ölüm, zaman içerisinde toplumlarda farklı uygulamalarla vücut bulmuştur. Örneğin Antik Yunan'da ağır suç müeyyidesiyle mahkûm olmuş kişiler; toplantılara katılamaz, orduda görev alamaz ve mahkemeye çıkamazlardı. Yine sivil ölüm örneği olarak Romalılarda bazı mahkûmların kamu hizmetinde görev almalarına izin verilmezdi.²⁷² Sivil

²⁶⁹ Ayrıntılı bilgi ve bu konudaki öneriler için bkz. Türk, H.S.(2017). Yurt Dışında Yaşayan Vatandaşlarımızın Seçme ve Seçilme Hakkı. Prof. Dr. Zafer Gören Armağanı. Ankara: Yetkin Yayınları, s.253 vd.

²⁷⁰ Gözaltında bulunan kişilerin oy kullanması bakımından Türk seçim hukukunda herhangi bir yasaklayıcı hüküm bulunmamaktadır. YSK, gözaltında bulunan kişilerin seçmen kayıtlarının bulunduğu ve gözaltında bulunduğu yerin kayıtlı olduğu seçim çevresinde olması koşuluyla ve de oy kullanmaya götürülme konusunda bir fiili imkânsızlığın bulunmaması koşuluyla bu kişilerin oy kullanmalarının sağlanması gerektiğini belirtmiştir. YSK 2004/584 (13.03.2004), Karaman (2011), s.398,399.

²⁷¹ Liles, W. W. (2007). Challenges to Felon Disenfranchisement Laws: Past, Present and Future, Alahama Law Review, Vol. 58:3:615,s.616; Karagöz, K.(2007). Mahkûmların Oy Hakkı Üzerindeki Yasağın Demokrasi Teorisindeki Yerine Eleştirel Bir Yaklaşım. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.9, S.1, s.167.

²⁷² Karagöz (2007), s.167

ölümün Avrupa'ya taşınma örneğinde karşımıza İngiltere çıkmaktadır. İngiltere'de yine bazı mahkûmların toplum sözleşmesini ihlal ettiklerinden dolayı mülkiyet ve miras hakları ellerinden alınmıştır. Ayrıca bu kişiler yargı kurumu içerisinde yer alan birtakım faaliyetlerden de uzak tutulmuştur. Jüri üyeliği, tanıklık, davacı olma gibi nitelikler mahkûmların elinden alınmıştır.²⁷³ Belirli bir zamana kadar sivil ölüm uygulamaları Avrupa'nın diğer bazı ülkelerinde ve Amerika'da da kendini göstermiştir. Mahkûmlar görüldüğü üzere cürüm işlediği için toplum ve devlet nezdinde dışlanmışlardır. Medeni hakları ve dahası nerdeyse insan olarak varlıkları reddedilen mahkûmların oy hakkına sahip olmaları tabii olarak mümkün olmamıştır.

Mahkûmların üzerindeki bu yasak zaman içerisinde tartışılır hale gelmiştir. Sivil ölüm ve ağır toplumsal dışlanma müeyyideleri ve anlayışları rafa kalksa dahi mahkûmların oy kullanma yasağı genel itibarıyla devam etmiştir. Günümüz zaman dilimine gelinceye kadar geçilen her dönemde bu yasak üzerindeki tartışmalar artarak devam etmiştir. Tartışmanın bir tarafını oluşturan mahkûmlara oy hakkı tanınmaması yönünde ileri sürülen görüşleri şu şekilde özetleyebiliriz.²⁷⁴

- Mahkûmlara yönelik olarak bu kısıtlama ile mahkûmların kişisel sorumluluklarının artacağı, ıslah olacakları ve topluma kazandırılacakları ve de bu kısıtlama ile hukuk devletine karşı duyulan saygının artacağı ileri sürülmüştür.

- Mahkûmlar mahkûm olmalarına sebep fiilleri ile toplum sözleşmesini ihlal etmişlerdir.

- Mahkûmların oy hakkının kısıtlanması etkin bir suçla mücadele yöntemi olarak görülmektedir.

- Suç işleyip mahkûm olan kişiler seçim zamanında da seçim sahtekârlığı yapabilir ve bunun sonucunda seçim güvenliği tehlikeye girebilir.

---

²⁷³ Liles (2007), s.616; Karagöz (2007) s.167,168.

²⁷⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Karagöz (2007) s.169-173.

- Mahkûmlara oy hakkı verilmesi sonucu ortaya bir külfet çıkacağı ve ayrıca bu kişilere oy hakkı tanınmasının elverişsiz olduğu görüşü ileri sürülmüştür.

Bu görüşler bazı ülkelerde sadece mahkûmları değil, tutukluları ve eski mahkûmları da kapsayarak onların da oy kullanması engellenmiştir. Mahkûmların, tutukluların ve infazı tamamlanmış eski mahkûmların oy kullanmaması gerektiği yönündeki bu görüşler günümüzde eleştirilmektedir.²⁷⁵

2.2.1.1. Mahkeme Kararlarında Mahkûmların Seçme Hakkı

2.2.1.1.1. Kanada Yüksek Mahkemesi Kararları Işığında Mahkûmların Seçme Hakkı

Mahkûmların oy hakkı üzerindeki tartışmalar ulusal düzeyde olmayıp özellikle bu yöndeki kısıtlamaların ele alındığı mahkeme kararları bu yasağa yer veren birçok ülkenin seçim hukukuna sirayet etmiştir. Kanada Yüksek Mahkemesinin bir mahkûmun oy yasağına ilişkin kararı bu anlamda bir öncü konumundadır.

Richard Sauvé Kanadalı bir mahkûmdur. 1985 yılında yürürlüğe giren seçim kanununun 51. maddesinden dolayı oy kullanamamaktadır. Sauvé mahkûmlara oy yasağı getiren söz konusu bu maddenin 1982 tarihli Kanada Temel Haklar ve Özgürlükler Şartı'nın 3.maddesine²⁷⁶ aykırılık oluşturduğu bahsiyle 1993 yılında Kanada Yüksek Mahkemesine başvurmuştur.²⁷⁷ Kanada Başsavcısı, Sauvé dosyasında seçim kanununun 51. maddesindeki mahkûmların oy kullanma yasağının her ne kadar Temel Haklar ve Özgürlükler Şartı'nın 3.maddesine aykırıymış gibi görünse de söz konusu 51. maddesinin yine Temel Hak ve Özgürlükler Şartı'nın hak ve özgürlüklerin sınırını çizen birinci maddeye aykırı olmadığını ileri sürmüştür.²⁷⁸ Neticede Kanada Yüksek Mahkemesi, seçim kanununda yer alan düzenlemenin temel haklar bakımından daraltıcı ve ölçsüz olduğuna işaret ederek söz

²⁷⁵Mahkûmların oy kullanmaması yönündeki bu görüşlere yönelik eleştirilere başlığın ilerleyen sayfalarında değinilecektir.

²⁷⁶ Madde 3: "Her Kanada vatandaşı, Avam Kamarası üyeleri veya yasama meclisi üyelerinin seçiminde oy kullanma... hakkına sahiptir".

²⁷⁷Sauvé v.Canada (Attorney General) (1993) 2 S.C.R. 438 (Sauvé No.1); kararın ayrıntılı değerlendirmesi için bkz. Ispahani, L. (2006). Out of Step with the World: An Analysis of Felony Disfranchisement In the U.S. And Other Democracies, Aclu, s.12 vd.

²⁷⁸ Karagöz (2007), s.190.

konusu 51.maddenin Temel Hak ve Özgürlükler Şartı'nda yer alan 3. maddeye aykırı olduğuna oy birliği ile karar vermiştir.²⁷⁹

Kanada Yüksek Mahkemesinin Sauvé (No.1) kararına istinaden Kanada Parlamentosu seçim kanununda değişikliğe gitmiştir.²⁸⁰ Yeni düzenleme ile artık *“iki yıl veya daha fazla hapis cezasına mahkûm olanlar”*²⁸¹ oy kullanamayacaklardır.

Sauvé (No.1) kararı iki yıl veya daha az hapis cezası alanların seçmen olarak oy kullanmasında büyük bir rol oynamıştır. Ama başvuru sahibi Sauvé 2000 yılında gerçekleştirilen genel seçimlerde iki yılın üstünde bir ceza ile mahkûm olduğundan dolayı oy kullanamamıştır.²⁸² Richard Sauvé her ne kadar yasada bir değişikliğe gidilmiş olsa da yeni mevcut düzenlemenin hâlâ Temel Hak ve Özgürlük Şartı'na aykırılık oluşturduğu bahsiyle Kanada Yüksek Mahkemesine ikinci başvuruyu yapmıştır.²⁸³

Sauvé başvurusunda, değişikliğe uğrayan yeni seçim hükmünün hâlâ şartın 3. maddesine aykırı olduğunu ve söz konusu düzenleme ile getirilen iki yıldan daha az süre hapis cezası alanların seçimlerde oy hakkına erişmelerine karşılık bu belirtilen sürelerin yukarısında bir ceza ile mahkûm olanların bu hakka erişememelerinin Temel Hak ve Hürriyetler Şartı'nın 15. maddesinde belirtilen eşitlik ilkesine aykırılık oluşturduğunu iddia etmiştir.²⁸⁴

Sauvé (No.2) dosyasında Kanada Hükümeti, ihtilaf konusu seçim kanununun 51. maddesinin (e) bendinin 3. maddeye aykırı olmadığını savunmuştur. Kanada hükümeti, 51. madde ile getirilen bu kısıtlama ile birlikte; kişinin medeni sorumluluğunda bir geliştirme göstereceğini, hukukun üstünlüğüne saygının artacağını, ek bir cezalandırma ve ceza yaptırımlarının genel amaçlarını artırma amacı sağladığını beyan etmiştir.²⁸⁵

---

²⁷⁹ Karagöz (2007), s.190.

²⁸⁰ Ispahani (2006) s.12.

²⁸¹ Canada Elections Act, R.S.C. 1985, c. E-2- 51(e): *“Every person who is imprisoned in a correctional” institution serving a sentence of two years or more”*..

²⁸² Ispahani (2006), s.12; Karagöz (2007) s..190.

²⁸³ Sauvé v.Canada (2002) 3 S.C.R. 519 (Sauvé No.2).

²⁸⁴ Sauvé No.2.

²⁸⁵ Sauvé v.Canada (No.2), pr.20-26.

Kanada Yüksek Mahkemesi hükümetin bu görüşüne katılmamıştır. Mahkemenin söz konusu dosyada mahkûmların oy kullanmasına yönelik argümanları şunlardır:²⁸⁶ Mahkûmlara oy kullandırmamaya yönelik uygulamalar hükümetin görüşünün aksine mahkûmların sorumluluk duygusunun zayıflamasına neden olur. Mahkeme, siyasal katılmaya yönelik olarak mahkûmlara oy hakkının tanınması, sosyal sorumluluk ve demokrasi bilinci bakımından bir öğreticilik içerdiğinin altını çizmektedir. Ayrıca bu haktan mahrum etmek onların ıslahına ve toplumsal entegrasyona yönelik oluşturulmuş politikaların zayıflamasına neden olur. Oy hakkının engellenmesi demokrasi gerçeğiyle bağdaşmamaktadır. Mahkeme ayrıca vatandaşın oy hakkına sahip olmasının demokratik varlığın kaynağı olduğuna dikkat çekmiştir.

Tüm bu açıklamalar sonrasında Kanada Yüksek Mahkemesi Sauvé (No.2) dosyasında Richard Sauvé'nin iddia ettiği aykırılığı haklı bularak 4'e karşı 5 oyla seçim kanunu m.51(e) nin, Temel Haklar ve Özgürlükler Şartı m.3'ü ihlal ettiğine karar vermiştir.²⁸⁷

Nihayet, Sauvé (No.1) kararında olduğu gibi Sauvé (No.2) kararından sonra Kanada Parlamentosu seçim kanununda yeniden bir düzenleme ile tüm mahkûmların oy kullanmasının önünü açmıştır.²⁸⁸

2.2.1.1.2. Güney Afrika Anayasa Mahkemesi Kararlarında Mahkûmların Seçme Hakkı

Mahkûmların oy kullanmasına yönelik olarak Güney Afrika Anayasa Mahkemesinden de önemli kararlar çıkmıştır. "*August and Another v Electoral Commission and Others*"²⁸⁹ davası mahkûmların oy kullanması hususu bakımından önem arz etmektedir. Dava içeriği şu şekildedir: Güney Afrika Cumhuriyeti'nin 1966 Anayasası her yetişkin vatandaşın oy hakkına sahip olduğunu kayıt altına almıştır. Anayasada ve 1998 tarihli seçim kanununda mahkûmların oy kullanması yasağı bakımından herhangi bir düzenleme yer almamaktadır.²⁹⁰

²⁸⁶ Bkz. Karagöz (2007), s.191-193.

²⁸⁷ Sauvé v.Canada (No.2) pr. 207, Mahkeme seçim kanununun 15. maddede yer alan eşitlik ilkesini ihlal etmediğine karar vermiştir.

²⁸⁸ Ispahani (2006), s.19.

²⁸⁹ August and Another v Electoral Commission and Others (CCT 8/99 1999)

²⁹⁰ August and Another, pr.3.; Ayrıntılı bilgi için bkz. Ispahani (2006) s.13 vd., Karagöz (2007), s.193 vd.

Mahkûmlar 1999 seçimleri öncesinde seçim komisyonuna seçimlerde oy kullanmak için başvurmuşlardır.²⁹¹ Bununla birlikte, seçim komisyonu mahkûmların oy kullanma isteğine yönelik talebe herhangi bir cevap vermemiştir.²⁹² Komisyon mahkûmların oy kullanmamalarına yönelik herhangi bir kısıtlama olmamasına rağmen burada hareketsiz kalmıştır. Komisyona bu durumla ilgili söz hakkı verildiğinde komisyon, kişilerin oy kullanmak için seçmen kütüklerine kaydolmaları gerektiğine vurgu yapmıştır. Bundan dolayı komisyon, kimlerin seçmen olacağına ilişkin bir kayıt tutma zorunluluğunun kendisinde bulunmadığına işaret etmiştir. Ayrıca komisyon mahkûmların oy kullanamaması ile ilgili olarak kendilerinden kaynaklı bir durumun olmadığını bu kişilerin oy verememelerinin onların hapsedilmiş olmalarından kaynaklandığını dile getirmiştir. Ve son olarak komisyon Seçim Kanunu m.33'te yer alan bazı kişilere özgü oy verme usulleri arasında mahkûmların olmadığını bunu yapmanın hem “*masraflı*” hem de “*ulaştırma*” bakımından mümkün olmadığını ve de mahkûmların da herkesin oy kullandığı seçim sandıklarında oy vermeye imkân tanıyacak düzenlemelerin sonuç vermeyeceğini vurgulamıştır.²⁹³

Tüm bu açıklamalardan sonra bir değerlendirme yapan Güney Afrika Anayasa Mahkemesi, seçim ile ilgili olarak hem yasama organının hem de yürütme organının birtakım sorumlulukları olduğunu, bu şekilde vatandaşların sandığa ulaşmalarında pasif davranamayacaklarını kayıt altına almıştır. Bununla birlikte mahkeme, vatandaşın oy hakkına sahip olmasının bir itibar göstergesi olarak değerlendirmiştir.²⁹⁴

Bu karardan sonra, Sauvé kararından sonra olduğu gibi Güney Afrika Parlamentosu seçim kanununda değişiklik yapmıştır. Bu değişikliğe göre, para cezasına çevrilmeyen hapis cezalarından mahkûm olanlar haricindeki mahkûmlar oy kullanabilecektir.²⁹⁵

---

²⁹¹ Karagöz (2007), s.194.

²⁹² Mahkûmların oy kullanmamasına yönelik herhangi bir yasal düzenleme mevcut olmamasına karşın bu kişilerin oy kullanmalarına yönelik olarak seçim işleri olarak bir düzenleme mevcut olmadığından ve oy kullandırmaya imkân veren vasıtaların olmamasından ötürü mahkûmlar oy kullanamamaktadırlar. Karagöz (2007), s.194.

²⁹³ August and Another, pr. 13, Ispahani, (2006), s.14; Karagöz (2007), s.195.

²⁹⁴ August and Another, pr. 6 vd.; Ispahani (2006), s.14; Karagöz (2007), s.195 vd.

²⁹⁵ Ispahani (2006), s.14; Karagöz (2007), s.196.

Bu yeni düzenlemeye karşı da Güney Afrika Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesine başvuruda bulunulmuştur.²⁹⁶ Bu davada hükümet, her mahkûmun bu haktan yoksun olmadığını, hapis cezası paraya çevrilen mahkûmların bu hakka sahip olduklarını dile getirmiştir. Ayrıca hükümet, bu kısıtlamanın işlenen suçun ciddiyetiyle orantılı olduğunu ve dahası bu kişilerin oy hakkına kavuşması ihtimalinde suçla mücadele ciddiyetinin ortadan kalkacağını savunmuştur. Yine Güney Afrika hükümeti mahkûmların oy kullanması neticesinde özel prosedürün maliyetli ve zor olacağına vurgu yapmıştır.²⁹⁷

Başvurucuların ve hükümetin argümanlarını değerlendiren mahkeme, Sauvé ve daha önceden karara bağladığı August and Another davasına atıfta bulunmuştur. Güney Afrika Anayasa Mahkemesi, mahkûmların oy hakkına getirilen kısıtlama ile bu uygulama ile elde edilmesi amaçlanan gaye arasında açıkça bir ilişkinin konmadığına dikkat çekmiştir. Ayrıca yüksek mahkeme, her vatandaşın oy sandığına ulaşmasının hükümetin sorumluluğunda olduğu yenilemiştir. Hükümetin, mahkûmlara oy hakkı tanınması sonucu oluşacak maliyet ve zahmet (güçlük) savunmalarına mahkeme katılmamıştır. Sonuç olarak Güney Afrika'da Anayasa Mahkemesinin bu kararı sonucu tüm mahkûmlar oy hakkını elde etmiştir.²⁹⁸

Mahkûmların oy hakkı üzerine dikkat çeken bir karar da İsrail Mahkemesinden çıkmıştır.²⁹⁹ 4 Kasım 1995 tarihinde hukuk öğrencisi Yigal Amir İsrail Başbakanı Yitzhak Rabin'i politik nedenlerden dolayı öldürmüştür.

2.2.1.1.3. İsrail Mahkemesi Kararında Mahkûmların Seçme Hakkı

1958 tarihli İsrail Knesset Temel Kanunu'nun 5. maddesinde oy hakkı düzenlenmiştir. Bu madde mahkûmların oy kullanmasına ilişkin mahkemenin vereceği kararlar hariç bir kısıtlama getirmemektedir. Yeni başbakanı seçmek için gerçekleştirilecek Knesset seçiminde Yigal Amir'in oy kullanmasını engellemek adına vatandaşlığının iptali gündeme gelmiştir. İçişleri Bakanlığı Amir'in vatandaşlığın iptali konusunu reddetmiştir. Bunun üzerine Yüksek Mahkemeye İçişleri Bakanlığı'nın verdiği kararı gözden geçirmek için başvuru yapılmıştır.³⁰⁰ Bu başvuruyu değerlendiren mahkeme oy hakkının "*demokrasinin*

²⁹⁶ Minister of Home Affairs v Nicro, CCT 03/04 (National Institution of Crime Prevention and the Re-Integration of Offenders (NICRO), Erasmus and Schwagerl v Minister of Home Affairs (CCT 03/04 2004).

²⁹⁷ Ispahani (2006), s.15, Karagöz (2007), s197.

²⁹⁸ Karagöz (2007), s.197,198.

²⁹⁹ H CJ 2757/06 Alrai v. Minister of the Interior (1996).

³⁰⁰ Ispahani (2006), s.17,18.

ön şartı” olduğuna vurgu yapmıştır. Ayrıca mahkeme, Amir’in vatandaşlıktan çıkarılmasının demokrasiye zarar vereceğini ve Amir’in başbakanı öldürmekten dolayı mahkûmiyetle cezalandırılmasının yanında oy hakkına müdahale edilmesinin tüm temel hakların özüne etki edeceğini belirtmiştir.³⁰¹

2.2.1.1.4. AİHM Kararlarında Mahkûmların Seçme Hakkı

AİHM, önüne gelen başvurularda mahkûmların oy kullanma hakkını çeşitli yönleriyle ele almıştır. İnceleyeceğimiz kararlarda³⁰² görüleceği üzere AİHM’nin bu konuya yaklaşımı, Kanada Yüksek Mahkemesi ve Güney Afrika Anayasa Mahkemesinin bu konudaki yaklaşımları kadar sınırsız değildir. AİHM mahkûmların oy kullanması konusunda bazı kriterlerin olması gerektiğini vurgulamış, bununla birlikte devletlerin bu konuda takdir hakkının olduğunu kayıt altına almıştır.³⁰³

Hirst/Birleşik Krallık başvurusu³⁰⁴ mahkûmların oy kullanma hususunda büyük bir öneme sahiptir. Adam öldürme suçundan ömür boyu hapis cezasına mahkûm olan Hirst, parlamento ve yerel düzeyde gerçekleştirilen seçimlerde oy kullanamamasına sebep olan Representation of the People Act’in 3. maddesinin sözleşmeye aykırılık oluşturduğu iddiasıyla başvurusunu AİHM’ye taşımıştır.³⁰⁵ Başvurucu, mahkûmların oy kullanmasına getirilen yasağın meşru bir amaca hizmet etmediğini beyan etmiştir. Ayrıca, oy hakkının demokratik bir toplumda en temel haklardan birisi olduğuna dikkat çekmiştir.³⁰⁶ Başvurusunda Sauvé kararına da atıfta bulunan başvuru, oy hakkı yasağının medeni sorumluluğu ortadan kaldırdığını ve bu yasak ile mahkûmların toplumdaki daha da uzaklaştığını savunmuştur.³⁰⁷

Başvurucunun iddialarına karşılık hükümet, sözleşmenin 3. maddesinde yer alan serbest seçim hakkının oy kullanmak için mutlak bir zorunluluk olmadığını, bu konuda devletlere geniş bir takdir yetkisinin tanınabileceğini ifade etmiştir. Hükümet ayrıca, Avrupa

³⁰¹ Ispahani (2006), s.18; Doğan, F.K. (2014). Mahkûmların Oy Hakkı AİHM’nin Söyler ve Türkiye Kararı İle Yüksek Seçim Kurulu Kararı Işığında, Ankara: TBB Dergisi (112), s.113.

³⁰² Mahkûmların oy kullanmasına ilişkin AİHM kararlarını inceleyen diğer eserler için bkz. Karagöz (2007); Şirin (2011); Altınkök, S.(2015); Doğan (2014).

³⁰³ Doğan (2014), s.115.

³⁰⁴ Hirst/Birleşik Krallık, B. No: 74025/01.

³⁰⁵ Hirst/Birleşik Krallık, (dördüncü daire), pr.8-11.

³⁰⁶ Hirst/Birleşik Krallık, (dördüncü daire) pr.29.

³⁰⁷ Hirst/Birleşik Krallık, (dördüncü daire) pr.30-31.

dışında başka demokratik devletlerin de mahkûmların oy kullanması üzerinde yasak uyguladığını belirterek başvurucunun atıfta bulunduğu Sauvé kararının 4'e karşı 5 oyla alındığına dikkat çekmiştir. Hükümet, kişinin suç işlendiğinde toplum sözleşmesini ihlal ettiğini ayrıca mahkûmların suçu işerken ülke kanunlarında yer alan bu haktan mahrum kalacaklarını bildiklerini beyan etmiştir. Söz konusu başvuru özelinde oy hakkına sahip olmayan başvurucunun ömür boyu hapis ile cezalandırıldığını da belirtmiştir.³⁰⁸

Başvuruyu karara bağlayan Dördüncü Daire, oy hakkının demokratik bir düzenin temeli olan bir hak olduğunu, mahkûmların mahkûmiyet kararıyla özgürlüklerini kaybettiklerini, salt mahkûmiyetten dolayı tüm haklarını kaybetmediklerini, bununla birlikte oy hakkının mutlak olmadığını ve sınırlanabileceğini, devletlerin bu konuda bir takdir marjının olduğunu belirtmiştir. Devletlerin takdir yetkisine sahip olmalarına karşın herhangi bir ceza, suç ayırımı yapmadan mahkûmların otomatik olarak bu haktan mahrum kalmasını makul görmeyen AİHM, bu konuda Sauvé kararına da atıf yaparak tüm mahkûmların oy kullanma yasağının ihlal niteliğinde olduğunu Kanada Yüksek Mahkemesi tarafından oy birliğiyle alındığını hatırlatarak, başvurunun sözleşmenin 1 No'lu ek protokolün 3. maddesinde yer alan "serbest seçim hakkını" ihlal ettiğini³⁰⁹ oy birliğiyle karar bağlamıştır.³¹⁰

Bu karara itiraz ile birlikte başvuru Büyük Daire'ye taşınmıştır.³¹¹ Büyük daire, cezaevinde bulunan tüm mahkûmların üye devletçe hiçbir kategorize gözetilmeden otomatik bu haktan mahrum kalmasının devletlere tanınan takdir marjı dâhilinde olmadığını belirtmiştir.^{312, 313} Mahkeme davalı devletin parlamentosunda mahkûmlara oy yasağı getiren düzenlemenin yasalaşması sürecinde yeterli bir tartışma yaşanmadığını, mahkûmlara oy

³⁰⁸ Hirst/Birleşik Krallık, (dördüncü daire) pr.32-35.

³⁰⁹ "Benzer bir vakiada sözleşme organının daha önce verdiği farklı eski görüşü için bkz. Patrich Holland/İrlanda, B. No: 24827/94 (14.04.1998)", Şirin (2011), s.331.

³¹⁰ Hirst/Birleşik Krallık, (dördüncü daire).

³¹¹ Hirst/Birleşik Krallık (No.2) [BD], 74025/01 (06.05.2005).

³¹² Hirst/Birleşik Krallık (No.2) [BD], 74025/01 (06.05.2005), pr.82.

³¹³ Bu konuda benzer bir başvuruda Rusya aleyhine yapılmıştır. Anchugov ve Gladkov/Rusya, B. No: 11157/04-15162/05 (04.07.2013). Rusya Anayasası (32/3) uyarınca, cezalarının süresine bakmaksızın ve suçlarının niteliği veya vahametini ya da özel koşullarına bağlı olmaksızın doğrudan ve fark gözetmeksizin tüm mahkûmlar için oy hakkı kısıtlandığından başvurucuların ihlal iddiası kabul edilerek mahkeme EP-1 m.3 bakımından ihlal kararı vermiştir. AİHM Scoppola/İtalya, (no.3) [BD] B. No: 126/05 (22.5.2012) kararında; başvurucu ömür boyu hapis cezasının sonucu olarak seçme hakkından mahrumdur. İtalya yasalarına göre devlete ve ya yargı sistemine karşı belirli suçlardan mahkûm olmuş veya üç yıl ve üzeri hapis cezasına çarptırılmış mahkûmlar oy kullanma hakkını kaybetmektedirler. Dolayısıyla, Hirst/Birleşik Krallık(no.2) başvurusunda olduğu gibi 1 nolu ek protokolün 3. maddesini ihlal niteliği doğuracak "genel, otomatik, ayırım yapmadan uygulanan" bir ihlal söz konusu olmadığı sonucuna varılmıştır.

hakkı kısıtlaması getiren yasağı oluşturan benzer uygulamaların üye diğer devletlerde görüldüğü ancak bu devletlerin azınlıkta olduğunu belirtilmiştir.³¹⁴ Oy hakkının kişilere tanınmış bir ayrıcalık değil, bir hak olduğuna vurgu yapan mahkeme bu hakkın güvence altına alınması gerekliliği üzerinde durmuş ve oy çokluğuyla “serbest seçim hakkının” ihlal ettiğine karar vermiştir^{315, 316}.

Greens ve M.T./Birleşik Krallık³¹⁷ başvurusu, Hirst/Birleşik Krallık başvurusundaki ihlalin devamı niteliğindedir. Hirst/Birleşik Krallık başvurusundaki ihlali gidermek için yasal değişiklikler yapmayan davalı devlette başvuru mahkûm olmalarından dolayı 2009 Avrupa Parlamentosu seçimlerinde ve 2010 ulusal parlamento seçimlerinde oy kullanamamışlardır. AİHM, anılan başvuruda EP-1 m.3 ve m.13’ün³¹⁸ ihlal edildiğini karara bağlamıştır.³¹⁹

Labita/İtalya³²⁰ başvurusunda mafya üyesi olduğu iddiasıyla yargılanan kişinin yargılama neticesinde beraat kararı almış olmasına karşın mafya ile irtibatı iddiası nedeniyle oy hakkından mahrum edilmesinin EP-1 m.3’te yer alan serbest seçim hakkını ihlal edip etmediği incelenmiştir. Yargılama esnasında verilen özel güvenlik gözetimi kararından dolayı başvuru ismi seçmen kütüğünden silinmiştir. Bundan dolayı başvuru oy kullanamamaktadır. Başvuru beraat kararından dolayı oy kullanması gerektiğini iddia ederken hükümet bu konuya ilişkin savunmasında, bu tedbirin, mafyanın seçimle gelen organlar üzerinde herhangi bir etkide bulunmasını önlemeyi amaçladığını savunmuştur. Hükümete göre, mafyaya mensup olduklarından kuşku edilen kişilerin oy haklarını diğer mafya üyeleri lehine kullanabilecekleri konusunda şüpheler vardır. AİHM değerlendirmesinde, kişinin mafya ile ilişkisinin olduğuna dair herhangi bir delil olması durumunda böyle bir tedbirin orantılı ve meşru bir amaca hizmet ettiği söylenebilir. Nitekim AİHM yüz kızartıcı suçtan devleti zarara sokan³²¹, askeri suçtan mahkûm olanların³²² ya da demokrasinin ana unsurlarını hedef alan suçlara-eylemlere yönelik hareket edenlerin serbest

³¹⁴ Bu yaklaşım bazı eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Karşı oy yazısında bu yaklaşımla mahkemenin “yasama organının işlevini üstlendiği” eleştirisine maruz kalmıştır. Altınkök (2015), s.50-51.

³¹⁵ Karagöz (2007), s.200.

³¹⁶ İrlanda, Hirst/Birleşik Krallık (no.2) kararından sonra 2006 yılında seçim yasasında yaptığı değişikliklerle mahkûmlara posta yolu ile cezaevlerinde oy kullandırmanın önünü açmıştır. İspahani (2006), s.6.

³¹⁷ Greens ve M.T./Birleşik Krallık, B. No: 60041/08 (23.11.2010).

³¹⁸ m.13: Etkili başvuru hakkı.

³¹⁹ AİHM 2500 adet benzer başvuru aldığından dolayı bu başvuruda pilot karar prosedürünü uygulamıştır.

³²⁰ Labita/İtalya, B. No. 26772/95.

³²¹ M.D.U./İtalya, B. No: 58540/00 (28.01.2003).

³²² H./Hollanda, B. No: 9914/82 (04.07.2013).

seçim hakkından yoksun olmalarını makul görmektedir.³²³ Ancak mahkeme somut olayda başvurucunun yargılama neticesinde beraat kararı almış olması ve mafya ile ilişkilendirilecek herhangi bir somut delilin bulunmaması nedeniyle başvurucunun söz konusu tedbir nedeniyle oy kullanamamasını EP-1 m.3'ün ün ihlali olarak görmüştür.³²⁴

Frodl/Avusturya başvurusunda³²⁵, oy hakkı kısıtlamasına ilişkin olarak mahkeme yeni içtihat geliştirmiştir. Başvurucu, Avusturya'da adam öldürme suçundan ömür boyu hapis cezası almıştır. Buna mukabil başvurucu, Ulusal Meclis Seçim Yasası'nın kasıtlı bir suçtan bir yıldan fazla hapis cezasına mahkûm olanların oy kullanamayacağına ilişkin düzenlemesi nedeniyle oy hakkından mahrum bırakılmıştır.³²⁶ AİHM, kişilerin oy hakkına ilişkin bir kısıtlamanın hâkim kararıyla verilmesi gerektiğini ayrıca oy hakkı kısıtlaması bakımından davaya özgü şartların dikkate alınması gerektiğini ve suçun seçime ya da demokratik kurumlara yöneltilmiş olması gerektiğini belirtmiştir.³²⁷

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi yorumunda AİHM'nin yaklaşımına paralel bir yaklaşım benimsemiştir. Devletlerin oy hakkından mahrum bırakma nedenlerini ve düzenlemelerini açıkça belirtmeleri gerektiğine vurgu yapılan yorumda ayrıca kısıtlamanın suç ve suçun süresiyle orantılı olması gerektiği belirtilmiştir.

2.2.1.2. Türk Hukukunda Mahkûmların Seçme Hakkı

Türkiye'de tutukluların ve mahkûmların oy hakkı konusuna gelindiğinde yakın tarihte anayasada ve kanunlarda bu konu hakkında birden fazla değişikliğin yaşandığını görmekteyiz. 1982 Anayasası'nın ilk halinden bu zamana kadar oy hakkı kısıtlamalarında

---

³²³ Şirin (2011), s.332.

³²⁴ AİHM'nin sıklıkla dile getirdiği oy hakkının mutlak olmadığı görüşünün temelinde bu başvuruda ileri sürdüğü yaklaşımlar vardır. Fiilleriyle; demokrasiye, hukukun üstünlüğüne, seçimlerin düzenine zarar veren kişilerin oy hakkından uzaklaştırılması meşru bir amaç olarak ve ölçülü olarak değerlendirilir görüşü yatmaktadır. AİHM'nin bu içtihadına çok baskın ve hararetle olmasa da katılmıyoruz. Çünkü demokrasi ve hukukun üstünlüğüne zarar veren kişilerin oy hakkından yoksun bırakılmaları, demokrasinin özünü oluşturan oy hakkına saygıyı artırmayacaktır. Hem bir kişinin kendisine ait bir şeyi inkâr etmesi ya da ona zarar vermeye kalkışması o şeyin o kişiye ait olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Hukuk düzeninin kaynağı ve bireyin özelinde işlediği cürmün yaptırımı tabi tutulmasının kaynağı yine kendisidir. Demokrasi düzeninin kaynağı, meşruiyeti ve işleyişi buna dayanmaktadır. Ayrıca demokrasiye ve hukuk düzenine zarar veren bireylerin en iyi ıslah yönteminin ve toplumsal entegrasyona uyumunun en iyi sağlayıcısının o bireylere "oy hakkı" tanımak olduğunu düşünmekteyiz.

³²⁵ Frodl/Avusturya, B. No: 20201/04 (08/04/2010).

³²⁶ Frodl/Avusturya, B. No: 20201/04 (08/04/2010), pr.6-12.

³²⁷ Frodl/Avusturya, B. No: 20201/04 (08/04/2010), pr.34.

sınırların giderek genişlediğini, suç isnadına ve mahkûmiyete ilişkin olarak demokratik bir gelişimin yaşandığını görmekteyiz.

1982 Anayasasının ilk halinde tutuklular ve mahkûmlar oy hakkından yoksundu.³²⁸ 1995 yılında Anayasa’da gerçekleştirilen değişiklikle tutuklular bu yasak kapsamından çıkartılarak sadece mahkûmların oy kullanamayacağı kayıt altına alınmıştır.³²⁹ Nihayet 2001 Anayasa değişikliği ile her mahkûmun bu haktan mahrum kalmasının önüne geçilmiş, kanun koyucu taksirli suçtan hüküm giyenlerin oy kullanabileceğini düzenlemiştir.³³⁰

Anayasa değişikliğine ilişkin olarak 298 sayılı kanunda değişikliğe gidilerek kanun Anayasaya uyumlu hale getirilmiştir. 298 sayılı kanunun “oy kullanamayacak olanlar” başlıklı 7. maddesi şu şekildedir:

Madde 7: Aşağıda yazılı olanlar oy kullanamazlar:

“Ceza infaz kurumlarında hükümlü olarak bulunanlar.”

Anayasa m. 67 ve 298 sayılı Kanunda yer alan ifadeler aynıdır. Ceza infaz kurumunda bulunan hükümlüler denilmek suretiyle oy hakkı yasağı ifade edilmiştir. Madde hükümleri lafzi olarak incelendiği zaman her iki normda da “bulunma” ifadesine yer verilmiştir. “Bulunmak” kelimesi TDK’ye göre “bir yerde olmak” anlamındadır. Bundan dolayı sadece seçim zamanı “ceza infaz kurumu çatısı altındakilerin”³³¹ oy kullanmaması gerekirdi. “Denetimli serbestlik, şartla salıverme, CMK m.223’de düzenlenen hükmün açıklanmasının geri bırakılması” gibi durumlarda kişi ceza infaz kurumunda bulunmadığından oy kullanması gerekirdi. YSK burada mahkûmiyete bağlı olarak oy hakkından yoksun olmaya ilişkin olarak ceza infaz kurumunda bulunup bulunmama ayrımına gitmemiştir. Cezanın infazı tamamlanıncaya kadar oy hakkı yasağının devam edeceğini karara bağlamıştır.

³²⁸ madde 67: “...ceza ve tevkif evlerinde bulunan tutuklular ve hükümlüler oy kullanamazlar.”

³²⁹ madde 67: “...ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlüler oy kullanamazlar. Ceza infaz kurumlarında ve tutukevlerinde bulunan tutukluların seçme haklarını kullanmalarında, oyların”.

³³⁰ madde 67: “... taksirli suçlardan hüküm giyenler hariç ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlüler oy kullanamazlar...”

³³¹ Burada cezanın infazı dâhilinde revir, hastane, nakil vs. gibi durumlarda mahkûm cezaevinde olmasa dahi ceza infaz kurumunda bulunduğu varsayılır.

İşte tam bu hususta Türkiye aleyhine bir başvuru AİHM' ye yapılmıştır. Söyler v. Türkiye³³² başvurusunda³³³ başvurucuya Çek Kanunu'nda tanımlanmış suçtan dolayı 4 yıl 11 ay 26 gün hapis cezası verilmiştir. Ve ceza 11 Nisan 2007 tarihinde infaz edilmeye başlanmıştır. Başvurucu cezaevindeyken 28 Haziran 2007 tarihinde YSK'ya bir mektup yazmış ve Temmuz 2007 genel seçimlerinde seçmen listelerinde adının da olmasından dolayı oy kullanmayı talep etmiştir. YSK, başvurucunun bu talebine olumsuz cevap vermiştir. Kendisinin 298- 7/3 uyarınca oy kullanmasının mümkün olmadığını ayrıca YSK, mahkûm olduğundan dolayı seçmen kayıtlarındaki hatanın düzeltileceğini belirtmiştir.³³⁴

Başvurucu 2009 yılında şartlı tahliye ile cezaevinden çıkmış ancak cezanın infazı 2012 tarihinde tamamlanacağından dolayı bu süreye kadar oy hakkından mahrum kalmıştır. Bundan dolayı 2011 genel seçimlerinde de başvurucu oy kullanamamıştır.³³⁵

AİHM başvuruda mahkûmlara ilişkin olarak daha önceden vermiş olduğu içtihatları yinelemiştir. Bu kapsamda oy hakkının mutlak olmadığını, bu konuda devletlerin geniş takdir yetkisine sahip olduğunu belirtmiştir. Ancak mahkeme, Türkiye'de kasıtlı suçtan mahkûm olan tüm mahkûmların, bir yıldan daha uzun süreli hapis cezası ertelense de ve şartlı tahliye edilseler dahi cezanın infazının sonuna kadar oy hakkını kullanamayacağını tespit etmiştir.³³⁶ Ve mahkeme bu haliyle kısıtlamanın diğer başvurularda kısıtlamaları gündeme gelen Birleşik Krallık, Avusturya ve İtalya'dan daha geniş ve kapsamlı olduğunun altını çizmiştir.³³⁷

AİHM Türk hükümetinin oy hakkı kısıtlaması bakımından ayırım yapıldığının keza taksirli suçtan mahkûm olanların oy kullanabildikleri savını yetersiz bulmuştur. Ayrıca mahkeme, başvuranın işlediği suçun mahiyetini göz önünde bulundurarak uygulanan yaptırım ile başvuranın davranışları ve içinde bulunduğu koşullar arasında bir illiyet bağı kuramamıştır.³³⁸

---

³³² Söyler/Türkiye, B. No: 29411/07 (17.09.2013).

³³³ Kararın ayrıntılı incelemesi için bkz. Doğan (2014), s.117 vd.

³³⁴ Söyler/Türkiye, B. No: 29411/07 (17.09.2013), pr.6-8.

³³⁵ Söyler/Türkiye, B. No: 29411/07 (17.09.2013), pr.11.

³³⁶ Söyler/Türkiye, B. No: 29411/07 (17.09.2013), pr.36.

³³⁷ Söyler/Türkiye, B. No: 29411/07 (17.09.2013), pr.38.

³³⁸ Söyler/Türkiye, B. No: 29411/07 (17.09.2013), pr.42-45.

Sonuç olarak mahkeme, Türkiye’de, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamında güvence altına alınan hayati öneme sahip bir hakla alakalı olarak öngörülen katı tedbirin doğrudan ve fark gözetmeksizin uygulanmasının, kabul edilebilir takdir payının dışında kaldığının değerlendirilmesi yaparak ve somut davada EP-1 m.3’ün ihlal edildiğine karar vermiştir.³³⁹³⁴⁰³⁴¹

Söyler/Türkiye kararının ardından YSK’nın Aralık 2013 tarihinde verdiği 590 sayılı kararı³⁴² dikkat çekicidir. Karar 30 Mart 2014 tarihinde gerçekleştirilecek mahalli idareler seçimlerde oy hakkı düzenlemesini içermektedir. Mahkûmların ve tutukluların oy kullanma usullerine ilişkin bilgi içeren kararda YSK, daha önceden mahkûmların oy kullanması hususunda vermiş olduğu yaklaşımı değiştirmiştir.

YSK, ceza infaz kurumunda bulunmayan mahkûmların oy kullanması gerektiğine ilişkin olarak; Anayasa m.67 ve m.90, 298 sayılı kanun m.7, Söyler v. Türkiye kararına atıf yapmıştır. YSK, kararında TCK m.55’in varlığına dikkat çekmiştir. Her ne kadar TCK m.55 mahkûmiyetin kanuni sonucu olarak kaybedilen seçme hakkının infazın tamamlanıncaya kadar devam etmesi yönünde hüküm içerse de kurul bu hükmü esas almamış ve “hakkında mahkûmiyet hükmü kesinleşmiş olup da henüz cezaevine alınmayanların, ceza infaz kurumundan koşullu salıverilen ancak hak ederek tahliye edileceği süreyi daha doldurmayan ve mahkemesince uzun süreli hapis cezasının ertelenmesine karar verilen mahkûmların cezaevlerinde bulunmamaları nedeniyle seçmen olabilecekleri yani oy kullanabileceklerini belirtmiştir”.³⁴³ YSK’nın 590 sayılı bu kararı oy çokluğuyla alınmıştır.³⁴⁴

³³⁹ Söyler/Türkiye, B. No: 29411/07, pr.47.

³⁴⁰ Söyler/Türkiye başvurusuna benzer bir başvuruda Murat Vural/Türkiye, B. No: 9540/07 (21.10.2014) başvurusudur. Başvuruda, Atatürk büstlerine boya döktüğü gerekçesiyle on üç yıl hapis cezası alan başvurusunun TCK m.53 hükmü gereğince seçme hakkından yoksun olması incelenmiştir(Başvurucu 2007 ve 2011 genel seçimlerinde oy kullanamamıştır). AİHM kararında Söyler/Türkiye kararına atıf yaparak, kasıtlı suçlardan mahkûm olan tüm mahkûmların oy hakkı kısıtlanmasının devletlere tanınan takdir yetkisi sınırını aştığına ve cezasının infazı tamamlanmamakla birlikte ceza infaz kurumundan ayrılan başvurusunun oy kullanma yasağının devam etmesini EP-1 m.3 ‘ e aykırı bularak ihlal karar vermiştir.

³⁴¹ Türk seçim hukukunda mahkûmların oy kullanmasına ilişkin düzenlemeler ve uygulamalar hâlâ AİHM’nin içtihadına uygun değildir. Türkiye’de mahkûmların oy kullanmasına ilişkin en azından kasıtlı suçlar için bir ayrıma henüz gidilmemiştir. Bkz. Anayurt (2018), s.480,481.

³⁴² <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/12/20131231-25.htm> (e.t.17.04.2019).

³⁴³ Firar edenler bu kapsama girmezler. Çünkü bu durumda cezaevinde olmama hususu yasal bir nedene dayanmamaktadır. Keskinsoy (2018), s.102.

³⁴⁴ Karşı oy yazısında, mahkûmiyet ile cezalandırılan bir kişinin cezaevinde olsun ya da olmasının mahkûm olduğuna, TCK m. 53’ün Anayasa ile çatıştığı kabul edilse dahi ceza hükmünün bu konu ile ilgili özel nitelik taşıdığına ve anayasa hükümlerinin doğrudan uygulanan normlar olmadığına, yasa koyucunun isteseydi

YSK'nın 590 sayılı kararında üzerinde durduğu TCK m.53 somut norm denetimi yoluyla Anayasa Mahkemesinin denetimine tabi tutulmuştur.³⁴⁵ İtiraz yoluna başvuran Çankırı 1. Asliye Ceza Mahkemesidir. 5237 sayılı TCK m.53'ün seçme hakkıyla ilgili kısımları şu şekildedir:

"Madde 53- (1) Kişi, kasten işlemiş olduğu suçtan dolayı hapis cezasına mahkûmiyetin kanuni sonucu olarak;

b) Seçme ve seçilme ehliyetinden ve diğer siyasi hakları kullanmaktan,

Yoksun bırakılır.

(2) Kişi, işlemiş bulunduğu suç dolayısıyla mahkûm olduğu hapis cezasının infazı tamamlanincaya kadar bu hakları kullanamaz.

(4) Kısa süreli hapis cezası ertelenmiş veya fiili işlediği sırada onsekiz yaşını doldurmamış olan kişiler hakkında birinci fıkra hükmü uygulanmaz..."

Denetimin seçme hakkıyla ilgili kısmında itirazın konusu, Anayasa m. 67'de yer alan "ceza infaz kurumunda bulunan mahkûmların" ibaresinin iptali istenen söz konusu bu kanun maddesinde daha da sınırlanmış olmasıdır. Keza denetime esas alınmasa bile 298 sayılı kanunda oy kullanamayacak olanlar ile seçmen olamayacak olanlar ayırımına gidildiği ve TCK m.53'ün ilgili kısmında böyle bir ayırımın yapılmadığı hususları yer almıştır.

Nihayetinde Anayasa Mahkemesi maddenin bazı hükümlerinin ve bazı hükümlerin madde de yer alan diğer ibareler yönünden Anayasa aykırı olduğuna karar vermiştir. Söz konusu "belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılma" başlıklı maddenin denetimden sonraki hali şu şekildedir:

Belli Haklardan yoksun bırakılma³⁴⁶³⁴⁷

"Madde 53- (1) Kişi, kasten işlemiş olduğu suçtan dolayı hapis cezasına mahkûmiyetin kanuni sonucu olarak;

Anayasa'da bu husus ile ilgili düzenleme yapabileceğine ilişkin beyanların yanında, 1982 Any. m.67/4'te belirtildiği üzere hakların kullanılmasına ilişkin olarak kanunlara referans yapıldığı argümanları yer almıştır.

³⁴⁵ AYM, E.2014/140 K.2015/85 (24.11.2015).

³⁴⁶ Anayasa Mahkemesi'nin 8/10/2015 tarihli ve E.: 2014/140, K.: 2015/85 sayılı Kararı ile; bu maddenin birinci fıkrasında yer alan "Kişi, kasten işlemiş olduğu suçtan dolayı hapis cezasına mahkûmiyetin kanuni sonucu olarak;..." bölümü, aynı fıkranın (b) bendinde yer alan "...seçilme ehliyetinden..." ibaresi yönünden, yine aynı fıkra da yer alan "...hapis cezasına..." ibaresi ise (b) bendinde yer alan "Seçme ve..." ibaresi yönünden iptal edilmiştir.

³⁴⁷ Anayasa Mahkemesi'nin 8/10/2015 tarihli ve E.: 2014/140, K.: 2015/85 sayılı Kararı ile; bu maddenin birinci fıkrasında yer alan "...ve diğer siyasi hakları kullanmaktan" ibaresi ile aynı maddenin ikinci fıkrası, birinci fıkranın (b) bendinde yer alan "Seçme ve seçilme ehliyetinden..." ibaresi yönünden iptal edilmiştir.

b) Seçme ve seçilme ehliyetinden(...),

Yoksun bırakılır.

(2) Kişi, işlemiş bulunduğu suç dolayısıyla mahkûm olduğu hapis cezasının infazı tamamlanuncaya kadar bu hakları kullanamaz.

(4) Kısa süreli hapis cezası ertelenmiş veya fiili işlediği sırada onsekiz yaşını doldurmamış olan kişiler hakkında birinci fıkra hükmü uygulanmaz.³⁴⁸

TCK m.53'te yapılan değişiklikler ve YSK'nın 590 sayılı kararıyla mahkûmların oy kullanması hakkındaki düzenlemeler yeknesaklık teşkil eder hale gelmiştir.

2.2.1.3. Amerika'da Mahkûmların Seçme Hakkı

Demokratik göstergelerin aksine mahkûmların oy kullanması konusunda çokça tartışmaların yaşandığı ülkelerden biri de Amerika'dır. Amerika, mahkûmların oy kullanması konusunda en sert uygulamaların olduğu ülkelerden biridir. Eyaletler arası uygulamalar farklılık göstermektedir. Kimi eyaletlerde eski mahkûmların (ex-felon) bile sandığa gitmeleri yasaklanmıştır. Suçla ilgili olarak oy hakkı yasağına maruz kalan kişilerin sayısı milyonlarla ifade edilmektedir.³⁴⁹ Bundan dolayı gerek akademik olarak gerekse de sivil toplum örgütleri tarafından bu konu üzerinde çokça durulmakta, çokça tartışmalar yaşanmaktadır.³⁵⁰

³⁴⁸ Anayasa Mahkemesi'nin 8/10/2015 tarihli ve E.: 2014/140, K.: 2015/85 sayılı Kararı ile; bu fıkarda yer alan "Kısa süreli hapis cezası ertelenmiş veya..." ibaresi, aynı maddenin birinci fıkrasında yer alan "...seçilme ehliyetinden..." ibaresi yönünden iptal edilmiştir.

³⁴⁹ Öyle ki Amerika'da 2018 seçimleri öncesinde 6 milyondan fazla kişinin bundan dolayı oy kullanamayacağı eldeki verilerle tahmin edilmiştir. Amerika'da milyonları aşan bu kısıtlamalar olmasaydı bazı Senato seçimleri ve başkanlık seçimlerde sonucun farklı olabileceğini vurgulanmaktadır.

³⁵⁰ Amerika'da her on üç siyahi vatandaşın birinin mahkûmiyete dayalı olarak oy hakkı kısıtlamasına maruz kaldığı belirtilmektedir. Sentencing Project. (2018). Expanding The Vote Two Decades of Felony Disenfranchisement Reform,, s.3

Çizelge 2.2. Amerika’da Mahkûmların Oy Kısıtlamaları³⁵¹

<u>Kısıtlama Yok</u>	<u>Sadece Cezaevinde Kısıtlama</u>	<u>Cezaevi & Sarı Tahlive</u>	<u>Cezaevi, Sarı Tahlive & Denetimli Serbestlik</u>	<u>Cezaevi, Sarı Tahlive, Denetimli Serbestlik & Cezanın İnfazından Sonra³⁵²</u>
Maine, Vermont	Kolumbia Bölgesi, Hawaii, Illinois, Indiana, Massachusetts, Maryland, Michigan, Montana, New Hampshire, Kuzey Dakota, Ohio, Oregon, Rhode Island, Pennsylvania, Utah	Kaliforniya, Colorado, Connecticut, New York	Alaska, Arkansas, Georgia, Idaho, Kansas, Louisiana, Minnesota, Missouri, New Jersey, New Mexico, Kuzey Karolina, Oklahoma, Güney Karolina, Güney Dakota, Texas, Washington, Batı Virginia, Wisconsin	Alabama, Arizona, Delaware, Florida, Iowa, Kentucky, Mississippi, Nebraska, Nevada, Tennessee, Virginia, Wyoming

2.2.1.4. Değerlendirme

Mahkûmların seçme hakkına sahip olması gerektiği kanaatindeyiz. Mahkûmlara getirilen oy kısıtlamalarına karşı ileri sürülen argümanları makul ve olması gereken olarak karşılamaktayız. Nihai olarak mahkûmlara oy hakkı tanınmasında bizim de ileri sürdüğümüz hususlar şunlardır:

a. kişinin siyasal katılımı kesintiye uğramamalıdır.

Kişi aslında (demokratik yönetimlerde) yönetime katılma hakkını doğumla kazanır. Kişi, doğumuyla, inşaat misali tuğlasını ülke varlığının temelinde yerleştirir. Bununla birlikte devlet yönetimini belirleme hakkını esasen doğumuyla kazansa da bu hakkı hemen kullanamamaktadır. Çünkü tercih yapma imkânı veren her ülkede görüldüğü gibi oy kullanabilmek için belli bir asgari yaş şartı aranmaktadır. Yaş şartı dışında teoride ve pratikte bazı kişilerin, askerlerin, seçme iradesi olmayanların oy kullanmaması hukuki ve siyasi açıdan makul karşılanmaktadır. Bu istisna olarak saydıklarımızın dışında bir insanın doğumla kazandığı ve asli olarak sahibi olduğu en temel hakkın kesintiye uğratılması günümüz demokrasi ölçütleriyle bağdaşmamaktadır. Sonuç olarak demokratik yönetimlerde

³⁵¹[https://www.sentencingproject.org/wp-content/uploads/2018/10/Expanding-the-Vote-1997-2018.pdf?eType=EmailBlastContent&eId=59298010-0bed-4783-9ade-23e215ad6df4\(e.t.01.05.2019\)](https://www.sentencingproject.org/wp-content/uploads/2018/10/Expanding-the-Vote-1997-2018.pdf?eType=EmailBlastContent&eId=59298010-0bed-4783-9ade-23e215ad6df4(e.t.01.05.2019))

³⁵² Bazı eyaletler cezanın infazından sonra oy kullanma yasağını kalıcı olarak uygulamaktadır.

ülke varlığının kaynağı olan insanın mahkûmiyeti nedeniyle oy hakkı kesintiye uğramamalıdır.

b. mahkûm, geleceğini tayin etmelidir.

Oy bir seçim yapma davranışıdır. Bugünün oyu yarının düzenini oluşturmaktadır. Oy kullanan kişilerin seçim tercihi farklı olsa da yasama-yürütme erkler bu şahsi kararların birlikteliği sonucu oluşmaktadır. Mahkûmun hapis cezası kısa ya da uzun olabilir. Mahkûmun hapis cezasının infazının tamamlanmasına az bir süre kalsa da kalmasa da hatta mahpusluğu ömür boyu sürecektense de olsa yarın yaşanacak zaman diliminin içerisinde o da yer alacaktır. Genel oy ilkesi gereği herkese söz hakkı verilmesi demokrasinin anlamıyla eş değerdir. Seçmen listelerinde isminin varlığıyla mahkûm yarının varlığına ortak olmaktadır.³⁵³ Bununla birlikte mahkûm geleceğinde söz sahibi olmaktadır. Oy verme pek tabii geleceğe yön verme aracı olduğu gibi aynı zamanda geçmişi analiz ve sorgulama aracıdır.³⁵⁴

Ayrıca oy kullanmaya konu bazı seçimler çok önem arz etmektedir. Bu seçimlerde bazı ülkeler asırlardır sürdürdüğü sistemlerini-düzenlerini değiştirmektedir. Örneğin ülkemiz özelinde kasti bir suçtan 14 ay hapis cezası almış birinin bu seçime dâhil olamaması makul gözükmemektedir.

Bununla birlikte kişinin oy hakkı tercihi sadece kendisiyle alakalı bir durum değildir. Bir kişi oy tercihiyle örneğin çocuklarının eğitim politikasını belirlemektedir. Bundan dolayı mahkûm oyuyla kendisinin ve ailesinin kaderini belirlemektedir.

c. seçme hakkının tanınmasıyla cezaevindeki hak ihlalleri ve keyfi uygulamaların önüne geçilme ihtimali vardır.

Mahkûmlara oy hakkı verilmesiyle birlikte cezaevindeki mahkûmlar sorunlarını daha etkin ve etkili bir biçimde dile getirebilecektir. Toplumun cezaevine ve suçlulara bakışı ne

---

³⁵³İskoçya’da mahkûmların oy kullanma hususu tartışılırken, bütün İskoç vatandaşların ulusun geleceğinde görüş ifade etme hakkına sahip olması gerekliliği vurgulanmıştır. <https://www.theguardian.com/politics/2013/dec/19/prisoners-fails-ban-voting-scottish-independence> (e.t. 28.04.2019).

³⁵⁴ Hatta mahkûm oy kullanma hakkı çerçevesinde ceza almasına sebep olan suç politikasını, kendisinin cezaevinde olmasıyla alakalı olarak “malî” ve “sosyal” birçok politikayı eleştirebilir.

olursa olsun hemen hemen demokratik tüm ülkelerde cezaevinde hak ihlalleri, keyfi uygulamalar az ya da çok yaşanmaktadır. Özellikle ülkemizde bu iddialar yoğun olarak dile getirilmektedir. Mahkûmların bu sorunlarını, hak ihlallerini dile getireceği hem kurum içi hem kurum dışı birçok kanal bulunmaktadır. Ama en nihayetinde seçim propagandayı, iletişimi beraberinde getirmektedir. Bu bakımdan seçimler özellikle cezaevi nüfusu hiç de az olmayan ülkeler bakımından bir ilgi alanı olacaktır.³⁵⁵ Mahkûmlara oy hakkı tanınmasıyla birlikte cezaevlerine ek bir denetleme getirilmiş olacağı kanısındayız.

d. seçme hakkının tanınması seçim güvenliği zaafiyeti oluşturmamaktadır.

Mahkûmlara oy kullandırmama yönünde sıkça dile getirilen argümanlardan birisi de “seçim güvenliği” meselesidir.

Mahkûmlara seçme yetkisini veren bazı ülkeler alternatif oy verme yöntemlerini kullanmaktadırlar. Örneğin İngiltere’de mahkûmlar posta yoluyla oylarını kullanabilmektedirler.³⁵⁶ Bu sayede seçim güvenliği ihlali söz konusu bile olmamaktadır. Bununla birlikte sandıkta oy verme yöntemi de cezaevlerinde seçim güvenliğini hususu göz önünde bulundurularak kolayca uygulanabilir.

Türkiye örneğine bakacak olursak, mahkûmların seçim güvenliği bakımından oy kullanmaması yönündeki argümanlar bertaraf edilebilir. Nitekim cezaevlerinde aynı koğuştta hem tutuklu, hem de taksirli veya kasti suçtan hükümlü mahkûmlar bir arada kalabilmektedirler. Seçim günü aynı koğuştta bulunan tutuklu ve taksirli suçtan hükümlü oy kullanabilirken kasti suçtan hükümlüye seçme yetkisinin verilmemesi çelişki oluşturmaktadır. Benzer bir durum aynı koğuştta kalmayanlar içinde söz konusudur. Örneğin F Tipi Yüksek Güvenlikli cezaevinde tek kişilik odada kalan tutuklu oy kullanabilmekteyken tek kişilik odada kalan kasti suçtan hükümlünün oy kullanamaması seçim güvenliği argümanı çerçevesinde çelişki oluşturmaktadır.

---

³⁵⁵ Türkiye’de taksirli-kasti suç ayırımı yapılmaksızın cezaevindeki hükümlü sayısı yaklaşık 200.000 dir. Amerika’ da cezaevi nüfusu (tüm kişiler) 2 milyon civarındadır. Çin’de bu sayı 1.5 milyon Brezilya’da 700.000 civarındadır. Türkiye cezaevi nüfusuyla dünya ülkeleri arasında 8. sıradadır. http://www.prisonstudies.org/highest-to-lowest/prison-population-total?field_region_taxonomy_tid=All (e.t.03.03.2019).

³⁵⁶ Önek için bkz. AİHM Hirst/ Birleşik Krallık, [BD] B. No: 74025/01 (06.10.2005).

e. seçme hakkının tanınması; ıslah politikası, toplumsal entegrasyon ve hukuka saygı meselesi açısından yararlıdır.

Mahkûmlara oy kullandırma hususunda yukarıda incelediğimiz mahkeme kararlarında görüldüğü üzere hükümetlerin savunma argümanlarından biri de bu kısıtlamanın cezanın bir amacı olduğuna ve böylelikle toplum sözleşmesi ihlal eden kişiye yönelik böyle bir kısıtlama ile hukukun üstünlüğünün sağlanacağı savıdır. Günümüzün suç ve ceza politikaları bu hususu tartışılır kılmaktadır. Hapis ile yaptırıma uğramış mahkûmun, söz konusu bu asli cezasında ona oy hakkı tanınmasıyla fer'i bir iyileştirmenin yaşanacağı kanısındayız. Mahkûma bu imkânın verilmesiyle birlikte ona bu toplumun bir bireyi olduğu, bu sayede hukukun ve demokrasinin üstünlüğünün pratik olarak öğretilmiş olacağının kanısındayız.

2.2.2. Kısıtlılar Bakımından

Kısıtlı olmak hemen hemen bütün ülkelerde seçme hakkını kullanma konusunda bir engel oluşturmaktadır. Kısıtlılık, bireyin, kanunlarda sayılmış belirli sebeplerden birinin varlığında halinde mahkemece fiil ehliyetinin sınırlandırılmasıdır.³⁵⁷ Hakkında kısıtlılık kararı verilen kişi vesayet veya velayet altına girmiş olur. Bu kişilerin yapacağı hukuki işlemlerin geçerli olabilmesi için izin ya da icazet gerekmektedir. Bunun nedeni bu kişilerin iradelerinin zayıf olmasıdır. Kısmen de olsa kısıtlıların yapacağı iş ve işlemlerde yeterlilikleri yoktur.

Seçme hakkı doğası gereği bir tercih yapma davranışı olduğu için, akıl ve irade konusunda yetersiz olan bu kişilerin siyasal katılma aracı olan oy hakkına erişmeleri mümkün ve makul gözükmemektedir^{358, 359}. Seçme hakkı kişiye bağlı bir hak olduğundan dolayı onun yerine bir başkasının tercih yapması da mümkün değildir.

Kısıtlı olan kişilerin oy hakkından maruz bırakılmasının altında yatan sebeplerden birisi de bu kişilerin baskı, tehdit vb. hukuka aykırı yöntemlerle iradeleri üstünde egemen

³⁵⁷ Anayurt (2018), s.272.

³⁵⁸ Akartürk (2017), s 96; Karamustaoğlu (1970), s.189,190.

³⁵⁹ Seçilme yeterliliğini kısıtlılık çerçevesinde inceleyen Araslı'ya göre, kendini yönetmek aciz olan birinin, toplumu yönetmeye ehil olduğu düşünülemez. Araslı (1972). s.47; seçme hakkı da toplumu yönetecek olanları belirleme davranışı olduğuna göre Araslı'nın seçilme yeterliliğiyle ilgili bu argümanı seçme yeterliliği içinde geçerli olduğu düşüncesindeyiz.

olunma endişesidir. Kısıtlı olan bu kişiler üzerindeki oy yasağı ile birlikte seçim hilelerine ve düzenine karşı eylemlerin önüne geçilmektedir.

Kısıtlılık nedeniyle seçme hakkından mahrumiyeti AİHM, Alajoss Kiss/Macaristan³⁶⁰ başvurusunda incelemiştir. Başvurucuya 1991 yılında “manik depresyon” teşhisi konmuş ve buna istinaden başvurucu 2005 yılında “kısmi vesayet” altına alınmıştır. Mahkeme kararında, başvurunun kendi ayakları üzerinde durabildiği fakat zaman zaman sorumsuzca para harcadığı ve bazen de saldırganlaştığı belirtilmiştir. Başvurucu vesayet alınma kararına karşı itirazda bulunmamıştır. Medeni kanun gereği başvurunun vesayet altına alınması, aynı zamanda Anayasa m.70/5 uyarınca oy hakkından yoksunluğunu da beraberinde getirmiştir.³⁶¹

Başvurucu, 13 Şubat 2006 tarihinde gerçekleştirilecek olan seçimlerde seçmen listelerinde adının olmadığı fark etmiş ve buna ilişkin olarak itirazda bulunmuştur. Ama Anayasa m.70/5 gerekçe gösterilerek başvurusu reddedilmiştir. Sonuç olarak başvuru 2006 yılında gerçekleştirilen parlamento seçimlerinde oy kullanamamıştır.³⁶²

Hükümet, vesayet altında olan kişilerin oy kullanma haklarından mahrum olmalarının meşru bir amaca hizmet ettiğini, bu kişilerin psikolojik durumları, akli dengesizlik veya patolojik bağımlılıkları sebebiyle kendi işlerini idare etmekten yoksun olduklarını ve buna oy hakkının da dâhil olduğunu savunmuştur. Ayrıca kısmi vesayet altındaki başvurucuya oy kullandırma yasağı getirilmesinin orantılı olduğunu çünkü kısmi vesayetin yine bir mahkeme kararıyla kaldırılma ihtimali olduğunu ve bunun da 2002 tarihli Venedik Komisyonunu seçimlere ilişkin iyi uygulama kodu görüşlerinde yer verilen ilkelere uygun olduğunu belirtmiştir.³⁶³ Venedik Komisyonunun söz konusu ilkeleri şunlardır³⁶⁴:

“i. yalnızca aşağıda belirtilen koşulların bir arada bulunması halinde, bireyleri oy kullanma ve seçilme haklarından yoksun bırakacak kısıtlamalar getirilebilir.

ii. hukuken öngörülmüş olmalıdır.

iii. orantılılık ilkesi gözetilmelidir; bireyleri seçilme hakkından yoksun bırakma koşulları, oy verme hakkından yoksun bırakmak için olanlardan daha hafif olabilir.

³⁶⁰ Alajoss Kiss/Macaristan, B. No: 38832/06 (20.05.2010).

³⁶¹ Alajoss Kiss/Macaristan, B. No: 38832/06 (20.05.2010), pr.6,7.

³⁶² Alajoss Kiss/Macaristan, B. No: 38832/06 (20.05.2010), pr.8,9,10.

³⁶³ Alajoss Kiss/Macaristan, B. No: 38832/06 (20.05.2010),pr.24-27.

³⁶⁴ Alajoss Kiss/Macaristan, B. No: 38832/06 (20.05.2010),pr.16.

iv. Yoksun bırakma zihinsel yetersizlik ya da ağır bir suçtan mahkûmiyete dayanmalıdır.

v. Ayrıca siyasi hakların kaybettirilmesi ya da zihinsel yetersizliğin tespiti, ancak bir mahkemenin açık kararıyla mümkün olabilir.”

Başvurucu ise savunmasında vesayet altına alınmasına ilişkin yargı kararında, zihinsel hastalığı ile oy kullanma arasında bir bağ bulunduğunu tespit eden herhangi bir özel inceleme olmadığını ileri sürmüştür. Başvurucu aynı zamanda hükümetin vesayet altına alınmış olan herkesin iradesinin sakat olacağı yönündeki görüşüne katılmamıştır. Yine başvurucu, vesayet altındaki kişilerin hiçbir irdeleme yapılmaksızın hepsi bakımından oy hakkından mahrum bırakılmalarına ilişkin uygulamanın çok sayıda vatandaşı etkileyeceği savını ileri sürmüştür.³⁶⁵

Mahkemeye yaptığı değerlendirmede, davalı devletin oy kısıtlamasına ilişkin tam-kısmi vesayet ayırımına gitmediğini belirtmiştir. Kısmi vesayet altındaki kişilerin özel durumlarına (yeteneklerine) bakmaksızın hepsi bakımından oy hakkının engellendiği ve Macaristan'ın bu konuda ucu açık ve otomatik kısıtlama yaptığı değerlendirilmesiyle EP-1 m.3' ün ihlal edildiğine oy birliğiyle karar vermiştir.³⁶⁶

Türk seçim hukukunda kısıtlıların oy kullanmasına ilişkin düzenlemeye 298 sayılı kanunda yer verilmemiştir. Anayasa'da bu husus ile ilgili bir düzenleme bulunmamaktadır. 298 sayılı kanunun seçmen olamıyanlar başlıklı 8. maddesinde kısıtlılar ifadesini kullanarak bu kişilerin oy hakkından mahrum etmiştir. 298 sayılı kanun kısıtlılar ile ilgili başkaca hiçbir ayrıntıya değinmemiştir. Kısıtlılık, Medeni Kanu'nun 405. vd. maddelerinde düzenlenmiştir. Kimlerin kısıtlanacağına ilişkin düzenleme şu şekildedir:

B. Kısıtlama

I. Akıl hastalığı veya akıl zayıflığı

Madde 405- Akıl hastalığı veya akıl zayıflığı sebebiyle işlerini göremeyen veya korunması ve bakımı için kendisine sürekli yardım gereken ya da başkalarının güvenliğini tehlikeye sokan her ergin kısıtlanır.

Görevlerini yaparlarken vesayet altına alınmayı gerekli kılan bir durumun varlığını öğrenen idarî makamlar, noterler ve mahkemeler, bu durumu hemen yetkili vesayet makamına bildirmek zorundadırlar.

II. Savurganlık, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılığı, kötü yaşama tarzı, kötü yönetim

Madde 406- Savurganlığı, alkol veya uyuşturucu Madde bağımlılığı, kötü yaşama tarzı veya malvarlığını kötü yönetmesi sebebiyle kendisini veya ailesini darlık veya yoksulluğa düşürme tehlikesine

³⁶⁵ Alajoss Kiss/Macaristan, B. No: 38832/06 (20.05.2010),pr.28-33.

³⁶⁶ Alajoss Kiss/Macaristan, B. No: 38832/06 (20.05.2010),pr.36-44.

yol açan ve bu yüzden devamlı korunmaya ve bakıma muhtaç olan ya da başkalarının güvenliğini tehdit eden her ergin kısıtlanır.

III. Özgürlüğü bağlayıcı ceza

Madde 407- Bir yıl veya daha uzun süreli özgürlüğü bağlayıcı bir cezaya mahkûm olan her ergin kısıtlanır.

Cezayı yerine getirmekle görevli makam, böyle bir hükümlünün cezasını çekmeye başladığını, kendisine vasi atanmak üzere hemen yetkili vesayet makamına bildirmekle yükümlüdür.

IV. İstek üzerine

Madde 408- Yaşlılığı, engelliliği, deneyimsizliği veya ağır hastalığı sebebiyle işlerini gerektiği gibi yönetemediğini ispat eden her ergin kısıtlanmasını isteyebilir.

Medeni Kanunun tahdidi olarak saydığı bu hususlar haricinde bir kişi kısıtlanamaz. Medeni Kanunun bu maddeleri uyarınca kısıtlanan kişiler, 298 sayılı Kanunun 8. maddesi gereği oy kullanamazlar. Oy yasağının uygulanması için kişinin kısıtlandığına dair bir mahkeme kararı gerekir³⁶⁷, ³⁶⁸.

Burada kısıtlılıkla ilgili yukarıda yer verdiğimiz 407. maddeyi incelemek gerekir. Kanun koyucu, “özgürlüğü bağlayıcı bir yıl ve daha uzun hapis cezası alanların” kısıtlanacağını belirtmiştir. Bu hükmü 298 sayılı kanunun 8. maddesiyle (kısıtlılar oy kullanamaz) birlikte ele aldığımız zaman ortaya Anayasa’ya aykırı bir durum çıkmaktadır. Örneğin “taksirle adam yaralama” suçundan bir yılın üzerinde hapis cezası alan kişi Medeni Kanun m. 407 gereği kısıtlanacaktır. 298 m.8 gereği de kısıtlanan bir kişi oy kullanamamaktadır. Ancak Anayasa m.67 taksirli suçtan hüküm giyenlerin oy kullanabileceğini özel olarak düzenlediğinden pratikte m.407 ve m.8 birlikte uygulanmamaktadır.

Türk Medeni Kanunu m.408’de belirtilen yaşlılığı, engelliliği, deneyimsizliği ve ağır hastalığı sebebiyle işlerini gerektiği gibi yönetemeyenlerin isteği üzerine kısıtlananların Anayasa m.90, AİHS EP-1 m.3 ve AİHM’nin içtihatları doğrultusunda bu kişilerin oy vermeleri gerekir.³⁶⁹ Çünkü kısıtlılık ile oy kullanma arasındaki muaraza seçim yapma iradesinin olup olmamasından kaynaklanmaktadır. Hâlbuki m.408’de sayılan kısıtlılık halleri genel itibarıyla fiziki yetersizliğe dayanmaktadır. Burada şöyle bir çelişki de vardır;

³⁶⁷ Kısıtlanan kişilerin “vesayet defterlerinden” alınan bilgileri SEÇSİS’ e kaydedilir ve dondurma işlemi yapılır.

³⁶⁸ YSK, (1984/1839) seçilme hakkına ilişkin olarak muhtar seçilen bir kişinin aklen malul olduğu gerekçesiyle tutanağın iptali için yapılan itirazı bu yönde bir mahkeme kararı olmadığı için reddetmiştir. Gönenç (2008), s.172.

³⁶⁹ Keskinsoy (2018), s.102,103.

bu haller kişi de var olup da kişi kısıtlanmamışsa seçim uygulamalarımızdan dolayı bu kişiler oy sandığına ulaşabilmektedirler. Örneğin engellilerin, sağlık raporuyla yatalak hasta olanların ayağına seçim sandığı götürülmektedir. Bundan dolayı akli melekeleri yerinde olan bu kişilerin istekleri doğrultusunda kısıtlandıkları takdirde oy hakkından mahrum kalmaları akla ve mantığa uygun değildir.

YSK 2006/33 sayılı kararında, muhtarlık seçimlerinde kısıtlı olduğu iddia edilen kişinin oy kullanmasını kararında değerlendirmiştir. Kişinin kısıtlı olduğuna dair Sulh Hukuk mahkemesi kararının olduğunun tespiti sonucunda, YSK seçimin bir oyla kazanıldığını belirterek tam kanunsuzluk sebebiyle seçimi iptal ederek seçimin yenilenmesine karar vermiştir.

2.2.3. Askerler Bakımından

Askerlik, dünya genelinde kurumsal olarak “disiplinin” en sık uygulandığı ve tabir yerindeyse “tek tipleştirmenin” hayata geçirildiği, geçirilmeye çalışıldığı yerlerdir. Bundan dolayı birçok ülke askerlere oy hakkına yönelik sınırlamalar getirmiştir.³⁷⁰ Bu kısıtlamaların polislere de uygulandığı görülmektedir.³⁷¹

Seçimlerin özünde propaganda ve tartışma vardır. Bundan dolayı askeri disiplinin bozulacağı ve baskıyla oy kullanmanın yaşanacağı endişesiyle birçok ülke de oy hakkına yönelik sınırlamalar getirilmiştir.³⁷² Daha da ayrıntılayacak olursak, askeri düzende bir otorite zinciri mevcut olduğundan emir komuta altındaki bu kişilerin oy kullanmaları istenmemiştir. Ordular, tarafsızlığı sağlayıcı bir denge unsuru olarak görüldüğünden de askerlilerin oy kullanması istenmemiş, orduya siyaset gireceği ve bunun sonucunda askeri düzenin bozulacağı endişesi oy kullandırmama konusunda etkili olmuştur.³⁷³

---

³⁷⁰ Anayurt (2018), s.479,480.

³⁷¹ Örneğin, İngiltere’de 1887 yılına kadar polisler seçime katılamamıştır. Karamustafaoğlu (1970), s.197.

³⁷² Anayurt (2018), s.479,480.

³⁷³ Karamustafaoğlu (1970) s.198.

Askeri nizamda rütbeli personellerinde bu kısıtlamalara maruz kaldığına şahit olunmaktadır. Ancak eskiye nazaran günümüzde askeri personele yönelik olarak bu kısıtlamanın yumuşadığını bu kişilerinde siyasal katılıma dâhil olduklarını görmekteyiz.³⁷⁴

Bazı yazarlara göre, askerlerin bu haktan yararlanması gerekir. Çünkü bu yasakla birlikte genel oy ilkesinde geniş çaplı bir istisna oluşturulacağı ayrıca oy kullandırmaya olumsuz yaklaşanların askeri disiplin ile oy kullanma arasında kurduğu bağlantının dayanaktan yoksunluğu ileri sürülmüştür.³⁷⁵ Askerlerin seçme hakkı gibi temel bir vatandaşlıktan hakkından mahrum kalmalarını demokratik toplum düzeninin gerekleriyle bağdaştırmayanlar, serbest seçim ortamının sağlanıp bu kişilere oy hakkı verilmesi gerektiğini ifade etmiştir.³⁷⁶

Er ve erbaşlar ile askeri öğrenciler kışlanın içerisinde olacaklarından ötürü kışla içerisine sandık kurarak bu kişilere oy kullandırmanın mümkün olabileceğini, kışla içerisindeki baskı ihtimali de düşünüldüğünde bunun askeri hizmetin gerekleriyle bağdaşmayacağını belirtenler de vardır.³⁷⁷

Genel oy ilkesinden her türlü uzaklaşma sakıncalı ve tartışılır görülse de ülkemiz özelinde er ve erbaşların ve askeri öğrencilerin oy kullanmaması düşüncesine daha yakın olduğumuzu belirtmek gerekir. Çünkü askerlik (kanunsuz emir haricinde) mutlak itaat prensibinin geçerli olduğu bir sistemdir. Erler bu sistemin bir gönüllüsü değil bir yükümlüsüdür ve hiyerarşinin en altında yer almaktadırlar. Bu bakımdan emir komutada yer alan amirlerinin bu kişileri siyaseten baskı altına alma ihtimali vardır. Aynı zamanda askeri öğrenciler ve erler temel nitelikte askeri bilgi ve eğitim almaktadırlar. Bu bakımdan milli ideoloji çerçevesinde yetiştirilen bu kişilerin siyasi ideolojilere kanalize olma ihtimalleri vardır. Bu da en nihayetinde askeri disiplinin, düzenin bozulmasına sebebiyet verebilir.³⁷⁸

---

³⁷⁴ Anayurt (2018), s.480.

³⁷⁵ Karamustafaoğlu (1970), s.198.

³⁷⁶ Akartürk (2017), s.166,167.

³⁷⁷ Gözler (2014)a, s.181. İngiltere’de askerler üç değişik usulle oylarını kullanabilmektedirler. Birincisi bizzat kendileri oylarını kullanabilmektedirler. İkinci vekâlet yoluyla. Üçüncüsü ise, posta yoluyla (oy pusulasını iade etme yöntemiyle). Johston, N.(2018). Armed Forces Voting. House of Commons Library, 04276, s.6.

³⁷⁸ Fakat şunu da ifade etmek gerekir ki, Türkiye’de personel bakımından askeri sistemde değişiklikler yaşanmaktadır. Profesyonel askerliğe geçiş görünmektedir. Ayrıca yükümlülük gereği askerlik hizmetinde bir kısalma, kısmi bedelli askerlik hizmeti gündem olmaktadır. Bu sebeple yükümlü sayısında ve askerlik süresinde bir azalma söz konusu olabilir. Bu azalmayla birlikte askerlerin oy kullanmaması hususunda yukarıda

Türk seçim hukukunda askerlerin oy kullanmasına ilişkin uygulamalara baktığımızda geçmişten günümüze değişikliklerin yaşandığını görmekteyiz.

1914 seçimlerinde İntihabı Mebusan Kanunu'yla birlikte tatbik edilen 15 Eylül 1913 tarihli Kanunu Muvakkat (m.1), askerlerin (bütün askeri şahısların) birinci ve ikinci seçmen olamayacaklarını kayır altına almıştır. İntihabı Mebusan Kanunu gereği oy kullanabilen askerler bu kanunu muvakkat ile siyasi tarihimizde ilk defa oy kullanamamışlardır.³⁷⁹ 1961 Anayasası döneminde yürürlüğe giren 298 sayılı kanun sadece er-erbaş ve askeri öğrencilerin oy kullanmasını yasaklamıştır.

Günümüzde “yedek subaylar dâhil olmak üzere subayların, astsubayların ve uzman çavuşların” oy kullanmasının önünde yasal bir engel bulunmamaktadır. Bu kişiler oylarını kullanabilmektedirler.³⁸⁰ 298 sayılı kanun m.7 gereği, “silah altında bulunan erler, onbaşılar, çavuşlar (izininde olsalar dahi) ve askeri öğrenciler seçimlerde oy kullanamamaktadırlar. Burada 6191 sayılı kanunla getirilen “sözleşmeli erlerin” oy hakkına değinmek gerekir. Bu kişiler her bir yıllık sözleşmeyle er-erbaş sınıfına dâhil profesyonel askerlerdir. Sözleşmeli erler, er-erbaş sınıfında olmalarına karşın oy kullanma konusunda personel rejimine tabi tutularak oy kullanabilmektedirler. Zaten bu kişiler artık mesleki olarak bu işi yürütmektedirler. Bundan dolayı bu kişilerin oy kullanması yerinde bir uygulamadır.

2.2.4. Kamu Hizmetinden Yasaklı Olanlar Bakımından

Toplumu oluşturan bireyler arasında bir güven ilişkisi mevcuttur. Suç işleyen kişi bu güveni yitirmektedir. Bunun sonucunda suç işleyen kişi güven duygusunun esas alındığı belli haklardan mahrum kalmaktadır.³⁸¹ Kamu hizmetinden yasaklılıkta mahrum kalınan bu haklardan birisidir. Kamu hizmetinden yasaklı olanların, kamu menfaatine özgülenmiş bir hak olan oy hakkından yararlanmaması gerektiği de bu kısıtlamalar arasında gösterilmektedir.³⁸²

---

bahsettiğimiz argümanların dayanaksız kalma ihtimali vardır. Böyle bir sisteme tam geçiş ile birlikte askerlerin (er-erbaş) oy kullanmasının önünde bir sakınca olmadığı görüşündeyiz.

³⁷⁹ Armağan, S.(1975). Anayasa, Seçimler ve Anayasa Mahkemesi, İstanbul: Fakülteler Matbaası, s.158.

³⁸⁰ Keskinsoy (2018), s.103.

³⁸¹ Özgenç, İ.(2012). Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler. (7. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınevi, s.711.

³⁸² Belli haklardan yoksun bırakma başlıklı TCK'nın 53. maddesinin gerekçesinde buna işaret edilmektedir: “İşlediği suç dolayısıyla toplumda kişiye karşı duyulan güven sarsılmaktadır. Bu nedenle, suçlu kişi özellikle güven ilişkisinin varlığını gerekli kılan belli hakların kullanmaktan yoksun bırakılmaktadır. Madde metninde,

Peki, kimler kamu hizmetinden yasaklıdır? TCK kimlerin kamu hizmetinden yasaklı olduğunu m. 53’ de düzenlemiştir. Madde 53’ün birinci fıkrasının (a) bendi şu şekildedir:

“(1) Kişi, kasten işlemiş olduğu suçtan dolayı hapis cezasına mahkûmiyetin kanuni sonucu olarak;
a) Sürekli, süreli veya geçici bir kamu görevinin üstlenilmesinden; bu kapsamda, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliğinden veya Devlet, il, belediye, köy veya bunların denetim ve gözetimi altında bulunan kurum ve kuruluşlarca verilen, atamaya veya seçime tabi bütün memuriyet ve hizmetlerde istihdam edilmekten,” ...

Madde de açıkça ifade edildiği üzere kişi kasten bir suç işlerse kamu hizmetinden yasaklı hale gelecektir.

Mülga 765 sayılı Türk Ceza Kanunu, kamu hizmetinden yasaklılığı hem bir ceza hem de bir ceza mahkûmiyetinin sonucu olarak düzenlemiştir. Mülga 765 sayılı Türk Ceza Kanunu m.20’de kamu hizmetinden yoksunlukları göstermiştir. Kamu hizmetlerinden yoksunluğun süresi ise 765 sayılı Kanun m.31’ de gösterilmiştir. Şayet kişi beş yıldan fazla bir hapis cezası almış ise sürekli olarak kamu hizmetinden yoksun bulunmaktadır. Buna karşılık kişi üç yıldan beş yıla kadar ağır hapis cezasına mahkûm olursa kamu hizmetinden yasaklılığı, aldığı hapis cezası kadardır. Bununla birlikte 765 sayılı Kanun m.121-124’te “memnu hakların iadesi” kurumunu düzenlemiştir.

298 sayılı kanun m.8’de “kamu hizmetinden yasaklı olanların” seçmen olamayacağını düzenlemiştir. Ancak 298 sayılı kanunda kamu hizmetinden yasaklı olmaya ilişkin başkaca bir düzenleme bulunmamaktadır. Yukarıda ifade edildiği üzere TCK m.53 belli haklardan yoksun bırakmayı düzenlemiştir.³⁸³ TCK m.53’e göre kamu hizmetinden yasaklı olmak için

---

işlediği suç dolayısıyla kişinin hangi hakları kullanmaktan yoksun bırakılacağı belirlenmiştir. Ancak, bu hak yoksunluğu süresiz değildir. Cezalandırılmakla güdülen asıl amaç, işlediği suçtan dolayı kişinin etkin pişmanlık duymasını sağlayıp tekrar topluma kazandırılması olduğuna göre, suça bağlı hak yoksunluklarının da belli bir süreyle sınırlandırılması gerekmiştir. Bu nedenle, madde metninde söz konusu hak yoksunluklarının mahkûm olunan cezanın infazı tamamlanuncaya kadar devam etmesi öngörülmüştür. Böylece, kişi mahkûm olduğu cezanın infazının gereklerine uygun davranarak bunun tamamlanmasıyla kendisinin tekrar güven duyulan bir kişi olduğu konusunda topluma da bir mesaj vermektedir. Bu bakımdan hak yoksunluklarının en geç cezanın infazının tamamlanması aşamasına kadar devam etmesi, suç ve ceza politikasıyla güdülen amaçlara daha uygun düşmektedir.”

³⁸³ Belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılma

Madde 53- (1) Kişi, kasten işlemiş olduğu suçtan dolayı hapis cezasına mahkûmiyetin kanuni sonucu olarak;
a) Sürekli, süreli veya geçici bir kamu görevinin üstlenilmesinden; bu kapsamda, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeliğinden veya Devlet, il, belediye, köy veya bunların denetim ve gözetimi altında bulunan kurum ve kuruluşlarca verilen, atamaya veya seçime tabi bütün memuriyet ve hizmetlerde istihdam edilmekten,
b) Seçme ve seçilme ehliyetinden (...)
c) Velayet hakkından; vesayet veya kayımlığa ait bir hizmette bulunmaktan,
d) Vakıf, dernek, sendika, şirket, kooperatif ve siyasi parti tüzel kişiliklerinin yöneticisi veya denetçisi olmaktan,

“suçun kasten işlenmesi” ve “hapis cezasının verilmesi” gerekir. TCK m.53 ayrıca Mülga 765 sayılı Kanun’dan farklı olarak kamu hizmetinden yoksunluğun süresini cezanın infazı süresiyle sınırlandırmıştır. Bundan dolayı TCK, 765 sayılı TCK’ da olduğu gibi “mennu hakların iadesi” gibi bir kuruma yer vermemiştir.³⁸⁴

Burada şunu da ifade etmek gerekir ki kamu görevinden çıkarılmak ile kamu hizmetinden yasaklı olmak aynı anlama gelmemektedir.³⁸⁵ 31 Mart 2019 yerel seçimlerinden sonra seçimlere ilişkin olarak YSK’ya itiraz konusu hususlardan biriside KHK ile kamu görevinden ihraç edilenlerin oy kullanamayacağı yönündeki itirazlardır. Adalet ve Kalkınma Partisi adına Genel Başkan Yardımcısı Seçim İşleri Başkanı Ali İhsan Yavuz tarafından İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçiminin iptali ve yenilenmesi talebiyle 16.04.2019, 20.04.2019 ve 22.04.2019 tarihinde YSK’ya başvurmuştur. Başvuruda seçimlerin iptal edilmesine ilişkin olarak ileri sürülen hususlardan birisi de kamu hizmetinden yasaklı olanların oy kullandığı yönündeki iddialardır. Söz konusu başvuruda YSK’ya sunulan dilekçelerde kamu hizmetinden yasaklılık ve bundan dolayı seçimlerin iptal edilmesine ilişkin olarak şu ifadelere yer verilmiştir.³⁸⁶

“6749 sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Alınan Tedbirlerine İlişkin Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabul Edilmesine Dair Kanununun 4. maddesinin ikinci fıkrasında; “Birinci fıkra uyarınca görevine son verilenlerin bir daha kamu hizmetinde istihdam edilemez, doğrudan veya dolaylı olarak görevlendirilemezler; görevinden çıkarılanların uhdelerinde bulunan her türlü müteveli heyet, kurul, komisyon, yönetim kurulu, denetim, tasfiye kurul üyeliği vs. görevleri sona ermiş sayılır. Bu fıkra da sayılan görevleri yürütmekle birlikte kamu görevlisi sıfatını taşımayanlar hakkında da bu fıkra hükümleri uygulanır.”

7098 sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Tedbirler alınması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabul Edilmesine Dair Kanununun 1. Maddesinde aynen, “Terör örgütlerine veya Milli Güvenlik Kurulunca Devletin milli güvenliğine karşı faaliyette bulunduğu karar verilen yapı, oluşum veya gruplara üyeliği, mensubiyeti veya iltisakı yahut bunlarla irtibatı olan ve ekli (1) sayılı listede yer alan

---

e) Bir kamu kurumunun veya kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşunun iznine tabi bir meslek veya sanatı, kendi sorumluluğu altında serbest meslek erbabı veya tacir olarak icra etmekten, Yoksun bırakılır.

(2) Kişi, işlemiş bulunduğu suç dolayısıyla mahkûm olduğu hapis cezasının infazı tamamlanıncaya kadar bu hakları kullanamaz.

³⁸⁴ Ancak 2005 tarihinde Adli Sicil Kanunu ve bu kanuna eklenen 13/A maddesi yürürlüğe girmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Gönenç (2008), s.177-180.

³⁸⁵ Ayrıca bkz. Göztepe, E. YSK Kararları Hukuki Zeminden Yoksun. Evrensel İnternet Gazetesi.20.04.2019.<https://www.evrensel.net/haber/377809/prof-dr-ece-goztepe-ysk-kararlari-hukuki-zeminden-yoksun>.

³⁸⁶ Bkz. YSK,2019/4219

kişilerin kamu görevinden başka bir işleme gerek kalmadan çıkarılmıştır. Bu kişilere ayrıca herhangi bir tebligat yapılamaz. Haklarında ayrıca özel kanun hükümlerine göre işlem tesis edilir.

Birinci fıkra gereğince kamu görevinden çıkarılan kişilerin mahkûmiyet kararı aranmaksızın rütbe ve/veya memuriyetleri alınır ve bu kişiler görev yaptıkları teşkilata yeniden kabul edilemezler; bir daha kamu hizmetinde istihdam edilemezler, doğrudan veya dolaylı olarak görevlendirilemezler...”

hükümlerinin yer aldığı, Kanunkoyucunun amacının bu kişileri Kamu Hizmetinden yasaklı hale getirdiğinin açık olduğu, keza seçilme yeterliliği yönünden Danıştay 8. Dairesinin E:2017/5427, K:2017/7088 sayılı kararında, emekli personel hakkında kamu hizmetinden yasaklama kararı verildiği ve bu durumda olup, mahalli idare organlarındaki üyeliklere seçilenlerin seçilme yeterliğini kaybetmiş olduğunun açık olduğunun belirtildiği,

yine, benzer konuda Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulunun 21/2/2018 tarihli, 2018/580 Esas, 2018/552 Karar sayılı kararı ile kamu haklarından yasaklı olduğu ileri sürülerek meclis üyeliği düşürülmesi istenilen İ.B. 'nin seçilme yeterliğini kaybedip kaybetmediğine ilişkin inceleme ve tespitin Danıştay tarafından yapılmasında hukuka aykırılık bulunmadığının belirtildiği,

298 sayılı Kanunun 8. maddesinde yer alan “Kamu Hizmetinden Yasaklılar” hükmünün aynı şekilde 2839 sayılı Kanunun 11. maddesinin (d) fıkrasında da yer aldığı,

Bu yasal hükümlere istinaden ve yukarıda belirtilen Danıştay kararlarına da uygun olarak, 31 Mart 2019 tarihinde yapılan belediye başkanlığını kazanan adaylardan kamu görevinden çıkarılanların mahkûmiyet kararı aranmaksızın bir daha kamu hizmetinde istihdam edilemeyecekleri gözetilerek mazbataların ikinci sıradaki seçilme şartlarına haiz en çok oy alan adaya verilmesi gerektiğine karar verildiği,

OHAL Kanun Hükmünde Kararnamesinin Mart 2018’de kanunlaştığı, bu bakımdan OHAL Kanun Hükmünde Kararnamesi değil artık Kanun’un söz konusu olduğu, bu bakımdan OHAL KHK’larındaki hükümlerin geçici olması, OHAL kalktıktan sonra uygulanmıyor olması gibi hususların ortadan kalktığı, yani OHAL KHK’larında yer alan “mahkûmiyet kararı aranmaksızın bir daha kamu hizmetinden istihdam edilemezler” hükmünün kanun hükmü olduğu,

15 Temmuz 2016 öncesi kamu hizmetinden yasaklılık ancak ve sadece Kanunla olduğu, OHAL KHK’ları sonrası, özellikle bu KHK’ların kanunlaşmasından sonra yeni bir durumun ortaya çıktığı, Kanunla bazı kişiler için kamu hizmetinden yasaklılık hükmünün getirildiği, Kanunla bazı kişilerin kamu hizmetinden yasaklanmasını yeterli bulmayıp, bu kişiler için ayrıca mahkeme kararlarıyla kamu hizmetinden yasaklanmalarını aramanın hukuk mantığına aykırı olduğu, açık bir kanun hükmünü yok saymanın, mahkeme kararını aynı konudaki açık bir kanun hükmünden üstün tutmak olduğu, daha da önemli olan kanunun böyle bir ihtimali tamamen bertaraf etmek için mahkûmiyet kararı aranmaksızın diye teyiden bir ibare sevk ettiği,

yani bazı kişiler için kanunla kamu hizmetinden yasaklılık hükmünün getirildiği, ayrıca bunun için bir mahkûmiyet kararı gerektirmeyeceğinin de tasrih edildiği,

Anayasanın 67. maddesinin dördüncü fıkrası ve 298 sayılı Kanunun 8. Maddesi uyarınca, kamu hizmetinden yasaklı olan 14.591 kişinin İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçiminde oy kullandığı, ayrıca kamu görevlisi sıfatını taşımasına rağmen 6749 sayılı Kanunun 4. maddesinin ikinci fıkrasında kamu hizmetinden yasaklı olanların da olduğu, bu durumda olan 121 kişinin Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçiminde oy kullandığı,

Dolayısıyla kamu hizmetinden yasaklı hale getirilen kişilerin 31 Mart 2019 tarihinde yapılan İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı seçiminde oy kullanmış oldukları ve seçim sonucunu doğrudan etkilediklerinin açık olduğu,”...

YSK 23.04.2019 tarihli ara kararında KHK ile kamu görevinden çıkarılan kişilerin oy verme hakları olduğunu belirterek bu konuda bir araştırma yapılmasına gerek olmadığına hükmetmiştir.³⁸⁷ YSK akabinde İstanbul Belediye Başkanlığı seçimini iptal ettiği ve seçimin yenilenmesine hükmettiği esas kararında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin KHK ile ihraç edilenlerin kamu hizmetinden yasaklı olduğuna ve bundan dolayı oy kullanmalarının seçimin iptali sonucunu doğurduğu yönündeki iddialarını “seçimin sonucuna müessir olay ve haller kapsamında değerlendirmemiştir”^{388 389}.

---

³⁸⁷ Bkz. YSK,2019/4219

³⁸⁸ Bkz. YSK,2019/4219

³⁸⁹ Anılan kararda YSK başkanı Sadi Güven karşı oy yazısında (karşı oy kamu hizmetinden yasaklı olanların durumuna ilişkin yapılmamıştır) KHK ile ihraç edilenlerin kamu hizmetinden yasaklı olan kişi grubuna girmediğini ve bundan dolayı bu kişilerin oy kullanabileceklerini şu ifadelerle belirtmiştir: “Kamu Hizmetinden yasaklıların oy kullanmasıyla ilgili olarak; 24 Haziran 2018 tarihinde yapılan 27. Dönem Milletvekili seçiminde aday gösterilen İbrahim Özden KABOĞLU'nun milletvekili seçilme yeterliliği bulunmadığı 686 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 1. maddesinin Ek 1 sayılı listesi ile Marmara Üniversitesindeki memuriyet görevinden ihraç edildiği, kamu hizmetinden yasaklı olduğundan milletvekili adaylığının iptal edilmesi istenilmiş olup yapılan değerlendirme sonucunda, Yüksek Seçim Kurulunun 28/05/2018 tarihli, 2018/613 sayılı kararında; Resmî Gazete'nin 07/02/2018 tarihli, 29972 Mükerrer sayılı nüshasında yayımlanan 686 sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Tedbirler Alınması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin (KHK) “Kamu personeline ilişkin tedbirler” başlıklı 1. maddesinin (2). fıkrasında; “Birinci fıkra gereğince kamu görevinden çıkarılan kişilerin, mahkûmiyet kararı aranmaksızın, rütbe ve/veya memuriyetleri alınır ve bu kişiler görev yaptıkları teşkilata yeniden kabul edilmezler; bir daha kamu hizmetinde istihdam edilemezler, doğrudan veya dolaylı olarak görevlendirilemezler ...” düzenlemesi yer almaktadır. 686 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'de yer alan “kamu hizmetinde istihdam edilemezler” kuralı, Kanun Hükmünde Kararname ile görevinden çıkarılanların idarenin genel idare esaslarına göre yürütmekle yükümlü olduğu kamu hizmetlerinin görülmesinde çalıştırılmayacakları anlamına gelmekte olup, milletvekillerinin idarenin yürütmekle yükümlü olduğu kamu hizmetini gören memur ve diğer görevliler kapsamında değerlendirilemeyeceği tartışmasıdır. Kurulumuzca yapılan değerlendirme neticesinde; Anayasanın 76., 2839 sayılı Kanunun 11. maddesindeki, kamu hizmetlerinden kısıtlılığa halinin mahkeme kararına dayanması gerektiği, ilgili hakkında kısıtlılığa ilişkin herhangi bir mahkeme kararı bulunmadığı, 686 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 1. maddesinin (2). Fıkrasındaki düzenlemenin de milletvekilliğini kapsamadığı

TCK m.53 ve 298 sayılı Kanun m.8 beraber uygulandığında seçmen olmanın önünü kapatan durumun “kamu hizmetinden çıkarılmak” değil, “kamu hizmetinden yasaklı olmak” olduğu görülmektedir. TCK'nın 53. maddesinin birinci fıkrasına göre kişi ancak mahkûmiyetin ve hapis cezasının sonucu olarak kamu hizmetinden mahrum bırakılabilir. Bundan dolayı KHK ile kamu görevinden ihraç olanların oy kullanmamaları yönündeki argümanların hukuken bir geçerliliği bulunmamaktadır.

---

anlaşılacakla, itirazın reddine karar verilmesi gerekmiştir.” demek suretiyle kapsamı belirlemiş ve düzenlenmenin milletvekilliğini kapsamadığını oy birliği ile tespit etmiştir. Seçilme hakkı olan kişi için seçme hakkı olmadığı söylenemez. Kaldı ki Kanun Hükmünde Kararname ile ihraç edilenler 24 Haziran 2018 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı ve 27. Dönem Milletvekili seçimi ile 31 Mart 2019 tarihinde yapılan Mahalli İdareler Seçimlerinin tamamında oy kullanmış olup Adalet ve Kalkınma Partisinin bu itirazı iki sayın üyemizin muhalefeti ile ve çoğunluk kararı ile iptal nedeni olarak değerlendirilmemiştir.”

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEÇME HAKKININ İLKELERİ

3.1. Genel Oy İlkesi

Genel oy (universal suffrage), bütün vatandaşların; servet, vergi, cinsiyet ve öğrenim durumu gibi sınırlamalar olmaksızın oy hakkına sahip olmalarıdır.³⁹⁰ 1982 Anayasası m.67’de seçim ilkeleri arasında “genel oy” ilkesini de belirterek yukarıda yer alan sınırlamalar olmaksızın herkesin oy hakkına sahip olabileceğini kayıt altına almıştır. ”Seçme hakkının demokratik temel yapısı olan genel oy ilkesi, diğer temel hak ve hürriyetlerde olduğu gibi tarihi süreç içerisinde aşamalı olarak günümüzdeki tanımına ulaşmıştır. Antidemokratik yönetimlerden demokratik yönetimlere dönüşüm çizgisinde ilk durakları belirlediğimiz noktalarda yukarıda tanımda bahsettiğimiz kıstasların hepsi, en azından birçoğu oy kullanacak kişilerde aranan ayırt edici vasıflardı. Yani sınırlı oy söz konusuydu. Sınırlı oy, genel oy ilkesinin tersidir. Sınırlı oy sisteminin engellerinin aşılması ile genel oy hakkına ulaşılmıştır.³⁹¹ Genel oy ilkesinin tersi tanımıyla sınırlı oy, oy hakkının servet, yetenek, vergi, cinsiyet ve ırka ve sınıfa dayalı olarak tanınmasıdır.^{392 393}

Günümüz demokrasi anlayışı, yönetenleri ve temsilcileri belirleme noktasında halkın iradesini esas alır. Demokrasi de günden güne *olması gerekeni* yakalama çabası içerisinde. Demokrasi, içini dolduran diğer unsurlarla birlikte, seçimlerde halkın en geniş katılımını sağlamaya yönelme arzusu içinde tarihsel süreç içerisinde kendisini geliştirmiştir. Bu gelişim çizgisinde toplumu oluşturan bireyler bakımından bir eşitlik söz konusu olmadığı için sınırlı oy hakkı yukarıda saydığımız ölçütlere göre belirlenmekteydi. Toplumda nicelik olarak çok az sayıda kişiden oluşan egemen sınıf, nicelik olarak çok fazla olan halk yığınlarını siyasi iktidardan uzak tutma amacıyla oy hakkını sınırlamıştır.³⁹⁴ Hatta ilk çağlardan halk yönetimi anlayışına kadar uzanan döneme bakıldığında bireylerin en temel

---

³⁹⁰ Özbudun (2013) s.89.

³⁹¹ Teziç (2006), s.240.

³⁹² Gözler (2014), s.303.

³⁹³ Türk hukukunda sadece servete-vergiye ve cinsiyete dayalı sınırlı oy uygulaması geçerli olmuş, 1934 yılında kadınlara seçme hakkının tanınmasıyla birlikte genel oya geçilmiştir. Yürürlükte olan düzenleme Anayasa’nın 67.maddesinde şu şekilde düzenlenmiştir; “*Seçimler ve halkoylaması serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre, yargı yönetim ve denetimi altında yapılır.*”

³⁹⁴ Sezen S.(1994). Seçim ve Demokrasi. Ankara: Gündoğan Yayınları, s.72.

haklarından olan yaşama hakkı, yargılanma hakkı, mülkiyet hakkı gibi en temel haklardan yoksun olduğu görülmektedir. Bu hak yoksunluklarının görüldüğü toplumlarda ayrıcalıklı olmayan sınıfın seçme hakkından bahsetmek mümkün değildir.

Demokrasilerde seçmenle seçilen arasında karşılıklı ilişki söz konusudur. Bu karşılıklı ilişkinin özü, çıkış noktası seçmendir; yani oy kullanma hakkıdır. Seçmen kitlesinin seçimlerde en geniş katılımı demokrasi için bir kazanımdır. Kaldı ki günümüzde seçimler salt seçilenleri belirleme niteliğinde değildir. Siyasi fikirlerin oluşumunda ve seçim tercihlerinde siyasi partilerin şekillenmesine kaynak oluşturmaktadır.³⁹⁵

Peki, genel oy ilkesinin bir sınırı var mıdır? Demokrasi teorisi bağlamında bu sınırın ölçüsü ne olmalıdır? Genel oy ilkesi, demokratik bir toplumun ve demokratik bir sistemin *olmazsa olmaz* şartlarından biridir. Bu bağlamda hem AİHM hem de Anayasa Mahkemesi genel oy ilkesinin önemini defaatle dile getirmiştir. AİHM, Rusya Muhafazakâr Girişimciler Partisi/Rusya davasında³⁹⁶ genel oy ilkesine atfen bu ilkenin EP-1 m.3'te belirtilen seçim hakkının yapı taşı olduğunu belirtmiştir. Anayasa Mahkemesi de bir kararında genel oy ilkesindeki sınırlamalar için şu ifadeler yer vermiştir: “Demokrasilerde halkın yasalara bağlılığı olgusunun herkesi kapsayıcı bir şekilde algılanması ve tanımlanması gerekir. Genel oy ilkesi buna hizmet etmektedir. Genel oy ilkesindeki “genel” ibaresi seçme yeterliliğine sahip olanların oy kullanmalarını ifade eder. Anayasa ve seçim kanunlarında seçmen yeterliliğine sahip olma şartları genel oy ilkesini zedelemeyiz. Zira bu şartlar topluma yarar sağlamak için konulmuştur.”³⁹⁷ Keza AİHM'nin de genel oy ilkesine bakış açısı bu yöndedir. Nitekim yukarıda incelediğimiz üzere, Hirst/Birleşik Krallık ve diğer davalarda mahkemenin sıklıkla dile getirdiği argüman, EP-1 m.3' te yer alan serbest seçim hakkının mutlak olmadığıdır.

Genel oy ilkesinin tanımını yaparken bu ilkenin sınırlı oyun tersi olduğunu dile getirmiştik. Demos' un sadece sınırlı belli gruplarını içine alan sınırlı oy sistemine karşı mücadelesini yürüten “*genel oy*” bu defa da mücadelesini seçmen yeterliliğine ve seçme hakkının şartlarına karşı vermektedir. Her ülkede aynı uygulamalar olmasa da genel oy ilkesine getirilen zımni sınırlamalar da bu bakımdan seçme hakkının bir sınırını

---

³⁹⁵ Teziç, (2006), s.244.

³⁹⁶ Rusya Muhafazakâr Girişimciler Partisi/Rusya, B. No: 55066/00, 55638/00 (11.01.2007), Özçelik (2019),s.243.

³⁹⁷ AYM, E.2014/140 K.2015/85 (24.11.2015), pr.27.

oluşturmaktadır. Bu sınırlamalar yukarıda ifade ettiğimiz vatandaşlık, yaş, ikametgâh, kısıtlı olmamak, asker olmamak, mahkûm olmamak gibi sınırlardır. Bu sınırlamalar genel oy ilkesinin demokratik görünümüne gölge düşürmez. Venedik Komisyonunun görüşleri de bu yöndedir.³⁹⁸ Bu sınırlamaların temelinde kamusal menfaat vardır.

Genel oy ilkesine getirilen bu sınırlamalar kabul edilebilir karşılansa da bu sınırların niteliği ve ölçüsü hakkın korunması bakımından büyük bir önem taşımaktadır. Demokratik bir düzenin özgürlük rejiminde temel hak ve hürriyetlerin özü, demokratik toplum düzeninin gerekleri ve ölçülülük ilkesi bir arada gözetilmelidir. Örneğin oy kullanma yaşında asgari yirmili yaşların aranması genel oy ilkesinde makul görülecek sınırının aşıldığının göstergesidir. Yine örneğin tutuklu kişilerin, zorlayıcı ikamet şartlarının, askeri personelin oy sandığından uzaklaştırılması genel oy ilkesiyle bağdaşmamaktadır. Yukarıda incelediğimiz üzere seçme iradesine sahip kısıtlıların oy hakkından mahrum bırakılması genel oy ilkesinin kabul edilebilir sınırları içinde gözükmemektedir. Nitekim AİHM, Yumak ve Sadak/Türkiye kararında genel oy ilkesiyle ilgili şu ifadelere yer vermiştir: Sınırlandırmalar söz konusu hakkın esasına zarar verecek ya da etkinliğini yitirmesine sebep olacak şekilde ölçüde olmamalıdır. Sınırlandırma orantılı bir şekilde yasal bir amaç güdülerek³⁹⁹ yapılmalıdır. Sınırlandırma halkın iradesini zayıflatmamalıdır. Genel oy ilkesinden uzaklaşmak seçilenlerin meşruiyetini ve demokratik sistemin geçerliliğini zayıflatma riski taşımaktadır.⁴⁰⁰

Genel oy ilkesine getirilen sınırlamalar yürürlüğe konulduğunda anayasalara ve demokratik ölçütlere aykırı olmayabilir. Sınırlama bu hâliyle amacına özgülenmiş bir şekilde daima demokratik ölçütlerde hizmet edebilir. Ancak bazen sınırlamayla güdülen amaç veyahut sınırlamanın uygulanmasıyla birlikte getirildiği boyut demokratik telakkilere aykırı olabilir. Bu ifadelerimize kanımızca en tipik örnek Amerika'dır. Diğer ülkelerde uygulandığı gibi Amerika'da da suça ilişkin olarak oy hakkı kısıtlaması uygulanmaktadır. Yukarıda gösterildiği üzere iki federe devlet haricinde, federe devletlerde çeşitli biçimlerde oy hakkı sınırlaması vardır. Amerika'daki göstergeler bu kısıtlamaların daha çok "siyahi

³⁹⁸ Venedik Komisyonunun 190/2002 no'lu kararı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Seçim Konularında İyi Uygulama Kodu Kabul Edilen Kabul edilen Kılavuz İlkeleri, Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Merkezi, Venedik Komisyonu, Türkiye'ye İlişkin Görüşleri Seçimler Yargı Kodları Referanduma İlişkin Karar ve Uygulama s.171 vd.

³⁹⁹ Nitekim Aziz/Kıbrıs davasında mahkeme bir grubun ya da belli bir kategoriye mensup kişilerin oy hakkından uzaklaştırılmasını ihlal olarak nitelendirmiştir. Aziz/Kıbrıs, B. No: 69949/01 (22.06.2004).

⁴⁰⁰ Yumak ve Sadak/Türkiye, [BD] 10226/03 (08.07.2008).

vatandaşlara” sirayet ettiğini göstermektedir.⁴⁰¹ Bu bağlamda oy hakkı sınırlamasıyla getirilen düzenlemeler bugünkü boyutuyla genel oy ilkesinde meşru kabul edilecek zımnî sınırlamanın çok ötesine geçmiştir. Toplumun belli bir grubunun seçme iradesinin zımnî ve suistimalci yaklaşımlarla be şekilde sınırlandırılması genel oy ilkesinin içini boşaltmaktadır.

3.2. Eşit Oy İlkesi

Eşit oy ya da oy hakkının eşitliği, herkesin eşit ve bir oya sahip olmasını ifade eder. Tercih yapacak kişilerin oylarının siyasal eşitliği de buna dayanmaktadır. “*One man one vote*” yani “tek kişi tek oy” diye adlandırılan eşitlik sisteminde bir kimsenin birden fazla oy kullanması yasaklanmıştır.

Görüldüğü üzere genel oy, servet veya benzeri farklılıklar dikkate alınmaksızın herkesin oy kullanmasını ifade ederken; eşit oy, seçme yetkisi tanınan tüm kişilerin oylarının tek olmasını ifade eder.⁴⁰²

Eşit oy ilkesi Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme’de ve Evrensel Bildiri’ de yer almaktadır. AİHS’de bu ilkeye açıkça yer verilmemiştir. Ama eşit oy ilkesi nihayetinde mahkeme nezdinde korunmaktadır. Nitekim sözleşmenin 14. maddesinde yer alan ayrımcılık yasağı ile düzenlenen eşitlik, eşit oy ilkesiyle beraber anılmaktadır.⁴⁰³

Eşit oy sadece her kişinin tek bir aynı değerde oya sahip olmasıyla sınırlı değildir. Eşit oy hakkı, oy hakkının sayısal eşitliğini kapsadığı gibi seçme gücünün eşitliğini, cinsiyetlerin eşitliğini, fırsat eşitliği ve nihayet ulusal azınlıkların eşitliğini de kapsamaktadır.⁴⁰⁴ Venedik Komisyonu, seçimlerin kılavuz ilkelerinden bahsederken eşit oy ilkesini bu bağlamda ele almıştır.⁴⁰⁵

⁴⁰¹ Nitekim Amerika’da her on üç siyahiden biri oy hakkından mahrumdur. Sentencing Project. Expanding The Vote Two Decades of Felony Disenfranchisement Reform (2018), s.3.

⁴⁰² Keskinsoy (2018), s.103.

⁴⁰³ Bkz. Özçelik (2019), s.250.

⁴⁰⁴ Bu kapsamların ayrıntılı değerlendirmesi için bkz. Anayurt (2018), s.482-484; Akartürk (2017) s.57-60; Özçelik (2019), s.249-253.

⁴⁰⁵ 2. Eşit oy

2.1. Eşit oy hakkı

Her seçmenin prensipte bir oy hakkı vardır; seçim sisteminin birden fazla oy hakkı verdiği durumlarda bazı alternatif durumlarda) her seçmenin eşit sayıda oy hakkı vardır.

Eşit oy ilkesini izah ederken “çoğul oy”dan yararlanabiliriz. Eşit oy “çoğul oyun” tersidir. Çoğul oy uygulaması örneklerinden Belçika’ya baktığımızda, Belçika’da 25 yaşını doldurmuş ve seçmen ehliyeti olanlar bir oy hakka sahipti. Seçmen, 35 yaşını doldurmuş bunun yanında evli ve çocuklu ise ikinci bir oya sahip olabilmekteydi. Belirli bir vergi veren ya da belirli bir gayrimenkul sahibi kişiler de çoğul oy hakkına sahipti, bu kişiler ayrıca üniversite tahsiline sahip iseler üçüncü bir oya sahip olabilmekteydiler. Bu sistem 1921 yılına kadar uygulanmıştır.⁴⁰⁶

İngiltere’de seçmen “iş yerinin” olduğu yerde bir adet, “ikametgâhının” olduğu yerde bir adet ve son olarak “gayrimenkulün” olduğu yerde bir adet olmak üzere toplam üç oy kullanma hakkına sahipti. Bu yerlerin seçim bölgelerine gitme koşuyla seçmen birden fazla oy kullanabiliyordu.⁴⁰⁷

Sudan’da 1948-1953 yılları arasında en az ortaöğrenim görmüş kişiler birden çok oy kullanabilmekteydi.⁴⁰⁸

Çoğul oy kullanımına başka bir örnek ise aile oyudur. Aile oyunda kişi eşi ve çocukları için de oy kullanabilmektedir. Aile reisine eşi ve çocuk sayısı kadar oy hakkı tanınıyor ya

---

2.2. Fırsat eşitliği

a. Referandum konusunun savunucuları ve muhalifleri için fırsat eşitliği olmalıdır. İlgili idari makamlar özellikle aşağıdaki konularda tarafsız olmalıdır: i. referandum kampanyası; ii. medyanın kullanımı, özellikle kamuya ait medya organlarının kullanımı; iii. kampanya ve onun aktörlerinin kamu finansmanı; iv. afiş ve reklam; v. kamu meydanlarında gösteri yapmak, b. Kamu radyo ve televizyon yayınlarının referandum teklifinin destekçileri ve muhalifleri arasında eşitliği gözetmesi tavsiye edilir, c. Referandum teklifinin savunucuları ve muhalifleri ile ilgili olarak kamuya ait yayın organlarında, özellikle haber bültenlerinde yapılan yayında denge olmalıdır. Dengenin hesabında siyasi partilerin destekledikleri seçeneklerin sayısı ya da seçim sonuçları dikkate alınabilir. d. Eşitlik kamu sübvansiyonları ve diğer destek formları açısından sağlanmalıdır. Referandumun destekçileri ve muhalifleri arasında bu eşitliğin sağlanması tavsiye edilir. Bu tarz sübvansiyonlar referandum teklifinin destekçileri ve muhalifleri açısından seçim barajı ile sınırlanabilir. Siyasi partiler arasında eşitlik sağlanacak ise, bu eşitlik katı veya oransal olabilir. Bu eşitlik katı olarak kabul edilecek ise, siyasi partilerin mevcut parlamento gücü veya seçmenler arasındaki desteğine bakılmayacaktır. Bu eşitlik orantılı eşitlik olarak kabul edilecek ise, siyasi partilerin seçimlerde elde ettiği sonuçlar göz önüne alınacaktır. e. Mali ya da radyo ve televizyon reklamları için diğer şartlar referandumun destekçileri ve muhalifleri için aynı olmalıdır. f. İfade özgürlüğüne uygun olarak, referandumun bütün katılımcıları için özel medya organlarının minimum düzeyde kullanımına yönelik yasal düzenlemeler yapılmalıdır. g. Siyasi parti ve referandum kampanyasının finansmanı şeffaf olmalıdır. h. Bazı durumlarda siyasi partiler ve diğer partiler tarafından referandum tartışmaları, özellikle reklamlara yönelik harcamalara kısıtlama getirilebilir. i. Tarafsızlık görevinin ihlali durumunda bazı yaptırımlar olmalıdır.

2.3. Eşitlik ve ulusal azınlıklar

a. Normal oy sayım kurallarına orantısız olarak istisna getiren özel kurallar, referandumlarda ulusal azınlıkların eşit oy hakkına ters düşecek şekilde düzenlenmemelidir. b. Seçmenler hangi azınlığın bir üyesi olduğunu açıklamak zorunda bırakılmamalıdır.

⁴⁰⁶ Karamustafaoğlu (1970), s.130,131.

⁴⁰⁷ Armağan (1975), s.97; Karamustafaoğlu (1970), s.131.

⁴⁰⁸ Karamustafaoğlu (1970), s.131.

da belli bir çocuk sayısı olan kişiye çoğul oy hakkı tanınıyordu. Fransa’da uygulanmış aile oyu sistemini 1966 Anayasa değişikliği ile birlikte İspanyada kullanmıştır.⁴⁰⁹

Çoğul oy uygulaması rejimi aslında sınırlı oy sisteminin yaşandığının bir göstergesidir. Çünkü çoğul oy uygulaması insan öznesinde somut ya da soyut bir sınıflandırma nedenine dayanmaktadır. Başkalarından fazla oy kullanan kişilerin gözle görülür bir şeyleri ya da tercih yeterlilikleri diğerlerinininkine nazaran fazladır.

Oy hakkının sayısal olarak eşitliği her zaman oyun “değerinin ve ağırlığının” eşit olması sonucunu doğurmamaktadır. Reynolds v. Sims (1964)⁴¹⁰ kararında ABD Yüksek Mahkemesi eşit koruma maddesini yorumlarken eşit oyu seçmenliğin kişiden alınmasıyla sınırlı tutmamış, bir vatandaşın oyunun değerinin azaltılması ya da sulandırılması şeklinde de olabileceğine vurgu yapmıştır.⁴¹¹ Yine Wesberry v. Sanders kararında⁴¹² ABD Yüksek Mahkemesi oy hakkından mahrum etmeyle oyun değersizleştirmesinin farklı şeyler ama yakın şeyler olduğuna vurgu yapmıştır.⁴¹³

Eşit oy ilkesinin temelinde elbette eşitlik ilkesi vardır. Toplumu oluşturan her birey arasındaki eşitlik⁴¹⁴ eşit oy ilkesine de hizmet etmektedir.⁴¹⁵ Ayrıca seçim hukuku bakımından a’dan z’ye her türlü eşitlik eşit oy ilkesine hizmet etmektedir.

Seçme hakkının her ilkesi az ya da çok birbirine bağlıdır. Hatta seçilme hakkına hâkim olan ilkeler de seçme hakkının ilkelerine bağlıdır. Bu ilkelerden herhangi birinin zayıflatılması, sekteye uğratılması ya da içinin boşatılması durumunda bundan en çok etkilenen ilke eşit oy ilkesi olacaktır. Bu bağlamda olması gereken bakımından bir ütopya

---

⁴⁰⁹ Aile oyu sisteminin getirilmesinde siyasi ve sosyal birçok faktör rol oynamaktadır. Aile babalarının memleket için daha iyisi düşüneceği varsayımıyla bu kişilere birden fazla oy hakkı tanınmıştır. Yine Fransa’da tatbik edilme amaçlarından birisi de aile oyu nüfusun artmasına bir teşvik aracı olarak görülmektedir. Karamustafaoğlu (1970), s.131,132; Armağan (1975), s.97.

⁴¹⁰ Reynolds v. Sims, 377 U.S. 533 (1964).

⁴¹¹ Ergül, O. (2012). Eşit Oy ve Temsilde Adalet İlkesi İlişkisi Üzerine. Düşün, s.35.

⁴¹² Wesberry v. Sanders, 376 U.S. 1 (1964).

⁴¹³ Ergül (2012), s.35.

⁴¹⁴ Ülkemizde manken Aysun Kayacı’nın “benim oyum ile dağdaki çobanın oyu bir olamaz?” çıkışı oy hakkının eşitliği konusunda ki tartışmaların başlığı niteliğini kazanmıştır. Nitekim Hulki Cevizoğlu’ “Oy kullanma sertifikası olmalı mı” başlığıyla kaleme aldığı yazısında bu hususu tartışmıştır. Cevizoğlu, H. (2008). Oy Kullanma Sertifikası Olmalı mı? Yeniçağ Gazetesi, <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/oy-kullanma-sertifikasi-olmalı-mi-3304yy.htm> (e.t.22.04.2019).

⁴¹⁵ Nitekim Karamustafaoğlu’na göre, sosyal demokrasi sosyo-ekonomik eşitliği sağlamadıkça, siyasi demokrasi ilkesi olan “eşit oy ilkesi” tam olarak sağlanamayacaktır. Karamustafaoğlu (1970), s.140.

olsa da denilebilir ki en iyi seçim, “*mutlak eşitliğin mutlak eşitlikte yarıştığı*” seçimdir. Bu ütopyaya ne kadar yaklaşırsa o derece demokratik seçimler yapılmış olur.

3.2.1. Seçim Formülünün ve Seçim Barajının Eşit Oy Üzerindeki Etkisi

Ülkelerin seçim sistemi tercihlerinin eşit oy üzerinde etkileri olabilmektedir. Uygulanan seçim formülüyle matematiksel olarak oyların ederi ile çıkarılan milletvekili sayıları arasında bir bağdaşmazlık söz konusu olabilmektedir.⁴¹⁶ Örneğin liste esasına dayalı çoğunluk sistemlerinde demokratik seçimin sine qua non ilkesi “eşit oy ilkesi” negatif yönde etkilenmektedir. Uygulanan seçim formülünde, matematiksel olarak oyların ederi ile çıkarılan milletvekili sayıları arasında bir bağdaşmazlık söz konusu olabilmektedir.⁴¹⁷ Nitekim çoğunluk esasına dayanan seçim formülündeki nihai amaç; hükümetin kurulmasını sağlamaktır. Bu yönüyle bu formüle dayanan seçim sistemlerinde oyların adaletli dağılımı birincil bir öneme sahip değildir.⁴¹⁸

Çoğunluk sisteminin uygulandığı İngiltere’de, seçim sonucunda ortaya çıkan “gerçek temsil üstü ve gerçek temsil altı” sorun AİHM’ye Liberal Parti, R., P./Birleşik Krallık başvurusuyla⁴¹⁹ taşınmıştır. Oyların %19,3’ünü alan Liberal Parti, seçimlerde 14 milletvekili çıkarmıştır. Buna karşılık seçime giren diğer partilerin milletvekili sayısı 600 civarındadır. Yaklaşık her beş seçmenden birinin tercihi Liberal Parti olmuştur. Ancak Liberal Partinin çıkardığı milletvekili sayısı aldığı oyların reelde %2,5’ine tekabül etmektedir. Eşit oy ilkesinin neredeyse ortadan kalktığı bu durumda mahkemenin değerlendirmesi olması gerekenin aksi yöndedir. Mahkeme, bu durumun EP-1 m.3’ü ihlal etmediğine karar vermiştir.

Seçim formüllerinden kaynaklanan artık oyların sözleşmeyi ihlal etmediğine karar veren⁴²⁰ AİHM, aynı şekilde seçimlerde her oyun ve her adayın mutlak eşitliğe sahip olmamasını sözleşme ihlali olarak görmemiştir.⁴²¹

---

⁴¹⁶ Anayurt (2018), s.484.

⁴¹⁷ Anayurt (2018), s.484.

⁴¹⁸ Erdoğan, M.(2013). Seçim Sistemleri İle Siyasal Partiler Arasındaki İlişkiler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara, s.25 vd.

⁴¹⁹ Liberal Parti, R.,P./Birleşik Krallık, Başvuru No: 8765/79 (18.12.1980), Özçelik (2019), s.251; Şirin (2011), s.317; Altınkök (2015), s.65.

⁴²⁰ Mathieu-Mohin ve Clerfayt/Belçika, Başvuru No: 9267/81 (02.03.1987), pr.54.

⁴²¹ Yumak ve Sadak/Türkiye [BD], Başvuru No: 10226/03 (8,7,2008), pr.112, Altınkök (2015) s.65.

Seçim barajları⁴²² da hiç kuşkusuz eşit oy ilkesi bakımından büyük bir öneme sahiptir. İstikrarı sağlamaya ve parlamentonun küçük parçalara ayrılmasına engel olmaya güdümlü seçim barajlarının yüksek olması, oy eşitliğinin sağlanmasında büyük bir engel olarak görülebilmektedir. Nitekim ülkemizde uygulanan %10 barajı bu bağlamda bazı eleştirileri beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte Anayasa Mahkemesi %10 baraj uygulamasının anayasa aykırı olmadığına karar vermiştir.⁴²³ Ülkemizde uygulanan %10 barajını aynı zamanda AİHM’de denetlemiştir. Yumak ve Sadak/Türkiye başvurusunda⁴²⁴ AİHM Türkiye’de uygulanan %10 seçim barajının serbest seçim hakkını ihlal etmediğine karar vermiştir. Türkiye’de seçim barajının yüksek olduğunu kayıt altına alan mahkeme, seçim barajlarının meşru bir amaca hizmet ettiği sürece uygulanabileceğini belirtmiştir^{425, 426}.

Gerçek anlamda halkın halk tarafından yönetilmesi, halkı oluşturan her bireyin verdiği oyun somut bir karşılığının olması anlamına gelmez. Zaten bunu sağlamak imkânsızdır. Burada asıl olan şey, yöneticilerin ve temsilcilerin belirlenmesinde farklı tercihlerin seçim yarışında birbirlerine denk olmasıdır. Seçim sistemini oluşturan unsurların işleyişte bu denklığe hâle getirmesi, eşit oy ilkesinin içinin boşaltılması anlamına gelmektedir. Seçim sistemlerinin, istikrarı ve yönetsel diğer hususları önemsenmesi oy hakkının ve oy eşitliğinin ikinci planda olmasına sebep vermemesi gerekir.

3.2.2. Seçim Çevresinin Eşit Oy Üzerindeki Etkisi

Seçilecek milletvekili sayısı ülkenin nüfus ve demografik özellikleri göz önünde bulundurularak yer esasına göre dağıtılır. Bu yerlere “*seçim çevresi*” denmektedir.⁴²⁷ Seçim çevreleri “oyun değersizleştirilmesi” tartışması hep gündem konusu olmuştur. Seçmenlerin aynı sayıda oy hakkına sahip olması yani oy hakkının matematiksel yönden eşitliği her zaman eşitliği sağlamamaktadır.⁴²⁸ Oy kullanılan düzende tek bir seçim çevresinin bulunması durumunda seçim çevresi hususu bakımından eşit oyu zedeleyecek bir

⁴²² Seçim barajı ülke düzeyinde olabileceği gibi seçim çevresi düzeyinde de olabilir. Bunlar bir arada da uygulanabilir, ayrı ayrı da uygulanabilir. Baraj sayısı ve ölçeği arttıkça temsil olunmayan kitle sayısı bu oranda daha da artmaktadır. Anayurt (2018) s.563.

⁴²³ AYM, E.1995/54 K.1995/59 (21.11.1995).

⁴²⁴ Yumak ve Sadak/Türkiye, [BD] B. No: 10226/03 (8.7.2008),

⁴²⁵ AİHM önüne gelen diğer dosyalarda da seçim barajlarının sözleşmeyi ihlal etmediği sonucuna ulaşmıştır. Bkz. Federacion Nacionalista Canaria/İspanya (kk.), B. No: 56618/00, 7/6/2001, Altinkök (2015), s.65.

⁴²⁶ Türkiye’de 7102 sayılı kanunla “seçim ittifakı” düzenlemesi yürürlüğe konulmuş, seçime katılma yeterliliği olan partilerin aldıkları oy oranı %10’u geçtiği takdirde seçim barajını aşmış olacaklardır.

⁴²⁷ Anayurt (2018), s.532

⁴²⁸ Anayurt (2018), s.483.

durumla karşılaşılmaz. Sorun, seçim çevresinden çıkartılacak milletvekili sayısına bölümlendirilmesiyle ortaya çıkmaktadır.⁴²⁹

Konuya Türkiye’den örnek verecek olursak Ardahan’da kullanılan bir oyun değeri 2.97 iken buna karşılık Adana’da bu değer 1.05’tir. Kişinin oy bakımından sayısal eşitliğine rağmen bu seçme gücünün eşitsizliği seçim kanunlarımızda yer alan ama Anayasal bir zorunluluğa dayanmayan “her ilin bir seçim çevresi” olmasından kaynaklanmaktadır.⁴³⁰

Bu konuda Anayasa Mahkemesine bir bireysel başvuru yapılmıştır.⁴³¹ Başvurucu milletvekili seçimlerinde, milletvekili dağılımının ve seçim çevresi sayısının belirlenmesinde doğrudan seçmen sayısının esas alınmadığını, illeri baz alınarak seçim çevrelerinin oluşturulduğunu belirtmektedir. 2011 yılında 24. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde 298 sayılı Kanun’un 3. maddesi ve 2839 sayılı Kanun’un 4. maddesi uyarınca, her il bir seçim çevresi olarak belirlenmiş, her il için önce bir milletvekili çıkarma hakkı verilmiş ve geriye kalan milletvekili sayısı 2839 sayılı Kanun’un 4. maddesinde belirtilen usule göre il bazında dağıtılmıştır.⁴³² Başvurucu, böylelikle bazı illerde bir milletvekiline düşen seçmen sayısının diğer bazı illerin yaklaşık dört katı oranında olduğunu belirterek,

⁴²⁹ Anayurt (2018), s.483.

⁴³⁰ Yazara göre Anayasa Mahkemesi E. 2009/88 K.2011/39 (18.02.2011) sayılı kararında iptal kararı vermemiş olsaydı oylar arasında bu eşitsizlik daha da fazla olacaktı. Çünkü her il en dağıtılan milletvekili sayısı iki idi bu kararla bire düşürülmüştür. Ergül (2012), s.36.

⁴³¹ Gökhan Ünal başvurusu, 2012/30, 5.3.2013

⁴³² 298 sayılı Kanun’un “Seçim çevresi” kenar başlıklı 3. maddesi şöyledir: “Özel kanunlarındaki çevre ayrımları saklı kalmak şartıyla, seçimlerde her il bir seçim çevresidir.”; 2839 sayılı Kanun’un “Seçim çevreleri ve çıkaracağı milletvekili sayısı” kenar başlıklı 4. maddesi şöyledir: “İllerin çıkaracağı milletvekili sayısının tespitinde toplam milletvekili sayısından ... her il’e önce bir milletvekili verilir.

Son genel nüfus sayımı ile belli olan Türkiye nüfusu, birinci fıkradaki illere verilen milletvekili sayısı çıkarıldıktan sonra kalan milletvekili sayısına bölünmek suretiyle bir sayı elde edilir. İl nüfusunun bu sayıya bölünmesi ile her ilin ayrıca çıkaracağı milletvekili sayısı tespit olunur.

(...)nüfusu milletvekili çıkarmaya yetmeyen illerin nüfusları ile artık nüfus bırakan illerin artık nüfusları büyüklüklerine göre sıraya konular ve ilk hesapta iller arasında bölüştürülmemiş bulunan milletvekillikleri bu sıraya göre dağıtılır.

Son kalan milletvekilliğinin verilmesinde, iki veya daha fazla ilin eşit nüfus veya nüfus artışı göstermesi halinde, bunlar arasında ad çekilir.

Yapılan tespit sonunda, çıkaracağı milletvekili sayısı 18’e kadar olan iller, bir seçim çevresi sayılır. Çıkaracağı milletvekili sayısı 19’dan 35’e kadar olan iller iki, 36 ve daha fazla olan iller üç seçim çevresine bölünür. Bu seçim çevreleri, numara sırasına göre adlandırılır.

Bu illerin seçim çevreleri belirlenirken:

a) Seçim çevreleri, mümkün olduğu ölçüde eşit veya birbirine yakın sayıda milletvekili çıkaracak şekilde oluşturulur.

b) Mümkün olduğu ölçüde ilçelerin mülki bütünlüğü dikkate alınır.

c) Aynı seçim çevresinde yer alacak ilçelerin nüfus ve coğrafi yakınlıkları ile ulaşım imkanları gözönünde bulundurulur.

Bu illerin milletvekili sayısının seçim çevrelerine dağıtımında; seçim çevrelerinin çıkaracakları milletvekili sayısı, nüfusları bakımından illerin milletvekili sayısını tespit etmeye ilişkin esaslara göre belirlenir.”

kendisinin büyükşehirde yaşadığı için oyunun ağırlığının en az dörtte bir oranında zayıfladığını belirtmiştir. Başvurucu, bu yolla seçme hakkına seçim öncesinde müdahale edildiğini, nitekim 11/6/2011 tarihinde yapılan milletvekili genel seçiminde her il için önce bir milletvekili verildikten sonra dağılımın yapıldığını belirterek 298 sayılı Kanun'un 3. maddesi ile 2839 sayılı Kanun'un 4. maddesinin Anayasa'nın Başlangıç Bölümü'ne, 2, 5, 10, 12, 14 ve 67. maddelerine aykırı olduğunu ve iptali gerektiğini ileri sürmüştür.⁴³³

Seçim çevreleriyle bu çevrelerden çıkacak milletvekili sayısında toplamda tam bir eşitliğin sağlanması zordur. Burada eşit oy bakımından en önemli şey, keyfi ve suistimalci dengesizlikleri önleyerek ideal bir oran bulmaktır.⁴³⁴

3.3. Seçimlerin Serbestliği veya Serbest Oy İlkesi

Demokrasi, seçmenlerin tüm seçilenler tarafından serbest ve dürüst seçimler yoluyla seçildikleri bir rejimdir. Seçimlerin serbestliği ile de anlatılmak istenen, oy kullanacak seçmenlerin hiçbir baskı⁴³⁵ ve zorlama olmadan oylarını kullanabilmeleridir.⁴³⁶

Seçimler, temsili demokrasinin işleyebilmesi için yapılması zorunlu tasarruflardır. Esmein' in ifade ettiği gibi seçim bir "itimat beyanıdır". Bu beyanın hukuki sonuç doğurabilmesi için diğer tüm beyanlarda olduğu gibi "serbestçe" beyan edilmesi gerekir.⁴³⁷

Serbestlik ilkesi ile güdülen amaç "seçimin samimiliğini" ve "seçmenin bağımsızlığını" sağlamaktır.⁴³⁸ Tabii bu hususların hayata geçirilmesinden önce seçmenin seçebilme imkânının olması gerekir. Siyasi rekabetin yani birden fazla siyasi partinin olmadığı sistemde seçimlerin serbestliğinden bahsedilemez.⁴³⁹

⁴³³Gökhan Ünal Başvurusu, B. No: 2012/30 (5.3.2013), pr.5 vd., Anayasa Mahkemesi yasama işlemlerine karşı doğrudan bireysel başvuru yapılamayacağı gerekçesiyle "konu bakımından yetkisizlik" kararı vermiştir.

⁴³⁴ Karamustafaoğlu (1970), s.34; Anayurt (2018), s.484.

⁴³⁵ Baskılar ve zorlamalar; fiziksel, manevi ve de mali nitelikli olabilir. Akartürk (2017), s.55.

⁴³⁶ Özbudun (2013), s.91.

⁴³⁷ Aldıkaçtı, O.(1970). Anayasa Hukukumuzun gelişmesi ve 1961 Anayasası. İstanbul: Fakülteler Matbaası, s.257.

⁴³⁸ Gözler (2014), s.312.

⁴³⁹ Aldıkaçtı (1970), s.258.

Seçimlerin serbestliği ilkesi, özgür ve demokratik yönetimlerin ön koşulu, hukuksal simgesidir. Anayasa Mahkemesi seçimlerin serbestliği ilkesinin önemine atfen şu ifadelere yer vermiştir:

...serbest oy ilkesi seçmenin hiçbir yasa dışı el atmaya, baskıya ve etkiye kapılmadan oyunu kullanmasıdır. Serbest seçim, oyların bu ortamda kullanıldığı seçimdir. Oy kullanmayı etkileyecek, seçmenin özgür iradesini saptırabilecek her tür etkileme baskı sayılır. Seçmeni dolaylı da olsa, olumlu ya da olumsuz etkiye açık tutacak her girişimin önlenmesi gerekir.⁴⁴⁰

...serbest oy esasına göre yapılan seçim, seçmenin oyunu baskıya ve bir müdahaleye uğramadan kullanabildiği bir seçimdir. Serbest oy esasının zedelenmesi için baskının mutlaka maddi ya da manevi olması gerekmez. Serbestlik ilkesi, aynı zamanda seçmen iradesini dolaylı yollardan etkileyecek bir durumun yaratılmamasını da zorunlu kılar.⁴⁴¹

AİHS, seçimlerin serbestliğini EP-1 m.3'te yer alan hakta "halkın kanaatlerini özgürce açıklaması" şeklinde ifade etmiştir. Kararlarında da bu ifadesini, seçmenlerin üzerinde baskı kurulmamasını ve tercihlerinin yönlendirilmemesini şeklinde açıklamıştır.⁴⁴²

---

⁴⁴⁰ AYM, E.2008/33 K.2008/113(05.07.2008).

⁴⁴¹ AYM, E.1995/54 K.1995/59 (21.11.1995).

⁴⁴² Yumak ve Sadak/Türkiye, [BD] B. No: 10226/03 (08.07.2008), pr.108, Özçelik (2019), s.239.

Venedik Komisyonu, seçim konularında iyi uygulama kodunda serbest seçim ilkesine yönelik birçok iyi uygulama koduna⁴⁴³ yer vermiştir.⁴⁴⁴ Bu kodlardan da anlaşılacağı üzere, seçimlerin serbestliği konusu oy verenler bakımından, oy verenlerin bir kanaat oluşturma özgürlüğü açısından ve oy verenin kanaat oluşturmada ifade özgürlüğü açısından iki kısma ayrılmaktadır.⁴⁴⁵ Ayrıca seçimlerin serbestliği ilkesi sadece seçim gününü hatta seçim takvimini kapsayan bir süreç değildir. Seçimlere yönelik olarak her zaman uygulanması gereken kodlardır.

Seçimlerin serbestliği konusunda BM İnsan Hakları Komitesi MSHS m.25'i yorumlamıştır.⁴⁴⁶ Buna göre, seçimler seçmenlerin iradelerini özgürce ortaya koymalarını garanti eden hukuk kuralları çerçevesinde adil olarak gerçekleştirilmelidir. Seçmenler

---

⁴⁴³ **“3. Serbest oy ilkesi**

3.1. Seçmenlerin düşünce oluşturma özgürlüğü

a. Devlet makamları tarafsızlık görevlerini yerine getirmelidir. Bu görev aşağıdaki konulara ilişkindir: i. basın; ii. afiş; iii. gösteri yapma hakkı; iv. siyasi partiler ve adayların finansmanı.

b. Devlet makamlarının bir dizi pozitif yükümlülükleri bulunmaktadır, bunların yanı sıra bu makamlar: i. kendilerine ulaşan adaylıkları seçmenlere sunmak; ii. seçmenlerin aday olan kişileri veya aday listelerini bilmelerini sağlamak, örneğin uygun postalama yoluyla. iii. Yukarıda belirtilen söz konusu bilgiler ulusal azınlıkların kendi dillerinde de temin edilmelidir.

c. Tarafsızlık görevinin ve seçmenlerin kanaat oluşturma özgürlüklerinin ihlali halinde uygulanmak üzere yaptırımlar uygulanmalıdır. 3.2. Seçmenlerin isteklerini açıklama özgürlükleri ve seçim hileleri ile mücadele i. Oy verme işlemleri basit olmalıdır. ii. Seçmenlere seçim sandığının bulunduğu bir merkezde oy kullanma imkânı her zaman sunulmalıdır. Başka bir şekilde oy kullanma aşağıda belirtilen hallerde kabul edilebilir: iii. Posta yoluyla oy kullanılmasına ancak posta hizmetlerinin tehlikesiz ve güvenilir olduğu yerlerde izin verilmelidir; posta yoluyla oy kullanma hakkı hastanede ve hapishanedeki kişiler veya hareket etme kabiliyeti azalmış olanlarla yurtdışında yaşayanlara hasredilebilir; bu konuda dolandırıcılık ve tehdit ile sindirmeye izin verilmemelidir. iv. Elektronik ortamda oy verme ancak tehlikesiz ve güvenilir olduğunda kullanılmalıdır; özellikle seçmenler oylarının teyit edildiğine yönelik bir bildirim alma ve olumsuz bir durumun varlığı halinde düzeltme imkanına sahip olmalıdırlar, gerektiğinde seçimin gizliliği ilkesine uygun olmak şartıyla elektronik oy verme sistemi şeffaf olmalıdır. v. Vekâlet yoluyla oy kullanma çok sıkı şartlara bağlanmalıdır; bir seçmenin sahip olabileceği vekâletname sayısı sınırlanmalıdır. vi. Gezici oy sandıklarının kullanımı ancak katı koşullara bağlanmış, hile ve usulsüzlük riskleri bertaraf edilmiş hallerde mümkün olmalıdır. vii. Seçim sonuçlarının doğruluğunun değerlendirilmesinde en az iki ölçüt kullanılmalıdır; kullanılan oyların sayısı ve seçim sandığındaki oy pusulaları. viii. Oy pusulaları seçim sandığının bulunduğu yerdeki görevliler tarafından tahrif edilmemeli veya herhangi bir şekilde işaretlenmemelidir. ix. Kullanılmamış oy pusulaları hiçbir şekilde seçim sandığının bulunduğu yer dışına çıkarılmamalıdır. x. Seçim sandığının bulunduğu yerde siyasi parti temsilcileri de bulunmalı ve adaylar tarafından görevlendirilen gözlemcilerin oy kullanma ve sayım işlemleri sırasında hazır bulunmalarına izin verilmelidir. xi. Askeri personel mümkün olduğu zamanlarda ikamet ettikleri yerlerde oy kullanmalıdırlar. Aksi takdirde, görev yerlerine en yakın seçim sandığına kaydolmaları tavsiye olunmaktadır. xii. Oy sayma işlemi tercihen seçim sandığının bulunduğu yerlerde yapılmalıdır. xiii. Oy sayma işlemi şeffaf olmalıdır. Gözlemciler, adayların temsilcileri ve basının bu esnada hazır bulunmalarına izin verilmelidir. Bu kişilerin ayrıca kayıtlara da ulaşabilmeleri gerekir. xiv. Sonuçlar bir üst makama açık bir şekilde iletilmelidir. xv. Seçimlerle ilgili her türlü hile ve dolandırıcılık, devlet tarafından cezalandırılmalıdır.”

⁴⁴⁴ Venedik Komisyonu, Seçim Konularında İyi Uygulama Kodu, Armer, s.176-178.

⁴⁴⁵ Rusya Muhafazakarlar Girişimciler Partisi/Rusya, B. No: 55066/00, 55638/00 (11.01.2007), Özçelik (2019), s.240, ayrıca bkz. Akartürk (2017), s.55,56.

⁴⁴⁶ Genel Yorum No:25, pr.19.

istedikleri adayı seçebilmeli, referandum ve halkoylamasında lehte veya aleyhte görüş ileri sürebilmelidir. Seçmeni olumsuz yönde tesir altına alacak herhangi bir etki, tehdit ya da zorlamanın olmaması gerekir. Seçmenler iradelerini özgürce oluşturabilmeli, iradelerini sakatlayacak hiçbir eyleme maruz bırakılmamalıdır. Gerçek seçimlerin sonuçlarına saygı duyulmalı ve neticede seçim sonucu hayata geçirilmelidir.

Yukarıda yer alan bilgilere göre seçimlerin serbestliği konusunu biraz daraltarak temel olarak üç gruba ayırabiliriz: Seçmenin serbestliği, seçim ortamının serbestliği ve adayın serbestliği. Bu üç unsur zaten zincirin halkaları gibi. Bu üç bileşen bir araya geldiğinde bir seçimin serbest, adil, demokratik olması kaçınılmazdır.

Bazı ülkelerin, serbest seçim ortamının bazı hususlar bakımından sağlanamayacağı zamanlarda seçimlerin yapılamayacağı yönünde düzenlemeleri vardır. Olağanüstü dönemlerde örneğin İspanya, Portekiz, Belçika ve Brezilya anayasa değişikliğini yasaklamaktadır.⁴⁴⁷ Çünkü olağanüstü dönemlerde temel hak ve hürriyetler sınırlandırılır. Bu zamanlarda demokratik bir seçim yapılmasını sağlayacak mekanizmalar sekteye uğrayabilir. Nitekim ülkemizde 16 Nisan 2017 tarihinde gerçekleştirilen Anayasa değişikliğine ilişkin halkoylaması bu yönüyle çokça eleştirilmiştir.⁴⁴⁸

Bu eleştirilerin haklı eleştiriler olduğu kanısındayız. Çünkü seçimlerin serbestliği ilkesinin aslında esas amacı seçimlerin iktidarın gölgesinde gerçekleştirilmemesidir.⁴⁴⁹ Özellikle seçime konu olan şey bir anayasa değişikliği ise olağanüstü zamanlarda anayasa değişikliğinin yapılmaması gerektiği görüşündeyiz.

Seçimlerde aday olma ve adayların eşit şartlar altında seçime girmesi de seçimlerin serbestliği ilkesinin görünümlerinden biridir. Çünkü seçimlerin serbestliğinde eşitlik

---

⁴⁴⁷ Gözler, K.(2017). Elveda Anayasa. Bursa: Ekin Yayınevi, s.116.

⁴⁴⁸ Gözler: Olağanüstü dönemlerde Anayasa değişikliğine gidilmesinde Anayasa'ya aykırılık olmasa da olağanüstü dönemlerde Anayasa değişikliğine gidilmesi değişikliği yerindelik açısından tartışılabilir hale getirmektedir. Nitekim olağanüstü dönemlerde yürütme organına olağanüstü hal rejiminden kaynaklı birçok yetki verilmiştir. Başta toplantı ve gösteri yürüyüşü olmak üzere valilere, kaymakamlara “halkın kendini özgürce ifade etmesini” sağlamaya yönelik birçok konuda yasaklama yetkisi verilmiştir. Bu itibarla olağanüstü dönemde gerçekleştirilen anayasa değişikliğinin serbest seçim ilkesi çerçevesinde yapılacağı iddiası yerinde bir iddia değildir. Gözler (2017), s.117.

⁴⁴⁹ Nitekim genel seçimler için bu argümana bir örnek verecek olursak, 2017 Anayasa değişikliği öncesi, Anayasa m.114 uyarınca TBMM genel seçimlerinden önce Adalet, İçişleri ve Ulaştırma bakanları görevlerinden çekilirdi. Seçimin başlangıcından üç gün önce, seçimin yenilenmesi halinde ise karardan itibaren beş gün içinde bu bakanlıklara TBMM içinden ya da dışından atanma gerçekleştirilirdi. Tunç, Bilir, Yavuz. (2015).Türk Anayasa Hukuku. (6. Baskı) Ankara: Adalet Yayınevi, s.267.

ilkesinin payı büyüktür.⁴⁵⁰ Ayrıca seçmenin tercihte bulunurken kime oy vereceğini de bilmesi gerekir. Aksi halde tercih anlamını yitirecektir.⁴⁵¹ Bu kapsamda Anayasa Mahkemesi bir iptal kararı vermiştir. Ülke seçim çevresi düzeyindeki adayların pusulalarda yer almamasını müsaade eden düzenlemeyi Anayasa'ya aykırı bularak iptal etmiştir.⁴⁵²

Türk hukukunda seçimlerin serbestliği hem Anayasa'da hem de seçim kanunlarında yerini almıştır. Bu bağlamda ayrıca 298 sayılı kanun, seçimlerin serbestliğine ilişkin olarak bir takım düzenlemelerde bulunmuştur.

3.4. Mecburi Oy ve İhtiyari Oy İlkesi

Seçim zamanı seçmenin oylamaya katılma konusunda bir zorunluluk varsa *mecburi oydan*, seçmen oylamaya katılma veya katılmama konusunda özgür bırakılmışsa *ihtiyari oydan* bahsedilir.⁴⁵³ Yani bu iki kavramın da belirleyicisi, seçmenlerin oy kullanma konusunda isteğe bağlı olup olmayışıdır.

Mecburi oy ilkesinin mi yoksa ihtiyari oy ilkesinin mi uygulanması gerektiği hususu seçim hukuku çerçevesinde çokça tartışılan konulardan birisidir. Mecburi oyun demokrasi teorisiyle bağdaşmayacağı hususu bu tartışmaların odak noktası haline gelmiştir.

Seçime katılmanın mecburi-ihtiyari olmasının temelinde milli egemenlik ve halk egemenliği anlayışı vardır. Milli egemenlik anlayışına göre seçmenlerin oy kullanması bir kamu görevinin icabıdır. Seçmenler milletin seçim organını oluşturmaktadır. Seçmenlik bir

---

⁴⁵⁰ Bu konuda Türkiye'de 31 Mart 2019 Mahalli idareler seçimleri öncesinde tartışmalar yaşanmıştır. AK Parti'nin İstanbul Belediye Başkanı adayı Binali Yıldırım'ın TBMM Meclis Başkanlığından istifa etmesi gerektiği tartışması yaşanmıştır. Nihayetinde Yıldırım Meclis Başkanlığı görevinden istifa etmiş ve seçimlere bu şekilde katılmıştır.

⁴⁵¹ Özçelik (2019), s.369.

⁴⁵² AYM, E. 1995/54 K.1995/59(21.11.1995), Özçelik (2019), s.369.

⁴⁵³ Anayurt (2018), s.488; bazı yazarlar bu ilkeleri “zorunlu-serbest oy ilkesi” olarak adlandırmaktadır. Bizim isimlendirmede “mecburi-ihtiyari oy ilkesini” kullanmamızdaki amaç seçimlere katılma konusunda ki özgürlüğü belirten serbest oy ilkesini, seçimlerin serbestliği ilkesini adlandırmak içinde zikredilen serbest oy ilkesini birbirinden ayırmaktır. Seçimlerin serbestliği ilkesiyle serbest oy ilkesinin, oy hakkının ilkelerinden bahsederken ayrı başlıkta incelenmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Elbette ki seçmenin oy verme konusunda ki özgürlüğü seçimlerin serbestliği ilkesi kapsamında değerlendirilecek bir husustur. Nitekim seçimlerin serbestliği ilkesinde seçmen davranışının bir nedene dayalı olarak yönlendirilmesi konusu işlenmektedir. Ama seçimlerin serbestliği ilkesi, seçim hukukunda seçmenin oy zarfını sandığa atmamasının belli bir yaptırıma tabi olmasının çok ötesinde bir şeydir. Yukarıda seçimlerin serbestliği konusunda bunları izah etmeye çalıştık. Zaten örneklerini de vereceğimiz üzere demokratik sistemlerde de mecburi oy ilkesi uygulamalarına da rastlanmaktadır.1982 Anayasasının 67. maddesinde geçen serbest oy ilkesini seçimlerin serbestliği ilkesi olarak anlamak gerekir. Çünkü Anayasanın başka maddesinde seçimlerde oy kullanmama yaptırıma tabi tutulmuştur.

hak değil, milletin kendisine verdiği bir görevdir. Bundan dolayı milli egemenli anlayışında seçmenlerin seçimlerde oy kullanma kullanmama tasarrufları bulunmamaktadır. Oy vermek zorunludur.⁴⁵⁴

Halk egemenliği anlayışında ise her birey egemenliğin bir parçasıdır. Genel irade, bu bireylerin iradelerinin bütünüdür. Egemenliğin sahipleri doğal olarak seçime katılma hakkına sahiptirler. Neticede halk egemenliği anlayışında seçimler bir hak olarak görülmüştür. Bu bağlamda seçmenin bu hakkını kullanıp kullanmama konusunda özgürlüğü vardır.⁴⁵⁵

Ülkelerin seçim hukuklarında mecburi ya da ihtiyari oy ilkesini mevcut kılmaları artık ulus egemenliği ve milli egemenlik anlayışından bağımsız olarak başkaca hususlara bağlıdır.⁴⁵⁶ Mecburi oy ilkesi esasen seçime az katılımın olduğu ülkelerde bunu önlemek amacıyla getirilmiştir. Bazı seçimlerde seçime katılım oranı çok düşük kalmıştır. Örneğin İngiltere’de 1918 seçimlerinde oy kullanmayanların oranı %51’dir. Yine Romanya’da 1919 seçimlerde oy kullanmayanların oranı %54, 1937’de oy kullanmayanların oranı %42, Finlandiya’da 1922 seçimlerde bu oran %77 ve ABD’de 1946 seçimlerinde bu oran %62’dir.⁴⁵⁷

Mecburi oy ilkesiyle seçmeni istenilen oranda sandığa götürme başarısı her zaman elde edilmemiştir.⁴⁵⁸ Nitekim 1950 ve 2010 yılları arasında mecburi oy ve ihtiyari oy usulünü benimsemiş ülkelerin katılım oranlarını gösteren bir tabloda aradaki fark sadece %7,3 tür.⁴⁵⁹

Mecburi oy usulünde oy vermemenin yaptırımları ülkeden ülkeye göre çeşitlilik göstermektedir. Bazı ülkelerde mecburi oy ilkesinin sadece varlığı zikredilmiş ama herhangi bir yaptırım öngörülmemiştir. Kimi ülkelerde ise oy vermeme bir yaptırıma bağlanmış ama pratikte yaptırımlar uygulanmamaktadır. Mecburi oy sisteminde yaptırım genellikle para cezasıdır. Örneğin Lüksemburg’da oy vermemenin cezası 100 ile 250 Euro arasında bir para cezasıdır. Beş yıl içerisinde oy vermeme tekrarlanırsa bu ceza 500 ile 1000 Euro’ya çıkmakta

⁴⁵⁴ Teziç (2006) s.249 Gözler (2014), s.311.

⁴⁵⁵ Teziç (2006) s.249 Gözler (2014), s.311.

⁴⁵⁶ Anayurt (2018), s.489.

⁴⁵⁷ Armağan (1975), s.96.

⁴⁵⁸ Avustralya’da mecburi oy sistemiyle birlikte seçimlere katılımında artış olmuştur. Buna karşılık İspanya’da bu usul hayata bile geçirilememiştir. Karamustafaoğlu (1970), s.161.

⁴⁵⁹ <https://www.idea.int/data-tools/data/voter-turnout/compulsory-voting> (e.t. 22.04.2019).

ve seçmenler seçmen kütüğünden çıkarılma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır.⁴⁶⁰ Bununla birlikte bazı ülkeler oy vermeme yaptırımını olarak hapis cezası öngörmüştür. Örneğin Yunanistan’da oy vermemenin cezası bir aydan 12 aya kadar hapis cezasıdır.⁴⁶¹

Mecburi oy savunucularına⁴⁶² karşın ihtiyari oy uygulaması günümüzde daha çok savunulmaktadır. Demokrasilerde ihtiyari oy usulünün geçerliliği üzerinde durulmasının başlıca nedenlerinden biri, mecburi oy usulüyle seçmen davranışının baskı altına alınmasıdır. Kanımızca da ihtiyari oy ilkesi demokrasiye daha uygun bir uygulamadır. Ayrıca seçime gitmemek⁴⁶³, sandık isim listesine imza atmamak bir siyasi davranıştır. Yani oy vermeme oy hakkı bünyesinde değerlendirilebilecek bir ölçüttür. Bu itibarla seçmenin oy vermemesi ile boş oy (ya da geçersiz oy) vermesi farklı şeylerdir. Nitekim bu ikisi arasında siyasi anlamda farklılıklar vardır. Bundan dolayı katılımın oranı stabil olarak çok alt düzeyde kalan ülkeler haricinde ihtiyari oy uygulamasının daha demokrasi çerçevesinde daha makul olduğu kanısındayız. AIHM, mecburi oyu sözleşmeye bağdaşır bulmuştur. Komisyon, oy verme zorunluluğunun getirilmesinin düşünce özgürlüğüne aykırı bulmayarak bununla amacın seçmeni bir yönde oy kullandırmaya kanalize etmek olmadığını, mecburi oy ile usulü olarak bir işlemin yerine getirildiğini, neticede seçmenin istediği adaya oy vermede serbestliğinin olduğunu ve yine isterse oyunu boş da atabileceğini kayıt altına almıştır.⁴⁶⁴

---

⁴⁶⁰ <http://aceproject.org/epic-en/CDCountry?country=LU> (e.t.01.04.2019)

⁴⁶¹ Eğer kişi seçmen 70 yaşında, Yunanistan dışında ve seçim bölgesine 200 km uzakta ise bu yaptırım uygulanmaz. Ayrıca yasal olarak başka mazereti olup da oy vermeyenlere bu yaptırım uygulanmaz. <http://aceproject.org/epic-en/CDCountry?country=GR> (e.t. 01.04.2019); bununla birlikte bugüne değin hiçbir Yunan seçmeni hakkında bu yaptırıma tabi tutulması için bir dava açılmamıştır. Akartürk (2017), s.37.

⁴⁶² Ayrıntılı bilgi için bkz. Engelen, B.(2007). Why Compulsory Voting Can Enhance Democracy, *Acta Politica*,42, s.23-39.

⁴⁶³ Seçime katılmayı reddetmekte bir tercihtir. Hollanda’da 1970 yılında ihtiyar oy uygulamasına geçilinceye kadar sandığa gidip de oy kullanmayan seçmen oy kullanmayanlar arasında gösteriliyordu. Fransa’da ise bir zamanlar “boş oylar “ oy kullanan kişi sayısına dâhil edilmekle birlikte, mutlak oy çoğunluğunun ve yahut milletvekili seçmek için gerekli oy sayımının belirlenmesinde dikkate alınmazdı. Cotteret, Emeri. Seçim Sistemler. Çev. Ahmet Kotil. İstanbul: İletişim Yayınları, s.32(tarihsiz).

⁴⁶⁴ AIHM’nin verdiği bu eski tarihli karar için bkz. X/Avusturya 1718/62 ve X/Avusturya 4982/71, Nal, S.(2002). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Düşünce, Vicdan ve Din Özgürlüğü, *AÜ SBF Dergisi*, 57-4,s.69; Anayurt (2018), s.492; Akartürk (2017), s.36.

Çizelge 3.1. Avustralya’da Mecburi Oy Görüşünü Savunanlar ve Buna Karşı Çıkanlar⁴⁶⁵

Savunanlar	Karşı Çıkanlar
Oy verme, vergi ödeme, jüri görevi gibi vatandaşlık görevinin gerekli bir parçasıdır.	Vatandaşların oy verme-vermeme konusunda tercih yapma hakları vardır. Zorunluluk, totaliterliğe kayan bir eğilimin parçasıdır.
Seçmen listelerine zorunlu kayıt ve mecburi oy seçilen temsilcilerin meşruiyetini artırır. Mecliste seçilen temsilciler halkoynlarının çoğunu gerçekten kazanmaktadır.	Seçmen listelerine zorunlu kayıt ve mecburi oy seçilen temsilcilerin meşruiyetini azaltır. Seçimlerde mecburi oy uygulaması, ilgisiz ve bilgisiz birçok seçmenin oy kullanmasını doğurur.
Mecburi oy sayesinde halkın politik eğitimi artacaktır. Oy verme mecburiyetinde oldukları için politikaya daha da dikkat edeceklerdir.	Avustralyalılar ihtiyari oy kullanan ülke (ABD, İngiltere) seçmenlerinden daha fazla politikaya ilgili görünmemektedir.
Mecburi oy, bir tercih yapmaya zorlamaz. Seçmenler boş oy ya da geçersiz oy da atabilir.	Mecburi oy, seçmenleri adayları beğenirse de bir tercih yapmaya zorlar.
Mecburi oyda, adayların tüm seçmenlerin ihtiyaçlarını karşılamaları anlamına gelir. İhtiyari oy sisteminin olduğu ülkelerde fakir ve eğitimsiz kişilerin tercihi oy kullanmama eğilimi yönünde olacaktır. Buna karşın mecburi oy ile daha refah ve daha iyi eğitilmiş bir siyasal sistem oluşacaktır.	İhtiyari oy sisteminde, sadece zengin ve eğitilmiş olan bireylere yönelim olmaz. Nitekim ABD’de Jesse Jackson gibi adaylar fakir ve nispeten eğitimsiz nice insanların sorunlarıyla ilgilenmiştir ve desteklenmiştir.
Mecburi oy, Avustralya’da siyasal sistemin halka karşı duyarlılığını sağlar. Yeni partiler ve adaylar zengin bir altyapı olmadan da seçimlerde rekabetçi olabilir.	Mecburi oy Avustralya’da siyasal sistemi sorumsuz hale getirdi. Partiler ve adaylar seçmenleri sandığa götürmek için politikalarında daha fazla ikna edici olurlardı.

Ülkelerin bu konudaki uygulamalarına baktığımız zaman dünya genelinin yaklaşık %85’inde ihtiyari oy ilkesinin benimsediğini görmekteyiz. Bazı ülkelerde de ihtiyari oy usulüyle birlikte birtakım mecburiyetlerin olduğu görülmektedir. Örneğin Yeni Zelanda’da ihtiyari oy ilkesi geçerlidir. Ama buna karşılık seçmenlerin seçmen kütüğüne kaydolması mecburi olup⁴⁶⁶ aksi halde yaptırımı para cezasıdır.⁴⁶⁷

⁴⁶⁵<https://legalanswers.sl.nsw.gov.au/hot-topics-voting-and-elections/compulsory-voting-and-against> (e.t.03.03.2019)

⁴⁶⁶ İhtiyari oy ilkesinin geçerli olduğu bir sistemde seçmen kütüğüne kayıt yaptırmanın zorunlu olması bir tutarsızlık gibi görünse de aslında böyle bir uygulama tutarsızlık oluşturmaz. Çünkü oy kullanıp kullanmama tercihinin ön koşulu seçmen kütüğüne yazılı olmaktır. Ayrıca, seçmen kütükleri seçim hukukunda bir takım işlerinin yürütülmesinde rol oynamaktadır. Örneğin seçim bölgeleri arasındaki eşitliğin sağlanmasında seçmen kütüklerinden yararlanır. Beetham, D., Boyle, K. (1998). Çev. Vahit Bıçak. Demokrasinin Temelleri. Ankara: Liberte Yayınları, s.45.

⁴⁶⁷<https://www.elections.org.nz/voting-system/new-zealands-system-government> <http://aceproject.org/epic-en/CDCountry?country=NZ> (e.t. 01.04.2019).

Çizelge 3.2. Mecburi Oy İlkesini Uygulayan Ülkeler⁴⁶⁸

<u>Ülke</u>	<u>Ülke</u>	<u>Ülke</u>	<u>Ülke</u>
Arjantin	Ekvador	Lüksemburg	Singapur
Avustralya	Filipinler	Mısır	Tayland
Belçika	Fransa ⁴⁶⁹	Nauru	Türkiye
Bolivya	Honduras	Panama	Uruguay
Brezilya	Kosta Rika	Paraguay	Yunanistan
Dominik Cum.	Kuzey Kıbrıs	Peru	

Türk seçim hukukuna baktığımız zaman mecburi oy uygulamasının ilk örneğini 1982 Anayasası için öngörülen halk oylamasında görmekteyiz.⁴⁷⁰

1982 Anayasası Geçici m.16:

“Anayasanın halkoylamasına ilişkin oy verme kütüğünde ve sandık listesinde kaydı ve oy kullanma yeterliği bulunduğu halde hukukî veya fiilî herhangi bir mazereti olmaksızın halkoylamasına katılmayanlar, Anayasanın halkoylamasını takip eden beş yıl içinde yapılacak genel ve ara seçimleri ile mahallî seçimlere ve diğer halkoylamalarına katılamazlar, seçimlerde aday olamazlar.”

Anayasa’da mecburi oya geçiş 17.05.1987 tarih ve 3361 sayılı kanunla olmuştur. Böylece seçmenlerin oy vermeleri anayasal bir yükümlülük olarak sadece hak değil aynı zamanda ödev halini almıştır.⁴⁷¹

Anayasa m.175/son:

Halkoylamasına, milletvekili genel ve ara seçimlerine ve mahallî genel seçimlere iştiraki temin için, kanunla para cezası dahil gerekli her türlü tedbir alınır.

2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu’nda da 1986 yılında değişiklik yapılarak mecburi oy ilkesi bu kanuna işlenmiştir.

⁴⁶⁸<https://www.idea.int/data-tools/data/voter-turnout/compulsory-voting>,
https://data.ipu.org/search?fields%5B%5D=field_compulsory_voting&items_per_page=10,
<http://aceproject.org/epic-en/CDTable?view=country&question=LF004> (e.t. 01.04.2019).

⁴⁶⁹ Fransa’da sadece Senato seçimlerinde oy verme mecburiyeti vardır.

⁴⁷⁰ Akartürk (2017), s.37; mecburi oy uygulaması 1982 Anayasası hazırlanırken Temsilciler Meclisinde seçim komisyonunda görüşülmüş ama kabul edilmemiş akabinde Temsilciler Meclisi Genel Kurulunda da görüşülmüş ancak yine kabul edilmemiştir. Karamustafaoğlu (1970), s163.

⁴⁷¹ Keskinsoy (2018), s.104.

Madde 63 –(Değişik: 28/3/1986-3270/35 m.):

Seçmen kütüğünde kaydı ve sandık listesinde oy kullanma yeterliği bulunduğu halde, Milletvekilliği genel ve ara seçimlerinde meşru mazeretleri olmaksızın katılmayanlar, ilçe seçim kurulu başkanı tarafından onbin lira para cezasıyla cezalandırılırlar. Bu karar kesindir.

Görüldüğü üzere Türk hukukunda mecburi oy usulü hem Anayasa hem de seçim kanununda yerini almıştır. Aşağıdaki tabloda da gösterildiği üzere Türkiye’de esasen mecburi oy ilkesini gerektirecek bir katılım azlığı yoktur. Seçimlerde oy vermek Türk toplumu nezdinde kökleşmiş deyiş ve düşünüşe göre bir “vatandaşlık görevidir”. Tabloda ihtiyari oy usulünün geçerli olduğu seçimlerde seçmenlerin katılım oranı gösterilmiştir. Seçme yetkisinin sadece bir hak olduğu bu seçimlere katılım oranı yüksek seviyelerdedir.

Çizelge 3.3. Türkiye’de Genel Seçimlere Katılma Oranları⁴⁷²

Seçim Yılı	Seçmen Katılımı (%)	Mecburi/İhtiyari
1950	89,30%	İhtiyari
1954	88,60%	İhtiyari
1957	76,60%	İhtiyari
1961	81,40%	İhtiyari
1965	71,30%	İhtiyari
1969	64,30%	İhtiyari
1973	66,80%	İhtiyari
1977	72,40%	İhtiyari
1983	92,30%	Mecburi
1987	93,30%	Mecburi
1991	83,90%	Mecburi
1995	85,20%	Mecburi
1999	87,10%	Mecburi
2002	79,10%	Mecburi
2007	84,20%	Mecburi
2011	83,20%	Mecburi
2015-1	83,90%	Mecburi
2015-2	85,20%	Mecburi
2018	88,18%	Mecburi

⁴⁷² Akartürk(2017),s.38;<http://www.ysk.gov.tr/tr/milletvekili-genel-secim-arsivi/2644> (e.t.22.04.2019).

3.5. Doğrudan veya Tek Dereceli Seçim İlkesi

Doğrudan veya tek dereceli seçim⁴⁷³ ilkesine göre seçmenle temsilci arasında başka bir aracı olmaz. Seçmen bu ilke sayesinde bizzat temsilcileri seçer. Doğrudan oy ilkesinin karşısında yer alan iki dereceli seçim (dolaylı oy) ilkesinde⁴⁷⁴, seçmenler öncelikle asıl seçmenleri seçmektedir akabinde bu asıl seçmenler de temsilcileri seçmektedir.⁴⁷⁵ Seçmenle temsilci arasındaki aracıya delege, büyük seçmen ya da ikinci seçmen denilmektedir.

İki dereceli seçimler önemli seçimlerde yapıcı olmayan siyasal hareketlerin etkisini yumuşatmayı amaçlar. Fransa’da örneğine rastlanan senato seçimlerinde ikinci seçmenler tarafından seçilen ikinci meclis, diğer meclisi kontrol etmek amacıyla da hizmet etmektedir.⁴⁷⁶ Fransa’da 1799 Anayasası hazırlanırken Sieyès’in “itimat aşağıdan, iktidar yukarıdan gelir.” görüşüne binaen, ilçe, il ve ulus çapında olmak üzere üç kademeli bir seçim sistemi öngörülmüştür.⁴⁷⁷

Federalizmde dolaylı oy ilkesine rastlanılmaktadır. Çünkü örgütlenme yapısı olarak federe devletler ve bunların üstünde federal yapının olduğu sistem dolaylı oy mantığının esasıyla bağdaşmaktadır. Eskiden Amerika’da uygulamasını gördüğümüz iki dereceli seçimde, eyaletlerce seçilen ikinci seçmenler temsilciyi seçmekteydiler.⁴⁷⁸

Amerikan uygulamasında başkan federe devletlerin çoğunluğunca seçilmektedir. Bununla birlikte başkan her zaman halkın en fazla oyunu alan kişi olmayabilir.⁴⁷⁹ Nitekim ABD başkanlık seçimlerinde buna dört defa rastlanılmıştır. John Quincy Adams (1824), Rutherford B. Hayes (1876), Benjamin Harrison (1888) ve George W. Bush (2000).⁴⁸⁰ 1960 seçimlerinde Kennedy 112.890 fazladan oyla başkan seçilmiştir. Ancak bir değerlendirmeye göre, Illinois’den 4.500 seçmen ve Teksas’ tan 28.000 seçmen Nixon’ a oy verseydi Nixon başkan seçilecekti.⁴⁸¹ Bu da göstermektedir ki her ne kadar iki dereceli seçim sistemi bu

---

⁴⁷³ Tek dereceli seçim ile tek turlu seçim farklı kavramlardır. Tek dereceli seçim bir oy verme şekli iken buna karşılık tek turlu seçim bir seçim sistemidir. Keskinsoy (2018), s.104.

⁴⁷⁴ İki dereceli seçimler içinde bu kavram kullanılmaktadır. Anayurt (2018), s.458.

⁴⁷⁵ Keskinsoy (2018), s.104.

⁴⁷⁶ İki dereceli seçimlerin bu işlevi 1958 ve 1962 yıllarında V. Cumhuriyet’in başkanını seçerken kendisini göstermiştir. Cotteret, Emeri, s.29.

⁴⁷⁷ Teziç (2006), s.247.

⁴⁷⁸ Cotteret, Emeri, s.30.

⁴⁷⁹ Cotteret, Emeri, s.30.

⁴⁸⁰ Grant, A.(2004). The American political Process.(70.Baskı).Routledge, s.240.

⁴⁸¹ Cotteret, Emeri, s.30.

öngörü hesaplanarak da getirilmiş olsa halkın isteğine dolaylı oy vasıtasıyla ket vurulabilmekte ya da halkın tercih yüzdesi seçim sonucunda farklı bir hale gelebilmektedir.

Çizelge 3.4. Amerika’da İki Dereceli Seçimlerin Göstergeleri⁴⁸²

Kazanan	İkinci Seçmen Oyları	Birinci Seçmen Oyları
1968- Nixon	302	37.770.237 (%43.4)
Humphrey	191	37.270.533 (%42.7)
Wallace	45	9.906.141 (%13.6)
1976- Carter	297	40.827.394 (% 50)
Ford	240	39.145.977 (%47.9)
McCarthy	0	745.042 (%0.9)
Others	1	965.505 (%1.2)
1984- Reagan	525	54.455.093 (%59)
Mondale	13	37.567.331 (%41.0)
1988- Bush	426	48.881.278 (%53.4)
Dukakis	112	41.805.374 (%45.7)
1992- Clinton	370	44.908.233 (%43.2)
Bush	168	39.102.282 (%37.7)
Perot	0	19.741.048 (19.0)
1996- Clinton	379	47.401.054 (49.2)
Dole	159	39.197.350 (40.7)
Perot	0	8.085.285 (8.4)
2000- Bush	271	50.456.062 (47.9)
Gore	266	50.996.582 (48.4)

Tablodan da anlaşılacağı üzere iki dereceli seçimler temsil eşitsizliğini meydana getirme riski taşımaktadır. İki dereceli seçimler ikinci seçmen ve halkoylarında suistimalci yaklaşımlara sebep olabilir.

Aracı olan ikinci seçmenler ile birinci seçmenler arasında bazı zorunluluklar getirilse dahi iki dereceli seçim demokratik seçim ilkesiyle bağdaşmamaktadır.⁴⁸³ Ayrıca iki dereceli seçimler genel oy ilkesini zedeleme aracı olarak da kullanılabilir. İkinci seçmenlerde aranacak şart zımni bir sınırlı oy uygulaması olarak değerlendirilebilir. Örneğin Fransa’da

⁴⁸² Tablo The American Political Process’den alınmıştır. Grant (2004), s.241.

⁴⁸³ Anayurt (2018), s.486.

1791 ve 1795 Anayasaları ikinci seçmenlerde birinci seçmenlerde aradığı şartların daha fazlasını aramıştır.⁴⁸⁴

Nihayetinde uygulamasına günümüzde az rastlanan dolaylı oy-iki dereceli seçim ilkesi demokrasiyle bağdaşmamaktadır. Günümüzde siyasal katılım aracı olarak seçimler, seçmen-aday-seçilen döngüsünde doğrudan gerçekleştirilmektedir. Bundan dolayı doğrudan veya tek dereceli seçim olması gereken bakımından yerinde bir uygulama olarak gözükmemektedir.

Türk hukukunda I. Meşrutiyet'ten 1946 seçimlerine kadar dolaylı oy (iki dereceli seçim) ilkesi uygulanmıştır. 1876 Kanun-ı Esasi'de bu hususa yönelik olarak herhangi bir düzenleme bulunmamasına rağmen Meclis-i Vükela tarafından çıkarılan Talimat-ı Muvakkate ile seçimler iki dereceli yapılmıştır.⁴⁸⁵ 1946 tarih ve 4918 sayılı kanunla ile tek dereceli seçim ilkesi seçimlerde esas alınmış ve 1946 seçimleri bu doğrultu gerçekleşmiştir. Tek dereceli seçim ilkesi nihayet 1961 Anayasası ile Anayasal güvenceye kavuşmuştur.

3.6. Gizli Oy İlkesi

Gizli oy ilkesi, adil ve özgür seçimlerin *olmazsa olmaz* ilkelerindedir.⁴⁸⁶ Gizli oy, seçmenlerin oy verme tercihlerinin üçüncü kişilerce bilinmesinden korunmayı ifade eder.⁴⁸⁷ Aksi takdirde seçimler genel itibarıyla, seçim sonucunun önceden bilindiği sadece prosedürlerin işletildiği seçimlere dönüşür.⁴⁸⁸

İlk olarak Avustralya'da uygulandığı için gizli oy ilkesine “Avustralya usulü gizli oy” da denmektedir. Gizli oy 1856 yılında Avustralya'da Victoria eyaletinde uygulanmış daha

---

⁴⁸⁴ Anayurt (2018), s.486.

⁴⁸⁵ 1877 ve 1943 seçimleri dâhil toplamda on iki seçimde iki dereceli seçim uygulanmıştır. Akartürk (2017), s.148.

⁴⁸⁶ Açık oy ilkesi üzerinde birtakım değişiklikler yapılarak, demokrasi ölçütlerinde gizli oy ilkesinden daha iyi olacağı savunuların bir ön çalışma mahiyetinde makalesi için bkz. Engelen, B., Nys, T.(2013). Against the secret ballot: Toward a new proposal for open voting, Acta Politica, Vol.48,4, s.490-507.

⁴⁸⁷ Akartürk (2017), s.60; Karamustafaoğlu'na göre; nasıl ki özel hayatın gizliliği kişi hürriyetinin devamı sayılıyorsa, gizli oy ilkesi de seçme hak ve hürriyetinin devamı sayılır. Karamustafaoğlu (1970), s.150.

⁴⁸⁸ Keskinsoy (2018), s.103.

sonra diğer eyaletlere⁴⁸⁹ yayılmıştır. Daha sonra bu sistem; Avrupa'ya, Kanada'ya ve sonrasında Amerika'ya taşınmıştır.⁴⁹⁰

Gizli oy ilkesinin olmadığı yerde açık oy ilkesi vardır. Açık oy veya gizli oy arasında bir usulü benimseme birçok hususla yakından ilgilidir. Bunlardan bazıları; toplumsal fazilet, medeni cesaret, düşünceye sadakat, seçim güvenliği, oy serbestliği ve vicdan özgürlüğüdür.⁴⁹¹

Açık oy usulünü Mill, Montesquieu, Robespierre, Bismark gibi ünlü düşünürler savunmuştur. Buna karşılık İngiltere'de 1800'lerde açık oy usulü uygulanırken gizli oy ilkesini Jeremy Bentham hararetle savunmuştur.⁴⁹² Gizli oy ve açık oy usulü savunucularının tarihsel argümanlarını şöyle sıralayabiliriz:⁴⁹³

Gizli oy ilkesini savunanlar

- Seçmeni Sindirme
- Çıkarların Toplamı
- Mahremiyet

Açık oy ilkesini savunanlar

- Ahlaki Çöküntü
- Güven
- Müttefiklerin Belirlenmesi

Bu argümanları özetle ele alalım.⁴⁹⁴ Gizli oyu savunanlar “seçmeni sindirme” argümanında, açık oy usulüyle birlikte zorlama ve korkutmanın yaşanacağı bunun da ciddi bir seçim sorununa dönüşeceğini ifade etmektedirler. Açık oy usulünde aday seçmenin üstünde baskı kurup onun tercihini yönlendirebilecektir.

Savunucular “çıkarların toplamı” argümanında şunları ileri sürmektedir: Jeremy Bentham'ın dile getirdiği *en büyük fayda* tüm vatandaşların tecrübelerinin (deneyimlerinin)

⁴⁸⁹ 1858 yılında gizli oy ilkesi, Güney Avustralya ve Tasmanya eyaletinde uygulanmıştır.

⁴⁹⁰ Gizli oy sistemi, Yeni Zelanda'da 1870 yılında, İngiltere'de 1872, Kanada'da 1874, Belçika'da 1877 ve Amerika'da 1888 yılında uygulanmıştır. Wigmore, J. (1889). The Australian ballot system as embodied in the legislation of various countries. Boston, C.C. Soule, s.2 vd.; <https://www.vec.vic.gov.au/files/ActivitySheet17.pdf> (e.t.03.04.2019).

⁴⁹¹ Yavuz, B.(2001). Türk Anayasa Hukukunda Seçim İşlerinin Yürütülmesi ve Denetlenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s.20.

⁴⁹² Theuns, T.; Jeremy B.(2017). John Stuart Mill and the Secret Ballot: Insights from Nineteenth Century Democratic Theory. Australian Journal of Politics and History, Vol.63, S.4, s.493-507.

⁴⁹³ Argümanların yer aldığı makale: Theuns (2017), s 500 vd.

⁴⁹⁴ Bu her bir argümanda karşıt görüşlülerde birtakım argümanlar ileri sürmüştür. Burada sadece savunucuların argümanlarını ele aldık.

bileşimi ya da türevinden ziyade bireysel tecrübelerin toplamıdır. Demokratik oylama prosedürü vatandaşların istekleri anlamında harika bir fırsat sunmaktadır. Bu nedenle oy kullanma seçmenlerin isteklerini ve çıkarlarını adaletli bir şekilde toplanmasını sağlamalıdır.

Savunucuların bir diğer argümanı olan “mahremiyette” ise oy kullanmanın kişisel tercihlerin bir ifadesi olduğuna dikkat çekilmiştir. Burada Karamustafaoğlu'nun yukarıda aktardığımız görüşü bu argüman dahilindedir. Özel hayatın gizliliği kişi hürriyetinin, gizli oyda seçme hakkının özüdür.

Açık oy ilkesini savunanlara göre gizli oy ilkesiyle beraber “ahlaki çöküntü” yaşanmaktadır. Aslında 19. yüzyılda bu argümanı sadece açık oy usulünü savunanlar dile getirmemiştir aynı sorunu/problemi gizli oy ilkesini savunanlarda belirtmiştir. Gizli oy ilkesiyle beraber sahtekârlık ve bunun sonucunda yozlaşmış seçmen ortaya çıkacaktır. Bu usulde seçmenler oy tercihi niyetleri hakkında yalan söyleyebileceklerdir. Ve gizli oyları bu sayede bir nevi maske görevi görecektir. Bu maske sayesinde seçmenler siyasi olarak ortak yönelmiş tercihlerinin yerine kişisel çıkarlarını ön plana tutarak tercihlerini kullanacaklardır.

Bir diğer argüman Mill tarafından ileri sürülen “güven” meselesidir. Buna göre seçmenler seçmen olmayanlar yerine de oy kullanmaktadırlar. Bundan dolayı sadece kendi siyasi çıkarları için değil, onları temsilen de oy kullanmaktadırlar. Bunun denetimi de açık oy ilkesiyle mümkündür. Mill'e göre oy verme vatandaşa amme emaneti olarak bir yetkidir. Bu yetkiyi de seçmen kamu çıkarlarını gözetip kullanmalıdır.⁴⁹⁵

Son olarak açık oy savunucularının argümanı “müttefiklerin belirlenmesi” yani müttefiklerin birleşimidir. Genel oy ilkesine geçilmesiyle birlikte toplumda sadece gücü elinde bulunduranlar değil, artık herkes oy kullanabilecektir. Bu bakımdan gizli oy ilkesiyle güçlü olmayan kesim nasıl bir birliktelik sağlayacaktır? Toplumun bu kesimleri çıkarları için güç birliği yapmak zorundalardır. Bu da ancak açık oy ilkesiyle mümkündür.

Açık oy ilkesinde kamu yararı gözetilenler şu tespitte bulunmaktadır: Açık oy ile kimin ne oy verdiği bilinecek ve bununla birlikte tartışmalar yaşanacak ve nihayetinde kamuoyu

---

⁴⁹⁵ Karamustafaoğlu (1970), s.152.

bu şekilde şekillenecektir.⁴⁹⁶ Seçmenlerde oluşan düşünceler tercihlerde de görülmeli ki bu konuda kamuoyu için bir fayda oluşsun.⁴⁹⁷

Her ne kadar açık oy ilkesi savunucularının argümanları tartışılabilir gözüke de gizli oy usulünün değişimi makul gözükmemektedir. Gizli oy ilkesinin işlevinin yerine getirilmediği-getirilemediği ülkelerde kurumsallaşmış demokrasiden de bahsedilemez.⁴⁹⁸

Açık oy sisteminde görülen usullerden birisi de seçmenin tercihini sesli bir şekilde ifade etmesidir. Buna “viva voce” yani sözlü oy denmektedir. Bunun yanı sıra bir de bazı ülkelerde “fısıltı oy” uygulaması vardır. Bu usule göre seçmenler seçim yetkililerine tercihlerini alçak bir sesle beyan etmektedirler.⁴⁹⁹

Gizli oy ilkesi prosedürü işleyiş bakımından birçok hususu kapsamaktadır. Temel husus elbette ki seçmenin oy pusulasına tercihini yaparken üçüncü bir kişinin bu tercihi görmemesidir. Seçim yapılacak yerlerde bu bakımdan oy kabinleri büyük önem taşımaktadır. Ayrıca seçim tercihinin kapalı bir şekilde seçim görevlisine verilmesi ya da seçim sandığına atılması gizli oy ilkesinin gereklerindedir. Gizli oy ilkesi seçmenin oyunu gizli tutması bakımından da kendisine bir sorumluluk yüklemektedir.⁵⁰⁰

Engellilerin, yaşlıların ve görme engellilerin oy kullanmasında gizlilik ilkesine dikkat edilmelidir. Bu kişilerin özel olarak oy kullanma prosedürü gizli oy ilkesi esas alınarak oluşturulmalıdır. Türkiye’de bu kişilerin gizli oy çerçevesinde oylarını kullanabilmeleri adına olumlu gelişmeler yaşanmaktadır. Görme engelliler 2018/564 sayılı YSK kararıyla⁵⁰¹ (“...isteyen görme engellilerin tek başlarına ve erişilebilir biçimde oy kullanabilmeleri

---

⁴⁹⁶ Günümüzde seçmenlerin birbirini etkilemesinin kamu yararı odaklı olacağını söylemek zordur. Popülaritesi güçlü olan kişiler seçmenleri çok kolayca etkileyebilir. Popülaritesi güçlü olan kişilerin siyasi tercihlerinin nasıl oluşacağı hususunda da şüpheler oluşacaktır. ABD’ de son zamanlarda ünlü kişilerin siyasi tercihlerini yansıtmalarına şahit oluyoruz. Son zamanlarda Türkiye’de de bu durum ortaya çıkmıştır. Anayurt (2018), s.488.

⁴⁹⁷ Karamustafaoğlu (1970), s.152; Engelen, Nys (2013), s.493 vd.

⁴⁹⁸ Anayurt(2018), s.487.

⁴⁹⁹ Karamustafaoğlu (1970), s.150,155.

⁵⁰⁰ Özellikle ülkemizde oy kabinine telefonla girmek yasak olduğu halde bu yasağı aşır tercihini fotoğrafını sosyal medyada paylaşanlara rastlanılmaktadır.

⁵⁰¹ YSK, 2018/564, 25.05.2018; aynı yönde başka bir kararı için bkz. YSK, 2018/1103, 12.12.2018.

maksadıyla hazırlanacak olan şablonun kullanılabilmesine...”) oylarını tek başlarına kullanabilmektedirler.⁵⁰²

Oy verme yöntemlerinde de gizli oy usulünü sağlamak zorda olsa asgari ölçütlerle oy verme işleminin yapılması gerekmektedir. Özellikle posta ve vekâlet yoluyla oy kullanma yöntemlerinde seçmenlerin tercihleri başkası tarafından görülebilmektedir. Mail yoluyla kullanılan oylarda da teknolojik alt yapı gizli oy esasını koruyacak şekilde dizayn edilmelidir.

Türk hukukunda ise gizli oy ilkesinin ilk olarak Osmanlı Dönemi’nde seçim hukukuna girdiğini görmekteyiz. Kanun-ı Esasi’nin 66. maddesine göre seçimlerin gizli yapılacağı kayıt altına alınmıştır. Bu ilkeye 1924 Anayasası’nda yer verilmemiştir.⁵⁰³ Cumhuriyet Dönemi’nde gizli oy ilkesine geçiş 1948 tarih ve 5258 sayılı kanunla Milletvekili Seçim Kanunu’nda değişiklik yapılarak gerçekleşmiştir.

1982 Anayasası’nda ve seçim kanunlarında gizli oy ilkesi benimsenmiştir. Ayrıca 298 sayılı kanun gizli oy ilkesine yönelik olarak birtakım düzenlemeler getirmiştir. Anılan kanunun 75. maddesine göre, seçmen oyunu kapalı oy verme yerinde kullanılır. Kapalı oy verme yeri dışardan gözetlenmeyecek şekilde olur (m.76). Seçmen oyunu kullanırken ve dışarı çıkmadıkça hiç kimse orya giremez (m.92). Seçmen, zarfı sandığa bizzat atar (m.93). Körler, felçliler veya bu gibi fiziksel engellilikleri açıkça belli olanlar, bu seçim çevresi seçmeni olan akrabalarından birinin, akrabası yoksa diğer herhangi bir seçmenin yardımı ile oylarını kullanabilirler. Bir seçmen birden fazla malule refakat edemez (m.93/2).

---

⁵⁰² Yasal düzenleme olarak 298 sayılı kanunun 93. maddesinde görme engelliler için şu düzenleme yer almaktadır; “*Körler, felçliler veya bu gibi bedeni engellilikleri açıkça belli olanlar, bu seçim çevresi seçmeni olan akrabalarından birinin, akrabası yoksa diğer herhangi bir seçmenin yardımı ile oylarını kullanabilirler. Bir seçmen birden fazla malule refakat edemez.*” Ayrıca bu konuda Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunulmuştur. Başvuru, görme engelli seçmenin yanında refakatçi bulunmaksızın oy kullanabilmesinin altyapısının oluşturulmaması nedeniyle seçme hakkının ihlal edildiği iddiasına ilişkindir. Anayasa Mahkemesi başvuru yolları tüketilmediği için red kararı vermiştir. Bkz. Lokman Ayva Başvurusu, B. No: 2014/19301 (27.12.2007).

⁵⁰³ Zaten 1930 yılında ki kısa bir dönem dışında ülke tek şef ve tek partili sistemle yönetiliyordu. 1945 yılına gelinceye kadar çok seslilik mevcut değildi. Bundan dolayı oy hakkının gizliliği bu yönetim anlayışında zaten anlamlı olmayacaktı. Tanör (1995), s.262.

3.7. Açık Sayım ve Döküm İlkesi

Gizli oy ilkesiyle bir bütünlük⁵⁰⁴ oluşturan açık sayım ve döküm ilkesine göre, seçimlerde seçmenlerin oy verme işlemi tamamlandıktan sonra bu oylar açık bir şekilde sayılır ve dökümü yapılır.

Seçmenlerin kullanmış olduğu oyların sayımı ve dökümünün kamuya açık olarak yapılmasındaki amaç, seçmenin iradesinin sonradan değiştirilmemesidir.⁵⁰⁵ Sandıklar herkesin gözü önünde açılır ve de oyların sayımı yapılır, bunun akabinde dökümü yapılır.⁵⁰⁶

Açık sayım ve döküm ilkesi “seçimlerin aleniliğini” sağlamaktadır. Bu ilkenin karşısında “seçimlerin gizliliği” vardır. Otoriter rejimlerde görülen seçimlerin gizliliğinde seçimler göstermelik yapılmaktadır. Nitekim oy sayımı ve dökümünün gizli yapıldığı bu sistemlerde istenilen taraf seçimi kazanmaktadır.⁵⁰⁷

Türkiye’de açık sayım ve döküm ilkesi 1950 tarih ve 5545 sayılı “Milletvekili Seçim Kanunu” ile kabul edilmiştir. Bu düzenlemeyle birlikte 14 Mayıs 1950 tarihinde gerçekleştirilen seçimlerde ilk defa gizli oy ve açık sayım ve döküm ilkesi geçerli olmuştur.

298 sayılı kanunda açık sayım ve döküm ilkesi düzenlenmiştir. Anılan kanunun ilgili maddelerinin bazı kısımları şöyledir: Sayım ve döküm açık olarak yapılır. Oy verme yerinde hazır bulunanlar sayım ve dökümü takip ederler. Sandık, oy verme işlemi hazır bulunanların gözü önünde, sandık kurulu başkanı tarafından açılır. Sandıktan çıkan zarflar, sandık kurulu başkanı tarafından yüksek sesle iki defa sayılır. Sandıktan çıkan geçerli ve geçersiz zarfların toplam sayısı ile o seçim türü için oy kullanan seçmen sayısı ile karşılaştırılır. Sandıklar, bütün seçimlere ait sayım ve döküm işleri bitinceye kadar oy verme yerinden çıkarılamaz. Oyların sayım ve dökümüne derhal başlanılır. Açık ve aralıksız yapılır. Yapılacak şikayet ve itirazlar işi durdurmaz. Sandık kurulu başkanı, sayım ve döküm işine başlamadan önce, sayım ve döküm cetvellerinin boş ve yazısız olduğunu hazır bulunanlara gösterir. Parti

⁵⁰⁴ Bu ilke ile oy hakkı anlamlı hale gelmektedir. Bu ilkelerin olmadan seçimler bir prosedürden başka bir şey olmayacaktır. Keskinsoy (2018), s104.

⁵⁰⁵ Özbudun (2013), s.91.

⁵⁰⁶ Bizim sistemimizde sandık kurulları oluşturulur. Bu sandık kurulları birkaç kişiden meydana gelir. Siyasi partilerinde müşahitleri bulunur. Ayrıca aleniyet ilkesi gereği herkes oy sayımını izleyebilmektedir. Armağan (1975), s.99.

⁵⁰⁷ Armağan (1975), s.99.

müşahitleri, sayım masası başında yer alabilir ve oy pusulalarını görebilirler. Sandık sonuç tutanağının onaylı bir sureti, sandık kurulu tarafından sandığın konulduğu bina veya yapıda herkesin görebileceği bir yere asılır. Bu tutanaklar oy verme gününden itibaren bir hafta süreyle askıda kalır.

3.8. Seçimlerin Yönetimi ve Denetimi İlkesi

Adil ve dürüst bir seçim için seçimlerin yönetimi ve denetimi büyük önem taşımaktadır. Seçimler başından sonuna kadar eylemsel ve hukuksal bir süreklilik arz etmektedir. Elbette ki her şey de olduğu gibi seçimlerde de yanlışlıklar, hatalar, ihmaller vb. durumlar yaşanacaktır. Önemli olan seçimlere bu ilkeler vasıtasıyla gölge düşürmemek, düşürtmemeye çalışmaktır. Toplum bazı zamanlarda bazı nedenlerden dolayı yürütmeden, yasamadan ve yargı erkinden umudunu, güvenini yitirebilir. Ancak toplumun bu erklere bakış açısının değişimi hemen bir anda olmaz. Belli bir zaman dilime yayılan olumsuzluklar zamanla artan bir şekilde düşünsel olarak topluma sirayet eder. Ancak seçimlerde ve seçim hukukunda ki olumsuzluklar bir anda demokrasi değerlerini alt üst eder. Nitekim seçimler üç beş yılda bir yapılır. Dışarıdan ya da seçim organlarınca seçime zarar verilen hususların seçimlerin yönetimi ve denetimince tamir edilememesi seçimde ve toplumda telafisi olmayan bir yara açacaktır. Örneğin 1912 seçimleri Türk siyasi hayatına “sopalı seçimleri”⁵⁰⁸ olarak girmiştir. Bu açıklamalar ışığında denilebilir ki seçimlerin yönetimi ve denetimi ilkesi, demokrasiye hizmet eden seçimlerin koruyucusudur.

Seçimlerin yönetimi ve denetimi kavramsal olarak bir bütün gibi aksettirilse de aslından iki farklı süreci kapsayan farklı kavramlardır. “Seçimlerin yönetimi” seçim işlerinin gerçekleştirilmesi olarak belirtilirken “seçimlerin denetimi” seçim uyumsuzluklarının çözümü olarak ifade edilebilir.⁵⁰⁹

Seçimlerin yönetim ve denetimine ilişkin olarak birçok sistem ve yöntem ortaya atılmıştır. Bunun nedeni seçimler sadece seçmenlerin oy vermesinden ibaret değildir.

---

⁵⁰⁸ 1912 seçimlerine “sopalı seçimleri” denmesinin nedeni bu seçimlerin serbest bir ortamda yapılmaması, bazı şiddet olaylarının vuku bulmasıdır.

⁵⁰⁹ Güveyi (2013), s.59.

Seçimler süreç bakımından en baştan en sona adil ve dürüst olarak bir yönetimi ve denetimi kapsamaktadır.⁵¹⁰

Seçim yönetiminin bağımsız ve tarafsız bir organ tarafından yürütülmesi tek başına yeterli olmayıp aynı niteliklere sahip bir denetim organına da yer alması gerekmektedir. Bu iki unsurun bir arada olmasıyla adil ve dürüst seçimler gerçekleşmektedir. Namat Aliyev/Azerbaycan başvurusunda⁵¹¹ başvuru seçimlerde usulsüzlüklerinin yaşandığı iddia etmiştir.⁵¹² Nitekim başvuru ülkesinde bu iddiaları yetkili mercilere sunmuş ve ama itirazlar yetkili mercilerce etkili bir şekilde ele alınmamış ve keyfi bir şekilde reddedilmiştir.⁵¹³ Mahkeme davda demokratik seçimlerin koruyucusu olarak etkili bir ulusal mercinin bulunmaması durumunda serbest seçim hakkından doğan yükümlülüğün sağlanamayacağını vurgulamıştır.⁵¹⁴ Mahkeme söz konusu başvuruda EP-1 m.3' ün ihlal edildiğine karar vermiştir.

Türkiye'de seçimlerin yönetimi ve denetiminden seçim kurulları sorumludur.⁵¹⁵

3.8.1. Seçimlerin Yönetimi

Seçimlerin yönetimi, seçim yönetimi organlarınca gerçekleştirilir. Seçim organları seçimleri ve doğrudan demokrasi araçlarını sevk ve idare eder.⁵¹⁶ Bu kapsamda seçim organlarının ana görevleri arasında⁵¹⁷ seçmenleri belirlemek, seçime katılan siyasi partileri ve adayları belirlemek, yoklama yapmak, oyların sayımını ve dökümünü yapmak yer almaktadır.

⁵¹⁰ Aydın, N.(2015). Dünya'da ve Türkiye'de Seçimlerin Yönetimi ve Denetimi. Bursa: Ekin Yayınevi, s.122.

⁵¹¹ Namat Aliyev/Azerbaycan, B. No: 18705/06(08.04.2010).

⁵¹² Namat Aliyev/Azerbaycan, B. No: 18705/06(08.04.2010), pr.9-18.

⁵¹³ Namat Aliyev/Azerbaycan, B. No: 18705/06(08.04.2010), pr.91.

⁵¹⁴ Namat Aliyev/Azerbaycan, B. No: 18705/06(08.04.2010), pr.70, Özçelik (2019), s.261. Mahkeme aynı içtihadını Grosaru/Romanya başvurusunda yinelemiştir. Grasaru/Romanya, B. No: 78039/01 (02.03.2010), Özçelik (2019), s.261.

⁵¹⁵ 1982 Anayasası öncesi dönemde seçimlerin yönetimi ve denetiminden sorumlu seçim kurulları: İntihab-i Mebusan Kanun-i Muvakkati (Mebus Seçimi Geçici Kanunu) (2 Ağustos 1908 tarihli) - Heyet-i Teftişkiye (Denetim Kurulu) ve Heyet-i İntihabiye (Seçim Kurulu); Mebus Seçimi Kanunu (14 Aralık 1942 tarih ve 4320 sayılı) - Teftiş Heyeti (Denetim Kurulu) Seçim Kurulları; Milletvekilleri Seçimi Kanunu (5 Haziran 1946 tarih ve 4918 sayılı) - Seçim Kurulları Seçim Komisyonları; Milletvekilleri Seçim Kanunu (16 Şubat 1950 tarih ve 5545 sayılı) - Seçim Kurulları; Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun (26 Nisan 1961 tarih ve 298 sayılı) – Seçim Kurulları.

⁵¹⁶ Wall, A. ve diğerleri. (2014). Electoral Management Desing. (Revised Edition). IDEA. International IDEA Publications, s.5.

⁵¹⁷ Wall ve diğerleri(2014), s.5.

MŞHS yorumunda seçimlerin yönetimine ilişkin olarak şu ifadelere yer verilmiştir⁵¹⁸: Seçimleri yürütecek ve seçimlerin adil, tarafsız ve Sözleşme ile uyum sağlayan kurallara göre gerçekleşmesini sağlayacak bağımsız bir otorite kurulmalıdır. Taraf devletler, seçimler süresince gizli oy ilkesini ve gıyabi oyun mevcut olduğu sistemlerde, bu uygulamayı güvence altına alacak tedbirleri almalıdır. Böylece, oy kullananlar nasıl ve ne şekilde oy kullandıklarını belirtmeye zorlanmamış veya oy kullanma aşamasında müdahaleden korunmuş olacaktır. Belirtilen hakların ortadan kaldırılması, Sözleşme'nin 25. maddesi ile bağdaşmaz niteliktedir. Oy sandıklarının güvenliği sağlanmalı ve oylar adaylar veya temsilcileri önünde sayılmalıdır. Seçmenlerin, oylamanın gizliliği ve oyların sayımına güvenebilmesi için oylama işlemi, sayma işlemi, yargısal gözden geçirme ve benzeri işlemler açısından bağımsız bir seçim kontrolü gerçekleştirilmelidir.

AİHM de Gürcistan İşçi Partisi/Gürcistan başvurusunda ⁵¹⁹MŞHS yorumunda belirtilen hususlara paralel ifadelerle, seçimlerin yönetiminden sorumlu organın şeffaf bir şekilde işleminin ve siyasi manipülasyonlarda tarafsızlık ve bağımsızlığını korumasının önemini vurgulamıştır.⁵²⁰ AİHM seçimlerin yönetimi konusunda, memurların tarafsızlığının önemini de değinmiş ve seçimlerin yönetimi konusunda devletlerin pozitif yükümlülüklerinin olduğunu teyit etmiştir.⁵²¹

Seçimlerin yönetiminde bazı kılavuz ilkelere yer verilmiştir. Bunlar⁵²²; bağımsızlık, tarafsızlık, dürüstlük, şeffaflık, verimlilik, profesyonellik ve hizmet bilincidir.

---

⁵¹⁸ BM İnsan Hakları Komitesi Genel Yorumu (25), pr.20.

⁵¹⁹ Gürcistan işçi Partisi/Gürcistan, B. No: 9103/04 (08.07.2008).

⁵²⁰ Gürcistan işçi Partisi/Gürcistan, B. No: 9103/04 (08.07.2008).pr.101, ancak mahkeme serbest seçim hakkında benimsediği temel yaklaşımını burada da yineleyerek seçimlerin yönetimi konusunda devletlerin geniş bir takdir marjının olduğunu yinelemiştir. Mahkeme, devletlerin bu konudaki geniş takdir marjının olduğunu belirtirken Avrupa'da seçimlerin yönetimi hususunda tek bir usulün olmadığını, devletlerin bu konudaki oluşumlarında tarihi ve siyasi faktörlerin etkili olduğunu belirtmiştir. Gürcistan işçi Partisi/Gürcistan, B. No: 9103/04 (08.07.2008).pr.103.

⁵²¹ Doğru, O. Nalbant, A.(2016). İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar.(2. Baskı).İstanbul: Legal Yayıncılık. C.2, s.826.

⁵²² Wall ve diğerleri (2014), s.21 vd.

3.8.1.1. Seçim Yönetimi Modelleri

Bir ülkenin seçim yönetim modeli, bütünsel bir yapılaşma sürecinden veya devlet yönetimi sisteminden kaynaklanmaktadır. Seçim yönetimlerinde birçok farklı ayrışma gözükse de yöntemler temelde üç ana grupta toplanmaktadır. Bunlar hükümet modeli, karma model ve bağımsız modeldir.⁵²³

Hükümet modelinde bu modele klasik modelde denmektedir, yönetim modellerinin en eski uygulamasıdır. Bu modele göre seçimler yürütme organı ya da bu organa bağlı bir birim tarafından yönetilmektedir. Bu modelde seçim yönetim organının bütçesi bir bakanlığa ya da yerel yönetime bağlıdır.⁵²⁴

Bu modelde seçim yönetimi bağlı bulunduğu birimden de anlaşılacağı üzere idarenin bir hizmeti olarak görülür.

Hükümet modeline yakın seçim yönetimi anlayışı Danimarka ve Norveç'te mevcuttur. Danimarka'da seçimler "seçim birimi" tarafından yönetilmektedir. Bu birim İçişleri Bakanlığı bünyesinde oluşturulmuştur. Norveç'te yine seçimlerin yönetimi "yerel seçim komisyonlarına" bırakılmıştır. Bu komisyonlar Yerel Yönetimler ve Kalkınma Bakanlığına bağlıdır.⁵²⁵

Karma modelde, seçimlerin yönetiminde klasik modeldeki gibi bir organ bulunmaktadır ve bunun yanı sıra bu modelde bağımsız bir organ da seçimlerin gözetiminde ve denetiminde yer almaktadır.⁵²⁶ Fransız modeli de denmesinin sebebi, bu modelin tipik bir uygulayıcısının Fransa olmasıdır. 1958 Anayasası ile birlikte bu model uygulanmaya başlamıştır. Fransa'da başkanlık ve parlamento seçimlerinde seçim işleri Anayasa Konseyi ve İçişleri Bakanlığı tarafından, yerel yönetim seçimlerinde ise seçim işleri Devlet Konseyi ve İçişleri Bakanlığı tarafından yürütülmektedir.⁵²⁷

---

⁵²³ Wall ve diğerleri (2014), s.6.

⁵²⁴ Wall ve diğerleri (2014), s.7.

⁵²⁵ Gönenç (2008), s.32,33.

⁵²⁶ Wall ve diğerleri (2014), s.8.

⁵²⁷ Gönenç (2008), s.35.

Bağımsız modele de aynı zamanda Latin Amerika modeli denmektedir. Bu model, seçim yönetimini bağımsız bir kurula vermiştir. Bu yönüyle bağımsız model, klasik modelden ve karma modelden ayrılmaktadır.

Yeni ve gelişen demokrasilerde siyasi iktidarların seçim yönetimindeki kısmi de olsa varlığı reddedilmiş ve bununla birlikte bağımsız kurullar seçim yönetiminde kendine yer bulmuştur.⁵²⁸

Siyasal organların devre dışı bırakıldığı bu modelde bağımsız kurul kendine ait bir bütçeye sahiptir.

Çizelge 3.5. Ülkelerin Seçim Yönetimi Modelleri⁵²⁹

Hükümet Modeli	Karma Model	Bağımsız Model
ABD	İspanya	Kanada
İngiltere	Slovakya	Türkiye
İsviçre	Hollanda	Rusya
İsveç	Japonya	Polonya
Norveç	Fransa	İsrail
İtalya	Arjantin	Hindistan
Yunanistan	Macaristan	Mısır
Almanya	Portekiz	Brezilya
Yeni Zelanda	Senegal	Avustralya

Seçim modellerini oluşturan seçim kurulları her ülkede daimi olarak çalışmamaktadır. Özellikle hükümet modelinde kurulu oluşturan üyeler kamu görevlisi olduğundan dolayı kurulların geçici olması benimsenmiştir.⁵³⁰

3.8.2. Seçimlerin Denetimi İlkesi

Seçimlerin denetiminden kasıt, seçim uyuşmazlıklarının çözümüdür. Denetim ile seçim uyuşmazlığı tabii ki aynı kavramlar değildir. Ancak doktrinde denetim ile söylenmek istenen şey, seçim uyuşmazlıkları ve bunun çözüm yollarıdır. Aslında bu seçim uyuşmazlığı

⁵²⁸ Gönenç (2008), s.36,37.

⁵²⁹ Wall ve diğerleri (2014), s.374 vd.

⁵³⁰ Wall ve diğerleri (2014), s.12.

denetim sonucu ortaya çıkmaktadır. Nitekim Gönenç'in seçim uyuşmazlığı tanımı da buna işaret etmektedir. Seçim uyuşmazlığı, *“seçimlerin yönetim ve denetimine ilişkin mevzuat çerçevesinde, seçim sürecinde ortaya çıkabilecek, seçim katılan tarafların hak ve menfaatlerini ilgilendiren anlaşmazlıklardır.”*⁵³¹

Seçimlerin denetiminde asıl önemli olan, basit seçim işleriyle ilgili olan kısım değil, seçim sonucuna etki edecek olan uyuşmazlıklarının kim tarafından ve nasıl çözüleceğidir.⁵³² Seçimlerin denetiminde iki gruba ayrılmaktadır. Seçimlerin denetimi yani seçim uyuşmazlıklarının çözümü ya yasama organına ya da yargı organına bırakılmıştır.

3.12.2.1. Seçim Denetimi Modelleri

3.12.2.1.1. Siyasal Denetim

Seçimlerin siyasal denetiminde seçimlerle ilgili denetimler yasama meclisleri tarafından yerine getirilmektedir. Siyasal denetim İngiltere'de, Amerika'da Fransa'da uygulanmıştır. Nitekim Fransa'da 1958 Anayasası'na kadar⁵³³ seçimlerin denetimi siyasal organlar tarafından yapılmaktaydı.⁵³⁴

Seçimlerin denetiminde siyasal denetim modeli parlamentonun üstünlüğü ilkesine ve milli egemenlik ilkesiyle bağdaşır gözükmemektedir. Çünkü özellikle İngilizlerin geleneğinde olduğu gibi parlamentonun üzerinde bir egemenlik yoktur. Dolayısıyla bu üstün gücün yani parlamentonun temsilcilerinin denetimini bir yargı organı ya da başka bir makam yapamaz.⁵³⁵

---

⁵³¹ Gönenç (2008), s.26.

⁵³² Yavuz (2011), s.58.

⁵³³ Fransa'da Üçüncü ve Dördüncü Cumhuriyet dönemlerinde uygulanan seçimlerin siyasal denetiminde meclis bizzat seçim usulsüzlerini kendisi inceliyor ve karar veriyordu. Seçimlerin iptaline kadar birçok konuda karar veren meclisin bu usulüne “verification of powers” yani yetkilerin teyidi denmekteydi. Aktaran, Gözler (2014), s.313.

⁵³⁴ Henríquez ve diğerleri. (2010). Electoral Justice: The International IDEA Handbook. IDEA. International IDEA Publications, s.63,64.

⁵³⁵ Teziç (2006), s.272.

Nihayetinde seçimlerin denetiminin siyasal organlara bırakılmasının sakıncaları görülmüştür. Mecliste çoğunluğu sağlayanlar, kendi üyelerinden ziyade diğerlerinin seçimlerle alakalı denetimlerine ağırlık veriyorlardı.⁵³⁶

Türkiye’de seçimlerin denetimi 1950 yılına kadar meclis tarafından yapılmıştır. Çok partili ilk seçim olan 1946 seçimlerinden sonra bu konuda hararetli tartışmalar yaşanmış ve akabinde 1950 tarih ve 5545 sayılı kanunla⁵³⁷ seçimlerin denetimi seçim kurullarına bırakılmıştır. Ancak bu düzenlemeyle de seçimlerin denetimi tam olarak siyasal makamlardan koparılamamıştır. Nitekim 1954 yılına kadara milletvekili seçim tutanaklarına ilişkin itiraz YSK’nın hazırladığı rapor doğrultusunda TBMM tarafından kesin olarak karara bağlanmıştır. Nihayet 1954 tarih ve 6272 sayılı kanun ile seçimlerin denetimi YSK’ya verilmiştir.⁵³⁸ Yani bu tarih itibarıyla Türkiye’de seçim denetimi yargısal denetim modeli çerçevesinde şekillenmiştir.

3.12.2.1.2. Yargısal Denetim

Seçimlerin yargısal denetimi kavramı, seçimlerdeki her türlü iş ve işleme yönelik gerçekleştirilen yargısal denetim sistemi olarak tanımlanabilir.⁵³⁹

Seçimlerin denetiminin yargı organlarına bırakılması⁵⁴⁰ hem kuvvetler ayrılığının hem de seçim uyuşmazlıklarının objektif kriterler doğrultusunda çözümünün güvencesidir.⁵⁴¹ Fransa V. Cumhuriyet Anayasası (1958) ile birlikte seçim uyuşmazlıklarının çözümünü Anayasa Konseyine bırakmıştır. Keza Avusturya’da meclis üyelerinin seçimdeki seçim uyuşmazlıklarını Anayasa Mahkemesi çözmektedir. Burada Almanya’nın sui generis bir yapılanması mevcuttur. Seçimlerin denetiminde ilkin Federal Meclis yetkili kılınmışsa da siyasal mercinin kararlarına karşı Federal Anayasa Mahkemesine başvurulabilir.⁵⁴²

---

⁵³⁶ Teziç (2006), s.272.

⁵³⁷ 5545 sayılı kanun 26.4.1961 tarihinde yürürlüğe giren 298 sayılı kanunla mülga olmuştur.

⁵³⁸ Yavuz (2001), s.63-65.

⁵³⁹ Güveyi (2013), s.72

⁵⁴⁰ Ülkelerin yargısal denetim modeli içerikleri için bkz. Aydın (2015).

⁵⁴¹ Teziç (2006), s.272.

⁵⁴² Gönenç (2008), s.36; Teziç (2006), s.272.

Yukarıda da belirttiğimiz üzere Türkiye’de 1954 yılında 6272 sayılı kanunla YSK yargısal denetimin tek aktörü olmuştur.⁵⁴³

Siyasal denetim ile yargısal denetimi karşılaştıracak olursak yargısal denetiminin daha isabetli olduğunu söyleyebiliriz. Seçim iş ve işlemlerinin tarafsız yargı organlarınca çözüme kavuşturulması seçimlerin serbestliği ve dürüstlüğü bakımından son derece önemlidir.⁵⁴⁴

3.8.3. Türkiye’de Seçimlerin Yönetimi ve Denetimi

1982 Anayasası’nın 79. maddesinde seçimlerin yargı organlarının genel yönetim ve denetimi altında yapılacağı düzenlenmiştir. Türkiye’de yetkili organ bakımından seçimlerin yönetimi ve denetimi konusunda herhangi bir ayrıma gidilmemiştir, seçim teşkilatında yer alan kurullar (daimi kurullar) seçimlerin hem yönetimini hem de denetimini yapmak üzere Anayasa ve ilgili kanunlarca yetkilendirilmiştir.

Seçim teşkilatı daimi ve geçici seçim kurulları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. YSK, il ve ilçe seçim kurulları daimi statüye sahip seçim kurullarıdır. Bunun yanında sandık kurulları, gümrük kapıları sandık kurulları ve yurt dışı geçici ilçe sandık kurulları geçici statüdeki seçim teşkilatının geçici organlarıdır.

Seçim kurullarının yargısal nitelikli yetkilerini hangi esaslara göre kullanacağı 298 sayılı kanunda belirtilmiştir. Seçim kurulları yargısal nitelikli kararlarını “itiraz” ya da “şikâyet” üzerine almaktadır. İtiraz ile şikâyetin arasındaki fark, şikâyetin doğrudan seçim kuruluna yapılırken itirazın hiyerarşik olarak bir üst kurula yapılmasıdır. İtiraz, olağan ve olağanüstü itiraz olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.⁵⁴⁵

Ülkelerin seçim yönetim ve denetim modeli tercihi farklı olsa da seçimlerin yönetim ve denetiminde hem kurul bakımından hem kurulun üyeleri bakımından hem de kurulun işleyişi bakımından bazı kriterler ortaya konulmuştur. Bu kriterler,⁵⁴⁶ bağımsızlık,

---

⁵⁴³ YSK’ya bu yetki verilmeden önce Yargıtay’dan ve Danıştay’dan birilerinin bu görevi üstlenmesi hususu üzerinde durulmuştur. Ancak bu düşünceden, adaletin temsil ettiği bu kurumların üzerinde politika dedikodularının olacağı endişesiyle vazgeçilmiştir. Yargısal denetimin bağımsız bir kurula verilmesinin daha uygun olacağı belirtilmiştir. Aktaran, Yavuz(2011), s.63.

⁵⁴⁴ Gözler (2014), s.314.

⁵⁴⁵ Gönenç (2008), s.67.

⁵⁴⁶ Henríquez ve diğerleri (2010), s.83 vd.

tarafsızlık, hesap verilebilirlik, sorumluluk, bütünlük, profesyonellik, özerk bütçe ve sürdürülebilirliktir.

3.8.3.1. Yüksek Seçim Kurulu

1982 Anayasasının 79. maddesi Yüksek Seçim Kurulunu seçimlerin yönetimi ve denetiminden sorumlu kurul olarak tayin etmiştir. Anayasa'da "yasama" bölümü içinde yer alan YSK karma egemen üst yargı mercidir.⁵⁴⁷ Yine aynı madde YSK kararları aleyhine başka bir merciye başvurulamayacağını kayıt altına almıştır. Bu yönüyle YSK kararları kesin nitelik taşımaktadır.⁵⁴⁸ YSK yedi asıl ve dört üyeden oluşmaktadır.⁵⁴⁹ Altısı Yargıtay, beşi Danıştay Genel Kurullarınca, kendi üyeleri arasından olmak üzere gizli oyla seçilir. Bu üyeler, gizli oy ve salt çoğunlukla aralarından bir başkan ve bir başkan vekili seçerler. Yargıtay ve Danıştay üyeleri arasından ad çekme ile ikişer yedek üye ayrılır. Başkan ve başkanvekilleri ad çekmeye girmezler.

⁵⁴⁷ YSK'nın bir mahkeme sıfatına haiz olup olmadığı yönünde çeşitli görüşler mevcuttur. YSK'nın Anayasa'da yüksek mahkemeler arasında düzenlenmemiş olması, Anayasa Mahkemesi kararlarında (AYM, E.1992//12 K.1992/7 (13.05.1992)) "mahkeme" sıfatına haiz olmadığı ve YSK'nın kendi kararlarında kendisinin bir mahkeme olmadığı teyit eden kararları (YSK, 1995/96, 1999/1875) çerçevesinde genel görüş YSK'nın bir mahkeme olmadığıdır. Kanımızca YSK'nın bir mahkeme olmadığı görüşü ve yaklaşımı salt hukuk temelli değildir. YSK siyasi organların oluşumunda söz sahibidir. Bu çerçevede YSK'nu bir mahkeme olarak tayin etmenin sonucunda ortaya çıkabilecek karmaşıklıktan, zorluktan ve siyasi alanda hukuki karar verme endişesinden dolayı yani özetle çoğunluğun karşısında hukukun üstünlüğünü sağlama zorluğundan YSK'nın bir mahkeme olarak nitelendirilmediği görüşündeyiz.

⁵⁴⁸ Bunun bir istisnası YSK'nın kararlarında maddi hata/yanılgının olmasıdır. Ama YSK kesin niteliğinde ki kararını yine kendisi incelemektedir. YSK 1999/2363 sayılı kararında şu ifadeler yer vermiştir; "...Yüksek Seçim Kurulunun kararları kesin ise de, olayda önceki karara dayanak yapılan ilamın kesinleşmediği anlaşıldığına göre, verilen kararda maddi hata bulunduğu kabul edilmelidir. Bu nedenle, kararda maddi yanılğı söz konusu olduğundan işin yeniden incelenebilir olduğu Kurulca kabul edilmiştir. O halde, 15.09.1999 gün ve 2190-1541 sayılı tutanak iptaline ilişkin Yüksek Seçim Kurulu kararının kaldırılmasına ve ilgili hakkında itirazın reddine karar verilmesi gerekmiştir...", YSK, 1999/2363 (13.11.1999), Güveyi (2013), s.132.

⁵⁴⁹ YSK üyelerinin Yargıtay ve Danıştay tarafından kendi üyeleri arasından oylama yöntemiyle değil kura çekme yöntemiyle belirlenmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Ayrıca kurulun siyasi manipülasyonlardan ve baskılardan etkilenmemesi veya daha az etkilenmesi ve de seçim uyumsuzluklarındaki kararlarında konsensüsün daha güçlü olması adına üye sayısının artırılması gerektiği kanısındayız. YSK'nın üye kompozisyonu geçmişten günümüze şöyledir; 1950 tarih ve 5545 sayılı kanunla YSK'nın üye sayısı bir başkan ve altı üyedir (Altısı Yargıtay, beşi Danıştay genel kurullarının kendi üyeleri arasından gizli oyla on bir kişi seçilir. Bunlar gizli oy ve salt çoklukla aralarından bir başkan ve bir başkan vekili seçerler. Yargıtay ve Danıştay üyeleri arasından kura ile ikişer üye yedek üyeliğe ayrılır.), 1954 tarih ve 6272 sayılı kanunla yapılan bir değişiklikle, YSK'nın üye sayısı bir başkan ve on üyedir (Temyiz Mahkemesi (Yargıtay) Birinci Reisi (Başkanı) Kurulun Başkanıdır. Kendisinin bulunmadığı hallerde, kurulda mevcut daire reislerinden (başkanlarından), yoksa üyelerden en kıdemlisi başkana vekâlet eder. Kurul üyeleri Temyiz Mahkemesi (Yargıtay) ve Devlet Şurası (Danıştay) Reis (Başkan) ve azaları (üyeleri) arasından kendi umumi heyetlerince (Genel Kurullarınca) beşer asıl ve üçer yedek olmak üzere kura ile tespit olunurlar.), 1961 Anayasasının 75. maddesi ile YSK'nın üye sayısı yedi asıl ve dört yedek üyedir. Ve seçilme usulleri 1982 Anayasası ile aynıdır.

Yüksek Seçim Kurulunun görev ve yetkileri; 298 sayılı kanununun 14. maddesinde ve 7062 sayılı kanununun 6. maddesinde ayrıntılarıyla sayılmıştır.

Kurul, kararlarını salt çoğunlukla verir. Oyların eşitliği halinde Başkanın bulunduğu tarafın görüşü doğrultusunda karar verilmiş olur. Kurulun prensip kararları on beş gün içerisinde Resmi Gazete’ de yayımlanır; seçime ilişkin diğer kararları ise Kurulun resmi internet sitesinde yayımlanır.⁵⁵⁰

Seçimlerin hem yönetiminin hem de denetiminin YSK’da toplanması eleştirilmektedir.⁵⁵¹ Gözler’ e göre, seçimlerin yönetiminin siyasi ve ya idari bir makama verilmesinde bir sakınca yoktur, yeter ki denetimi yargı organlarına bırakılsın. Hem yönetimin hem de denetimin yargı organına verilmesi -kendini denetlemeden dolayı- makul karşılanmamaktadır.⁵⁵²

3.8.3.2. İl Seçim Kurulu

Daimi seçim kurullarından bir diğeri de “il seçim kuruludur”. Kurul, il merkezinde görevli en kıdemli hâkim başkanlığında merkez ilçe seçim kurulu başkanından sonra gelen en kıdemli iki üyeden oluşmaktadır.

İl seçim kuruluna seçim yönetimi ve denetimine ilişkin 289 sayılı kanunla verilen görev ve yetkiler şunlardır:⁵⁵³

“1. İl seçim çevresi içinde seçimin düzenle yürütülmesini sağlamak için gereken bütün tedbirleri almak ve seçim işlerini denetlemek, 2. İlçe seçim kurullarına oy sandıklarını ve bu kanunda yazılı diğer seçim araç ve gereçlerini göndermek, 3. İlçe seçim kurullarının teşekkülüne, işlemlerine ve kararlarına karşı yapılan itirazları inceliyerek derhal karara bağlamak, 4. İlçe seçim kurulları başkanlıklarınca seçim işlerinin yürütülmesi hakkında sorulacak hususları derhal cevaplandırmak, 5. Aday beyanname veya listelerini almak ve ilan etmek, bunlar hakkında yapılacak itirazları incelemek ve bu beyanname veya listelerden kanuna göre muteber olmıyanlar hakkında karar vermek, geçici ve kesin aday listelerini yerlerine göndermek ve ilan etmek,

⁵⁵⁰ 7062 sayılı Kanun m.5.

⁵⁵¹ YSK’nın yönetim ve denetimiyle ilgilenecek iki ayrı kurulunun bulunması ve birde bu kurulların üzerinde bir genel kurulun bulunması önerilmiştir. Bilir, Birişik (2015). Seçimlerin Yönetimi ve Denetimi. 13. Uluslararası Türk Dünyası Kongresi.

⁵⁵² Gözler (2014), s.314.

⁵⁵³ İl seçim kuruluna diğer seçim mevzuatlarınca da başkaca birtakım görev ve yetkiler verilmiştir.

6. İle bağılı ilçe seçim kurullarından gelen tutanakları birleştirerek il seçim çevresi için bir tutanak düzenlemek,
7. Kanunla kendisine verilen başkaca görevleri yapmak.”

3.8.3.3. İlçe Seçim Kurulu

Bir diğere daimi seçim kurulu ise “ilçe seçim kuruludur”. İlçe seçim kurulu, bir başkan ile altı asıl ve altı yedek üyeden kurulur ve iki yıl süre ile görev yapar. İlçedeki en kıdemli hâkim kurulun başkanıdır. İlçe seçim kurulunun dört asıl ve dört yedek üyesi siyasi partilerden alınır. Diğere iki asıl ve yedek üyelikle eksik kalan asıl ve yedek üyelikler , ilçe merkezinde görev yapan ve toplam memuriyet süresi on yıldan fazla olan, yasama meclisleri veya yerel idare seçimlerinden birine siyasi parti adayı veya aday adayı olarak katılmamış ve evvelce hiçbir siyasi partiye kaydolmamış Devlet memurlarını gösteren, o ilçedeki görev süreleri esas alınarak düzenlenecek listenin ilk sekiz sırasında yer alanlar arasından ad çekme ile belli edilir.

İl seçim kuruluna seçim yönetimi ve denetimine ilişkin 289 sayılı kanunla verilen görev ve yetkiler şunlardır.⁵⁵⁴

“1. İlçe çevresinde seçimin düzenle yürütülmesini sağlamak için gereken bütün tedbirleri almak ve seçim işlerini denetlemek, 2. Sandık kurullarını kurmak, 3. İlçedeki sandık kurullarına, oy sandıklarını ve bu kanunda yazılı diğere seçim araç ve gereçlerini göndermek, 4. Sandık kurullarının teşekküllerine, işlemlerine ve kararlarına karşı yapılan itirazları inceliyerek karara bağlamak, 5. Sandık kurulları başkanlıklarınca seçim işlerinin yürütülmesi hakkında sorulacak hususları derhal cevaplandırmak, 6. İlçe çevresindeki sandık kurullarından gelen tutanakları birleştirerek, ilçe seçim tutanağını düzenlemek ve bu tutanağı seçim işlerine ait diğere evrak ile birlikte il seçim kuruluna derhal teslim etmek, 7. Kanunla kendisine verilen başkaca görevleri yapmak.”

2012 tarih ve 6304 sayılı kanunla Ankara’da yerleşik bir “yurt dışı ilçe seçim kurulu” kurulmuştur.⁵⁵⁵

⁵⁵⁴ İlçe seçim kuruluna diğere seçim mevzuatlarınca da başkaca birtakım görev ve yetkiler verilmiştir.

⁵⁵⁵ Yurt dışı ilçe seçim kurulu, kurulun isminden de anlaşılacağı üzere yurt dışı seçmenlerle ilgili seçim yönetimi ve denetimini sağlamaktır.

3.8.3.4. Sandık Kurulu

Geçici seçim kurullarından sandık kurulu bir başkan ve altı asıl ve altı yedek üyeden oluşmaktadır. Kurul asıl üyeleriyle toplanır.

Sandık kurulu başkanı şöyle belirlenir (298- m.22/1, m.22 /2):

İlçede görev yapan tüm kamu görevlilerinin listesi, mülki idare amiri tarafından yerleşim yeri adresleri esas alınmak suretiyle ilgili ilçe seçim kurulu başkanlıklarına gönderilir. İlçe seçim kurulu başkanı, bu kamu görevlileri arasından ihtiyaç duyulan sandık kurulu başkanı sayısının iki katı kamu görevlisini ad çekme suretiyle tespit eder ve bu kişiler arasından mani hali bulunmayanları sandık kurulu başkanı olarak belirler.

Sandık kurulu başkanının göreve gelmemesi halinde, kamu görevlileri arasından belirlenen üye, bu üyenin de bulunmaması durumunda en yaşlı üye kurula başkanlık eder.

Sandık kurulu üyeleri de şöyle belirlenir(298- m.23/2. m.23/3, m.23/6):

İlçe seçim kurulu başkanı, o seçim çevresinde seçime katılan ve ilçede teşkilatı bulunan siyasi partilerden, son milletvekili genel seçiminde o ilçede en çok oy almış olan beş partiye, her sandık için birer asıl ve birer yedek üye adını beş gün içinde bildirmelerini tebliğ eder.

Bu yoldan tespit edilen sandık kurulu üye sayısı beşten az olduğu takdirde, eksik kalan üyelikler, aynı şartları taşıyan diğer siyasi partilerden, aldıkları oyların büyüklük sırasına göre, aynı usulle tamamlanır.

İlçe seçim kurulu başkanı, sandık kurulunun kalan bir asıl ve bir yedek üyesini belirlemek için önce, 22' nci maddenin birinci fıkrası uyarınca bildirilen listeden sandık kurulu başkanı olarak belirlenmeyenler arasından, ihtiyaç duyulan sandık kurulu üye sayısının iki katı kamu görevlisini ad çekme suretiyle tespit eder ve bu kişilerden mani hali bulunmayanları sandık kurulu asıl ve yedek üyesi olarak belirler.

Yukarıdaki maddelerden de anlaşılacağı üzere sandık kurulu, bir başkan ile 6 asıl ve 6 yedek üyeden kurulur. Başkan ve bir asıl ve bir yedek üyenin kamu görevlisi olma zorunluluğu vardır. Kanun, bu kişilerin kurula gelmemesi halinde siyasi partiler tarafından gönderilen üyelerin sandık kurulu başkanı olmasına müsaade etmiştir.

Sandık kurulu başkanının ve bir asıl ve bir yedek üyenin kamu görevlisi olma zorunluluğu 31 Mart 2019 mahalli idareler genel seçimlerinde İstanbul özelinde çokça tartışılmış ve bu yönde bazı sandık kurulu başkan ve üyelerinin kamu görevlisi olmadığı

gerekçesiyle seçim sonucuna yapılan olağanüstü itiraz ile konu YSK'ya taşınmıştır. YSK İstanbul Belediye Başkanlığı seçim sonucuna yapılan itirazı İstanbul'da bazı sandık kurulu başkan ve üyelerinin kamu görevlisi olmaması hasebiyle (Kararda seçimin yenilenmesine ilişkin olarak başkaca hususlar da vardır.) İstanbul Belediye Başkanlığı seçiminin yenilenmesine karar vermiştir.⁵⁵⁶

Bizim sandık kurulu başkan ve kamu görevlisi üyeler bakımından önerimiz şu şekildedir: 2018 yılında Cumhurbaşkanı ve 27. Dönem Milletvekili Genel Seçiminde Türkiye'de toplam 180.065 oy sandığı kullanılmıştır.⁵⁵⁷ Yani 180.065 sandık kurulu oluşturulmuştur. Türkiye'de ÖSYM birtakım sınavlar gerçekleştirmektedir. Bu sınavlarda bina başkanı, yardımcısı ve salon başkanları ve gözetmenler; üniversitelerde görev yapan öğretim elemanları ve Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda görev yapan yönetici ve öğretmenlerden oluşmaktadır. Örneğin 2018 yılında gerçekleştirilen Yükseköğretim Kurumları Sınavı Temel Yeterlilik sınavında 388.714 kişi sınavda görev almıştır.⁵⁵⁸ ÖSYM, sınav görevlilerini “görevli işletim sistemi” üzerinden atamaktadır. Sandık kurulundaki kamu görevlilerinin Üniversite ve MEB'de görevli bu kişilerden oluşması fikrini öne sürmekteyiz. Nihayet ÖSYM ile YSK arasında yapılacak bir protokol ile sandık kurulunda görev yapacak kişilere yönelik işletim sisteminin alt yapısı kolayca oluşturulabilir. ÖSYM sınavlarında görevli bu kişilerin bir “prosedürü” gerçekleştirme tecrübesinin olmasından, toplumun bu meslek görevine duyduğu güvenden dolayı ve seçimlerde görevli personele verilecek seçim eğitimi bakımından bu kişilerin sandık kurullarında görev almasını seçim yönetimi ve denetimi adına olumlu bir gelişme olarak düşünmekteyiz.

3.9. Bireysel Oy İlkesi

Bireysel oy ilkesinde, seçmen oyunu kullanırken toplulukların, grupların, mesleki ile ekonomik ve sosyal oluşumların üyesi olarak değil, vatandaş olmasından dolayı toplumun bir parçası olarak harekete eder.⁵⁵⁹ Bireysel oy ilkesinin olmadığı yerde “mesleki oy”, “topluluk oyu” ve “sosyal oy” ilkeleri çerçevesinde seçme hakkı tanınır.⁵⁶⁰ Seçimlerin

⁵⁵⁶ YSK, 2019/4219 (06.05.2019)

⁵⁵⁷ Kaynak: <http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/24Haziran2018/2018CBMV- CevreSecSanSay.pdf> (e.t. 21.04.2019).

⁵⁵⁸ <https://dokuman.osym.gov.tr/pfdokuman/2018/GENEL/2018faaliyetraporu05032019.pdf> (e.t.21.04.2019).

⁵⁵⁹ Teziç (2006), s.250,251.

⁵⁶⁰ Gözler (2014), s.308.

demokrasiyi tam anlamıyla sağlayamadığı zamanlarda kurum ve kuruluşların önemi artmış ve de siyasal gruplar ile baskı grupları demokrasinin bir parçası haline gelmiştir.⁵⁶¹

Mesleki oyu (mesleki temsil, korporatif devlet) üç grupta ifade etmek gerekirse;⁵⁶² birincisi, mesleki oy ilkesinin saf halidir. İtalya’da 1928 tarihli kanunla düzenlenen “Meslek Birlikleri Ulusal Meclisinde” görüldüğü üzere yasama organının bütünüyle meslek gruplarından oluşturulmasıdır. İkincisi, mesleki oyun saf halinden saparak karma bir usulün belirlenmesidir. Karma usulde, iki yapılı meclisin bir kanadının klasik temsil ilkesiyle dayandırılması ve diğer meclisin meslek gruplarına dayandırılması öngörülmüştür. 1927 Anayasası ile Yunanistan’da, 1928 Anayasası ile Romanya’da, 1937 Anayasası ile İrlanda’da ve 1953 Anayasası ile Yugoslavya’da karma yapılı korporatif sistem görülmüştür. Üçüncüsü, mesleki temsilin sadece istişari bir pozisyon olarak meclislerde bir danışma organı olarak yer almasıdır. Fransa’da 1946 Anayasası’nda düzenlenen “ekonomik konsey” ve 1958 Anayasası’na düzenlenen “ekonomik ve sosyal konsey” bu üçüncü gruba birer örnektir.⁵⁶³

Mesleki oy ilkesinde birey temsilin bir süjesi değildir. Mesleki oyun dayandırıldığı düşüncenin temellinde milletin ortak menfaati vardır. Buna göre, işleyişin ve temsilin süjesi ekonomik ve sosyal oluşumlardır. Bundan dolayı mesleki oy ilkesinde bireylerin temsili yerine bu grupların temsili vardır.

Seçimin bireysel oluşu 1789 Fransız Devrimiyle olmuştur. Bu tarihten önce Etats Generaux’un üç tabakasını oluşturan rahipler, asiller ve halkın temsilcileri ayrı ayrı kendi tabakalarından seçiliyordu. Fransız Devrimi’nin etkisiyle 1791 tarihli Chapelier Kanunuyla birlikte sosyal sınıfa dayalı seçme hakkı ortadan kaldırılmıştır.⁵⁶⁴

1961 Anayasası’nın hazırlanmasında mesleki temsilin varlığını da görmekteyiz. Meslek gruplarının temsilcilerinden meydana gelen oluşum Temsilciler Meclisinde yer almaktadır.

---

⁵⁶¹ Sezen (1994), s.80.

⁵⁶² Göze, A.(1968). Korporatif Devlet. İstanbul: İÜHF Yayını, No:299’dan aktaran: Teziç (2006), s.252,253.

⁵⁶³ Teziç (2006), s.251.

⁵⁶⁴ Teziç (2006), s.251.

Bireysel oy ilkesiyle beraber temsilciler seçildiği bölgenin ya da kendilerini seçenleri değil, tüm milleti temsil eder hale gelmiştir.

3.10. Kişisel Oy veya Şahsi Oy İlkesi

Kişisel oy ilkesiyle anlatılmak istenen oylamanın bizzat seçmen tarafından yapılmasıdır. Oy hakkını kullanan kişi oy pusulasını oy sandığına bizzat kendisi atmaktadır.⁵⁶⁵ Bu ilkeye göre seçme hakkının sahipliğinde ve bu hakkın icrasında vekâlet olmaz.⁵⁶⁶

Günümüzde elektronik oy sandıklarına da rastlamak mümkündür. “Electronic voting machine” denilen elektronik oy makinelerinde seçmenler tercihlerini bu makineler sayesinde yapmaktadır. Elbette ki bu oy verme yöntemi de kişisel oy ilkesi kapsamında değerlendirilir.

Kişisel oy ilkesinin istisnası kapsamında değerlendirilebilecek oy verme yöntemleri de vardır. Seçmenlerin seçimlerde bizzat sandık başında oy kullanması uygulamasının dışında olan bu oy verme usullerine *gıyabi oy usulü* denmektedir. Gıyabi oy usulündeki amaç, seçimlerde bazı nedenlerden dolayı bizzat sandık başında olamayan seçmenlerin de siyasal katılımını sağlamaktır.⁵⁶⁷ Bu bağlamda gıyabi oy usulü seçimlerde kişisel oy ilkesinin bir istisnasını oluşturmaktadır.

Tabi ki seçim hukuku çerçevesinde ülkelerin oy verme yönteminde esas olarak belirlediği sistem kişisel oy usulü olarak seçmenin sandık başında oy kullanmasıdır. Oy vermede bu usulün istisnası kapsamında değerlendirilecek gıyabi oy hakkı genel itibarıyla⁵⁶⁸ bazı hukuki ve fiili durumlarda seçmene tanınmaktadır.⁵⁶⁹

⁵⁶⁵ Barthelemy, J.(1924). The Government of France. London, s.31.

⁵⁶⁶ Keskinsoy (2018), s.105.

⁵⁶⁷ Karamustafaoğlu (1970), s.141.

⁵⁶⁸ Ülkeler çoğunlukla sandık başında oy kullan(a)mamaya ilişkin seçmenlerden bir mazeret bekler. Ama bu her gıyabi oy çeşidinde ve her ülkede böyle değildir. Örneğin, İngiltere’de “mektupla oy kullanmak için herhangi bir mazeret, neden ileri sürmesine gerek kalmaz. Her seçmen bu yolla oyunu kullanabilmektedir. Ancak İngiltere’de vekâlet usulü oy kullanmak istiyorsanız bir neden ileri sürmeniz gerekmektedir. <https://www.parliament.uk/get-involved/elections/voting/> (e.t.20.05.2019).

⁵⁶⁹ Karamustafaoğlu (1970), s.141,142.

- Bazı meslek gruplarının işleri dolayısıyla seçim günü buldukları seçim çevrelerinden uzak kalmaları durumunda (görevi dolayısıyla yurt dışında bulunan ülke temsilcileri, askeri personel vs.).
- Seçim işlerinden ve güvenliğinden sorumlu kişilerin seçim günü kayıtlı oldukları oy sandığında olamamaları durumunda.
- Bazı durumlarından dolayı (hastalar, yaşlılar, engelliler vs.) oy kullanacağı yere gelmede zorluk çekenler.
- Oy kullanacağı yerden uzakta oturanlar.⁵⁷⁰

Gıyabi oy prosedürü çerçevesinde oy kullanmasına izin verilen seçmen gruplarını yukarıda sayılan seçmen gruplarıyla sınırlı değildir. Tabi ki burada şunu da belirtmek gerekir ki her ülkenin bu konuda uygulaması aynı değildir. Örneğin cezaevinde bulunan kişilere bazı ülkeler posta yoluyla oy kullandırmanın yolunu açarken bazı ülkeler cezaevindeki seçmenler için kişisel oy prosedüründen sapmayarak cezaevlerine de oy sandığı taşımıştır.

Türk seçim hukukunda 298 sayılı Kanunun 2. maddesinde düzenlendiği üzere en saf anlamıyla kişisel oy usulü benimsenmiştir.

“madde 2: Seçmen oyunu kendisi kullanır.”

Yine aynı kanunun 86. maddesinde kişisel oy ilkesine atıfta bulunulmuştur.

“madde 86: Her seçmen, bu Kanunda sayılan istisnalar dışında, hangi sandık seçmen listesinde kayıtlı ise ancak o sandıkta oy kullanabilir.”

Ülkelerin kişisel ve gıyabi oy usulü olarak oy kullandırma yöntemleri şunlardır:

3.10.1. Oy Sandığında Oy Verme

Ülkeler esas itibarıyla bu oy yöntemini kullanmaktadırlar. Seçim çevrelerinin belirlenmesinden sonra seçmen listesinde olan seçmenler seçim günü oy sandığının

---

⁵⁷⁰ Yukarıda da bahsettiğimiz üzere mecburi oy usulünün uygulandığı Yunanistan’da oy vereceği yerden belli bir km uzakta olan kişiler için oy kullanma zorunluluğu bulunmamaktadır.

bulunduğu yere gelerek kendilerine verilmiş olan oy pusulasını oy sandığına atmak suretiyle oy verme işlemini gerçekleştirir.

3.10.2. Mektupla Oy Verme

Kişisel oy uygulamasının en büyük istisnası teşkil eden gıyabi usulü mektupla oy verme usulüdür. Bu usule izin verilen sistemlerde seçmen sandığa bizzat gidemiyorsa posta yoluyla tercihini yapmaktadır.

Mektupla oy kullanma usulünde genel itibarıyla seçim gününden belirli bir zaman öncesinde seçmen sandıkta oy kullanmayacağını belirtmesi gerekmektedir. Bu usule en çok İsviçre’de rastlanılmaktadır.⁵⁷¹

Mektupla oy verme usulünde seçmen oy pusulasını bir zarfa koymaktadır. Ardından oy pusulasını içeren zarf daha büyük bir zarfa konmaktadır. Bu büyük olan zarfta seçmen bilgileri yer almaktadır.⁵⁷² Daha sonra seçim tercihini içeren bu zarf posta ya da öngörölmüş bazı yollarla (seçim görevlilerine teslim etme vs.) seçim merkezinde toplanır.⁵⁷³

Venedik Komisyonuna göre, posta yoluyla oy verilmesine sadece posta hizmetlerinin tehlikesiz ve güvenilir olduğu yerlerde izin verilmelidir. Bu usulle oy kullanma hakkı hastane ve hapisshanedeki kişiler için ya da hareket etme kabiliyeti azalmış olanlar ile yurt dışında yaşayan seçmenlere hasredilebilir. Posta yoluyla oy kullanmada dolandırıcılık ve tehdit ile seçmenin sindirilmesine dikkat edilmelidir.⁵⁷⁴

Türk seçim hukukunda mektupla oy kullanma usulü 13.08.2018 tarihinde 5749 sayılı kanunla getirilmiştir. 298 sayılı kanunun 94/A maddesine eklenen bu usulle sadece yurt dışında bulunan seçmenlerin mektupla oy kullanabileceği düzenlenmiştir. Ancak söz konusu mektupla oy verme usulü Anayasa Mahkemesinin denetimine tabi tutulmuş ve akabinde söz

---

⁵⁷¹ İba (2015). s.171.

⁵⁷² Gözler (2014), s.308; İngiltere’de büyük olan zarfin içine mektupla oy kullanıldığına dair doldurulan beyan formu doldurulur. <https://www.yourvotematters.co.uk/how-do-i-vote/voting-by-post> (e.t. 20.05.2019).

⁵⁷³ Seçim merkezlerinde toplanan mektupla oyların

⁵⁷⁴ Venedik Komisyonu, Seçim Konularında iyi Uygulama Kuralları, pr.3.2.

konusu düzenlemenin serbest ve gizli oy ilkelerine aykırı olduğu saptanarak iptal edilmiştir.⁵⁷⁵ Anayasa Mahkemesinin karardaki görüşü şu şekildedir:

“Oy hakkı Anayasa’da güvence altına alınmış temel bir haktır. Yasa koyucunun ödevi de yurt içinde ya da yurt dışında yaşayan bütün yurttaşların oy hakkından Anayasa’nın öngördüğü ilkelere uygun olarak yararlanmasını sağlamaktır.

Devletin, yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının oy verme haklarını kullanabilmelerini sağlarken Anayasa’ da belirlenen seçim ilkelerine uygun ve uygulanabilir nitelikteki tedbirleri alması gerekir. İptali istenilen yasa kurallarında öngörülen mektupla oy kullanma yöntemi, seçmenin oyunu kullanırken aile üyelerinden ve sosyal çevresinden gelebilecek her türlü etkiye açık olması nedeniyle seçmenin iradesini korumaya elverişli bulunmamaktadır. Seçimin serbestliği ilkesi, seçmenin oyunu her türlü etkiden uzak ve gizlilik içinde kullanmasının tam olarak güvence altına alınması halinde gerçekleştirilebilir. Bu güvencenin ise kuralda öngörülen mektupla oy verme yöntemi ile gerçekleştirilmiş olduğundan söz edilemez. Bu nedenle seçim için aranan serbestlik ve gizlilik ilkelerini sağlamaya elverişli bulunmayan mektup yöntemiyle oy kullanılmasına ilişkin yasa kuralları Anayasa’ nın 67. maddesine aykırıdır. İptalleri gerekir.”⁵⁷⁶

3.10.3. Gümrük Kapısında Oy Verme

Gümrük kapısında oy verme usulü esasen yine seçim sandığına oy zarfını atmak suretiyle yapılır ancak bu usulde seçmen yer olarak özel izin verilmiş yerde yani gümrük kapısında oyunu kullanmaktadır. 298 sayılı kanunun 94/E maddesinde gümrük kapısında oy verme usulü ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Buna göre seçmen yurt dışı seçmen kütüğüne kayıtlı ise gümrük kapısında oy kullanabilecektir. Pasaport veya nüfus cüzdanı göstermek suretiyle oy kullanmak isteyen yurt dışı seçmen kütüğüne kayıtlı Türk vatandaşları seçimin yapılacağı günden kırk beş gün öncesinden başlamak üzere oy kullanabilecektir.

⁵⁷⁵ AYM, E.2008/33 K.2008/113 (05.07.2008).

⁵⁷⁶ Bir kısım üye karara farklı gerekçeyle çoğunluk görüşüne katılmamışlardır: “298 sayılı Yasa’ya 5749 sayılı Yasa ile eklenen 94/A maddesindeki “mektup” sözcüğü, kararda belirtilen nedenlerle Anayasa’ya aykırı bulunarak, mektupla oy kullanmanın her halde Anayasa’ya aykırılık oluşturacağı sonucuna varılmış ise de serbest oy ilkesine uygun daha güvenli diğer yöntemlerin uygulanmadığı durumlarda, Anayasa’ya aykırılık gerekçesi gözetilerek yeni düzenleme yapılmasına Anayasal engel bulunmamaktadır.”

Gümrük kapısında oy vermek isteyen seçmenin daha önce diğer yöntemlerle oy kullanıp kullanmadığı kontrol edilir. Oyunu kullanan seçmen SEÇSİS' e kaydedilir ve oy kullandığı şerhi düşülür.⁵⁷⁷

3.10.4. Vekâletle Oy Verme

Evlenme, nişanlanma gibi bazı haklar kişiye sıkı sıkı bağlı haklardandır. Bu haklar başkasına devredilemeyeceği gibi başkası tarafından da kullanılamaz. Kişisel oy ilkesiyle de seçme hakkı bu kapsamda yer almaktadır.⁵⁷⁸ Ancak bazı durumlardan dolayı buna istisna getirilmiştir. Bu usulde seçme hakkına sahip olan seçmen, oy verme işlemi için başkasını yetkilendirir. Vekâletle oy usulü, birtakım sınırlamalara tabidir. Örneğin bir seçmen birden fazla kişiyi vekil tayin edemez; yine vekil tayin olunan kişi, birden fazla seçmenin yerine oy kullanamaz.⁵⁷⁹

Kişisel oy ilkesinin istisnasını oluşturan vekâletle oy usulünde genel itibarıyla vekâlet verenin özel durumu sebep olmaktadır. Örneğin seçim bölgesinde olmayan silahlı kuvvetler mensubu, hasta, yaşlı ve engelli kimseler bu yola başvurumaktadırlar.

İngiltere'de seçim günü eğitimleri nedeniyle oy kullanamayacaklar, birisine vekâlet vererek oy kullanmasını sağlayabilir. Yine, seçim günü işi (mesleği) dolayısıyla seçime katılamayacak kişiler bu yola tevessül edebilir. Yurt dışı seçmenleri vekâletle oy kullanabilmektedirler. Yine vekâlet usulüyle oy kullanabileceklerin arasında krallık ve elçilik görevlileri dâhil edilmiştir. Son olarak yurt dışında görevli silahlı kuvvetler mensupları da vekâletle oy prosedürünü işletebilmektedirler. Tahdidi olarak sayılan bu durumların haricinde İngiltere'de vekâletle oy prosedürü işletilmemektedir.⁵⁸⁰

⁵⁷⁷ Yurt dışı seçmenler sadece milletvekili genel seçimi, Cumhurbaşkanlığı seçimi ve halkoylamasında oy kullanabileceği için (298 s.K. 94/A) bu prosedür sadece bu seçimlere özgüdür.

⁵⁷⁸ Buran. H.(2005). Seçim Sistemleri ve Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Sistemi Önerisi. Ankara: Siyasal Kitabevi, s.44.

⁵⁷⁹ Örneğin Karamustafaoğlu'nun eser yılı (1970) itibarıyla aktardığına göre; Avusturya, İsveç, İsviçre, Japonya, Laos, Lüksemburg, Monako ve Yugoslavya(devlet olarak 1918-2003), İngiltere, Fransa'da vekâlet oy usulü uygulanmıştır. Bu ülkelerde bu usule başvuranlar genellikle sakatlar, hastalar ve görme engellilerdir. Monako, Yugoslavya ve Japonya'da okuma-yazma bilmeyenler, İngiltere'de ve Fransa'da seçim çevresinden uzak olan silahlı kuvvetler mensubu vekâletle oy kullanabilmektedir. Karamustafaoğlu (1970), s.145.

⁵⁸⁰ <https://www.yourvotematters.co.uk/how-do-i-vote/voting-by-proxy> (e.t. 20.05.2019).

Gizli oy ilkesiyle bağdaşmayan vekâletle oy usulünde, kişiye sıkı sıkı bağlı olan bir hak başkası tarafından icra edilmektedir. Bu usulde vekil ile vekâlet veren arasında bir güven ilişkisi vardır. En nihayetinde vekil denetimden muaftır. Oy kullanırken bağımsız ve serbesttir ve de vekâlet verenin güven ilişkisi haricinde kendisi adına oy verildiğini öğreneceği bir hukuki enstrüman bulunmamaktadır. Bu hususlardan dolayı, vekâletle oy kullanma yöntemi öncelikli olarak uygulanmamalıdır.

3.10.5. Bulunulan Yerde Oy İlkesi ve Mobil Sandık

Bulunulan yerde oy usulü kişisel oy ilkesinin yer bakımından seçmene ulaşmak adına klasik prosedürün dışına çıkılmış versiyonudur. Yukarıda da ifade edildiği üzere kişisel oy ilkesi aslında iki şart beraber sağlandığı zaman tanımına ulaşmaktadır. Bunlardan birincisi, seçmenin normal prosedür bakımından önceden belirlenmiş oy sandığında ve ikinci bizzat seçmenin kendisi tarafından oyunu kullanmasıdır. Bulunulan yerde oy usulünde seçmen yine bizzat kendisi oy kullanmaktadır. Zaten sistemin getiriliş amacı seçmenin oy hakkına kavuşması ve bizzat kendisi tarafından oyunun kullanılmasıdır. Biz şu ana kadar hem bulunulan yerde oy usulünün hem de seçmenin vekil tayiniyle oy kullanma usulünün bir arada olduğu bir sistemle karşılaşmadık. Zaten ikisinin bir arada bulunduğu bir usulle seçme hakkının kullandığını görmeyi beklemek abesle işigaldir. Zaten vekâletle oy sistemi, bulunulan yerde oy usulünün olmadığı yerde ya da kapsamadığı seçmen grubunda dereye sokulmuş bir istisnadır. İkinci olarak ise seçmenin oy sandığına oyunu bizzat atmasıdır. Bulunulan yerde oy kullanma usulünde bu ikinci husus normal prosedür bakımından işletilmektedir. Yani seçmen bulunulan yerde oy usulünde oyunu bizzat kendisi kullanmaktadır. Bu bağlamda kanımızca bulunulan yerde oy verme usulü kişisel oy ilkesinin bir istisnası değil, klasik anlamda bu usulün tabiri caiz ise modifiye edilmiş halidir.

Bulunulan yerde oy kullanma usulü zaruri birtakım hususiyetlerden dolayı seçmenin kendi oy sandığına erişememesinden dolayı oy hakkının zayi olmaması adına devreye sokulmuş bir mekanizmadır.

Türk seçim hukukunda 298 sayılı kanun 94. maddesinde bulunulan yerde oy kullanması gereken seçmen grubunu belirtmiştir:

*Sandık seçmen listesinde kayıtlı olmayan seçmenlerin oy kullanması
Madde 94 – (Değişik: 8/4/2010-5980/18 md.)*

İlçe seçim kurulu başkanı, seçimin yapıldığı çevrede oy verme hakkına sahip olduğu halde, görev yaptığı sandığa ait seçmen listesinde kayıtlı bulunmayan;

a) Sandık kurulu başkan ve üyeleri ile bina sorumlularının,

b) Seçimin güvenliğini sağlamakla görevli kolluk güçlerinin,

c) İlçe seçim kurulu tarafından sandık kurulu üyelerini görev yerine ulaştırmak için görevlendirilmiş kişilerin,

her birine seçmen olduğunu ve hangi seçimde oy kullanabileceğini gösteren ve sandık seçmen listesindeki bilgileri kapsayan bir belge verir. Ayrıca, bu seçmenlerin esas kayıtlı olduğu sandık seçmen listesine meşruhat verilmek üzere kayıtlı bulunduğu sandık kurulu başkanlığına durumu yazı ile bildirir.

Bu madde uyarınca, ilçe seçim kurulu başkanı tarafından kendilerine oy kullanma hakkı bulunduğuyla ilişkin olarak belge verilen görevliler, bu belge ile görevli oldukları sandık bölgesinde oy verirler.

Milletvekilleri ile milletvekili adayları seçmen bilgi kağıdını göstermek suretiyle kayıtlı oldukları seçim çevresi dışında da oylarını kullanabilirler.

Sandık kurulu, bu madde kapsamında oy kullanan kimselerin ilgili belgelerini, oy verme işleminden önce alır. Bu belgeler, diğer seçim evrakı ile birlikte ilçe seçim kuruluna teslim edilir.

Bu madde uyarınca oy kullanan seçmenlerin ad ve soyadları ile kimlik bilgileri, oy kullandıkları sandık seçmen listesinin sonuna yazılarak karşısına imzaları alınır.

Yukarıdaki maddede koyu yerlerde gösterildiği üzere, sandık kurulu üyeleri ile bina sorumluları ve seçim günü seçim işlerini yapan personel ve de ayrıca milletvekilleri ve milletvekili adayları bulunduğu yerde oy kullanma usulünden yararlanarak oylarını kullanabileceklerdir.

Bulduğu yerde oy kullanma usulü “mobil sandık” vasıtasıyla da gerçekleştirilmektedir. 16.03.2018 tarih ve 7102 sayılı kanunla 298 sayılı kanunda değişikliğe gidilmiştir. Anılan bu kanunun verdiği isimle “seyyar sandık” uygulaması yürürlüğe girmiştir.

298 sayılı kanununun 14/1-17 maddesine göre, muhtarlık seçimleri haricinde hastalığı veya engeli sebebiyle yatağa bağımlı olan seçmenlerin oy kullanmalarını sağlamak için seyyar sandık kurulu kurulur.⁵⁸¹ Bir seçmenin seyyar sandık aracılığıyla oy kullanması için yatağa bağımlı olduğunu doktor raporuyla belgelendirmesi gerekmektedir. Yatağa bağımlı

⁵⁸¹ YSK'nın 02.01.2019 tarih ve 2019/4 sayılı kararında belirtilen 138/II sayılı genelgeye göre, seyyar sandığa seyyar oy kabini eşlik etmektedir. Bulunan yerde oy kullanma usulü bakımından 298 sayılı kanununun 94. Maddesinde a, b, c bentlerinde (seçim görevlileri) yazılı seçmenler seyyar sandıkta da oylarını kullanabileceklerdir. Seyyar sandığın konulacağı yer, yatağa bağımlı seçmenin evinde oy kullanma rahatlığı sağlayacak şekilde belirlenir. Yine seyyar oy kabini seçmenin rahat edebileceği gizli oy ilkesi çerçevesinde uygun bir yere konur. Okuma yazma bilmeyen seçmene bir başkası yardım edemez. Seyyar sandık kurulu başkanı seçmenin oy kullanması amacıyla birtakım sözlü prosedürleri işletir.

seçmen oy kullanamayacak durumda ise oyun gizliliğini ihlal etmemek şartıyla bir yakınının yardımını ile oy kullanabilir.⁵⁸²

Mobil sandık uygulamasını kullanan ülkelerden biri de İsviçre'dir. İsviçre'de özellikle örnek alınması gereken bir uygulama olarak hastanede mobil sandık uygulaması yapılmaktadır.⁵⁸³

Mobil sandık uygulamasına örnek başka bir ülke de Avustralya'dır. Avustralya'da mobil sandık ekipleri seçmenlerin seçim tercihinde bulunmasını sağlamak amacıyla hastanelere bakım evlerine, hapishanelere ve ülkenin ücra yerlerine gitmektedirler. Ayrıca seçim gününde seçmenler yurt dışında veya seçim bölgesi olarak bağlı bulunduğu eyalette değilse merkez seçim çevrelerinde veya posta yolu ile oy kullanabilmektedirler.⁵⁸⁴

3.10.6. Elektronik Oy

Günümüzde elektronik oy verme usulüne bir eğilim gözlenmektedir. Ülkelerin elektronik oy uygulamasına geçiş çalışmalarının başlıca nedenleri; seçim maliyetlerinin azaltılması, seçim işlerindeki hızlilik ve verimlilik, seçim sonuçlarının belirlenmesindeki hızlilik ve doğruluk, sonuçlarla ilgili sahteciliği önlemek ve seçim güvenliğini sağlamaktır.⁵⁸⁵

Elektronik oy usulünün başlıca üç tipi; oy bilgisayarı (oy makinesi), internet yoluyla oy ve elektronik kiokstur.⁵⁸⁶

---

⁵⁸² YSK,2019/4, 138/II sayılı Genelge madde17.

⁵⁸³ Özçelik (2019), s.242.

⁵⁸⁴ <https://education.aec.gov.au/teacher-resources/files/voting-in-australia.pdf>. (e.t.21.05.2019); Avustralya'da bu denli mobil sandık uygulamasının geniş olmasını bu ülkede mecburi oy uygulamasının varlığıyla bağdaştırmaktayız.

⁵⁸⁵ Akın, M.(2002). Seçimlerde Elektronik Oy Kullanma. İletişim Fakültesi Dergisi,15, s.402,403.

⁵⁸⁶ Akartürk (2017), s.65.

Elektronik oy uygulaması bir yandan avantajlar sunarken bir yandan da ülkelerin kolayca göze alamayacağı birtakım sorunları beraberinde getirmektedir. Bu sorunlardan bazıları⁵⁸⁷ teknik sorunlar⁵⁸⁸, hatalı kullanım⁵⁸⁹ ve sahtekârlıktır⁵⁹⁰.

Çok sayıda insan önemli seçimlerde, sistemin doğruluk ve bütünlük bakımından belirsizliğinden dolayı ve oyların dökümü hususundan dolayı elektronik seçimleri yeterince güvenilir bulmamaktadır.⁵⁹¹ Tek çatı altında izah etmek gerekirse bu sistemin en büyük sorunu “güvenlik” meselesidir. E-seçimlerin bu noktada bir denetim mekanizmasına sahip olması gerekir. Denetim mekanizması, üzerinde durulması gereken hassas bir konudur. Denetim mekanizmasının oluşmasında ve sistemin güvenlik kriterlerini karşılması noktasında ciddi endişeler vardır. Örneğin Amerika Birleşik Devletlerinde e-seçime yönelik olarak elektronik sistemin denetimi yine sistemi üretenler tarafından yapılmaktadır. Bu haliyle bağımsız bir denetim sisteminin kurulması sistem güvenilirliği bakımından büyük bir öneme sahiptir.⁵⁹²

298 sayılı Kanununun 94/A maddesinde yurt dışı seçmenlerinin elektronik ortamda oy vermesi yasal olarak mümkün kılınmıştır.⁵⁹³

---

⁵⁸⁷ Akın, M.(2006). Elektronik Oy Verme Sistemlerinde Güvenlik: Deneyimler ve Türkiye İçin Öneriler. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi, S.3, s.34,35.

⁵⁸⁸ Seçimlerde elektronik oy kullanılmasıyla birlikte doğal olarak sistem tercihleri elektronik olarak kaydedecektir. Bu usulde oyların geçici ya da kalıcı kaybı söz konusu olabilir. Bu da en nihayetinde hiçbir seçim düzeninde istenmeyen seçimlerin tekrarına yol açabilir.

⁵⁸⁹ Burada hem seçmenlerin hem de seçim görevlilerinin sistemsel eğitimlerinin tam olması gerekmektedir. Ayrıca, hem oy hakkını kullanan hem de görevli kişilerin sisteme aşına olmaları gerekmektedir. Aksi takdirde seçmenlerin tercihlerinde bir silinme, kaydedilme hatası vb. durumlar gerçekleşebilir.

⁵⁹⁰ Seçim usulünü sağlayan sistemde yazılım ve donanım ile ilgili seçim güvenliğini zedeleyecek birtakım girişimler olabilir. Seçimlere müdahale konusunda Trump'ın kazandığı Amerika başkanlık seçimlerinde Rusya'nın müdahalesi şüphesi hala ara ara gündem olabilmektedir.

⁵⁹¹ Tarasov, P., Tewari H.(2017). The Future Of E-Voting. IADIS International Journal on Computer Science and Information Systems. Vol. 12, No. 2, s.149.

⁵⁹² Bkz. Zengin (2003), s.288 vd.

⁵⁹³ Yurt dışı seçmenlerin oy kullanmasında; sandık, gümrük kapılarında veya elektronik oylama yöntemlerinin birlikte veya ayrı ayrı uygulanmasına, seçim türüne ve yabancı ülkenin durumuna göre, Dışişleri Bakanlığının görüşü alınarak Yüksek Seçim Kurulunca karar verilir.

3.10.7. Değerlendirme

Başarılı, adil ve güvenilir bir seçim gerçekleştirmek için birtakım kriterlerin sağlanması gerekir. Bu kriterler şunlardır:⁵⁹⁴

- Yeterlilik ve doğrulama: Sadece seçmenler oy kullanabilmelidir.
- Teklik: Seçmen birden fazla oy kullanmamalıdır.
- Doğruluk: Seçim mekanizması oyları doğru bir şekilde kaydetmelidir.
- Bütünlük: Oylar sayılmadan önce değiştirilmemeli, taklit edilmemeli ve de sayılmadan silinmemelidir.
- Doğrulanabilme ve denetlenebilme: Oyların sayımı doğru hesaplanmalı. Bunu teyit edici sayım kayıtları var olmalıdır.
- Güvenilirlik: Seçim sistemi herhangi bir arıza durumunda da (makinelelerin arızalanması ya da internet bağlantısının kaybı gibi) çalışabilir olmalıdır.
- Esneklik: Seçim teçhizatı değişik oy pusulalarının kullanılmasına izin vermeli, engellilere erişim olanağı tanınmalıdır.
- Gizlilik: Gizli oy esas alınmalıdır ve seçmenin üzerinde olumsuz etkiler bertaraf edilmelidir.
- Kolaylık: Seçmenler, oy verme işlemini basit bir şekilde gerçekleştirmelidir.
- Onaylanabilme: Seçim mekanizması seçim görevlilerinin gerekli kriterleri yerine getirdiklerini test edebilmelidir.
- Saydamlık: Seçmenler, oy kullanma süreci hakkı bilgi sahibi olmalı ve seçimin işleyişini bilmelidirler.
- Maliyet: Seçimler kabul edilebilir bir maliyette gerçekleştirilmelidir.⁵⁹⁵

Yukarıda yer alan kriterler sadece oy verme yöntemlerini değil seçim işlerini olması gereken bakımından baştan sona ele alan uygulamalar bütünüdür. Elbette ki seçimlerin yukarıda yer alan ölçütler bakımından hepsini büsbütün eksiksiz karşılaması beklenemez. Ki kanımızca yukarıda yer alan ölçütlerden bazıları diğerlerine nazaran daha önemlidir. Ve bazıları uygulamasında daha dikkat edilmesi gereken hususlardır. Örneğin Türkiye’de

---

⁵⁹⁴ Internet Policy Institute. (2001). Report of the National Workshop on Internet Voting: Issues and Research Agenda. s.11; eserde yer alan kriterlerin içerdiği kavramların seçim hukukumuz bakımından uygun aktarımında Akın’ın eserinden yararlanılmıştır. Akın (2006), s.33.

⁵⁹⁵ Elektronik oy verme usulünde çeşitli uygulamaların seçmen başına düşen maliyeti için bkz. IDEA.(2011). Introducing Electronic Voting: Essential Consideration.Policy Paper, s.31,32.

seçimlerin maliyet çerçevesi bakımından ele alınmaması gerekir. En azından seçim maliyet sınırının geniş olması gerekir. Esasen bunu sadece ülkemiz özelinde değil özellikle tüm “gelişmekte olan ülkeler” bakımından düşünmekteyiz. Çünkü ülkenin refah durumuyla siyasi kültür ve demokrasi arasındaki bağlantı göz ardı edilemez. Bu ülkelerin demokrasi seviyesi arzulanan yerde değildir. Başarısız seçimler özellikle bu tip ülkeleri derinden sarsmakta, ülkede demokrasi aracılığıyla demokrasiye daha da zarar verilmektedir.

Ülkeler oy verme usullerini belirlerken yukarıda yer alan ilkeleri kendi özellerinde tasavvur ederek yöntemlerini uygulamaya koymalıdır. Bazı oy verme yöntemleri yukarıdaki kriterlerden bazılarını tatmin edici seviyede karşılıyor olabilir. Ama buna karşın oy verme usulü bazı kriterleri de hiç karşılamayacak durumda ise bu usulün uygulamaya konulmaması gerekir. Örneğin teknoloji çağına çok ayak uydurmamış bir ülkenin e-mail yoluyla oy verme usulünü benimsemesi makul karşılanmamaktadır. E-mail yoluyla seçim maliyetini en aza indirebilir ama seçmenlerin oy verme konusunda zorluk çekecekleri ve çekinecekleri de bir gerçekliktir.

Ülkeler oy verme yöntemlerini değiştirirken ya da yeni oy verme yöntemlerini seçim sistemlerine dâhil ederken “pilot uygulama” yöntemine başvurmaları gerekir. Örneğin birçok ülke elektronik oy verme konusunda pilot uygulama yöntemini denemiştir ve denemektedir. Pilot uygulamada ülkeler diğer seçimlere nazaran önemsiz seçimlerinde ya da ülkede bazı bölgelerde bu sistemi kurarak sistemin işletilebilir olduğunu denemektedir.⁵⁹⁶

Bazı oy verme yöntemleri tercih yapmada yani siyasal katılma konusunda bir kolaylık sağlayabilmektedir. Ancak bu hususa odaklanıp bu yöntemlerin serbest ve gizli oy ilkelerini zedelemesine müsaade edilmemelidir. Belirli oy verme yöntemlerinde bu ilkelere yaşanacak problemler, seçmeni en temel siyasi hak olan seçme hakkından büsbütün uzak tutabilir.

---

⁵⁹⁶ Ülkelerin elektronik seçimi uygulamaları için bkz. Esteve, J. Goldsmith, B. Turner, J.(2012). International Experience with E-Voting. Norwegian E- Vote Project. IFES, s. 13 vd.

3.11. Makul Aralıklarla Seçim İlkesi

Seçimler esasen iki temelden oluşmaktadır. Birincisi, seçme hakkını kullanan seçmenler ikincisi ise bu hakkın yöneldiği adaylar ve netice itibarıyla seçilenlerdir. Bu iki süje tarafından ortaya çıkan sonucun zaman bakımından belirli bir sınırının olması seçmen iradesinin yenilenmesine hem de seçilenin meşruiyetinin yenilenmesine hizmet edecektir.⁵⁹⁷

Bununla birlikte seçimlerin makul aralık olarak az bir zamanla da sınırlandırılmamış olması gerekir. Sürenin kısa olması sonucunda, seçilen kamusal işlevini yerine getirmede zorlanacak ve seçim vaatlerini ve programını uygulamayacaktır.⁵⁹⁸

Seçimlerin makul aralıklarla yapılması MSHS' de ve AIHS' de düzenlenmiştir. AIHM Jam Timke/Almanya başvurusunda⁵⁹⁹ dört veya beş yıl aralığında seçimlerin yapılmasını makul aralık olarak değerlendirmiştir.⁶⁰⁰ Venedik Komisyonu da bir yasama meclisinin görev süresinin beş yıldan fazla olmamasını belirtmiştir.⁶⁰¹

Ülkemizde 2017 Anayasa değişikliği ile birlikte, yasama ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin aynı zamanda yapılacağı kayıt altına alınmış. Bu seçimlerin süresi beş yıl olarak düzenlenmiştir (Any m. 77).

Seçim kanunlarında yapılacak değişikliklerin seçimlerden bir yıl öncesini kapsamında durumunda ilk seçimlerde uygulanmaması kuralı seçim istikrarı bakımından önem taşımaktadır. Aksi takdirde makul aralığı açacak suistimalci düzenlemeler seçim hukukuna dâhil edilebilir.

---

⁵⁹⁷ Akartürk (2017), s.73.

⁵⁹⁸ Akartürk (2017), s.73.

⁵⁹⁹ Jan Timke/Almanya, B. No:27311/95 (11.09.2995).

⁶⁰⁰ Gözübüyük, Ş., Gölcüklü, F.(2011). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması.(11. Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi, s.438; Özçelik (2019), s.253,254.

⁶⁰¹ Venedik Komisyonu iyi Uygulama Kodları, pr.6.

3.12. Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkesi

Bu ilke iki unsuru bir arada bulundurduğu için ve birbirleriyle kompleks bir ilişki içinde olduklarından dolayı ülkeler bu ilke çerçevesinde başarılı bir seçim dizaynı oluşturmada zorluk çekmektedirler. Bir yandan yönetim istikrarını sağlama adına küçük yapılara-parçalara müsaade etmemeye çalışırken diğer yandan oy ve temsil denliğini orantılı bir hale getirmemiz gerekmektedir. Seçim sistemi formüllerini ve seçim sisteminin boyutlarını (seçim çevresi, seçim barajı gibi) bu ilke doğrultusunda oluşturmanız gerekmektedir.

1982 Anayasası bu ilkeye 67. maddesinde yer vermiştir. Madde 67: “*Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir.*” Anayasa bu ilke nazarında herhangi bir seçim sistemi belirlememiştir. Seçim sistemi alt kanunlarda “nispi temsil sistemi” olarak belirtilmiştir.⁶⁰² Ülke barajı da temsilde adalet ve yönetimde istikrar çerçevesinde çokça tartışılan %10 olarak belirlenmiştir.⁶⁰³

Anayasa Mahkemesi bir kararında⁶⁰⁴ “temsilde adalet ve yönetimde istikrar” ilkesi için şu ifadelere yer vermiştir: “*Temsilde adaletin ağırlığı, yönetimde istikrarın temel koşuludur. Adalet, istikrar sağlar. Yalnızca istikrar düşüncesi, adalet olmayınca istikrarsızlık yaratır. Anayasa'nın gözetilmesini istediği "temsilde adalet ilkesi" serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm öğeleriyle özetlenmekte ve oyla orantılı temsilci sayısıyla yaşama geçirilmektedir. "Yönetimde istikrar ilkesi" ise, yürütmenin güçlü olmasını sağlayacak biçimde oyları yasama organına yansıtacak yöntemler olarak algılanmaktadır.*”

2017 Anayasa değişikliği ile meclisinden çıkan bir hükümetin olmaması ve de Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesiyle birlikte, yönetimde istikrar ilkesinin işlevsiz hale geldiği şeklinde yorumlanabilir.⁶⁰⁵ Ancak burada 2839 sayılı Seçim Kanununa eklenen “seçim ittifakı” başlıklı m.12/A’yı⁶⁰⁶ değerlendirmek gerekir. Bu maddeye göre, seçime

⁶⁰² Nispi temsil sistemi çoğunluk sistemlerine göre daha fazla temsilde adalet ilkesine riayet etmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Erdoğan (2013), s.22 vd.

⁶⁰³ Ülke barajının yüzde 10 olması temsilde adalet ilkesi bakımından çokça eleştirilmektedir. Ancak barajın bu yüzdesiyle beraber Türkiye’de yönetimde istikrarı olanağı sağlayan istikrarlı bir parti sistemini de beraberinde getirmiştir. Erdoğan (2013), s.140.

⁶⁰⁴ AYM, E.1995/54 K.1995/59 (21.11.1995), Özçelik (2019), s.388.

⁶⁰⁵ Özçelik (2019), s.388.

⁶⁰⁶ Bu madde, 13.03.2018 tarih ve 7102 sayılı kanunla yürürlüğe girmiştir.

katılma yeterliliği olan partiler, ittifak halinde seçime katılabileceklerdir. Yürütme organı karşısında parlamentoda ittifak halinde güçlü bir muhalefet bloğu yönetimde istikrar ilkesinin önemini tekrar gündem konusu yapabilir.

Temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerinin bir kompozisyon oluşturmada güçlüğü yukarıda da ifade ettiğimiz üzere bu iki ilkenin birbiriyle olan kompleks ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Örneğin nispi temsil sisteminde milli bakiye usulü, temsilde adaleti sağlarken yönetimde istikrar ilkesiyle çelişmektedir. Buna benzer bir şekilde, listeli tek türlü çoğunluk sistemi yönetimde istikrar sağlanırken temsilde adalet ilkesiyle bağdaşmamaktadır.⁶⁰⁷

Bu başlık altında bizim çalışma konumuzla alakalı olarak şunları diyebiliriz: Bir devlet olma gereğinden dolayı her ülke yönetimde istikrarı sağlamak ister. Buna karşılık yönetimin meşruiyet kaynağı seçmenlerin oylarıdır. Bu bağlamda temsilde adalet yukarıda Anayasa Mahkemesinin de zikrettiği üzere yönetimde istikrarın temel koşuludur. Evet, demokrasi bağlamında temsilin adaletli bir şekilde oluşması sadece yürütme ya da yasama organını değil hatta yargı erkinin istikrarı için bir ön koşuldur. Bu bakımdan sadece yönetimde istikrar sorunsalına odaklanıp temsilde adalet ilkesini bir kenara koymak seçme hakkının demokratik ilkelerine zarar verecektir. Bu bakımdan her iki ilkeyi de taşıyacak özellikle oy verenlerin ve bununda özelinde azınlıkların temsilini sağlayacak bir seçim döngüsünün oluşturulması gerekir.

3.13. Seçme Hakkı İlkelerinin Uygulanma Koşulları

Seçme hakkının anayasal güvenceye sahip olması ve seçimlerde demokratik ilkelerin uygulanması arzu edilen demokratik sistem için son derece önemlidir. Birbirlerinin olmazsa olmazı seçme hakkının ilkelerinin uygulanması bazı koşullara bağlıdır.⁶⁰⁸

Venedik Komisyonu iyi uygulama kodlarında bu koşulların neler olduğunu belirtmiştir.⁶⁰⁹

⁶⁰⁷ Hakyemez, Y.Ş.(2007). Temsilde Adalet ve yönetimde İstikrar ilkeleri Açısından Seçim Barajı ve Avrupa İnsan hakları Mahkemesi Kararı. Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.11,s.23.

⁶⁰⁸ Akartürk (2017), s.66.

⁶⁰⁹ Venedik Komisyonu iyi Uygulama Kodu, Kılavuz İlkelerin Uygulama Koşulları II.

Bu koşulların ilki “temel haklar güvencesidir”. Temel hakların güvence altına alınmadığı bir sitemde demokratik seçimlerden bahsedilemez. Çünkü günümüz demokrasi anlayışında muhalefet hakkı bir insan hakkı olarak karşımıza çıkmakta ve demokrasi sistemi içerisinde korunması gereken bir hak olarak yerini almaktadır.⁶¹⁰ Düşünce ve basın özgürlüğü, seyahat özgürlüğü, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı, dernek kurma özgürlüğü gibi haklar ve özgürlüklerin serbestisinin sağlanması ve hukuki güvence altına alınması seçme hakkının ilkeleri bakımından önem taşımaktadır. Ülkemizde temel haklar güvencesini ve seçim ilişkisini yakın zamanda deneyimle fırsatını yaşadık. Bu bağlamda çalışmanın daha önceki kısımlarında da değindiğimiz üzere 2017 Anayasa Değişiklikleri OHAL sürecinde oylanmıştır. Bazı temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırıldığı bu dönemde seçme hakkının demokratik ilkelerinin uygulanması bakımından koşulların ne derece gerçekleştiği ülkemizde tartışma konusu olmuştur.

Venedik Komisyonu bir diğer koşulu “seçim hukuku istikrarı” olarak belirlemiştir. Buna göre seçim hukuku düzenlemelerinin normlar hiyerarşisinde en azından belirli bir asgari seviyede düzenlemesi gerekliliğe işaret edilmiştir. Ayrıca bizim de güvence altına aldığımız üzere⁶¹¹ seçim hukukundaki değişikliklerin en az bir yıl öncesinden yapılması gerektiğine vurgu yapılmıştır.

Bir diğer uygulama koşulu usule ilişkin güvenceler kısmında seçim kurullarına yöneliktir. Genel hatlarıyla seçim kurullarının tarafsız olmasına işaret edilmiş ve seçim kurullarının kapalı bir yapıya sahip olmaması gerektiği belirtilmiştir.⁶¹²

⁶¹⁰ Algan, B.(2015). Muhalefet Hakkı ve Türkiye’deki Görünümü. Ankara: Adalet Yayınevi, s.1,2.

⁶¹¹ Anayasa m.67/son: Seçim kanunlarında yapılan değişiklikler, yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl içinde yapılacak seçimlerde uygulanmaz.

⁶¹² Ayrıntılı olarak seçim kurullarına yönelik olarak şunlar belirtilmiştir: 3.1. Seçim kurulları a. Seçim kanununu uygulamakla görevli tarafsız bir organ bulunmalıdır. b. İdare makamlarının siyasi iktidarı elinde bulunduran mercilerden bağımsız olmasına dair uzun süreli yerleşik bir gelenek bulunmadığında, ulusal düzeyden seçim sandıklarının buldukları merkezlere kadar her düzeyde tarafsız, bağımsız seçim kurulları oluşturulmalıdır. c. Merkezi seçim kurulu daimi olmalıdır. d. Merkezi seçim kurulu aşağıda sayılan üyeleri içermelidir: i. yargı organından en az bir üye; ii. parlamentoda temsil edilen veya seçimlerde belirli bir yüzdenin üzerinde oy almış siyasi partilerin temsilcileri; bu kişiler seçim konularında ehil olmalıdır. Kurul aşağıdaki üyeleri içerebilir: iii. İçişleri Bakanlığında bir temsilci; iv. ulusal azınlıkların temsilcileri. e. Siyasi partiler seçim kurullarında eşit bir şekilde temsil edilmeli veya sözü edilen tarafsız kurumun çalışmalarını gözlemleme imkânına sahip olmalıdır. Eşitlik, katı bir şekilde oransal olarak yorumlanmalıdır. (bakınız I.2.c.bb). f. Seçim kurullarının üyelerini atayan makamlar, bu üyeleri ihtiyari olarak görevden alma serbestisine sahip olmamalıdır.

g. Seçim kurullarının üyeleri standart bir eğitimden geçirilmelidir. h. Seçim kurullarının kararlarının nitelikli çoğunluk veya oybirliği ile alınması arzu edilir.

Usule ilişkin uygulama koşullarından bir diğeri ise “seçimlerin gözlemlenmesidir”. Buna göre yurt içinden ve yurt dışından gözlemcilerle seçimleri gözleyebilme imkânı tanınmalıdır. Gözlem sadece oy verme zamanıyla sınırlandırılmamalıdır. Gözlem, seçim öncesi ve sonrasını kapsamalıdır.

Ve son olarak seçimlere ilişkin olarak etkili bir başvuru yolunun olması gerekir. Seçimlerle ilgili başvuru sağlanacak bir kurulun ya da mahkemenin olması gerekmektedir. Kurulun ya da mahkemenin; seçmen kütükleri dâhil olmak üzere, oy hakkını, adayların uygunluğunun tespitini, seçim kampanyasını ve seçim sonucunu değerlendirebilir mahiyette olması gerekir. Ayrıca kurul ya da mahkeme, seçim konularındaki hususlara hızlı cevap verebilmelidir.

SONUÇ

Seçme hakkı çalışmamızda birçok yerde dile getirildiği üzere demokratik bir sistemin kaynağını oluşturmaktadır. Bu kapsamda seçme hakkı en önemli temel hak ve özgürlüklerden birisi konumundadır. Seçme hakkının -uygulamada olmasa da- bugünkü üstün konumuna ulaşması asırlardır verilen bir mücadelenin sonucudur. Ama kanımızca seçmen iradesi demokrasinin ve devlet varlığının meşru kaynağı da olsa günümüzde bu irade popülaritesini kaybetmiştir. Belki de bunun nedeni, seçme hakkı kapsam ve işlev bakımından belirli bir standarta ulaştığı için ve artık bu hak uğruna fazla bir mücadele verilmediği içindir. Günümüzde demokrasiyi benimsemiş hemen hemen her ülkenin genel oy ilkesini kabul ettiğini görmekteyiz. Yani artık halkın büyük bir çoğunluğu seçme hakkına sahip olabilmektedir. Bu husus hakkın sıradanlaşmasına sebep olmamalı, seçmenler ve iradeler yığın olarak görülmemelidir. Nihayetinde siyasi anlamda belki bir adet seçme iradesi bir siyasi sonucu oluşturmaya muktedir olmasa da seçim sonucunun seçme iradelerinin birlikteliğinden kaynaklandığını da unutmamak gerekir.

Seçme hakkı temel bir insan hakkı olduğu için bu hakkın anayasalarda düzenlenmesi son derece önemlidir. Hatta seçme hakkı olabildiğince anayasalarda ayrıntılı şekilde düzenlenmeli, hakkın özü ve temeli anayasada belirtilerek bu husus kanunlara bırakılmamalıdır. Nitekim siyasi iktidar sahipleri genel itibariyle kısmen de olsa yasama gücüne sahip olabilmektedirler. Bizim ülkemizde olduğu gibi seçim kanunlarındaki değişikliğin yaklaşan seçimlerde uygulanmaması kuralı hakkın korunması bakımından son derece önemlidir. Ayrıca seçim kanunlarının bir bütünlük taşıması hakkın güvencesi bakımından son derece önemlidir. Seçim kanunlarında yer alan düzenlemeler ülkeden ülkeye sistem değişiklikleri olsa da bir azami uzlaşa sağlanarak düzenlenmelidir. Ayrıca seçim kanunlarında yer alan düzenlemeler son derece net ve belirgin olmalıdır. Hem hak sahipleri hem uygulayıcılar normlardan kaynaklı bir belirsizlik yaşamamalıdır.

AİHM ve AYM, kararlarında seçme hakkının mutlak olmadığını ifade etmektedir. AİHM ayrıca devletlerin kendi siyasal sistemleri üzerinde geniş bir takdir yetkisinin olduğunu da belirtmektedir. Seçme hakkına karşı bu yaklaşımlar kabul edilebilir gibi görünse de bu yaklaşımların sınırının belirli olması gerekir. Aksi takdirde seçme hakkı ihlalleri yaptırımsız kalacak ve siyasal katılmaya olan inanç gün be gün azalacaktır. Burada AİHM ve AYM bahsini açmışken mahkemelerin hakkın uygulama alanı konusundaki yaklaşımını da

eleştirmek gerekir. Öncelikle AİHM'nin hakkın uygulama alanı konusundaki yaklaşımı bir ölçüde kabul edilebilir niteliktedir. Çünkü AİHM uluslararası bir yargı organıdır ve bu bakımdan bir ülkenin önem bakımından belirli bir seviyesine haiz olmayan seçimlerini kendisine -iş yükünü de gözeterek- konu yapmak istemeyebilir. Ancak burada AİHM'nin hakkın denetimi bakımından sadece yasamaya ilişkin seçimlere özgülenmiş olması bir eksikliklerdir. Nitekim AİHS İkinci Dünya Savaşında yaşanan insan hakkı ihlallerine karşı bir tepki olarak doğmuştur. İkinci Dünya Savaşında yaşanan insan hakkı ihlallerinin de baş mimarları dönemin devlet başkanlarıdır. Bu bakımdan AİHM'nin devlet başkanlığı seçimlerini denetim dışı bırakması kendi sistematiği ve tarihsel amacıyla çelişmektedir.

AYM ise bu hususta sert bir şekilde eleştirilebilir. AYM yüksek mahkemelerdendir. Hatta denilebilir ki eşitler arasında birincidir. Bu konumda olan ve insan hakkı ihlallerini denetleyen bir yargı organının en temel ve diğer hak ve özgürlüklerin koruyucusu konumunda bulunan bir hakka karşı mesafeli duruşu kabul edilebilir görünmemektedir. AYM, AİHM'nin işleyişini pekala takip edebilir ancak yukarıda ifade ettiğimiz hususlardan dolayı AİHM'nin seçme hakkına sınırlı ve pasif yaklaşımını AYM'nin benimsememesi gerekir. Nitekim AYM'nin ulusal sınırlar içerisinde cereyan etmiş bir vakıa karşısında uluslararası bir organ olan AİHM'nin yaklaşımını benimsemesi en başta hukuki güvenlik ilkesiyle bağdaşmamaktadır. Ülkemiz hem demokrasi hem gelişmişlik bakımından üst sıralarda olan bir ülke konumunda değildir. AYM siyasi hakların güvencesini kararlarında barındırmaz, bu haklara karşı mesafeli bir duruş sergilerse demokrasinin agorası olan seçimlerin adil ve dürüst olması beklenemez. Burada hakkın denetimini engelleyen anayasal bir hususa da değinmek gerekir. YSK karşı başka bir mercie başvurulamaz hükmünün bu noktada ilga edilmesi ve seçimlerin hem yönetiminden hem de denetiminden sorumlu kurul kararlarının denetiminin önünün açılması gerekir. Keza il ve ilçe seçim kurullarının kesin kararlarına karşı yargı denetiminin açık olması bir uyumsuzluğun göstergesidir.

Seçme hakkının kullanılmasında vatandaşlık şartının aranması doktrinde genel kabul görmüştür. Bununla birlikte vatandaşlık şartında bizim de dâhil olduğumuz yenilikçi birtakım düşünceler öne sürülmektedir. Demokrasi ve siyasal kültürü belirli bir seviyeye ulaşmış ülkelerin belli şartlar altında yabancılara seçme hakkını tanıması olumlu bir gelişme olarak görülebilir. Bu sayede sınırlı da olsa kendisine oy hakkı tanınan yabancı kendini ifade etme imkânına sahip olacaktır. Yerleşik yabancıların yerel düzeyde yapılan seçimlere

katılması son derece önemlidir. Ancak yabancılar siyasi oy kullanmaya kanalize edilmemelidir.

Yaş konusunda metin içerisinde tabloda da gösterdiğimiz üzere ülkelerin hemen hemen hepsi siyasi rüşt yaşını 18 olarak belirlemiştir. Biz seçme yeterliliğe sahip olma konusunda 18 yaşın ideal bir yaş olduğunu düşünmekteyiz. Tabii ki 18 yaşın üzerinde bir sınırlama günümüz genel oy ilkesi anlayışıyla bağdaşmamaktadır.

İkametgâh ve seçmen kütüğü şartlarının seçim düzeni ve güvenliği hususlarını göz ardı etmeden katı kurallara bağlanmaması gerekmektedir. Türkiye yurt dışında yaşayan vatandaşlara oy kullandırma konusunda uygulamalarıyla örnek alınacak bir pozisyonadadır. Ülkelerin bu konuda hassasiyet göstererek vatandaşlarına devlet başkanlığı ve ulusal yasama seçimlerinde oy kullandırmaları gerektiği kanısındayız.

Seçme hakkının olumsuz şartlarından bir sonuç çıkaracak olursak şunları ifade edebiliriz: Tutuklular hiçbir surette seçme hakkından yoksun kalmamalıdır. Tutuklular zaten masumiyet karinesinden yararlanmaktadırlar. Mahkûmların da oy kullanması gerektiği kanısındayız. Nitekim bu kişilerin oy kullanması gerektiği yönündeki görüşler geçerliliğini yitirmiştir.

Türkiye’de mahkûmlara yönelik oy yasağı düzenlemesi AİHM’nin verdiği kararlarla bağdaşmamaktadır. Nitekim AİHM otomatik ve genel bir şekilde uygulanan seçme hakkı kısıtlamasını sözleşmeye aykırı bulmaktadır. Yargı yetkisini kabul ettiğimiz AİHM’e uygunluk sağlanabilmesi için en azından kasten işlenen bazı suçların mahkûmiyetine bağlı olarak sınırlandırmanın kaldırılması gerekmektedir.

Kısıtlılar için seçim hukukunda belirli bir sınıflandırmanın yapılması gerekmektedir. İradesini ve bu itibarla tercih yapma yetisini kullanabilen kişilerin seçme haklarına hâle getirilmemesi gerekmektedir.

Seçimlerin serbestliği, iradenin seçme hakkına uygun ve buna bağlı olarak temsilin doğru bir şekilde oluşması bakımından son derece önemlidir. Seçimlerin serbestliği konusunda gerekli önlemlerin alınması ve bölgesel birtakım hassasiyetlerin göz önünde bulundurulması gerekir.

Seçim hukuku farklı oy verme yöntemlerinin kullanılmasına müsaade etmelidir. Ancak kullanılacak yöntemlerde seçim güvenliği ilkesi göz ardı edilmemelidir. Farklı bir oy kullanma yönteminin yürürlüğe girmesinden önce simülasyon çalışmalarının yapılması gerekir.

Engellilerin, yaşlıların ve hastaların seçim sandığına ulaşmasında kolaylık sağlanmalı, alternatif çözüm yolları bulunmalıdır. Türkiye’de seyyar sandık kurulu oluşumu bu bakımdan son derece önemli bir hizmet vermektedir. Bununla birlikte seyyar sandık uygulamasından yararlanmak için yatalak hasta olma şartının tartışılması gerektiği kanısındayız.

Seçme yetkisinin adil bir temsiliyet oluşturması bakımından seçim sistemleri son derece önem arz etmektedir. Ülkemiz %10 seçim barajı uygulamasıyla bu konuda eleştirilmektedir. Seçim barajının makul bir seviyeye düşürülmesi siyasal katılma perspektifi bakımından seçme hakkını olumlu yönde etkileyecektir. Yine seçim çevresi ve seçim formülleri seçme, seçim ve temsil unsurları gözetilerek belirlenmelidir.

Seçimlerin yönetimi ve denetiminin aynı organa verilmemesi gerekmektedir. Nitekim bu iki sorumluluğun aynı organda toplanması hukuk mantığıyla örtüşmemektedir. Seçim uyuşmazlıkları seçim organlarınca çözüme kavuşturulmalıdır. Bazı kimseler tarafından da önerildiği üzere YSK’da yönetim ve denetim sorumluluğu ayrıştırılabilir; bunlar için iki ayrı kurul oluşturulabilir. Bu kurulların üzerinde bir de genel kurul bulunabilir.

YSK’nın üye sayısı artırılmalı ve yedek üye düzenlemesi yürürlükten kaldırılmalıdır. Bu sayede üyelerin üzerindeki siyasi baskı bir nebze olsun azalacaktır. Ayrıca üyeler oyla değil kura ile belirlenmelidir.

İleri sürdüğümüz fikir doğrultusunda sandık kurullarındaki kamu görevlileri akademisyen ve öğretmenlerden oluşmalıdır. Hem nitelik hem nicelik bakımından bu meslek grubuna mensup kişilerin sandık kurullarında görev alması seçimlere olan güveni bir nebze artıracaktır.

KAYNAKLAR

Ace Project. Voting From Abroad in 18 Latin American Countries.(2016). Electoral Studies in Compared İnternational Perspective.

AİHM Kararları: Alajoss Kiss/Macaristan, B. No: 38832/06 (20.05.2010).

AİHM Kararları: Anchugov ve Gladkov/Rusya, B. No: 11157/04-15162/05 (04.07.2013).

AİHM Kararları: Aziz/Kıbrıs, B. No: 69949/01 (22.06.2004).

AİHM Kararları: Booth-Clibborn ve Diğerleri/Birleşik Krallık, B. No: 11391/85 (05.06.1985).

AİHM Kararları: Boskoski/Makedonya, B. No: 11676/04 (02.09.2004).

AİHM Kararları: Clerfayt, Legros ve Diğerleri/Belçika, B. No: 10650/83 (17.05.1985).

AİHM Kararları: Doyle/Birleşik Krallık (kk.), B. No: 30158/06 (6.2.2007).

AİHM Kararları: Federacion Nacionalista Canaria/İspanya (kk.), B. No: 56618/00 (7.6.2001).

AİHM Kararları: Frodl/Avusturya, B. No: 20201/04 (08/04/2010).

AİHM Kararları: Grasoru/Romanya, B. No: 78039/01 (02.03.2010).

AİHM Kararları: Greens ve M.T./Birleşik Krallık, B. No: 60041/08 (23.11.2010).

AİHM Kararları: Guliyev/Azerbaycan, B. No: 35584/02 (27.05.2004).

AİHM Kararları: Gürcistan İşçi Partisi/Gürcistan, B. No: 9103/04 (08.07.2008).

AİHM Kararları: H./Hollanda, B. No: 9914/82 (04.07.2013).

AİHM Kararları: Hirst/ Birleşik Krallık, [BD] B. No: 74025/01 (06.10.2005).

AİHM Kararları: Istvan Matyus/Slovakya, B. No: 923/2000 (22.07.2002).

AİHM Kararları: Jozsef Debreczeny/Hollanda, B. No:500/1992.

AİHM Kararları: Labita/İtalya, [BD] B. No. 26772/95 (06.04.2000).

AİHM Kararları: Liberal Parti, R.,P./Birleşik Krallık, B No: 8765/79 (18.12.1980).

AİHM Kararları: M.D.U./İtalya, B. No: 58540/00 (28.01.2003).

AİHM Kararları: Malarde/France, B. No: 46813/99 (05.09.2000).

AİHM Kararları: Mathieu-Mohin ve Clerfayt/Belçika, B. No: 9267/81 (02.03.1987).

AİHM Kararları: Matthews/Birleşik Krallık, B. No:24833/94(18.02.1999).

- AİHM Kararları: Melnychenko/Ukrayna, B. No: 17707/02 (19.10.2004).
- AİHM Kararları: Molka/Polonya, B. No: 56550/00 (11.04.2006).
- AİHM Kararları: Murat Vural/Türkiye, B. No: 9540/07 (21.10.2014).
- AİHM Kararları: Namat Aliyev/Azerbaycan, B. No: 18705/06 (08.04.2010).
- AİHM Kararları: Nurminen ve Diğerleri/Finlandiya, B. No: 27881/95 (26.02.1997).
- AİHM Kararları: Oran/Türkiye, B. No: 28881/07, 37920/07 (15.04.2014).
- AİHM Kararları: Patrich Holland/İrlanda, B. No: 24827/94 (14.04.1998).
- AİHM Kararları: Rusya Muhafazakâr Girişimciler Partisi/Rusya, B. No: 55066/00, 55638/00 (11.01.2007).
- AİHM Kararları: Santoro/İtalya, B. No: 336681/97 (16.01.2003).
- AİHM Kararları: Scoppola/İtalya, [BD] B. No: 126/05 (22.5.2012).
- AİHM Kararları: Sejdic ve Finci/Bosna Hersek, [BD] B. No: 27996/06 (22.12.2009).
- AİHM Kararları: Shindler/Birleşik Krallık, B. No: 19840/09 (07.05.2013).
- AİHM Kararları: Sitaropoulos ve Giakoumopoulos/Yunanistan, [BD] B. No: 42202/07 (05.03.2012).
- AİHM Kararları: Söyler/Türkiye, B. No: 29411/07 (17.09.2013).
- AİHM Kararları: Timke/Almanya, B. No: 27311/95 (11.09.1995).
- AİHM Kararları: Vito Sante Santaro/İtalya, B. No: 36681/97 (01.07.2004).
- AİHM Kararları: W,X,Y,Z/Belçika, B. No: 6745/74 (30.05.1975).
- AİHM Kararları: X/Almanya, B. No:530/59 (04.01.1960)
- AİHM Kararları: X/Birleşik Krallık, B. No: 7730/76.
- AİHM Kararları: Xureb/Malta, B. No: 52492/99 (15.06.2000).
- AİHM Kararları: Yumak ve Sadak/Türkiye, [BD] B.No:10226/03 (08.07.2008).
- Akartürk, E.A.(2017).Oy Hakkının Anayasal İlkeleri. İstanbul: Legal Yayıncılık.
- Akın, M.(2002). Seçimlerde Elektronik Oy Kullanma. İletişim Fakültesi Dergisi,15.
- Akın, M.(2006). Elektronik Oy Verme Sistemlerinde Güvenlik: Deneyimler ve Türkiye İçin Öneriler. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi, S.3.
- Aldıkaçtı, O.(1970). Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası. İstanbul: Fakülteler Matbaası.

- Algan, B.(2015). Muhalefet Hakkı ve Türkiye'deki Görünümü. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Altınkök, S. (2015). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Açısından Serbest Seçim Hakkı. Uyuşmazlık Dergisi,5.
- Anayasa Mahkemesi Kararları: Ahmet Çalışkan Başvurusu, B. No: 2014/11717 (4.11.2014).
- Anayasa Mahkemesi Kararları: Atila Serter Başvurusu, B. No: 2015/6723 (14.07.2015).
- Anayasa Mahkemesi Kararları: AYM, E. 2009/88 K.2011/39 (18.02.2011).
- Anayasa Mahkemesi Kararları: AYM, E.1975/147 K.1975/201 (09.04.1976).
- Anayasa Mahkemesi Kararları: AYM, E.1986/17 K.1987/11 (18.09.1987).
- Anayasa Mahkemesi Kararları: AYM, E.1992/12 K.1992/7 (13.05.1992).
- Anayasa Mahkemesi Kararları: AYM, E.1995/54 K.1995/59 (21.11.1995).
- Anayasa Mahkemesi Kararları: AYM, E.2008/33 K.2008/113 (05.07.2008).
- Anayasa Mahkemesi Kararları: AYM, E.2014/140 K.2015/85 (24.11.2015).
- Anayasa Mahkemesi Kararları: Gökhan Ünal başvurusu, B. No:2012/30, (5.3.2013).
- Anayasa Mahkemesi Kararları: İsmail Taşpınar Başvurusu, B. No: 2013/3912 (06.02.2014).
- Anayasa Mahkemesi Kararları: Lokman Ayva Başvurusu, B. No: 2014/19301 (27.12.2007).
- Anayasa Mahkemesi Kararları: Mansur Yavaş ve Cumhuriyet Halk Partisi Başvurusu, B. No: 2014/5425 (23.7.2014).
- Anayasa Mahkemesi Kararları: Mustafa Ekici Başvurusu, B. No: 2014/13675 (8.9.2014).
- Anayasa Mahkemesi Kararları: Nejdet Atalay Başvurusu, B. No: 2014/184 (16.7.2014).
- Anayurt, Ö.(2004). Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Anayurt, Ö.(2018). Anayasa Hukuku Genel Kısım. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Anayurt, Ö.(2018)a. Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Araslı, O.(1972). Adaylık Kavramı ve Türkiye'de Milletvekili Adaylığı. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Armağan, S. (1968). Türkiye'de Parlamento Seçimleri. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası. C.33, S.3-4.
- Armağan, S.(1975). Anayasa, Seçimler ve Anayasa Mahkemesi, İstanbul: Fakülteler Matbaası.

- Armağan, S.(1978). Memleketimizde İlk Parlamento Seçimleri. Armağan Kanun-i Esasi'nin 100. Yılı. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Ashford, N.(2009). Özgür Toplumun İlkeleri. Ankara: Liberte Yayınları.
- Aybay, R.(1963). Karşılaştırmalı 1961 Anayasası. İstanbul: İstanbul Üniversitesi No: 1038.
- Aydın, B. (2012). Yurt Dışında Oy Kullanma Hakkı. ARTI90, S.3.
- Aydın, N.(2015). Dünya'da ve Türkiye'de Seçimlerin Yönetimi ve Denetimi. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Barthelemy, J.(1924). The Government of France. London.
- Beetham, D., Boyle,K.(1998). Demokrasinin Temelleri. (Çev. Vahit Bıçak). Ankara: Liberte Yayınları.
- Bilir, Birişik (2015). Seçimlerin Yönetimi ve Denetimi. 13. Uluslararası Türk Dünyası Kongresi.
- Buran. H.(2005). Seçim Sistemleri ve Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Sistemi Önerisi. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Cevizoğlu, H. (2008). Oy Kullanma Sertifikası Olmalı mı? Yeniçağ Gazetesi.
- Cotteret, J.M., Emeri, C. Seçim Sistemleri. (Çev. Ahmet Kotil). İstanbul: İletişim Yayınları (tarihsiz).
- Çufalı, M.(2004).Türkiye'de Demokrasiye Geçiş Dönemi. Ankara: Babil Yayıncılık.
- Dağı, İ., Polat, N. (2004). Herkes İçin Demokrasi ve İnsan Hakları. Ankara: Liberte Yayınları.
- Dahl, R.(2010). Demokrasi Üzerine. (Çev. Betül Kadioğlu). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Dal, K.(1979). Anayasa Hukuku (Temel İlkeler). Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Neşriyat ve Yardım Bürosu.
- Dal, K.(1984). Türk Esas Teşkilat Hukuku. Ankara. Gazi Üniversitesi Basın-Yayın Yüksekokulu Basımevi.
- Diğer Mahkeme Kararları: August and Another v Electoral Commission and Others (CCT 8/99 1999).
- Diğer Mahkeme Kararları: Erasmus and Schwagerl v Minister of Home Affairs (CCT 03/04 2004).
- Diğer Mahkeme Kararları: HCJ 2757/06 Alrai v. Minister of the Interior (1996).
- Diğer Mahkeme Kararları: Minister of Home Affairs v Nicro, CCT 03/04 (National Institution of Crime Prevention and the Re-Integration of Offenders (NICRO)).
- Diğer Mahkeme Kararları: Reynolds v. Sims, 377 U.S. 533 (1964).

- Diğer Mahkeme Kararları: *Sauvé v.Canada* (2002) 3 S.C.R. 519 (Sauvé No.2).
- Diğer Mahkeme Kararları: *Sauvé v.Canada (Attorney General)* (1993) 2 S.C.R. 438 (Sauvé No.1).
- Diğer Mahkeme Kararları: *Wesberry v. Sanders*, 376 U.S. 1 (1964).
- Doğan, F.K. (2014). *Mahkûmların Oy Hakkı AİHM'nin Söyler ve Türkiye Kararı İle Yüksek Seçim Kurulu Kararı Işığında*, Ankara: TBB Dergisi (112).
- Doğan, İ. (2015). *İnsan Hakları Hukuku*. Doğan, İ.(Editör). Ankara: Astana Yayınları.
- Doğan, V.(2012). *Türk Vatandaşlık Hukuku* (11. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Doğru, O., Nalbant, A.(2016). *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar*(2. Baskı).İstanbul: Legal Yayıncılık. C.2.
- Elgin, N.(1985). *Türk Kadınına Seçme ve Seçilme Hakkı Tanıyan 5.12.1934 Tarihli ve 2598 Sayılı Kanun ve TBMM Tutanakları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Engelen, B.(2007). *Why Compulsory Voting Can Enhance Democracy*, *Acta Politica*.
- Engelen, B., Nys, T.(2013). *Against the secret ballot: Toward a new proposal for open voting*, *Acta Politica*, Vol.48,4.
- Engerman, S.L., Sokoloff, K.L.(2005). *The Evolution of Suffrage Institutions In The New World*. *Journal of Economic History*, Vol.65, Issue 4.
- Erdem, B.(2017). *Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilerin Sosyal, Siyasi ve Vatandaşlık Hukuku Bakımından Türkiye'deki Durumları*. MHB, C.37, S.2.
- Erdoğan, M. (2019). *Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolunda Temel Hak ve Özgürlüklerin Yorumu*. Ankara: Lykeion Yayınları.
- Erdoğan, M.(2013). *Seçim Sistemleri İle Siyasal Partiler Arasındaki İlişkiler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ergül, O. (2012). *Eşit Oy ve Temsilde Adalet İlkesi İlişkisi Üzerine*. *Düşün*.
- Erim, N. *Bir Oluşun Hikayesi*. *Ulus Gazetesi* (26 Mayıs 1950).
- Esteve, J., Goldsmith, B., Turner, J.(2012). *International Experience with E-Voting*.Norwegian E- Vote Project. IFES.
- Gönenç, L. (2008).*Türkiye'de Seçim Uyuşmazlıkları ve Çözüm Yolları*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Göze, A.(1968). *Korporatif Devlet*. İstanbul: İÜHF Yayını, No:299.
- Gözler, K. (2014)a. *Türk Anayasa Hukuku* (17.Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Gözler, K.(2014). *Anayasa Hukukunun Genel Esasları* (5.Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi.

- Gözler, K.(2017). Elveda Anayasa. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Göztepe, E. YSK Kararları Hukuki Zeminden Yoksun. Evrensel İnternet Gazetesi (20.04.2019).
- Gözübüyük, Ş., Gölcüklü, F.(2011). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması(11. Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi.
- Grant, A.(2004). The American Political Process.(70.Baskı).Routledge.
- Güveyi, Ü. (2013). Demokratik Devlet İlkesi Çerçevesinde Seçimlerin Yönetimi ve Denetimi. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Hakyemez, Y.Ş.(2007). Temsilde Adalet ve yönetimde İstikrar ilkeleri Açısından Seçim Barajı ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı. Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.11.
- Harper, I. H.(1906). Suffrage - A Universal. The North American Review. Vol. 183, No. 599.
- Henríquez ve diğerleri. (2010). Electoral Justice: The International IDEA Handbook. IDEA. International IDEA Publications.
- IDEA (2007).Voting From Abroad: The International IDEA Handbook. International Institute for Democracy and Electoral Assistance Handbook Series. Stockholm.
- IDEA.(2002). International Electoral Standards: Guidelines For Reviewing The Legal Framework of Elections.
- IDEA.(2002). Voter Turnout Since 1945. A Global Report.
- IDEA.(2011). Introducing Electronic Voting: Essential Consideration.Policy Paper.
- Internet Policy Institute. (2001). Report of the National Workshop on Internet Voting: Issues and Research Agenda.
- Ispahani, L. (2006). Out of Step with the World: An Analysis of Felony Disfranchisement In the U.S. And Other Democracies, Aclu.
- İba, Ş. (2015). Siyasi Partiler ve Seçim Hukuku. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- İnternet: <http://aa.com.tr/tr/dunya/kisi-basina-dusen-milli-geliri-en-yukse-uk-urke-belli-oldu/735249> (e.t.15.08.2017).
- İnternet: <http://aceproject.org/about-en/voting-from-abroad-in-18-latin-american-countries> (e.t. 25.04.2019).
- İnternet: <http://aceproject.org/epic-en/CDCountry?country=GR> (e.t. 01.04.2019).
- İnternet: <http://aceproject.org/epic-en/CDCountry?country=LU> (e.t.01.04.2019).
- İnternet: <http://aceproject.org/epic-en/CDCountry?country=NZ> (e.t. 01.04.2019).

İnternet: http://archive.ipu.org/wmn-/suffrage.htm#Note3,womensuffrage.org/?page_id=69 (e.t. 05.04.2019).

İnternet: <http://hudoc.echr.coe.int/tur?i=001-150899> (e.t. 10.12.2018).

İnternet: <http://sozluk.gov.tr/> (e.t. 01.09.2018).

İnternet:

http://www.fairvote.org/lower_the_voting_age#why_should_we_lower_the_voting_age_to_16 (e.t. 15.08.2017).

İnternet: http://www.mfa.gov.tr/yurtdisinda-yasayan-turkler_.tr.mfa (e.t. 21.04.2019).

İnternet: http://www.prisonstudies.org/highest-to-lowest/prison-population-total?field_region_taxonomy_tid=All (e.t. 03.03.2019).

İnternet: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/12/20131231-25.htm> (e.t.17.04.2019).

İnternet: <http://www.ysk.gov.tr/> (e.t. 05.03.2019).

İnternet: <http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/24Haziran2018/2018CBMV-CevreSecSanSay.pdf>. (e.t. 21.04.2019).

İnternet:

<http://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/24Haziran2018/KesinSecimSonuclari/2018MV-96B.pdf> (e.t. 21.04.2019).

İnternet: <http://www.ysk.gov.tr/tr/milletvekili-genel-secim-arsivi/2644> (e.t. 22.04.2019).

İnternet:

https://data.ipu.org/compare?field=country%3Afield_suffrage%3Afield_right_to_vote#map (e.t. 15.04.2019).

İnternet:

https://data.ipu.org/search?fields%5B%5D=field_min_age_vote_elect&items_per_page=10 (e.t.12.04.2019).

İnternet:

<https://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2018/GENEL/2018faaliyetraporu05032019.pdf> (e.t. 21.04.2019).

İnternet: <https://education.aec.gov.au/teacher-resources/files/voting-in-australia.pdf>. (e.t.21.05.2019).

İnternet: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/coloured>. (e.t. 05.04.2019).

İnternet: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/suffrage> (e.t. 15.03.2019).

İnternet: <https://en.wiktionary.org/wiki/suffrage> (e.t. 15.03.2019).

İnternet: <https://legalanswers.sl.nsw.gov.au/hot-topics-voting-and-elections/compulsory-voting-and-against> (e.t.03.03.2019).

- İnternet: <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> (e.t. 25.03.2019).
- İnternet: <https://www.elections.org.nz/voting-system/new-zealands-system-government>(e.t. 01.04.2019).
- İnternet: <https://www.evrensel.net/haber/377809/prof-dr-ece-goztepe-ysk-kararlari-hukuki-zeminden-yoksun> (e.t.20.04.2019)
- İnternet: <https://www.idea.int/data-tools/data/voter-turnout/compulsory-voting>(e.t. 22.04.2019).
- İnternet: <https://www.idea.int/data-tools>; <https://worldatlas.com/articles/legal-voting-age-by-country.html> (e.t. 15.04.2019).
- İnternet:
<https://www.nvi.gov.tr/PublishingImages/Lists/PageContents/EditForm/N%C3%BCfus%20K%C3%BCt%C3%BCkleri%20C4%B0statisti%C4%9Fi.pdf>
(e.t.15.08.2017).
- İnternet: <https://www.parliament.uk/get-involved/elections/voting/> (e.t. 20.05.2019).
- İnternet: <https://www.sentencingproject.org/wp-content/uploads/2018/10/Expanding-the-Vote-1997-2018.pdf?eType=EmailBlastContent&eId=59298010-0bed-4783-9ade-23e215ad6df4> (e.t. 01.05.2019).
- İnternet: <https://www.theguardian.com/politics/2013/dec/19/prisoners-fails-ban-voting-scottish-independence> (e.t. 28.04.2019).
- İnternet: <https://www.vec.vic.gov.au/files/ActivitySheet17.pdf> (e.t. 03.04.2019).
- İnternet: <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/oy-kullanma-sertifikasi-olmali-mi-3304yy.htm> (e.t. 22.04.2019).
- İnternet: <https://www.yourvotematters.co.uk/how-do-i-vote/voting-by-post> (e.t. 20.05.2019).
- İnternet: <https://www.yourvotematters.co.uk/how-do-i-vote/voting-by-proxy> (e.t. 20.05.2019).
- İnternet: www.val.se/servicelankar/other-languages/english-engelska/the-right-to-vote.html
(e.t. 9.03.2019).
- Johston, N.(2018). Armed Forces Voting. House of Commons Library, 04276.
- Karagöz, K.(2007). Mahkûmların Oy Hakkı Üzerindeki Yasağın Demokrasi Teorisindeki Yerine Eleştirel Bir Yaklaşım. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.9, S.1.
- Karaman, D. (2011). Seçim Hukuku ve Uygulaması. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Karamustafaoğlu, T.(1970). Seçme Hakkının Demokratik İlkeleri. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Keskinsoy, Ö.(2007). Yasama Dokunulmazlığı. Ankara: Turhan Kitabevi.

- Keskinsoy, Ö.(2008). Yasama Dokunulmazlığı. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Keskinsoy, Ö.(2018). Anayasa ve Türk Anayasa Hukuku (2.Baskı). Ankara: Monopol Yayınları.
- Keyssar, A.(2000). The Right to Vote-The Contested History of Democracy In The United States. Basic Books.
- Koçak, M. (2006). Seçim Sistemleri ve Demokrasi Karşılaştırmalı Bir Analiz: İHAM ve AB Ölçütleri. Anayasa Yargısı 23.
- Köksal, İ.(2006). İslam Tarihinde Uygulanan Devlet Başkanlığı Seçim Şekilleri Ve Şer'î Tahlili. Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 11:1.
- Liles, W. W. (2007). Challenges to Felon Disenfranchisement Laws: Past, Present and Future, Alabama Law Review, Vol. 58:3:615.
- Mumcu, A. (1992). İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri. Ankara: Savaş Yayınları.
- Nal, S.(2002). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Çerçevesinde Düşünce, Vicdan ve Din Özgürlüğü, AÜ SBF Dergisi.
- Özbudun, E. (2013). Türk Anayasa Hukuku. (14. Baskı). Ankara: Yetkin Yayınevi.
- Özbudun, E.(1975). Türkiye’de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Özçelik, F.K. (2019). Uluslararası İnsan hakları Hukukunda Demokrasi Teorisi Bağlamında Serbest Seçim Hakkı ve Türkiye. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Özdek, Y.(2004). Avrupa İnsan Hakları Hukuku ve Türkiye (ikinci Baskı). İstanbul: Kırmızıkaşık Yayınları.
- Özdemir, O.(2013). İnsan Haklarının Bölgesel Düzeyde Korunması. İlyas, D.(Editör). İnsan Hakları Hukuku. Ankara: Astana Yayınları.
- Özeler, N.(2017). İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin Karşılaştırılması. YBHD, Yıl 2, S. 2017/2.
- Özgenç, İ.(2012). Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler. (7. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Öztürk, N.(2013).Yabancıların Yerel Seçimlerde Oy Kullanma Hakkı, MHB, C.33, S.1.
- Rousseau, J.J.(1996). Toplum Sözleşmesi. (Çev. Alpogut Erenulu). Ankara: Öteki Yayınevi.
- Savcı, B.(1947). Seçmenlik Şartları Bakımından Seçim Rejimleri. Ankara: AÜSBF Dergisi, C.2, S.3.
- Sentencing Project. (2018). Expanding The Vote Two Decades of Felony Disenfranchisement Reform.
- Sezen S.(1994). Seçim ve Demokrasi. Ankara: Gündoğan Yayınları.

- Soysal, M.(1997). 100 Soruda Anayasanın Anlamı. (10. Baskı). İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Soysal, M.(2011). Anayasaya Giriş. (3. Baskı). İmge Kitabevi.
- Stone, G.R.(1970). Residence Requirements for Voting in Presidential Elections. The University of Chicago Law Review, Vol. 37.
- Şen, İ.G.(2013). Doğrudan Demokrasi: Kurumlar, Hukuki ve Siyasi Sorunlar. İstanbul: On İki levha Yayıncılık.
- Şirin.T.(2011). İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesine Göre Serbest Seçim Hakkı. MÜHF-HAD, C.17, S.1-2.
- Tanör, B.(1995). Osmanlı- Türk Anayasal Gelişmeleri. İstanbul: Der Yayınları.
- Tarasov, P., Tewari H.(2017). The Future Of E-Voting. IADIS International Journal on Computer Science and Information Systems. Vol. 12, No. 2.
- TBMM Araştırma Merkezi Venedik Komisyonu, Seçimlerin Kılavuz İlkeleri.
- Teziç. E. (2006). Anayasa Hukuku. (11. Baskı). İstanbul: Beta Yayınları.
- Theuns, T.; Jeremy B.(2017). John Stuart Mill and the Secret Ballot: Insights from Nineteenth Century Democratic Theory. Australian Journal of Politics and History, Vol.63, S.4.
- Tunaya, T.Z. (1986). Türkiye’de Siyasal Partiler Cilt II. İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Tunç, Bilir, Yavuz. (2015). Türk Anayasa Hukuku. (6. Baskı) Ankara: Adalet Yayınevi.
- Türk, H.S.(2017). Yurt Dışında Yaşayan Vatandaşlarımızın Seçme ve Seçilme Hakkı. Prof. Dr. Zafer Gören Armağanı. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Unat, N. vd. (2014). Avrupa’da Yaşayan Türklerin Oy Verme Davranışları ve 2014 Cumhurbaşkanlığı Seçimi. FES.
- Uyar, L. (2006). Birleşmiş Milletlerde İnsan Hakları Yorumları. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Uygun, O.(1996). Türkiye’de Demokrasi ve İnsan Hakları. Ankara: TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi.
- Wall, A. ve diğerleri. (2014). Electoral Management Desing. (Revised Edition). IDEA. International IDEA Publications.
- Wigmore, J. (1889).The Australian ballot system as embodied in the legislation of various countries. Boston, C.C. Soule.
- Yaraman, A.(1999). Türkiye’de Kadınların Siyasal Temsili. Ankara: Bağlam Yayınevi.
- Yard, M. (ed.)(2011). Civil and Voter Registries: Lessons Learned From Global Experiences. IFES.

Yavuz, B. (2001). Türk Anayasa Hukukunda Seçim İşlerinin Yürütülmesi ve Denetlenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yontar, İ.G.(2011). Avrupa Konseyi Kararlarında Yerleşik Yabancıların Yerel Düzeyde Seçme ve Seçilme Hakları. Ankara: Seçkin Yayınevi.

YSK 2004/584.

YSK 2017/560.

YSK, 1963/87.

YSK, 1984/1839.

YSK, 1994/1460.

YSK, 1995/96.

YSK, 1999/1875.

YSK, 1999/2363.

YSK, 2002/401.

YSK, 2003/1260.

YSK, 2006/133.

YSK, 2007/282.

YSK, 2018/1103.

YSK, 2018/564.

YSK, 2019/4219.

YSK,1977/41.

YSK,2019/4.

Zabunoğlu, H.G.(2013). Türk Anayasal Düzeninde Siyasal Hak ve Özgürlüklerin Kapsamı ve Sınırları. Ankara: Yetkin Yayınları.

Zengin, M.A.(2003). Bilgi İletişim Teknolojilerinin Demokrasi İçerisinde Kullanımı ve Dijital Demokrasiye Geçiş. Ankara: Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.XVII, S.4.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Yıldırım, Serkan Nebi
Uyruğu : T.C.
Doğum tarihi ve yeri : 03.08.1988 - Denizli
Medeni hali : Evli
Telefon : 05534570763
e-mail : serkannebiyildirim@outlook.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi	Devam ediyor
Lisans	Yakın Doğu Üni.	2011
Lise	Tınaztepe Lisesi	2006

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2012-2013	Ankara Barosu	Avukatlık Stajı

Yabancı Dil

İngilizce

Yayımlar

Brezilya'nın Başkanlık Sistemi Uygulaması- Dört Kıtada Başkanlık Sistemi, (Ahmet Ekinci İle Birlikte) (Ed. İlyas Doğan, Serdar Ünver) Astana Yayınları, 2017

Hobiler

Futbol Oynamak, Seyahat Etmek.

